

ZINNAR SILOPI

Doza Kürdüstan

KURT MILLETININ 60 SENEDEN BERI ESARETTEN

KURTULUS SAVASI HATIRATI

Banever 2567 Kürdi - Nisan 1969 efrençi

Stewr basim-evi

Doza Kürdüstan

KURT MILLETININ 60 SENEDENBERI ESARETTEN

KURTULUS SAVASI HATIRATI

Banever 2567 Kürdi — Niszan 1969 efrenci

Zinnar Silopi

Kiymeti : 1 dolar

Stewr basim-evi

Bu hatıralar

Acı ve tatlı hatıralarla dolu, bu satırlar

uzun, mihnetli senelerin, takattan düşürdüğü, çeliktenden bir vücudun, titrek parmaklarıyla, kalama alınmıştır — vatanına ve vatanının vefakar evladına değerli hayatının, değerli dosyesini, son bir yadigari olarak peşkeş eden Znar abimize sonsuz minnettarlığımızı sunarken, titrek ellerini, kalbimizin olanca heraretiyle sıkarız . .

DERİKLİ

Basım yerimiz de, Türkçe kullanılan bazı şedali harfların

bulunmaması .

ş yerine S

I yerine i

ö yerine o

ü yerine u

Mecburi olarak konulmuştur

üzür dileriz . . .

MILLETİMİN KURTARICISI EMSALSIZ REHBER

BUYUK BERZANI

Hayatımda şahidi olduğum siyasi sahada Kürt milli kurtuluş, kürdün bilinmesi ne hizmet ile bir vacibi ifa ettiğim kanaatle mücadelelerini sıralayan, neşrettiğim bu kıymetli bilgilerin bilinmesine hizmet ile bir vacibi ifa ettiğim Kenâetiyle size ithaf ediyorum.

Tevaccühathı za-mazhar olursa; hayatta kazandıgım en büyük bir mükafat olur.

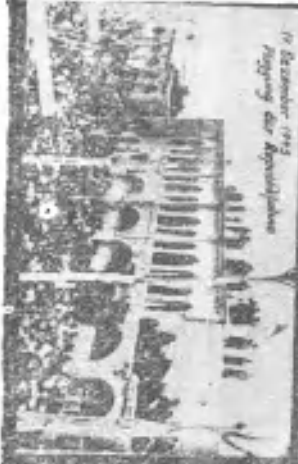
ZINNAR SILOPI

Canımdan aziz hayat arkadaşım dotmam; bütün ömrümce hayat mücadelesinde bana mesnet oldun. Milli meselelerle ilgili evsafteki arkadaşlara mühabbetle dolu gösterdiğin alaka sebebile hürmetle anılan — Meté — bu kitabın yazılmasında; benî teşci eden bir müşevvik olarak çekilen müşküllere de iştirak etettingini asla unutamam; seni candan hürmetle selamlarım.

Z. S.



1946 KURDISCHE REPUBLIK VON MAHABAD



22 İkinci kânun 1946 MAHABAT Kürt Cümûriyetinin ilan edildiği gün Kürt cümhûriyeti bayragının hükmüet koragına gek'İşi ile Reisi Cümhur kazi Muhamedin Nutuk söyleyişini gösteren tablo.

— BAŞLANGIÇ —

Kürt Milletinin üzerinde yaşadığı Kürdüstan ülkesinin hakiki hali ile geçmiş olduğu tarihi devreler hakkında muhtasar da olsa bir fikir vermeye ve Kürdüstan ehvalini iyice tetkik etmiş bazı ecebi mütefek'lerinin Kürtlerin ahlak ve hasailini bildiren bir kısım kıymetli yazı ve mütalaalarının da bu bahsa ilavesini faydeli gördüğümden okuyucularıma esas mevzu girmeden evvel bir nebze bundanda bahsetmek isterim.

Tarihten evvelki devirlerden başlayıp bu günkü ferdiyetini belirten «Kürti» ve «Küti» Kabilelerinin ifadesi olan Kürt milleti milattan 2000 sene evvel küçük asyanın doğu yamaçlarında devlet kurarak nüfuzları şarkan Hindistan hududuna, cenuben Basra kôrfezine ve ümman denizine kadar uzanmış olduğunu tarih bize bildirmektedir. Firis, Asur, Babil kirallarından kalma bazı kitabelerin lehçesinin Kürt — Med — dili olduğunu son tarihi tetkikat ispat etmiş bulunuyor. Tarihi bir çok İstihalelere bu günkü Kürt lisanı MED-MAR-dil'nin telaffüz ve morfolojik unsurların' ihtiva eden bir lisan olduğu tamamen anlaşılmiş olduğundan gerek dil ve gerekse bedeni teşekkülün müşabeheti itibarile Kürtler Medler'n binnefs kendisi olduğunda müverrihlerce bir şüphe kalmamıştır.

— C. P. Bedevin-şark ve garp tarih alimlerinin kitaplarından topliyarak yazdığı tarihte bildirdiği malumata binaen miladi İsadan takriben 10,000 sene evvel yapılan umumi muhacerette iskandinavıyadan cenuba ve cenubu şarkiye yayılan indu-Avrupayı — ARI — irkinin bir cüz, ü, olan Kürtlerde hicret halinde kâfkasyaya geçerek ARARAT dagına gelmişlerdi. Kürti ve Küti namlarıyla iki büyük kabile halinde olan bu kürtlerden Kutiler şarka hazer denizine doğru giderek şarkan hindistan hududuna cenuben basra kôrfezine ve ümman deniz'ne kadar varmışlardı. Milattan 4000 sene evvel bu geniş ülkeye yerleşen Kürtler İskenderi kebirin asya fütuhati s'ralarında bu yerin hakimi idiler. O

tarihte bu geniş ülkenin umumi lisani Kürtçe, resmi dinide, ZER-DEŞT dini idi.

Tarihin bildirdiği ilk kürt padişahının adı — TOSA ve diğer adı ile DIYAKOS tu — . Diyakos milattan 1808 sene evvel — BELH* — şehirde ve havalisinde teşkil etmiş oldığı hükümete padişahlık etmiştir. Milattan evvel 9 uncu asırda «KEYKUBAD» idi; bütün kurtleri birleştirerek büyük bir MED imparatorluğu kurmuştu, yine milattan — 612 — sene evvel — KEYKUBAT — in torunu — KEYAKSAR diğer adı ile HOHISTER — Asur hükümetini münkariz ederek paytahtları olan NINIVA yi zapt etti.

Kutiler — SUBARI — HURI — LOLO — KASI — adlarıyla 4 Kabileye ayrılmışlardı. Subariler ARARATTA, TOROSTA, anti torosta iskenderun sahillerinde şimali suriyede — MITAN — NEYRI — HALTI — MUSKI — adları ile muhtelif hükümetler teşkil ettiler. Bu hükümetler ahalisinin bakayası halen kürdistan- da mevcuttur. Ve bu isimleri taşımaktadırlar. Mitanilerin milattan 16 Asir evvel teşkil ettikleri kuvvetli hükümet hititlerle ve misir firavunlarıyla asırlarca harp ettilerdi. Neticede firavunlarla sulh yaptılar. Bu sulhtan sonra milattan — 1405 — sene evvel misir firavnu — TOTMASMITAN Padişahi SOVARTAN — in torunu — VARTAMANA — nin kızı ile evlendi bu Izdivaçtan doğan — 3 üncü AMAMOTIS — firavunda — DILEHEPA — Adındaki kürt prensesi ile evlenmişti. Hayatının sonuna dogruda ikinci def, a olarak yine kürt prenseslerinden — TOTOHEPA — ile evlendi idi. Tarihte — NEFERTITI — adı ile büyük şühret kazanan bu prenses namına misirda bir abide mevcuttur.

HURILER Dicle ve Fırat nehrinin şimalinde AMED—DIYAR-BEKIR şehri havalisinde milattan 2000 sene evvel küçük prenslikler tesis ettiler; bu prenslikler vaktin en medeni ve müterakki hükümetleri idiler. 2000 sene hükümetleri devam etti.

— LOLO-ile — KASI-ler ararattan zagros daglarına geçerek dicle sahillerinden cenuba indiler. Buralarda milattan 2000 sene

* BELH şehri efganistanın şimalinde tarihi eski bir şehirdir.

evvel üllam — şOMIR — AKAD — Adlarında üç büyük devlet mevcuttu . — LOLO-ar ile — KASI-ler — ULLAM — SOMIR — AKAD — Adlarında 3 büyük devleti bir kaç asir zarfında maglup ederek hükümet merkezleri olan — SOZ — LAKAS — BABİL — şehirlerini zabtettiler. KURDIYAN ismile tesis ettikleri devlet 700 sene Babilde hüküm sürdü bu tarihte ermeniler, Yunanistanın TISALYA kitasında sakin idiler. Milattan 600 sene evvel küçük asyaya geledilerdi. Yani kürtlerin zagros ve ararat daglari ile akdeniz arasındaki araziyi işgalından ve kocaman devletler teşkilinden 35 asir sonra buralara gelmişlerdi. (Comerd. C. paşa, tarihinde zikr ettiği gibi) .

İlmi tetkikata dayanarak MERDUH Tarihinin verdiği bu izahattan anlaşıldığı veçhile KURTLER küçük asyada devlet kıran ilk ve en eski bir millettir. Tarihte MED ismi ile tanınan milletin aynen kürt milleti olduğunu ispat eden tarihi ves kalardan bir kaçını zikredelim. Asur devleti kitabelerinde bahsedilen kuti ve kürtler asurilerle muharebe eden — MED-kürt kebailli olduklarını tarih bildirmektedir.

Ermeni tarihçileri kürdiyan, kürtik, mar, med ve kürt tabirlerini hep bir manada kullanmışlardır. 8 inci asir müerrihlerinden VARTAN yazılarında MED tabiri yerine KURT tabiri kullanmıştır. Tarihcilerden HARTOM — 1316 — miladi senesinde yazdığı tarih kitabında sarıh olarak MAD ki bunlara avam tabiri ile kürt derler, demişti. Meşhur müerrih İSTIRABON eserinde Kürtlere kuti demektedir. Ve bütün tarih boyunca MEDLERİ Kürtlerden ayrı gösterecek bir hadise bulamazsınız demektedir. İranlı Doktor İkbâl yazdığı İRAN tarihi kadimi kitabında medlerin kürt taifesinden olduğunu zikretmiştir. Profesör ZAİS eserinde medler kürt aşairi idiler. Vatanları Suriyenin şimalinden hazer denizine kadar uzunir diyor. Müşiriddevle yazdığı — İRAN BOSTAN — tarihinde bazı mütehassıslar, müsteşrikler tetkikatları neticesinde med milletin dili bu günkü kürtlerin konuştuğu dili dildir, demektedir. Fransız müsteşriki — DARMENSTER — diyor ki kürt dili ile efganlıların — PISTO-dili med lisanının tetevürati neticesi meydana gelmiştir.

Türkiye istilam vezaretinin — 1967 — senesinde fransızca olar-

rak neşr ettiği Türkiyede turizm adı ile müsevver bir bröşürde, Diyarbekir ve havalisinin kadim tarihi hakkında şu mühteser malumat kayt olmaktadır. Diyarbekirin ne vakit ve kimler tarafından b'na edildiği malum degildir. Bu Vilayet medeniyet ve kültürün en kadim bir merkezi idi, ilk önce Dyarbekir — AMED* nami ile yad edilirdi. Bu bölgeye medeniyet sahibi olarak ilk yerleşen ahali (HURILER) dir. Huriler milattan evvel-4000 seneden 2000-seneye kadar bir takım küçük prenslikler teşkil ederek buralarda yaşamışlardır.

Huriler subarilerle hem irktir milattan 2000 sene evvel hurilerin iktidari zaiflemeğe başladığında iki kisma ayrıldılar. Bu kısımlardan biri mitaniler idi. Mitaniler tekemmül ve tevesü ederek milattan evvel 1750 senesinden 1350 kadar devam eden büyük bir imparatorluk kurmuşlardı.

Hazreti merduhun tahran şehrinde neşrettiği tarihi merduh Kitabının — 22, — 26-66-inci sahifelerinde bu konuda şu malumat vardır: keşfedilen asar bize gösteriyor ki — LOLO, KUTI, KASI, HURI — Namında ki milletler zagros dağı kürtlerinden dirler. Bunlar — SOMER, ALAM, AKAD-hükümetleri ile hemasir idiler bu hükümetlerle bir çok harpler yapmışlardır. Bu tarihte yani milattan 4000 bin sene evvel bu yerlerde ne kildani ve nede asuri hükümetlerinden bir nişane yoktu.

Kürtlerin ecdadi bu gün bile bakiyeleri kürditanda mevcut olan mitaniler ile milattan 4000 sene evvel Amed denilen Diyarbekir havalisinde müterakki ve medeni prenslikler kurmuş olan hurilerin buralarda birer devlet teşkil ettiklerin: Türkler neşrettikleri broşür ile aleme ilan ettikleri halde hala kürtlere dagli türk demekle kendi kendilerini ihfal ve bu ihfal alemi inandırmak safderunluguda bulunmaktadırlar. Kürtler milattan evvel ve sonra muhtelif isimlerle hükümetler teşkil ederek asyanın bu köşesinde neler yapmış olduklarını mufassal surette yazdığı tarih yazanlara terk ederek yalnız müessisi ile, ordusu ile hükümeti ile bir kürt devleti olan — Eyyubiye devletini-büy-

* AMED kürtçe: medlere ait manasına, gelir.

ük kahraman, büyük Sultan, büyük dost, tek bir kelime ile büyük İnsan SALAHATTINI Eyububuyu zikr etmeksizin geçmeğe gönülmüz razi olmadı. Eski nesilden ziyade bu günkü nesil üzerinde icra ettiği büyük tesirin bir delili kürtlerin Onun eserine imtisal ederek bir kürt devleti kurmak yolundaki hedefleridir. az çok hüriyetine sahip olan her kürt mintikasında Salahattin namına bir eser mevcuttur. ya bir spor kulubu ve ya hayri bir cem, iyet muhakkak salahattinin ismini taşıyor. hatta sövyet hükümeti Kürt mintikasında Salahattin isminde bir opera kurulmuş olduğunu bildirmek bütün kürtlerin Salahattinin zikriyatına irtibatlarının dercesini göstermeğe Kafidir. İlk milli bir müessese olan — 1912 — senesinde Istanbulda teşkil edilen — HEVI — Talebe cemiyetinin hüviyyet teskeresinde Salahattinin heybetli resmi ile süslenmiş idi.

Kürdistan Cografyasi — KURT milletinin üzerinde yaşadığı toprakların haritasını irakin eski nafia vezirlerinden merhum Emin Zeki bey yazdığı Kürt ve Kürdistan tarih kitabında şöylece hatlandiriyor: garpte Iskenderun körfezinin tam şimalinden başlayarak şarki şimali istikimetinde Maraş, Elbistan, Akçadag, hekimhan, haruka kadar çıktıktan sonra Anadolunun ortasında bulunan Sivas şehrinin yakınlarından şarka doğru Bayburt, Erzurum şehirleri üzerinden bir hattı mustakim halinde karkasyanın cenubundan Kars şehrine kadar uzanır. Ve buradan cenubi şarki istikametinde bir müddet karkasya hududu boyunca devam ettikten sonra iran arazisi, dahilinde — Urmiye gölünün-garbini ve cenubunu ihata ederek İran dahilinde yine cenubu şarki istikametinde Hemedan-ekbenyan-ve Bahtiyariler mintikasını içine alarak Faris körfezinin şimali şarkisinde bu körfeze iner. Bu hat Kürdistanın garp, şimal, şark hududunu gösterir. Iskenderunun cenbu şarkisinden başlayan bir hatta Suriyen'in Halep civarındaki Kürt dağı mintikasını içine aldıktan sonra cenup cihetinden Irakin Musul şehrine Kadar bazı İltivaat müstesna olmak üzere yine bir hattı mustakim halinde, devam ettikten sonra musuldan itibaren cenubu şarkiye doğru — TEKİRIT — ve — SEHRİBANI — den geçerek Hozistan mintikasını garpte bırakarak — BENDERDİLİN-de yine Faris körfezine iner bu hatta Kürdistanın garp ve cenup hudutlarını çizer. Kürtler hakkında — Kürt ve

hak-Kürt etledisit-ismi ile 1947 tarihinde Pariste küçük fakat kıymetli bir esser yazan Fransız LUCIEN RAMBU kürdistan orta şarkın belkemigini teşkil eder küçük asyanın tam ortasında kairdir. Bir taraftan bahri esvetle mabeyn nehreyñ istoplari diğ er taraftan anti toros daglarile Iran yaylasi arasında yayılmış tir, demektedir. Aynı müellif bu arazinin mesahai sathiyesini — 530,000-kilometre murabbai olarak takdir ediyor. bu arazi tabiatın her türlü tezahüratini arzeder. İrtifalari 5000 metreyi geçen dağlar, geniş ovalar, yüksek yaylalar, göller ve bir çok nehirleri sinesinde taşıyan bu memleket asyanın en büyük nehirlerinden olan Dicle ve Fırat nehirlerininde kucaklamıştır. Yenizellandali HAMILTON-yazdığı bir eserde kürdistan arazisinin güzelliklerini vasif ede ede göklere çikariyor.

Kürdistan servetlerini şöyle hülasa edebilirsiniz.

Serveti ziraiye ve hayvaniye ve madeniye ziraatin her nev, i bu topraklar üzer nde görülür pamuk, pirinç, hubup, dünyanın en lezzetli meyveleri elma, üzüm, sayılamayacak derecede mü tenevvi cinsleri erik, şeftali ve saire, ve saire sebzelerin her tür lüsü Irak ve Türkiyenin en meşhur tütünleri bu arazide mebzuliyetle yetişir. Her cins ve her türlü sanayiın muhtaç olduğu ağaçları ihtiva eden ormanlar kürdistan dağlarında çok mevcuttur. Hayvan serveti bu sahada şöhret kazanan en büyük memleketlerle rekabet edecek derecededir. Her sene yüz binlerce koyun ve davar anadoluya-suriyeye İraka ihraç edilmektedir.

Maden sulari, kaplıcalar kürdistanın her tarafında vardır. Türkiyenin en zengin gümüş, krom, magnizyum, bakir ve kömür madenlerinin ekserisi Kürdistandadır. Bütün bunların fevkinde Kürdistanın en büyük serveti petroludur. Irak ve İran petrolleri ismi ile dünyaca tanınan bu servetin bir çoğu kürditandadır ve körtlerin malidir. Son zamanda türkiyede istismar edilmekte olan Remman, Siirt, mardin petrollari kürdistanda körtlerin arazisinde çıkmaktadır. Suriyede KARAÇUK ta çıkan petrol yine körtlerle meskun arazidir.

Mécer tolostón 1942 senesinde Londrada, verdiği bir konferans

ta bir alim siffati ile bu hakikatları beyan ve itiraf etmişti. Yer üstünde yer altında malik olduğu büyük servete rağmen Kürt milleti fakirdir. Çünkü Kürdün mustakil bir devleti yoktur, bu serveti istismar edenler Kürdü esir yaşatan müstamer devletlerdir. Bir kürt şairinin dediği gibi Kürt bir şule gibi parlayıp eriyerek başkalarını aydınlatır. Petrolu gibi yanarak başkalarını tahrik eder. Bir kömür gibi yakılarak başkalarını ısıtır. Bütün bu faideleri, başkalarındadır.

Kürdistan'da yaşayan Kürt milletinin nüfusuna gelince: Kürdistanlı müstevli devletler yaptıkları keyfi istatistiklerde kürtleri mevcut miktarından çok az göstererek kürt varlığını alem nazarında küçültmek istemişlerdir. Kürt nüfusu aralarında taksim edildiği beş devlet dahilinde aşağıda gösterdiğimiz aded ve miktarda olduğu muhakkaktır.

Türkiyede	:	8,000,000	sekiz milyon
İran da	:	5,000,000	beş milyon
İrakta	:	2,000,000	iki milyon
Suriyede	:	500,000	beş yüz bin
Soviyet lerde	:	100,000	Yüz bin
Mecmu'u	:	15,600,000	on beş milyon altı yüz bin dir.

Kürdistan'da öteye beriye az miktarda dağılmış olan kürt olmayan unsurlar bu adede dahil değildir. Yine bu adede yukarıda hududunu çizdiğimiz kürdistanın haricindeki kürtlerde dahil değildir. İranın Horasan, kerman, İoristanın şarkındaki kürt mintikaları gibi, Türkiyenin muhtelif mahallerinde koloniler teşkil eden Haymana, Tokat körtleri gibi; şu halde mecmuu 15 milyonu geçen bu nüfus kürdistan hudutları içinde yaşayan kürt millettir. Bu nüfusu birbirinden ayırarak siyasi taksime tabi tutan devletlerin haksız zalim idaresinden başka hiç bir mani olmayaarak bütün kürtler coğrafiyen tabiiyen yekdiglerine bağlı müttesil bir saha üzerinde yaşamaktadırlar. Türkiye ve İran devletleri ikisi de hiç bir zaman kürt milletinin mevcudiyetini itiraf etmemişlerdir. Sonradan 1965 senesinde Ankarada resmen neşredilen sa-

yimda Türkiyede 2,290,207 nüfusun kürtçe konuştuğu lütfen tesbit edilmiştir. Bu iki devlet nazarında bir kürt m'illeti mevcut degildir. Türk hükümetine göre kürtler dagli türk, Iran hükümetine göre kürtler iranidirler. Halbuk' ne iranda ve nede Türkiyede yaşayan kürtler yaliniz daglilardan köylülerden ibaret degillerdir. Kürdistan şehirlerinde kasabalarında yaşayan kimseler hep kürtdürler, milli sahada çalışanlar, ve yaşasin kürditan diyerek asılanların ekserisi bu şehirli kürtlerdendir.

Seciyesini, cografyasini, tarihini, muhteseren anlattığım Kürtlerin bu günkü nesli de çok enteresandır. Fizyolojileri ile kuvvetli gürbüz sağlam faaliyetleriyle çiftçi, çoban müstahsil tabiatları ile dürüst, şeci, rahum, şefuk, armançları ile ideallerile hürriyetçi istiklalci ve demokrat olan bu günkü kürtler kendileri ile ihtilatta bulunan her garibe kendileri hakkında ihtiram ve muhabbet hissi telkin etmekten hali kalmamışlardır.

Kürdün misafirperverligi darbi masaldır. Kendi şerefine irtibatında başkasının şerefinede en geniş şekilde riayet tabiatını yaratmıştır. Elinde silahile kendisine karşı harp eden düşmani kim olursa olsutn maglup olunca kürdün muhterem misafiri yerine geçer. Kadın hakkında kürt akliyeti garplilerin bu husutaki akliyetinden aşağı degildir, harpte sulhta dost düşman her kadın kürdün nezdinde dokunulmaz, önüde hürmetle egilinir mukaddes bir varlık tan'lır. Kürt kadını haya ve hicabin timsalidir fakat ihticap etmez erkek sosyetelerinden kaçmaz. Kürt kadını bir çok yerlerde erkeklere halef olarak riyaset mevkiini işgal ettiği her zaman görülmüştür, Erkeklerle danslara iştirak eden kız ve kadınlar döğüştede erkeklerin yanında silah arkadaşlarıdır. Kürtlerde emanete riayet hissi en yüksek dereceyi bulmuştur. şarkta bu hislete mühtaç olan bütün işlerde hep kürtleri görürüz. Kürtlerde za'fe karşı derin bir şefkat ruhu yaşar. Bu fazilete delalet eden nice misaller vardır. Birisini bir fransızın kaleminden nakledelim-Môsyô dômürğan-bir zamanlar iranda fransız maarif vezareti umumi mümesili idi 1914 — 1918 harbinde «Törklerin yaptıkları ermeni katliamında kürtlerin, Türklerden kurtararak sakladıkları

ermenî kadın erkek ve çocuklarının» adedini 60,000 altmış bin gösteriyor. — kevmiyetler üzerinde bir tecrübe-ismi ile ve yalnız ermenileri müdafaa maksadile ve dini bir tesirle yzip 1917 senesinde tab ettiği kitapta kürtler lehindeki bu şehadetile bir hakikatî ifade etmiş bulunuyor.

Asuri yazarlarından üstad yusuf melekte irak hakkında yazdığı bir eserinde kürtlerin zaif ekaliyetlerin hukukunu müdafaa adaki gayretini ve hamiyetini kaydetmektedir.

Kemalizim rejiminin türkiyede teessüsünden sonra Kürt lisanının kürtler arasında konuşulmasını men eden kanunun bu asırda tatbiki bir medeni insan dimağının anliyamayacağı bir şeydir. Lakin bir hakikattir. Bu böyle olunca pek tabii olarak türkiyede hiç bir kürt okulu ve hiç bir kürt gazetesi ve kitabı yoktur.

Iranda vaziyet bunun aynı degilsede buna yakındır. Filvaki kürtçe konuşulması memnu degildir. Fakat kürtçe tedrisat yapılacak bir okul açılması kürtçe bir kitap çıkarılması memnu dur.

Iraka gelince burada ingilizler şeyh Mahmudun tesis ettiği

Kürt hükümetini yukaraki iraka ilhak ettiğinde sevr muahedesinde zikredilen Kürtlerin otonomi tesisi haklarına irak hükümetinin riayet edeceği vadedilmesine ragmen yalnız Süleymaniyede ve Erbilde basit bir şekilde Kürtçenin okutulmasına müsaade edilmişti. Sonradan bu müsaadede tedricen pek çok tahdit edilmiştir Suriyede türkiye ve irak siyasetine benzer bir siyaset takibine başlandığı esefle görülmektedir.

Kürt kültürünün en şayani dikkat ve enteresan tezahürü Sovyet lerde bulunan kürtler arasındadır. Erivan, Azerbaycan, Gürcistanda bulunan Kürtlerin adedi muhtelif istatistiklere göre — 100,000 yüz bin ile 120 bin arasındadır. Ekserisin erivan cumhuriyetinde bulunan Kürtlerin yüzden fazla muhtelif derecede mektepleri vardır. Ve bir üniversitesi ve bir kürtçe lisan akedemisi

de vârdır. Tiyatro sahnesi ve sinamaları vardır. SALAHATTİN namına tesis edilmiş bir opera mahallinde seyircilerin temaşa ettiği bir çok Kürtçe piyeslerin sahneye konulduğunu söylemek ittihadi sövvet mintikasındaki Kürtlerin uyanmalarına verilen ehemmiyeti gösterir. Bu hakikataları bilen ve yazdığı küçücük bir kitapta zikreden bir fransız muhtrriri diyorki: sovyetlerin kürtleri tahrik ve bunlar vasitasi ile yakın şarkta karişikliklar çıkarmaga çalışmakla ittiham etmek Kürt meselesini demokrasi ve hurriyeti inkar etmek olur.

Ittihadi sövvet hükümetinin oktober inkilabi sayesinde kürtler, alem edebiyati hakkında malumat sahibi oldular. — 1930 — senesinden beri neşredilmekte olan — Riya taze — gazetesi bu hususa çok hizmet etti. Kürt edebiyat meclisi lisanin ileri gitmesine çalışarak Kürtçe neşriyat yapan gençleri teşci etmektedir. büyük Kürt edibi — Ereb şemo — rus edebiyatini kürtlere anlatmaga çalışıyordu. Ereb şemonun neşrettiği müteaddit Kitaplar arasında Kürt çobani adi ile neşrettiği kitap ve yalanci mütekef kitabi ve Alagoz Kürtleri hakkında yazdığı kitaplarla çok şöhet kazandı. Bundan başka Kürt milletinin tarihine ve lügatina ait ilmi eserlerde vücuda getirdi.

1930 senesinde şair Eminé evdal — BAHAR — adi ile bir şiir kitabi neşretti. Veziré taro — NEV BAHAR — Atri şero — ilk şua-namile şiir kitapları neşrettiler. Hacıyé cindi da — DEVA KUTUSU-adında bir dram kitabi çıkardı. Ahmedé mirzo da — Geçmiş Zaman-Veziré naturi-kiz kaçırılması adile bir dram kitapları neşrettiler Kürt edipleri Kürtlerin eskiden beri adet edindikleri hususati yeni akliyatla degıştirmelerine çok gayret gösterdiler. Çalışmanın tatlı bir şey olduğunu kürt halkına anlatmaga çalışıyorlar. Bu hususta ziyade çalışan edip CERDO-GENCO- yeni kafa ismi ile bir kitap neşretti. VEZİRE TARO-da mutlu size adli bir kaside yazmıştı. Edipler Kürtleri köçebe halinden kurtarmaga çalışıyor Kendilerini araziya bağlayarak medeni hayata alıştırmak istiyorlardı. Kendilerini araziya bağlayarak medeni hayata alıştırmak istiyorlardı. Bu hususta — HACIYE CINDININ — Dagdan in ismi ile neşrettiği kitap meşhurdur. — CASİME CELİLİN — kolhoz tarlasi nami ile yazdığı şiir kitabida iyi yazılmış bir es-

erdr. CERDOYE GENCONUN — kolhoz hayati kitabi vardır. Ediplerin Kürt kadini hayatini tesvir eden yazilari çoktur. Kürt aydinlari evlenmek için verilen başlik aleyhnde yazilar yazdilar. K'zin istegi hilafina zorla yapılan izdivac adetni takbih ederek gönül istegi ile yapılan evlenmenin iyiligini, faidesini anlatmaga çalıştilar. Hacyé Cindi bu hususu izah ve tefsir edei ZOZAN isminde bir kitap yazdi. Ataré şéro da başlik işine bir nihayet verelim kasidesini yazmişti. Kürt edipleri kürtçenin eski şarkilarini toplamaga ve unutulmakta olanlarini meydana çıkarmaga çalıştilar. Bu şarkilardan mevcut demokrasi fikirleri belirterek hali hazır idealina yakın Kürt inançlarini tesbit ettiler. Hacıyé cindi ve Eminé evdalin müştereken yazdiklari divanda neşrettikleri — Kürt şiirleri-adindaki eser Kürt edebiyat tarihinde emsali görülmemiş bir kıymetli kitaptir. Hacyé cindinin kardeşler ismindeki kitabi, Eminé Evdalin Baku, Casmé celilin şeref, şair Kaçagé muradin diyar ve lale isimlerindeki kitapları ve Veziré natorinin de Gülizar ismindeki kitabi neşredildi. Hacıyé cindi Vatan Kahramani ruhunu şiirlerinde yaşatti. Halihazırda şiirle beraber nesirle yazilan dram pyes yazilarida çok ilerlemiştir. Kürt edipleri yazilarında İnsanların kardeşçe sulh ve selamet içinde yaşamalarının faidesini ve çalışmanın lezzetini halka anlatmaga çalışarak işçilerin tatlı hayatini tefsir etmektedirler. Kürt edipleri muhtelif mustebit devletlerin zülmü altında esarete yaşayan kürt kardeşlerinin yaptıkları savaş hareketlerini teşci eden yazilar yazmaktadırlar. Bu hususta NADOYE MAHMUDOF, YUSIFE BAKUYI, MIROYEASATI, Aliyé EBDURREHMAN, MIKAILÉ REŞİT, AZODE TEMO, ORDUHANE CELİLİ, İSTİYALE BOYIKI, FERİDE YUSİFİ, SEKOYE HİZNİ, GARALTIYE ÇAÇANI, SAİDE EYYUP, SİNOYE SEMO, SİMA SMENTİ, SERİFE ESİRİ, MİRZAYE RESİDİ, Kıymetli kitaplar yazmışlardır. Ereb şemonun SANIN YOLU Kitabı ittihadı sövvet memleketinde neşredilen ilk kürtçe romandır. — SEFEF, dümdüm — romanlarıda kıymetli eserlerindedir. Miroye esatini de SIS isminde bir roman kitabı vardır. şimdi çocukların fikirlerini açacak yazilar yazılmakta ve kitaplar çıkarılmaktadır. Mektep çocukları fikren ilerlemiş milletlerin lisanslarında tercüme edilen kitapları okuyorlar, komonizim inkilabından sonra Kürt edebi kitaplarının bir kısmı rusçaya, ermeniceye ukranyaciya Fransızcaya, Alamancaya tercüme edilmiştir

Bu neşriyatla Kürt edebiyatı çiçeklerini açmış bir haldedir. Binaenaleyh ittihadı sövyet nüfuzuna dahil olmuş Kürt mintikalarında Kürtlerin nail olduğu bu terakkiyi takdirle zikretmegi bir vecibe bilmeliyiz.

RIYA TAZE gazetesinin mesul müdürü Kürt ricali siyasisinden — MIROYE ESED — ermeni meclisi Sövyet Azasındandır. sekiz Kürt ülemasından müteşekkil bir heyet Erivan meclisi ilmi kürt kısmında çalışmaktadırlar. Lügat, tarih, edebiyat, etnografya mütehasisleri CEMILE CELİL, KASIME CELİL, HALIDE ÇETO, şakiré Miho, Müksemé Heso bu cemiyetin azalarındırlar. Nadiré Hidir muvasalat veziri vekilidir. Karolé Çeçené şarii Erivan katipler cemiyetinin Kürt kısmi reisi. Nuriyé Cevahîdi, Cemilé celilin hemşiresi Celile Celili meşhur musiki şinastırlar. Azerbaycan meclisi ilmisindedey bir kürt kısmi vardır. Leningrat ilmi meclisinin Kürt kısmi kanadé kurdo reisiyle sekiz kürt ülemasından müteşekkildir. Bu ilmi meclis otuz seneden beri ülema ve mütehasisler yetiştirmekte ve Kürdçe neşriyat yapmaktadır. Gürcistan merkezi tiflistede kürt çocuklarına Kürtçe okutulmaktadır. Moskova akademisinin lügat ferinin kürdi kısmında etnografya işlerinde mütehasis olan alimerden çerkes niyanof, Ibo firuzi bulunmaktadırlar.

Tarihi mesalide bilhassa Kürt tarihi mevzuunda mütehasis hanikin ve Lazarof Seyda rizkof gibi alimler vardır. Seyda rikof bayazitli mülla mahmudun eserini rusçeye tercüme etmiştir .

İkinci dünya savaşı sırasında orta şarkta Kürt meselerile meşgul ingiliz brosu reisi Kolonel Dr. Altunyan benimle — Hoybuncemiyeti Merkezi azasından merhum Barazi Mustafa şahin beyi şamda ingiliz sefarethanesine davet etmiş idi mücameleli muhavere esnasında bize ingiliz hükümeti memurlarının iraktaki kürt rüesasini çok ihtiram ederek daima kendilerini teltif ettiklerine rağmen Kürt milletinin sövyet hükümetine sempati göstermelerinin sebebi nedir? diye sordu. Cevaben dedikki «ingilizler bazı eşhasi taltif ile gönüllerini kazanmaktadırlardı Fakat kürt milletinin varlığını parlatacak kültüne ve milli haklarının teminine bir yardımları yoktur. Siz sövyet hükümetinin bu hususta

yaptiginin on da bir'ni yapinizda bundan sonra bu suali sorunuz.»

Birinci dünya harbinde Kürtler Vilson prensiplerile aldatildilar. En büyük ingiliz ve amerikan ricali Kürtlerinde bu prensiplerin nimetinden istifade edeceklerini vad etmişlerdi. Ankara hükümeti ile anlaşmaları kendilerine bu vaatlerini unutturdu. Bir ingiliz diplomatının dedigi gibi b'z kürtlere yaliniz mahdut bir arazi üzerinde hükümet teşkilini vadetmiş degildik. Hatta isken-derun körfezinde bir deniz yolu verecegimizi bile söylemiştik. O zamanki s'yaset bunu iktiza ediyor du kürtleri uyuşturmamak lazimdi. Kürtlerin mustafa kemal hareketine vurmalari muhtemel darbenin önünü almak lazimdi.»

İkinci dünya harbinde Amerikan reisi cumhuru rözvelt'in ilan ettigi söz ve fikir hürriyeti, fakrizarurattan, zulm ve esaretten kurutuluş prensibi ortaya konuldu. Reis Rözveltin imzasi üstünde kürtçe olarak sizi unutmayacagiz ibaresini on binlerce kürt okudu neticede bu vaitte boşa çıktı hatta bunun aksine olarak kürtlerin kendi gayretile meydana getirdikleri mahabat cumhuriyetini emperyalist devletler, 'ran hükümetine yardımlari ile dagitmaga imkan vermek suretile kürtler hakkında en büyük fenaligi bile yaptılar.

Kürtleri gaflette yaşayan bir millet zannetmek kadar büyük bir hata olamaz yüz binlerce aydin' bulunan dünyada olan biten hadiseleri en dakik bir görüşle tahlil eden bir milletin daima esaret altında tutulabilecegen' zannetmek hamakattir. On kadar muhtelif milletler radyosunda kürt lisanı ile neşriyat yapilirken, avrupada tahsilde bulunan yüzlerce kürt gencinin başka isimler altında teşkil ettikleri müteaddit siyasi cemiyetlerle kürt milli hukukunun müdafiligini her gün canlı varlıklari ile ve gür sesleri ile yaparken gafil ve kısa düşünceli faşist müstevli devletlerin hala kürt milletinin mevcudiyetini inkar etmeleri ne kadar gülünçtür. Bu gasip devletler neticenin aleyhlerinde olacagini görmek basiret'nden mahrumdurlar. Her uyunik millet gibi Kürtlerinde en birinci gayesi her şeyden hatta ekmek ve sudan evvel milli mevcudiyetlerini belirten lisanlarını itidallardan vikaye etmektir. Kürdün bu davası aynı zamanda bir medeniyet ve demokrasi davasıdır.

**Kürt milletinin geçen 60 sene zerfindeki
siyasi cidalina ait hatiratim.**

Bundan üç çeyrek asir evvel Diyarbekir içtimai hayatında ehemmiyetli bir yer alan konakların kahve ocakları, tadına doymaz bir muhabbet ve söhbet yerleri idi, bu tarzda Diyarbekirde üç beş tanınmış kahve ocakları vardı. Bizim evin kahve ocagında mahalle ihtiyarları ve konaga mensup agalar ve hizmetçiler toplanarak söhbet ve muhabbetle vakit geçirirlerdi, o zamanın icabi çok basit bir hayat yaşayan maişet derd'nden siyaset dalgasından uzak kendi aleminde, kendi muhitinin hududu haricinde yapılmakta olan şeylerden habersiz adeta bir koyun sürüsü hayatı yaşamakta idiler. Bu toplantılarda baştan geçenler velev bir kaç def, ada olsa, tekrarından hoşlanılır ve tatlı tatlı anlatılırdı bende yaşımin 8—10 çağında, bu kahve ocagina sokulup bu söhbetleri dinlemekten pek hoşlanırdım. Amcamın müsafirleri rahatsız etmemiz mülahasasile adetleri 12 iyi bulan takriben benim yaşımda ve ya bir iki yaş farkla aynı sında bulunan ev çocuklarının selamlığa çıkmasını daima menetmesine rağmen biz çocuklar her fırsat buldukça bu cemaatin arasına sokulur ve can kulagi ile kendilerini dinlemekten zevkenirdik bir gün yine fırsat bularak, kahve ocagında hazır bulunduğum bir anda, konaga mensup emektar agalardan Hasan aganın oğlu Abdulkadir efendi ki dedem siyasi sebeplerle Diyarbekirden sürüldüğünde hizmetinde bulunmak üzere beraberinde götürmüştü. Oldukça uzun süren bu sürgün hayatından Abdulkadir efendi nasılsa bir istanbullu hanım ile evlemiş isede. kader beraberce yaşamagi nasip etmemiş olacağı vefat eden hanımcığın hatiratını hala teessürlerle anarak geçirdiği tatlı aile hayatını işi yana yana anlatıyor bizim kürt kadınları gibi değil çok ince ve tatlı bir konuşması vardı diye dert yanıyordu. Hayatımda ilk def, a olarak ben bir şehirliden Kürt kelimesini işitiyordum. Kürdistan şehirler ahalisi kürt ve her ailenin kökünün hanki aşirete dayandığı malum olmasına rağmen hükümetin resmi lisaninin türkçe olmasının ve bilhassa okullarda türkçeden başka bir lisan okutturulmadığından ahalinin bir kısmı ana lisaneleri olan kürtçeyi bildikleri hâlde aralarında türkçe konuşmayı adet edinmişlerdir. Zahiren islam osmanlı hakikatta bir türk şö-

ven hükümeti olan islam halifesi hükümetleri halki türkçleştirmek gayesini gütmekte olduklarından türkçe konuşanların imtiyazlı bir sınıf teşkil ettiğini gören bazı kimseler şahsi çıkarları icabı, her vecih ile milli kaygudan uzak olarak türkçe konuşmakta bir faide görmekte idiler.

Dünyada her şeyin haşa — MUKADDES DİNİ MUBİNİ ISLAM emirleri hilafına-allahın gölgesi siffatı ile tanıtılmak istenilen halifenin arzu ve iradesi ile hüsule geldiğine inandırılmak istenen halkın ekserisi onun emrine muhalefeti «maazallah küfür» addetmekte idiler. Bu itibarla halifenin arzu ve iradesile tayin edilen hükümetin emirlerine başla canla kurban olmağı islamiyetin esaslı şartlarından biliyorlardı. Millet'inin bitmez tükenmez dertleri ile alakadar olmağı ekseri din alimleri küfür addetmekte idiler. «İslamiyette kevmiyet olamaz elhamdülillah hepimiz müslüman halife müslimin, hakkani berreyn ve bahreynin bende ve kulu olmak mefhareti» bize kafi imiş. Vakia bütün islamları bir derecede tutun islam üsurlardan birini digirine tercih etmeyen haklarında hakiki müsavat ve adaletle hükmeden halifeye itaat farzdır, lakin beri tarafta halife hükümeti kavmiyet gayretini siyasetine esas tutarak değil kürtleri din lisani arapça olması gözetilmeden, arapları da türkçleştirmeye kalkarsa, arabistan vilayetlerinde mekteplerde türkçe okutulur, ahali türkçe konuşmaga icbar edilirse hükümet dairelerinde türkçeden başka bir lisan kullanılması kabul edilmezse dini mübine muhalif bir yol tutulmuş olurki dinen böylesi hükümete müaraza farz oldtgunu kabul etmeyecek hakiki bir din alimi bulunamaz.

O tarihlerde Diyarbekirde han denilen kervan saraylardan başka misafirleri barındıracak istirahatlarını temin edecek otel ve ya buna mümasil mahaller bulunmadığı için hariçten, bilhassa İstanbuldan gelen memurları eşraf konaklara misafir etmek hükümet tarafından kabul edilen usuldan idi. Bu sebeple bizim konaga İstanbuldan gelmiş olan ordu müfettişi ferik Neş, et Paşa misafir edilmişti. Bittabi her misafiri derecesine göre ağırlamak adet olduğundan Neş, et Paşaya da mükellef denecek şekilde ziyafet verilmekte idi. Bir gün yemek esnasında babam ayrıran kasesini sofradan kaldırarak, Paşam, biz Kürtler ayrıranı böyle içeriz

diye ayran kasesini içmeğe başladı küçük yaşında kulagima degen bu iki konuşma farkına varmadan daha tertemiz hassas olan dimagima nakledilmiş olmalı ki 16 — 17 yaşında Istanbula okumaya gittiminde adedimiz sekiz ona balig olan akruba ve hemşehrililerle beraber nümunei terakki mektebine dahil olmuşum. Ben ve diğer arkadaşlar mühitimizden ve aile yuvamızdan aldığımız terbiye icabından olacak ki kendimizi mektep çocuklarından bam başka hilkatte yaradılmış görüyorduk. Bu üstünlüğün Kürtlüğümüzün bize verdiği mezîyyetlerden ileri geldiğini anlamakta gecikmedik. Bilhassa çocuklugumdan kulak misafiri olduğum Abdulkadir efendinin kürt olduğumuzu kulak misafiri olduğu ile babamın biz kürtler ayranı böyle içeriz. Sözlerinden aldığım duygu hükmünü yapmış Kürtlük fikir ve hissiyatı, bende uyanmaya başlamıştı.

1908 tarihinde Rumelide bir kaç hamiyetli ittihatçı zabıtlarının hürriyet isteriz diye ayaklanması neticesi Sultan Hamidin hürriyeti ilan ettiği üzerine hiç bir fedekarlık sarfedilmeden elde edilen hürriyet ve serbestiden herkes ne oldum del'si olmuş zıvaneden çıkmıştı. Yaşasın hürriyet, adalet, müsavat, uhuvet nazarları ile birer vatanperver kesilmişti. Millete direktif verecek idaresini laikile usuli bir şekilde ele alacak muntazam bir parti teşkilatı olmadıgından her kafadan bir ses çıkmadan, ve her eli kalem tutan kendini meşrutiyetin hürriyetin banisi ve müsafiri adederek her istediğini yazmakta ve her kese meydan okumakta idi; bu anarşi tesirini mekteplerdede gösterdiği için talebeler arasında yolsuzluklara ve topluluklara sebep olmakta bilhassa ikilimi anlaşmalar vücuda getirmekte idi. Mesela rumelili çocukları o tarihte osmanlı memleketlerinden olan işkodra, yanya, manastır vilayetleri talebeleri Arnavutluklari ile, Halep, şam, Bagdat talebeleri Araplıklari ile övünürler kendilerini mümtaz vaziyette göstermek isterlerdi. Bu hal karşısında bizlerde kitlemizi daha sıkı fıkı bir surette kürtlük şuuru ile takviye etmekte idik. Artık mektepte bizi kasden birşeyler söylenmek istenirse kürtler şöyle yaptı, böyle yaptı diyerek anlatılır. Kürtlük gururumuz kabartırdı. Kürtlük duygularımız açılmaya başladığı bir sırada tatil günleri mektepten çıkıp Diyarbakırlı hemşehirlilerin toplandığı erganili Abdullah çavuşun kahvesinde hemşehirliler arasında va-

kit geçirmek alışkanlığında idik. Bu esnada Kürt kıyafeti ile kahveye gelen kürtlere gördüğümüzde içten gelen bir sevinçle bunlar: hayran hayran tamaşadan büyük bir zevk duyardım. Bahususur talebeleri üstadı meşhur molla Saidin yakişikli babyigit tavrı ile kürtlere mahsus giydiği şal u şapık elbisesi ve koloz desmali ile başı yükseklerde dolaşmasını tamaşadan pek çok zevklenirdim. >

X

Istanbulun ve bütün Osmanlı ülkesinin geçirdiği bu karışıklık dalgası esnasında Istanbulda sultanlar tarafından birer vazife veya maaş tahsisi ile alikonulan saraya mensup kürt ümera ve paşaları mesnetlerinin sukutu ile ne yapacaklarını şaşırılmış vaziyette, mededi kürtlükte bulunmuşlar, şahsi endişelerle birbirine zıd ve muhalif bulunun bu zavat 1908 tarihinde hüriyetin ilanından sonra bir kürt cemiyeti teşkilini aralarında kararlaştırarak, Gedik paşa mahallesinde Kürt terakkiteavün cemiyeti merkezini açmışlardı. Maalesef bu cemiyet çok devam edemedi. ümera ve paşaların birbirlerine olan ziddiyeti ittihatçıların bunları kolaylıkla dağıtmasına tesir etti. Kendisini kürdistanın manevi habsi ve tarikat şeyhlerinin başında gören Seyid Abdulkadir efendi merhum ile Bedirhanilerin anlaşamamzlığı ile de bu suretle nihayete ermiş oldu. Bu esnade cemiyet müessislerinden çok değerli, kıymetli, muhlis bir kürt vatanseveri olan motki kazasının modan aşiretinden — Halil Hayali-merhum ve kıymetli arkadaşları samim birer millet sever olan Diyarbekirli Miri Katibi Zade Cemil ve Liceli Kürdi zade Ahmet Ramizle beraber kürt çocuklarını okutmaya mahsus bir okul ve Kürt cemiyetine bağlı bir de Kürt basım evi tesis etmişlerdi. Bu zavat kürdistan namile bir gazete neşretmekte idiler. Kürt Terakkiteavün Cemiyetinin hükümet tarafından dağıtılması üzerine okul kapatıldığı gibi Kürdistan gazeteside tatil edildi.

X

HALİL HAYALI merhum kimdir. Ve ne gibi hizmetleri vardır.? Halil Hayali Bitlisin Motki kazasının Modan Aşiretinden muhitinde mühterem tanılanan bir ailedendir. Çocukluğunda oku-

nur talebeleri üstadi meşhur molla Saidin yakişikli babayigit tavrı maga heveslenerek oldukça tahsil görmüş ve bir zaman sonra ilim ve irfan merkezi olan Istanbula giderek bir müddet tahsilde buluntuktan sonra memuriyet hayatına atılmıştı. Son memuriyeti halkali ziraat mektebi alisi muhasebeciligi idi çok güzel frnsız ca, arapça lisanlarını bilen mumailiyh Kürt milletinin her cihetten mahrumiyetini görerek milletinin dertlerine çare aramak ihtiyacını duymuş; Kürt lisanının sarf ve nahvini kaleme alarak birde kamusunu meydana getirmişti. 1900 tarihinden itibaren İstanbulda bulunan mumuiliyh Kürt gençleri ile tanışmış ve onlarla milli meseleler etrafında dertleşmek suretile milli duyguların inkişafına çalışmıştır. Terâdüf kendisini o tarihlerde mektebi tibbiyede okumakta olan hür düşünce'leri sebebiyle bilahara maktepten çıkarılan aslen Çermik kazası Zazaları'ndan olup Diyarbekirde mukim Tevfik efendinin oğlu zıva efendi ile tanışmıştı. — Ziya efendi türkleşince ZIYA GOKALP lakabını takinip türk ocağı ve türk yurdu müessislerindendir — mumailiyh ile birlikte kürdçenin sarf ve nahvini kaleme almışlar birde kamusunu yazmaya başlamışlardıki Ziya efendi maktepten çıkarılınca Diyarbekire dönmeğe mecbur olduğundan bu yazılmakta olan eserleride beraberinde Diyarbekire götürmüştü. O tarihten itibaren irtibatları kesilmiş olduğundan meşrutiyetin ilanına kadar Halil Hayalî bir daha zıva efendi ile ittisal edememişti. Meşrutiyeti müteakip Selanikte toplanan ittihat ve terakki cemiyeti kongresne Ziya efendinin Diyarbekir mürahası olarak iştiraki münasebetile İstanbulda bulunduğu esnada Halil Hayalî kendisinden kısmen beraberce hazırlamış oldukları kürtçe sarf ve nahv eserlerini istemiş isede Ziya efendi bunları yaktığını söyleyerek vermek istemediğinden Halil Hayalî Kürt milletinin muhtaç olduğu bu eserlerini yeniden yazmaya başlamıştı.

Halil Hayalî Kürt Terakkiteavvün Cemiyetinin teşekkülüne çalışanlardan biri olarak tanınmış ve neşri maarif cemiyetinin müssislerinden biridir. Bediüzzaman Molla Said iki mektebi müsibetin şehadetnamesi namı ile yazılı kitabının 44 üncü sahifesinde, ebnaî cinsimede burada bir kaç söz söylemezsem bence bahis natamam kalır, diyerek Kürtlere bir takım nasihatlarından sonra aynen bu kelimelerle Halil hayalîyi tavsif ederek demiştirki — Türkçe tarzı beyanı noksan olan Bediüzzamanın ifadesini anlamak

müşkül olmakla beraber yazdığını aynen okuyucularımın gözleri önüne koyuyorum — «İşte hamiyeti millinin bir misalin' size takdim ediyorum, ki oda motkili Hall Hayali efendidir, hamiyeti millinin her şubesinde olduğu gibi bu şubeyi lisan meydanından-Kesebi sebeki-ihraz eylemiş ve lisanimizin esasi olan elifba ve sarfu nahvini vücuda getirmiş hatta diyebilirimki, hamiyet ve gayret ve fedekarlık ve himayeti züefa imtizac ederek vücudi manevisini teşkil etmiştir. Hakikat, Kürdistan madeninden böyle bir cevheri hamiyete rastgeldiğinden bizim istikbalimizi onun gibi umidinden bir çok cevahr işiklandirmektedir. İşte bu zat şayani iktidar bir nümunei hamiyet göstermiş mühtaci tekamül lisanimiza dair bir temel atmış onun eser'ne gitmekle ve temeli üzerine bina etmegi ehli hamiyete tevsiye ederim» demiştir.

Bundan 283 sene evvel «Mem u Zin» divanında Kürtler ve Kürt vatani hakkında yazdığı kıymetli beytlerle büyük bir kürt millet severi olduğunu her kesin kabul ettiği ve dünyada emsal'ne az tesadüf edilir, büyük şair — AHMEDI HANI den sonra kürmanci lehçesi ile yazan Kürt ediplerinin hepsinden fazla Halil Hayali Kürtçülük his ve fikrinin neşrine çalışan kıymetli b'r zatti. Mumıleyh İstanbulda metfundur.

Miri katibi zade cemil bey D'yarbekirin tanınmış mühterem bir aile çugudur. Dürüst ahlaki ile ve cesareti medeniyesile tanınan mumıleyh çok keskin ateşli bir kaleme sahip kürtçülük mefkuresi ile mütahassis hürmetle anılan b'r kıymetli şahsiyet idi. 1908 tarihinde İstanbulda bulunduğu esnada Kürt terakki ve teavün cemiyetine intisap etmiş ve cemiyetin neşrettiği Kürdistan gazetesinde M. Cemil imzasını Kullanarak gazetenin baş yazarı ve müdürü mesullüğünü yapmıştı. Kürdistan ahalisinin mahrumiyetinden ve kürdüstanın yoksul ve bakimsizliğinden bahseden değerli yazıları vardır, cemiyet kapatılınca neşri maarif şubesinde mecburi olarak kapıların' kapamış gazetede, çıkmamaga başlamıştı. Mumıleyh doğduğu Diyarbekir şehrinde metfundur .

Kürdizade Ahmet ramiz bey diyarbekirin lice kazas'nin yetiştirdiği milliyetçi bir şahsiyettir. Bütün hayatı Kürt siyasetile uğraşmakla geçmiştir. 1900 tarihinde Diyarbekirli Fikri efendinin

teşebbüsü ile teşkil edilen Kürdistan azmi kavi cemiyetine intisap etmiş 1904 senesinde misira iltica ettiginden oradan bu cemiyet namına çalışmıştır. EZHER kürt revakında tahsil eden merhum misirda çalışan jön türklerle temas ederek bunlar arasında muhim bir mevkie sahip olmuş, şehamet ve cerbezerliği ile şöhret kazanmıştı. Meşrutiyetin ilanından sonra Kürt neşri maarif cemiyetinin Istanbulda açtığı mektepte müdürlük yapmıştır. «I — hataya selef ve halef. 2 -ihtara dicle ve firat ve ya gaziya havara, mabeyni nehran 3-paşvemana Kürdan ve ya kürdistan 4-himayekirina muarif ve ya himaya nekirina maarif» isimleriyle eserleri vardır. Son günlerini şam kürtleri arasında geçiren merhum şam da kürt mahallesinde metfundur.

İttihad terakki cemiyeti tanılmış siyasi içtimai akideye sahip bir teşekkül olarak değil, sırf sultan HAMIDIN istibdadini ve zulmünü ortadan kaldırmak için vucude gelmiş bir cemiyetti. Bu cemiyet mekteb' tıbbiye siralalarında talebeler tarafından teş' edilidiginde birer Kürt olan Diyarbekirli Doktor ishak sukuti ve arapkirli Doktor Abdüllah cevdet tesiste mühim amil olmuşlardı. Cemiyetin mahdut olan efradi sultan HAMIT hükümeti tarafından dağıtıldıktan sonra Rumelili Doktor Nazim ve bir kısım cemiyet efradi aslen Edirneli olup selanikte basit bir posta memuru olan Talat efendinin iştiraki ile ki sonradan Sedirazam Talat paşa olan zattir-Sultan HAMIDIN istibdadi eleyhine ittihad ve terakki namile gizli çalışmalarına devam ederek genç vatanperver zabıtlaride içlerine almak suretile mevcudiyetlerini kuvvetlendirmişlerdi.

Avrupalıların «can çekiştiren hükümet» diye tavsif ettikleri Osmanlı devletini — raval-konfransında aralarında taksim etmeği tasarladıkları bir zamanda, bulgar çetelerinde hararetli faaliyetleri bu ittihatçı zabıtları gayrete getirdiginden binbaşı Niyazi bey ve erkani harp yüzbaşı si Enver beylerin idaresinde faaliyete geçen osmanlı çeteleri bir taraftan bulgar çetelerine mükabele etmekte diğer taraftan Sultan HAMIT ten meşrutiyet ve hürriyetin ilanını istemektedirler. Sultan HAMIT 24 Temmuz 1908 efrenci, 10 Temmuz 1324 Rumi tarihinde hürriyetin ilanına b'r takım zaruretler yüzünden müztar kalınca o vakta kadar cemiyetin

mevcudiyetinden haberdar olmayan bazı açık gözlüler vilayet merkezlerinde ittihadî terakki cemiyeti mürahasları olmuşlardı. Bir müddet sonra selanikte içtima eden ittihat ve terakki cemiyeti kongresi bu türdüklerin iştirakile yapılmıştı. Ekserisi mefkuresiz insanlardan möteşekkil olan bu kongre azaları bazı müfrit Türk gençlerinin tesiri ile Osmanlı devleti mefhumunu yıkarak yeni nazariyeler ve yeni Kararlar doğurdu. Genç türk hükümeti sıffatıle ortaya çıkan hükümet türkçülük ve turancılığı devletin şuurunu yapmış hükümetin takip etmeğe başladığı yolda türkçülük siyaseti olmuştu. Cemiyet merkezi selanikten İstanbula nakledilerek türklere mahsus türk ocagi kurulmuş bir de türk yurdu isminde bir mecmua çıkarmaya başlanmıştı. Bu mecmuada türk gençleri yazıları ile türkçülüğü ve turancılığı propaganda etmekte idiler. Ziya Gökalp Yusuf akçola, Ahmet agayif gibi ilim adamlarında türk tarihine ve türk futuhatina dair ilmi ve siyasi makaleler yazıyorlardı. Her Suretle artık Osmanlılık tabiri kalkmış devleti teşkil eden diğer islam unsurlarının öğündükleri osmanlılık türkçülük şekline çevrilmişti. İşte bu türkçülük siyaseti tesiriledirki kendilerini mazlum vaziyette gören osmanlı islam unsurları Araplar, Arnavutlar Kürtlerde kendi milliyetlerini ortaya koymak lüzumunu hissederek milli teşekküller meydana getirdiler Araplar müntediül-edebi, Arnavutlar Başkim, Kürtlerde HEVİ cemiyetlerin tesis etmişlerdi. Birer talebe cemiyeti olan bu teşekküller hakikatta milli duyguların intişarına birer başlangıç olmuştu. Türkler Turanizm siyasetini bütün manası ile takip ediyorlardı. Dünya kurulalidan beri kürdistan olarak tanılan ve yerlisi kürt olan o günkü altı büyük vilayeti ittihad ve terakki cemiyetinin naşiri efkari — TANIN — gazetesi baş yazarı Hüseyin Cahit vilayeti şarkıye tabiri ile tevsif ederek Kürt lefzini ortadan kaldırmış bulunuyordu. Bundan sonra osmanlı devleti haritasında Kürdistan diye bir kit, a yoktu. Turancılıkta o kadar teassüp gösteriyorlardı ki din lisani arapça ve kur, anın mukaddes bir kitap olarak arapça gelmiş olmasına rağmen, kendilerinden adetçede beş on kat fazla olan arapları da türkleştirmek istemek gafletini gösteriyorlardı.



1911 senesinde Halkalı ziraat mektebi alisine girmiştım .

Mektepte bulunan Kürt talebe arkadaşları ile milli meselelerinden alaka göstererek hasbihal etmekte idik bu sırada mektep muhasebe memuru mühterem Halil Hayali beyin bizleri irşad ve teşviki, milli duygularımızı kuvvetlendiriyordu. Arkadaşlarla müttefikane bir Kürt talebe cemiyeti tesisini Kararlaştırdık. Efen Omer Cemilpaşa van milletvekili Tefvik beyin oğlu Fuat temo Diyarbekirli cerrah zade Zeki ile beraber — Hevi — namıyla bir talbe cemiyeti nizamnamesini mektep camii'nde günlerce toplanarak tanzim ettikten sonra 1912 senesinde resmen hükümetten lazim gelen rühsati alarak Hévinin teşekkülünü ilan ettik. İstanbulda diğer mekteplerde bulunan Kürt talebe arkadaşlarda aynı ruh ve fikirli duygulu olduklarından Hévinin teşekkülünü büyük bir sevinçle karşıladılar. Biz Kürt gençleri ile daima ihtilatta bulunan Madenli doktor Şükrü Memet bey SEKBAN milli duygularımızı canlandıran ateşli fikirlerle bizi dolduruyordu. Muma'l-yhin maddi yardımı ile Sirkeci'de yeni postahane karşısında Erzurum apartmanında bir mahal kiraliyarak Hévi cemiyeti merkezi olduğunu gazetelerle ilan ettik. Héviyi tesis eden bizler cemiyet kongresi akdedinceye kadar muvakkat olarak Omer Cemil Paşayı cemiyete mesul Katip intihap ettik idi, Şükrü Memet bey yardımı ve milli fikirlerin gençler arasında dağılmasına gayretini inkar edilemezse de sonaradan iltica ettiği Bagdattan af edilerek İstanbul'a dönmek için Türklerin hoşuna gitsin diye Kürtlerin İnhilalini isteyen yazdığı brôşürde bühtan olarak Hévinin iklimi düşüncelerle teşkil edildiğini Kürt milli duyguları ile bir alakası olmadığını söylüyorki bu hakikata aykiri bir iftiradır.

Milli mesele dair her vakit beraberce hasbihal ettiğimiz Ekrem Cemil Paşa ve Memduh Selim bey daha ilk günden Héviye aza kayd olunmuş, Cemiyetin çalışmasına iştirak etmiş bulunuyorlardı. Kürt talebeleri sıcak bir istekle Héviye aza kayd olduklarından az bir zaman zarfında intisap edenlerin miktarı bir yekun teşkil etmişti. Bunlar arasında belli başlı olarak merhum maslup Kemal Fevzi, Kardeşi, Ziya Vehbi, kerkülü Necmeddin hüseyini, Baban zade Aziz, Arvaslı Şefik, mikisli Hamza, Harputlu Tayyip Ali, Süleymaniyeli Abdülkerim, Diyarbekirli Salih, ve yine Diyarbekirli Abdulkadir, Asef Bedirhan, Diyarbekirli Mustafa Reşat Mahabatlı Doktor Mustafa Şevki, sineli Mihr', Doktor mer-



Omer beg Cemil paša
Hêvî cemiyet'nin ilk mes'ul Katibi.

hum meslup FUAT hakkarili şair Abdürrahim Rahmiyi zikredebiliriz.

Hévinin istanbulda teşekkülünden sonra Kürdüstan vilayetlerinde gençler arasında hasil olan uyanıklık dolayisi ile Erzurumda tahsilde bulunan Darahinili merhum meslup Teyyip Ali de Erzurumda Hévinin bir şubesini açmaga teşebbüs etmişti. Diger kürdüstan vilayetlerinde bulunan talebelerde alaka göstererek Hévi merkezi ile mühabere etmekte idiler.



Az bir müddet sonra Isviçreye tahsile gitmiş Héviden uzaklaşmıştım 1913 tarihinde Lozanda bulunan Kürt arkadaşlarla, Ekrem, şemsettin cemil Paşa biraderler. Baban zade Ricai Nüzhet Dersimli Selim Sabit ile birlikte Hévinin bir şubesini teşkil ederek Istanbulda bulunan merkezin bu hususta muvafakatini aldık. Marksadimiz avrupanın diger memleketlerinde bulunan Kürt talebeleri ile mesai birliği yaparak milli mefkurenin Intişarına çalışmak ve avrupalılara milletimizi tanıtmakti. Avrupaya her hanki bir sebeple seyahat etmiş olan kürtler kendilerini Kürt olarak tanıtmiş olmamaları, Kürtleri tanıtacak hiç bir propaganda ve neşriyat yapılmamış olması yüzünden Kürt milletinin tanilinması bazı ilim adamlarının bilgisine münhasir kalmıştı. Bu münasebetle geçmiş bir kıssayı anlatmak isterim. Lozanda — AVENU LUMEN DE PANSIYON SOLIYEYE — yerleştiğim gün adedleri ondan fazla muhtelif milletlere mensup pansiyonerlerle beraber yemek sofrasına oturdugumuzda pansiyon sahibesi madam x, bana hitaben Müsyö istanbuldan geldigine göre Türkmüsün ve ya Rumusun diye Sordu? çok az bildiğim fransızca ile ne Türk ve nede Rumum dedim. Ya Nesin, hanki millettensin deyince KURDUM dedim kendisi ile beraber sofrada hazır bulunanlar garip bir şey işitmişler gibi tuhaf tuhaf bana bakmaga başladılar. Ben bittabi bu haldan utandım. Mensup olduğum milletin tanımış olmaması ağır geldi. Bereket versin sofrada hazır bulunan iki Rus pansiyoneri imdadima yetiştiler. Kendilerine Kürt ve Kürdistan hakkında tefsilat verdiler. Ertesi gün kahvealtıdan sonra salonda otururken pansiyon sahibesi sen Kürdüm diyorsun memleketin neresidir. diye sordu? Salonda mevcut bulunan hariteyi açarak büyük ya-

zi ile yazili kürdistan kit, asında Diyarbekir şehrini göstererek işte buradanim, dedim. Madam, dosti gazet dô lozan sahibi müsyö caka bir kürt misafiri oldugunu söylemiş müsyö cak avrupa salonlarında bir kürt bulunacağını hiç zannetmem demiş. müsyö cak uzun zamandan beri bazı Ermenilerin siyasi maksatlarla Kürtler aleyhine yaptıkları hakikata mugayir propagandaların tesiri ile Kürtleri o kadar vahşi bir dag adami olarak işitmiş olacak ki hayretini gidermek için beni görmege geldi. Kendisi gibi tertemiz bir efendi ile karşılaşınca yanlış bir fikirle aldatildigina itizar etti.

Bazı Ermenilerin hakikata aykiri siyasi maksatlarla yaptıkları propaganda neticesi demiştir. Bunu anlatacağım aşağıdaki izahat ispata kafidir. 1914 harbinden az bir müddet evvel lozanda çıkan gazetelerde bir ilan gördük bu ilan Kürt elbisesi giymiş bir adam Amerikalı misyoner oldugunu Kürtler hakkında Konfrans vereceğini bildiriyordu. Ben ve Ekrem konfrans gününü sabirsizlikle bekliyorduk konfrans verileceği gün konfrans mahalli olan protestan kilisesine gittik. Kürt şal u şapigini giymiş kara kuru birazde topallayan bir adam kürsiye çıktı. İngiliz lisanı ile kendini bir amerikan misyoneri olarak tanıttı. Ş vesinin bozukluğu uzun zamandan beri kürtler arasında yaşamış olmasından ileri geldiğini söyleyerek Kürtlerin vahşi bir halde dağlarda yaşadıklarını hiç bir din tanımadıklarını ve daha pek çok pis şeylerle Kürtleri tevsif ettikten sonra koynundan bir incil çıkardı. İşte allah'ın bu kitabını bunlar arsında neşredebilmek için paraya ihtiyac olduğunu bildirerek hazır olanlardan iane de bulunmalarını istedi. Biz bir amerikalinin kürtler hakkında yaptığı tahkattan ne iyilikler, malumatlar beklerken kendine amerikan misyoneri süsünü veren bir Ermeni sahtekarının küstahane hareketinden çok içerlemiş bulunuyorduk. O gün bu alçak adama mevcut olanların huzurunda derhal cevap vererek yalanlarını yüzüne çarpacak kadar fransızcaya vakif olmadığımızdan kendisini haklamak için kilise kapısında çıkmasını bekledik. Nihayet çıktı kendisine kürtler hakkında yaptığı bu alçakça ifradan utanmadığını Kürtlerin bizim gibi bir çok çocuklarının avrupada istanbulda tahsil etmekte olduklarını söyledik. Ekrem kendisini tehdit edici bir kaç söz söyledi. Herif Kürtçe lisanile Ermeni oldugunu söyleyerek baban de-

den beni tüfekte vurarak yaraladi sende burada hançerini çıkar vur dedi. Burada degil kürdistan daglarında görüşürüz dedik ve ayrıldık?



1914 harbinin ilanından sonra pariste fransız, İngiliz, Alman lisanlariile çıkardigi fransızca — DUCUMENT PROGRE — gazetesle sosyalistlik amancini propaganda eden meşhur alimlerden müsyö büroda yi düşman tabasidir diye fransadan çikarmışlardı, mumaileyh harp aleyhtari olduğu için memleketi olan Avusturyaya gitmiyerek isviçreye gelmişti. Kendisi ve ailesi tesadüfen bizim pansiyona yerleştilerdi. İlk def, a yemek masasına oturduğumuzda benimle şemsettini pansiyon sahibesi kürt diye tanıttı. Müsyö büroda şemsettinin tamamen bir alaman tipinden farksız olduğunu görerek işte alamanlarla kürtlerin amuca oğulları olduklarına bundan daha açık delil olamaz, dedi. Bir kaç gün sonra söz arasında Kürtlerin niçin Ermenilere bu kadar zülüm yaptıklarını sordu. Bazı Ermenilerden işşitigi ve yazılarından okuduğu asilsiz iftiralarından kürtler hakkında pekte hoşla gimiyecek fikirleri vardı. Bu zata hakikati hali izah ederek bu propagandaların siyasi maksatla Ermeniler tarafından icat edildiğini anlatmaktan güçlük çekmedik. Eger Ermenilerin bir şikayeti versa bizden degil Türk hükümeti otoriteesinden almali dedik. Çünkü memleketin idaresini ellerinde tutan onlardır. Mumaileyh mecmuasini lozanda çıkarmaya başladı. Her hafta muntazaman üç lisan üzere neşrediliyordu. Haftada birde umuma mahsus konfrans verirdi., Ben muntazaman bu zatin konfranslarına gider istanbulda iken bazı sosyalit gazetelerin neşrettiği merhum şair şinasinin — milletim Nev, i Beşer vatanım ruvi zemin — nazariyesini daha vasi ve daha esasli olarak bu zattan dinlerdim.

Harbin ilanından dört ay sonraya kadar ben ve amcam oğlu şemsettin lozanda kalmıştık. Türk hükümeti seferberlik ilan edince isviçre hükümeti kendisi ile posta muamelesini kesmiş bir daha para verip almamıştı. Bu sebeple bize evden gönderilen paralar yetiştireceklerine hariciye vezareti kasasında mühafaza etmişler-hariciye vezareti yolu ile gönderilmiş o mübareklerde parayı bize di. Bereket versin pansiyon sahibesi madam ahlakimizi ve veziye-

ti hali iyice bildiginden bizden ücret talep etmeden olduğu gibi yiyip içmeğe devam edyorduk. O da bizim gibi Cnevrede kalmış olan amcam Cevdet dagıstanlı meşhur şeyh şamilin oğulları gönüllü olarak Türk ordusuna iltihak için istanbula gitmek istemelerinden faydalanarak istanbulda verilmek üzere kendilerinden bir miktar borç para almıştık. Bu para ile pansiyona olan borcumuzu vererek istanbula doğru hareket ettik. Pansiyon arkadaşı-mız müşyö büroda madamki sen türklerden memnun degilsin ne diye Türk ordusuna hizmete gidiyorsun, Gitme diyordu. Eger maişetinden korkuyorsan benim gazetede çalış ben idareni temin ederim diye birde lütüfkarlık gösteriyordu. Bu harbin sonunda mühim siyasi tebeddüller olacağını söyliyerek bu esnada milletin arasında bulunmak isterim demiştim.



1913 SENESİNDE MOLLA SELİM VE ŞEYH ŞEHABETTİNİN SİİRT VİLAYETİ HAVALİSİNDEKİ KİYAM HAREKETİ

Sultan Hamidin ilan ettiği Hürriyetin etkarda uyandırdığı ileri düşünceler ve bunun müsebbibi ittihat cemiyetine muarız olan molla selim bir kısım ülema ve aşair rüessasile ittifak ederek 1913 senesinde Siirt havalisinde hükümet aleyh'ne kıyam ettiler. Hızanlı gavs ailesinden şeyh şehabeddinin liderliği altında yapılan bu kıyam hareketine iştirak edenler pek azdı, ittifak etmiş olanlar harekete iştirak etmek cüretini gösteremediklerinden hareket yalnız hızanlı şeyh' mintikasında bulunan aşaire münhasir kaldı. Bundan dolayı ittihad hükümeti büyük bir zorluga tesadüf etmeden kıyami bastırarak hareket lideri olan şeyh şehabeddini ve kardeşi seyit aliyi tutarak idam etti. Molla Selim Bitlis Rus konsoloshanesine iltica ettiginden kapitasyon şartı mucibince taarruzdan masum bulunan konsoloshanede birinci umumî harbin ilanına kadar mahpus kaldı. Türkler ruslar aleyh'ne harbe girdikten sonra Rus konsoloshanesini basarak molla Selimi yakalılarak derhal idam ettiler. Dini ve geri düşünceler tesiri ile yapılan bu kıyam hareketi kürdistanda yapılmış olması itibarile zikrinden sarfi nazar edemedik.



Biz Kürt talebelerinin lozanda Türk talebelerinden ayrı bir varlık göstermemiz, türk talebelerinin gözüne batıyor katiyen bizi çekemiyorlardı. Sonradan Türkiye hariciye veziri olan menemenci oğlu Numan ile Tokat milletvekili köse İsmail paşanın oğlu Rifat bu talebelerin ileri gelenlerindendi. Bunlarla her fırsat düş-tüğünde münakaşa etmek adet haline gelmişti.

Bir türlü Kürt milletinin mevcudiyetini kabul etmek istemiyor- lardı Osmanlı devletinin altı büyük vilayetinde şimdiki idari teş- kilatına göre yirmi vilayette oturan ve adetleri o zaman 1914 sen- esinde laakal beş milyona balig olan Kürtlerin mevcudiyetinden gafil bulunmak istiyorlardı. Aradan yarım asir geçtiği halde Kürt nüfusu şimdi sekiz milyondan fazla olduğu muhakkak olmasına, beşer düşüncelerinde görülmekte olan fikir uyanıklıklarına rag- men ve her milletin kendi mükadderatını istediği gibi idare etmek hususunda milletlerce kabul edilmiş demokrasî esaslar hilafına türkler hala kürt milletinin mevcudiyetini İnkâr ve dağlı türk ta- biri ile tevsif ederek çok mühim hayati bir mesele olan Kürt da- yasını üstün koyu sözlerle kapatmak safderunluguda bulunmak- tadırlar. Binenaleyh kendisine dağlı türk demekle hakaret edildi- ğinin farkındadır. Muhakkak olan bir şey varsa ne vakit olsa, zafer uyanmakta olan kürt vicdani millisinin olacağına şüphe yoktur. Kürt milletinde görülen uyanıklık ve milli gayenin elde edileşine gösterilen alaka türk boyundurulugundan kurtuluşun uzak olma- dığını tebsir etmektedir.

— HEVİ CEMİYETİNİN MILLİ SAHADA HİZMETLERİ —

— HEVİ — Kürt milletinde milli duyguları, kürt mefkuresini uyandırmak ve Kürt kültürüne çalışmak gayesini gütmekte idi. İlk evvela Süleymaniyeli Abdülkerim beyin mesul müdürlüğü al- tında 1913 senesinde — ROJİ KURT — Adı ile kürt lisani ile yaz- mada çalışan haftalık bir mecmua çıkardı bu mecmuanın türkçe kısmıda vardı. Türkçe kısmında yazı yazarlar arasında Darülfu- nun hukuku esasiye profesörü Baban Zade İsmail hakkı bey ve iç- tihat mecmuası sahibi Doktor Abdullah cevdet bey vanlı Memduh Selim bey, bitlisli meslup Yusuf Ziya bey, meslup kemal Fevzi beyle bir takım gençler bulunuyorlardı. Kürtçe kısmında kerkü-

klü Necmett'n hüseyin bey süleymaniyeli Abdülkerim bey mikisli hamza bey ve saire vardı — ROJI KURDUN — Hedefi, mesaisi Kürt kültürünü yükselterek Kürtçeyi Kürtler arasında okunup yazılır bir hale getirmektir. Kürtlerin İslamiyetten evvel zengin bir edebiyatı vardı. İslamiyetten sonra zamanla bilhassa Osmanlı Sultanları zamanında. Hilafete sedakete olan bağlılıkları kendi özlüklerini ihmale sebep olmuş zengin bir edebiyat lisanı olan Kürtçeyide yazı lisanı olarak kullunmadan vaz geçmişlerdi. Bununla beraber soran lehçesile ve Kürmanci lehçesile bir çok kıymetli eserler vucude getirmişlerdi. FEKIYE TEYRAN, MOLLA AHMEDE CEZIRI, MOLLA AHMEDE HANI, gibi yüksek edipler kıymetli divanlar telif etmişlerdi. Soran lisan'le de yüksek şairler, bir çok kıymetli eserler meydana getirmişlerdi.

Doktor Abdüllah Cevdet bey yazılarında arap harflerinin kürtçeyi ifadeye kafi gelmediğini hévicilere söyliyerek latin harflerinin kullanılması'ni tevsiye ediyordu. İstanbul posta memurlarından HEVI ye mensup Diyarbekirli Faiz beyde latin harflerinin kürtçeye tatbikinin makuliyet'ni ispata çalışıyor kürtçe yazılarda bu harflerin kullanılmasını istiyordu. — ROJI KURT — Mecmuası hükümet tarafından tatil edildikten sonra Mikisli Hamza beyin idaresi altında — HETAVE KURD — mecmuası Çıkmaya başladı. Bu mecmualarda Kürt gençleri ataşli kıymetli yazılar yazıyorlardı. Bilhassa hekkarili şair Abdürrhim Rahmi beyin edebi yazıları, her kesin takdirini üzerine çekiyordu. Bu yazılardan Ekrem Cemil Paşanın 1911 senesinde yazdığı aşağıda dercettiğim — NALINA REBENEKI — menzumesi zikre şayandır.

— Nalina rebeneki —

Rabe, Rabe çav bigerin çarmedora
Çi kirine lime Romi heya Nüha
Em şélandin. Tü avayi lime nema
Birçi, tazi xuki bidén li memura
Iro hek şürp sibé kamçur ji devletra
Hekké xüendin derd u bela maye durra
bibe esker xuas u tazi her yemen a
Xun birijin bo nav şané van romiyan

Çi bu? mayi xizan u nezañ li d' néda
bira bijî vali beg u ferik paşa

Istanbul 1911
E. C. Paşa

Hétavé Kürt mecmuasi hévi cemiyetinin faaliyette bulunduğu 1914 Seferberlik ilanına kadar neşriyatına devam etti. Harp ilanı ile Hévi mensuplarının pek çoğu hizmeti mahsureye tabi olarak askeri hizmete alındıklarından gazetenin neşrine imkan kalmamıştı, hévinin teşekkülünden harbin ilanına kadar geçen müddet zarfında her sene cemiyetin kongresi toplanarak idare heyeti intihap edilir ve istikbalde yapılacak işler için kararlar alınirdi. Cemiyetin idaresine ve neşriyat yapılmasına lazım gelen masarifin mühim bir kısmı istanbulda mevcut kürt vücehasından ve merhum meslup Seyid Abdulkadir efendi delaletile kürt amelelerinden temin edilirdi.

Amucasi seyid Abdulkadir efendi ile barıştırmak için ittihatçılar tarafından 1912 senesinde şemdinandan istanbula getirilen seyid Taha ve beraberinde bulunan arkadaşı karçikan aşiret reisi hacî Musa begden Héviye muavenet istemek için mumaileyhimin nêz-dine hévi merkezi idare heyeti benimle merhum meslup Doktor Fuadi göndermişti mumaileyhime ziyaret maksadımızı anlatınca hacî Musa bey istanbula değil Kürt talebelernin tesis ettiği bir cemiyet Kürtler namına bir fırın yapılmış olsa kendimizi odun olarak o fırında yakmamız lazımdır, diyerek hammiyetli sözlerle bizi teşvik ettiği gibi mühim bir miktarda ianede bulundular. Bu aydın fikirli ve milletini seven zat 1914 harbinin başlangıcında Ermeniler tarafından gadren öldürüldü.

Mahallinin darlığı sebebiyle HEVI cemiyeti merkezi — MESE-RET OTELİ karşısında icar edilen bir mahalle nakledilmişti. O tarihte türk ocagi reisi bulunan Hamdullah Süphü bey HEVI nin türk ocagina iltihak etmesini teklif ve türk ocagi binasında HEVI ye mahsus bir oda tahsis edebileceklerini söyledi. Türklerin maksadı bu suretle Hévinin kürtçülük çalışmalarını söndürmektir. Hamdullah süphü beyin bu teklifi bittabi reddedildi.

HEVI nin sene yi devriyesi münasebetile şükrü Memet beyin

taşviki ile şehzade baş'ndan kalabalık bir toplantıya kafi gelecek oldukça geniş bir mahal kiralamıştı. Bu mahalde 1913 senesinde toplanan kongrede Diyarbekir millet vekilleri piriñçi zade Fevzi bey, piriñçi zade zülfü bey genç vilayeti millet vekili Muhammet bey, Bed'rhani Halil bey, Doktor şükrü Memet bey hazır bulundular. HEVININ katibi umumisi siffatıle Memduh Selim bey söylediği nutukta büyüklerin milli mesele lakayt kaldıklarından şikayet etti. Kemal Fevzi bey söylediği ateşli ve uzun bir nutukla Memduh selimin sözlerini teyid etmişti Ziya Vehbi bey Ahmedî hanının kürtlerin methine dair. Mem u Zindeki meşhur kasidesini okudu Diyarbekir millet vekili Feyzi bey gençlerin siyasi işlere karışmaması kendi dersleri ile uğraşmaları lazım geldiğini söyliyerek Memduh selimin büyüklere yaptığı hücumu red, Ziya Vehbinin okuduğu kürtlerin medhine dair Ahmedî hanının kasidesinin kürt istiklalini istemek olduğunu söyledi. Feyzi bey bu beyanatına şükrü memet bey itiraz ederek büyüklerin milli mesele alakasızlığından dolayı gençlerin siyasetle uğraşmaya mecbur kaldıklarını söyledi. Halil Rami beyle Şefik efendi avras ta şükrü memet beyin sözlerini teyid ettiler. Feyzi bey adeta dargin bir halde içtimai terk etti. Bu macerayı müteakip Hévinin kanuna uygun olmiyarak teşekkül ettiği iddia edilerek hey, eti idare azaları hükümet tarafından mahkemeye sevk olundular. Dava devam ederken seferberlik ilan edildi heyeti idare azaları hizmeti maksureye tabi olduklarından askere alınınca davada kendiliginden bertaraf oldu. Bu esbabe binaen Hévi heyeti idaresi muvakkat olarak hévinin faaliyetini durdurmaya karar verdi. Türklerin HEVI hakkındaki husumeti daha başlangıçta, Hévinin teşekülü anından itibaren kend'ni göstermekte idi. Meşhur seffah Cemal paşanın İstanbul merkez kumandanlığı esnasında kaç def, a Hevi heyeti azalarını tazyik ve kaç def, a Hévinin mes, ul katibi Ömer Cemil paşayı Bekir Aga Bölüğü namile tanılınan hapishaneye sokmuştu.



İsviçreden avdetimizde yol uğrağı olarak Avusturya devletinin hükümet merkezi viyanadan geçerken hummalı bir faaliyet ve bütün memleketi kaplıyan heyecanlı askeri hareketler dikkati nazarını üzerine çekmekte idi trenle viyanadan romanyaya do-

gru yol alirken harpten çikmiş Istirahat halinde bulunan bir askeri kitasında görülen perişanlık daha harp başlangıcında böyle acinacak bir halde olursa harp uzayınca ne vahim neticeler vereceğini anlamaya kafi idi.

Romanya tariki ile üç gün sonra istanbula yetiştiğimizde harp faaliyeti, heyecanı kendini gösteriyordu. Gôze çarpan büyük binaların duvarları zaferi müjdeliyen askeri belaglarla dolu idi Rus cephesinde her gün bir şehrin ruslardan zaptedildiği şaşaaile tantana ile ilan ediliyor türk ordusunun müzafferiyeti kutlulan- diriliyordu. Türkiye harbiye veziri umumi askeri hareketi kumandanı Enver Paşa kişin şiddetli bir zamanında bizzat hareketi idare ile Erzurum cephesinde yaptığı taarruzda Rus erkani harbiyesi aldatıcı bir askeri hareket olarak üçüncü osmanlı ordusunun taarruzuna mukavemet göstermeden ve ya pek hafif mukavemet göstererek kafkasya dağlarının cenup kısmında bulunan Allahü ekber dağına kadar ordusunu çekmişti, arkadan ihtiyacını yetiştirecek muntazam bir levazım teşkilatından mahrum osmanlı ordusu kitaati, Rusları kaçırdık sevinci le pervasız ilerliyerek Allahü ekber dağına kadar ilerlemişlerdi. Burada ruslardan yedigi ağır darbe ile çok büyük zayıf veren ordu adeta ordu halinden çıkmıştı. Bu taarruzu yapan osmanlı kitaati askeriyesinin yüzde sekseni telef olmuş, ekserisi sovuktan donmuştu Enver Paşa Avrupa cephesinde alamanlarla harbeden rus kuvvetlerinin bir kısmını osmanlı ordusu üzerine çekerek alamanların yükünü hafifletmek niyetile Kumandası altında yaptığı bu askeri harekette vatan çocuklarını alamanlar hesabına öldürterek büyük bir felakete sebebiyet vermiş idi. Ruslar hiç bir mukavemet görmeden tekrar Erzurum önlerine kadar geldilerdi.



Maarif vezaretinden mektebi ali talebesi olduğuma dair aldığım resmi vesika ile askeri dairesine müracaat ederek istediğim üzerine suvari ihtiyat zabiti talimgahına kabul edildiğimden dört ay askeri talimi gördükten sonra bazı arkadaşlarla beraber Erzurumda bulunan üçüncü orduya gönderildim. Erzurum hafif suvrai alayları denilen Kürt hamidiye alaylarına iltihak etmekte. Karargahi — ARDI — köyünde bulunan ikinci suvari firkası kumandanı

Mürsel bey bizleri kit, alara dagitirken iyi bir tesadüf olarak beni Hesenan ve Cibran Kürt aşiretlerinin teşkil ettiği ihtiyat livasına gönderdi. Liva Kumandanı Amasyalı Hamdi bey emir zabiti olarak liva karargahında beni bırakmasına sevinmiştim, bir kit, aya verilse idim ancak mahdut kimselerle temas edebilecektim. Şimdi liva karargahında bulunmam bana livada bulunan Hesenan ve Cibran alayları zabıtları ile livaya merbut daha bir takım Kürt zabıtları ile tanışmak fırsatını veriyordu. Türk zabitanına hissettirmeden milli mefkure etrafında bu zabıtlarla anlaşabilmek imkanına kavuştuğumdan çok memnun idim. Fakat ne çareki bu aşiret zabitanı arkadaşlar islam halifesine büyük bir sadakatla bağlı olduklarından Kürtlerin milli mesailine ait hiç bir şey dinlemek istemiyorlardı. Bu yüzden bu husustaki çalışmam istediğim semereyi vermedi. Yalnız Bir Kürt ve kendilerini kardeş gibi sevdiğimi anlayabildiler o kadar.

Ben Livaya iltihakından bir sene belki biraz daha fazla bir zamandır harp oluyordu. Rus Kazakları ellerindeki iki bin metre uzaklığındaki hedefe isabet ettirebilecek uzun menzilli tüfekle, yanlarında asili bulunan bir vuruşta deveyi ikiye böler tabirine misal olacak şekilde keskin meşhur Kazak palalarına mukabil zavallı Kürdlerin elinde en uzun menzili bin metreyi aşmayan ve her patlayışta soba borusu dumani gibi bir duman çıkaran dokuz ateşli mavzer tüfegi ile sanki tenekeden yapılmış gibi ince hafif kılıçlar virdi. Bu gayri müsavi silahlara rağmen yine her çarpışmada Kürtler rus kazaklarına muvaffakiyetle mukavemet etmekte, bazende tefevvuk etmekte idiler. İaşeden mahrum cephanesi pek nakis bir surette ikmal edilen Kürt aşair alayları harbin müşküllerine nasıl dayandıklarına hala akıl erdiremiyorum. İaşe namına haftada bir Erzurumdan bir kaç somun ekmek ya gelir yada gelmez idi muntazam bir iaşe teşkilatı yoktu. Kürtlerin ihlas ve fedakarlıkla harp etmelerine mukabil türk kumandanları hiçte kendilerine iyi bir gözle bakmıyorlardı. Erzurum ordu karargahında bulunan arkadaşım ve aziz hemşehirlim ihtiyat zabiti Memduh Selim beyin bana arasına erzak cihetinden yardımı olmazsa idi halim fena pek çok fena olacaktı. Altı ay bu suretle aşiret alayları ihtiyat livasında bulduktan sonra livamız ilga edilginde beni Ahlatta bulunan yirmi üçüncü nizamiye suvari alayı-

na verdiler. Kalbimde yaşattığım emel ve arzuya göre bir hizmette bulunamadığıma mükedder olarak Ahlat yolunu tuttum. Yol ugragi Hinistan geçerken sibikan aşiret reisi ABDULMECIT beyin yaralı olarak hinista olduğunu söylediler, cesaret ve civanmertliği ile nam alan mumaileyhi şahsen tanımayı ganimet bildim. Şehrin haricinde kurulmuş bir çadırda yaralı olarak yatıyordu. Kendimi tanıttım, niyetim yarım saatlik bir zaman ziyaretten sonra yoluma devam etmektir, fakat bu mümkün olmadı. Beni yemeğe alıkoymada ısrar etti, bende yemek hazırlanincaya kadar geçecek müddet zarfında milli mesail konusu etrafında hasbihal etmek fırsatını kaçırmak istemedim. Şerapnelle diz kapagından yaralı olan mumaileyh epeyce iztirap çekmekte idi. Orada bulunduğum iki üç saat zarfında iki defa çadıra uğrayan jandarmalar kaza kaymakami tahir beyin emri var, buradan içerilere doğru gitmelisin. Burada kalman olamaz, diye tebligatta bulunuyorlardı. Omuzunda miralay apuletini taşıyan ABDULMECIT beye bir jandarma neferi hakimane bir tarzda ihtarda bulunuyordu.

Türkiye hükümeti ruslar s'zi katliam eder bahanesi ile rusların işgal ettikleri yerler ahalisini rus gelmeden evvel yerlerinden çıkararak tehciye tabi tutmakla kişinin dondurucu şiddetli soğukunda bunları mahvetmek istiyordu, vesaiti nakliyeden mahrum ahali türklerin icbari ile sümmededarik elde bulunan çok mahdut vesaitle hiç bir erzak taşımaya imkanları olmadan yola çıkarılıyor, ve bu yolcu kabilelerini daha ziyade perişan ve mahvetmek için durdumadan mütemadiyen garbe doğru harekete icbar ediyordu. Maksatları tüfek kullanmadan bu kabileleri imha etmektir. Bundan dolayı Abdülmecit beyin harpte hizmeti yararlılığı görülmüş askeri hamidiye alayında mir alayı olduğuna ehemmiyet verilmiyerek bir jandarma çavuşu kendisini tazyik ediyordu. Ben bu halden çok müteessir oldum. Zemini müsait bularak türk hükümetinin zülmünden ve milletimizi mahvetmek istediğinden bahsi açtım. Mübahasamız esnasında Abdülmecit bey Ahhh, dedi allah belami versin harbin bidayetinde ruslar bana adam gönderdiler ne istersen rütbe, mal vereceğiz bizimle ol dediler. Ben alçak itihat ve terakki hükümetin'n bir islam hükümeti olduğunu düşünererek halifeye ihanet nasıl olur diyerek kendilerine cevabi red verdim. Sonradan bu alçak hükümetin hakkımızda ne hayin oldu-

gunu anladim amma, iş işten geçti.

İttihat ve terakki hükümeti yaptığı tehcir kanunu ile ölümden kurtulan Kürtler anadoluya garbe nakil ve orada vilayetlere tevzi ederek kürdüstani her ne şekilde olursa olsun Kürtlerden boşaltmak yerlerine türk getirip yerleştirmek istiyordu. Ki artık bir daha kürt davası vardır den'lemeze hale gelsin. İttihat ve terakki hükümeti bu zalim icraatini müsirrane tetbik etmek istediğinden Kürtleri aç ve perişan bir halde yollarda öldürmekte idi bunun içinde sefil bir halde hicret ettirilen Kürtleri durdurmadan hareket halinde bulundurarak maksatlarını yerine getirmek istemekte idiler. Bu imha siyaseti ermenlere tetbik ettiği şekilde değil tüfek kılıç kullanmadan ruslar sizi katliam eder perdesi arkasına gizlenerek aç ve perişan bir halde 15-20 derece s'fir altında bulunan bir hava sovuğu içinde kendilerini hicrete tab' tutmakla yapıyordu. Bu halin doğrudan doğruya öldürmekten daha ziyade ızdıraplı azaplı olduğu şüphes'z değildir.

Erzurum cephesi bozgunundan sonra alayımız karadeniz havalisinde faaliyette bulunan pontozcunun çetelerinin takibine gönderildi. Bir müddet bu çetelerle uğraştık. Rusların Çar hükümetinden kuvvet alan çeteler karadeniz sahilinde ki eski pontoz hükümet ni yeniden kurmak istiyorlardı. Bu esnada bazı türk zabıtlarının vahşetini gösteren bir vak, ayi okuyucularıma anlatmak isterim.

Suvari bölüğümüz çetelerin takibine memur hareket kumandanı Çarşamba ahzi asker şube reisi şükrü beyin emrine verilmişti bir müddet Çarşamba ve Samsun taraflarında dolaştıktan sonra Ayi tepesi namı ile tanınan sarp bir mahalde yerleşmiş pontozcu çetelerini, başka kuvvetlerinde ştirakile muhasara etmeğe gidiyordu. Hareket kumandanı şükrü bey yolumuzda bulunan rum köylerinde tarama yaptırıyor 15-16 yaşlarında ve daha küçük yaşta bulunan çocukları toplatıyordu. Bu toplanan: 20 kadar çocuğu askeri kuvveti ile beraber getirerek ayi tepesine yakın deredeki kulubeye koydu , bir müddet sonra bana bunları gidip öldürmemi emretti. Muharebe esnasında askeri emre itatsızlığın cezasının pek ağır olduğunu bildiğim halde fezileti her kaygudan

üstün gören Kürt damar'm tuttu bu cinayeti yapmaktan beni me-
nett! ben bu işi yapamam dedim, çetelerle harbe hazırım lakin bu
çocukları öldüremem diye cevap verdim. Hiddeti gazabi faide ver-
medi israri şidditli emri yürümeyince bu işe elverişli diğer birisi-
ni göndererek zavallı çocukları birer birer kulubeden çıkartarak
öldürttü. İşte bir türk zab'ti tarafından insaniyet ve medeniyete
aykiri yapılan şahidi olduğum yüz karartıcı bir hadise.

Filistinde ingilizler tarafından tazyik edilen orduya iltihak için
mensup olduğumuz suvari livasile beraber alayımızda oraya gön-
derildi. Bir aydan fazla süren yolculuktan sonra amman cephesin-
de — bahri lutun-şimal'nda giriştiliz harpte ingilizlere esir olan
alayımız zabitanı le beraber Iskenderye seyd beşir üsera kararga-
hında bir buçuk sene eserette kaldım. İtiraf ederimki mezun bu-
lundugum bir kaç ay müstesna olarak daima ateş hattında bu-
lundugum üç sene zarfında bir gün ne ruslarla ve nede ingilizlerle
candan harpetmedim. Fakat düşmanla her çarpışmada şahsi şere-
fimin muktazası için namus belası dögüş esnasında arkadaşların
önünde değilsem bile muhakkak surette onlardan geridede de-
gildim. Milletimin katili türk hükümet' hesabına kanımı akitmek
istemiyordum. Biz esir olduktan bir ay sonra ingilizler umumi hü-
cuma geçmişler f'il'stin cephesinde harp eden osmanlı ordusunu
yok etmişlerdi. Karargahi nablîsta bulunan ordu kumandani mus-
tafa kemal Paşa zor kurtulabilmiş. şamdada tutunamıyarak solu-
gu halep te almıştı bir taraftan ingiliz nizamiye askeri diğer ta-
raftan ingiliz loransin yetiştirdiği Faysal kuvvetleri şami işgal
ederek şimala doğru yürüyüşe devam ettiklerinden Mustafa Ke-
mal Paşa nihayet halebide bırakarak adanaya kadar çekilmişti.
Bu esnada alamanlar bilakayduşart teslim bayragını kaldırmış ol-
duğundan pariste toplanan sevr sulh konfransında dünya millet-
lerinin mukadderati bahsedilmeye başlanmıştı. Kurnaz bir dip-
lomat olan ingiliz devleti başvekili luvit Corc le fransızların kap-
lani baş vekil kilemenson safdil amerika reisi cumhurunu ellerinde
oynatmakta ididiler. Reisi cumhur Vilson milletlerin hürriyete ist-
tiklal kavuşturacak 14 maddelik programını ingilizler fransızlar
türklerden zabtetikleri yerler ahalisinin bir devleti idare edecek
seviyede olgun olmadıkları ni iddia ederek bunları birer devlet ha-
line getirmek için bir müddet büyük devletlerin mandası altında

yetiştirilmeleri zaruret'ni Vilsona kabul ettirerek orta asyanın mühim bir kısmını — Sayks Piko-anlaşması ile nüfuz mintikalarına ayırmışlardı. Suriye fransızların Irak ve cenubu kürdistan ingilizlerin idaresine terkedilmişti. Türklerle itilaf devletlerinin mondrosta yaptıkları ittifak mucibince İstanbul galip ordular tarafından işgal altına alınmış İzmir ve havalisi Yunanlılara verilmiş Antalya'ya İtalyanlar asker çıkarmış Kilikya ismi altınma Adana ve civarında Fransızlar işgal etmişlerdi.

Ajanslar sulh konfransı müzakeratını ve milletlere ait havadisleri gününününe neşrediyorlardı. Kürt mürahaslarının Kürt milli hukuk ve mütalibatına dair sulh konfransına verdikleri müzakereleri ajanslarda okurken heyecan geçiriyor bir an evvel esaretten kurtulup memlekete dönerek bir amele gibi bende bu milli harekete iştirak etmeğe can at'yordum. Suriyenin türkiyeden ayrılması dolayısı ile esaret kanpında bulunan Arap zabıtlarını seçerek memleketlerine iade etmekte idiler bu fırsattan istifade ederek İngiliz kamp kumandanından benimde bunlarla gönderilmemi rica ettim. Muvafakatını alarak bende Arap zabitanı arasına karıştım.

Mustafa Kemal Paşa harp esnasında Diyarbekirde ikinci ordu Kumandanı olarak bulunduğu zaman Kürt rüesasi ile çok iyi münasebette bulunarak bunlarla adeta kardeşlik derecesinde bir dostluk kurmuştu. İdrisi Bitlisinin tavassütü ile Kürt ümerası emaretlerinin istiklalini muhafaza etmek yalnız beytimali müsli mine senede bir miktar para vermek ve yapılacak harplere iştirak etmek anlaşması ile devleti Osmanîye tebiyetine giren ümera İran şahı şah İsmail Sefevî'ye karşı sünni Türklere yardımcı olarak harbe iştirak etmeleri harbin kazanılmasını kolaylaştırmıştı. Muzaferiyet temin edildiği tarihten itibaren Kürt emaretlerini birer hilleli tetbirlerle ortadan kaldırarak Kürtler mahvedici Türk siyaseti hilafına Mustafa Kemal Paşa Karargahının muhafazasına mahsus Kürt milli elbise ve kolos dismaliye bezenmiş Dersimli Hasan Hayri beyin kumandasında bir Kürt askeri taburu teşkil etmişti. Bittabi Kürt ismini dünyadan kaldırmak isteyen Türk hükümetinin siyasetine uymayan bir işti. Mustafa Kemal Paşa Kürt askeri taburunun giydiği elbise tarzında temiz giyinmiş sekiz on

yaşlarında iki yetim Kürt çocuğunda daima arabasında beraberinde gezdiriyordu. Diğer taraftan babasız ve annesiz sokak ortalarında terk edilen ağıltan canları çıkmak üzere olan bir deri bir kemik yüzlerce muhacir çocuklarının ciger parçalayan hali ve bu iklim halini tahammül edilemez manzarasına ilâzeten geceleyin eşyanın buz parçası halini alan şiddetli soğukta bu biçare çocukların yağmurdan kardan kendilerini korumak için şanesinlerin altında takriben çıplak bir halde bir kaçının bir biri üzerine yığılıp güya yatışları esnasında çıkardıkları eninleri duyupta zalim vahşi türk hükümetine ve zemamdarlarına lanet okumamanın ve bu mezalime kan ağlamamanın imkanı vardı? İnsan, bir insan olmak itibarıyla bu hali kanını içmeye teşne düşmanına bile reva göremez. Bu feci, hal adedleri pek az olan Kürt milliyetçi gençlere kan ağlatıyordu isede, yaşlıların kalın perde ile kapalı gözleri hüsnü muhabbeti ile dolu kalpleri milletlerine yapılan bu şeni cinayeti görmeğe mani oluyordu. Mustafa Kemal Paşa iki yetim çocuğu tertemiz giydirip yanında gezdirmesi alicenap'ı kalpi kürtleri aldâtmağa kafi idi; bu gösteriş bir taraftan Kürt milletine çok cömürane bir surette tetbik edilen imha siyasetinin aksi tesirini karşılamak, diğer taraftan «paşanın Kürtleri sevdiğini» göstermek için yapılıyordu. Mustafa Kemal Paşanın Kürtlere zahiren gösterdiği bu yakınlık o derece tesirini göstermişti ki, Mustafa Kemal Paşanın aslen Kürt olduğunu söyleyenler bile vardı.

Bir türlü geçinemediği ittihat cemiyeti erkani, bilhassa Enver ve Cemal Paşalar harpten sonra iş başında kalmış olsalardı, öyle zannediyorum ki Mustafa Kemal Paşa kürtlerden gördüğü derin muhabbet ve dostluktan istifade ederek kendisi için bir kürdüstan teşkilini bile aklından geçiriyordu.

1914 te başlayan harp 1918 de nihayete ermiş, türkiye mağlup olarak çok bitkin bir halde harpten çıkmıştı. İttihatçılara mensup adedleri mahdud bir kaç harp zengininden başka bütün millet osmanlı ülkesi halkı perişanlık ve zaruret içinde idiler. Harbi açan ittihatçıların öleri gelenleri memleket haricine kaçmışlar. İkinci derecede olanlarda tevkif edilerek malta adasına gönderilmişlerdi. Ortada bazı ihtiyar şahsiyetlerle beceriksiz hürriyet ve ittihat cemiyeti taraftarları kalmıştı. Devlet hazinesi bomboş, halk bir

türlü yoksuzluk içinde çirpiniyordu. Memurların maaş alamıyor, ordu döküntüleri zabitanın bazılarının kahvelerde eğlence mahallerinde garsonluk yaptıkları bile görünüyordu. Hükümeti teşkil eden Tevfik Paşa hükümeti parçete-sevrde toplanan sulh konfransına gönderdiği murahaşlar vasıtasıyla harp mesuliyetini ittihat cemiyeti hükümetine yükletiyor, ittihatçıların eseri cinayeti olan ermeni katliamını da utanmadan kürtlere isnad ediyordu. Şöyer türk hükümetinin kürtler hakkında ne imansız zalimane icraatta bulduklarını anlatmıştım. Mutedil güya daha ziyade insani görünen ittihatçıların düşmanı bu aralarında kürtler hakkında ki ift'alarına ne demeli. İttihatçılar ne kadar düşmanları olsa bile kürtler dururken ittihatçıları ithama ağızları varmıyordu. görülüyorki türk hükümetinin şövenide muhtedilide kürdün düşmanı, kürdü hayır istememekte hemfikirdirler.

Mazlum milletlerin hümiyete istiklala kavuşuracak Amerikan Cumhuriyeti'nin Wilson'un 14 maddelik prensibinden kürtlerinde istifade etmeğe çalışmak arzusu ile Diyarbakırda HEVI cemiyeti mensupları gençlerin teşebbüsü ile 1918 tarihinde — Kürt Teali Cemiyeti-ismile bir cemiyet tesis edildi. Cemiyeti teşkil için — Kara cami denilen mahalde büyük bir Kalabalık toplanmış Cami avlusu ve civar sokaklar hınca hinc dolmuştu. Bütün halk cemiyete ilgi gösteriyor, Tanınmış kimseleden Cemil Paşa Zade Kasım bey Nakibi Eşraf Bekir sitki Bey şeyh Ahmet Gülşeni ülemeden hoca Hamdi Efendi gibi kimseler tarafından da destekleniyordu. Hatipler Siyasi vaziyeti izah ederek kürt milletinin asırlardan beri gasbedildiği milli haklarının istirdadına çalışması zaruretini heyecanlı nutuklarla istediler. Avrupa devletleri kürdüstanı ermenilere bahşış edeceğine beyan eden dah'liye veziri Ali Kemal gazetelerde neşredilen sözlerini zikrederek halkın gayret ve gazabını tahrik ettiler. Hatta hatiplerden son olarak söz söyleyen Hamdi efendi koca Osmanlı inparatorluğu kangren olmuş, bir vücutta benzer, bu vücudun sağlam kısmının selameti için kangiran olmuş kısmi kesip atmak lazımdır. Bu hususta, tereddüt etmeden isticil göstererek Kürdüstanı kangrenden kurtarmalı, demişti. Saatlerce devam eden bu ilk umumi içtimada Kürt teali cemiyeti — AHALI ARASINDA KÜRT KULUBU DEMEKLE MARUF — isminde bir cemiyet tesisine karar verildi. Cemiyeti umumi



Ekrem Cemil paša.

idaresi ile hükümet nezinde lazim, gelen resmi muamelenin ta-
kibine Ekrem Cemil Paşanın Riyasetinde Cercis Zade Kerim Çer-
hi zade Fikri Gani zade Reşat Cemil Paşa Omer beylerden müteşek-
kkil bir bey, et intihap edildi. Kürdüstan Siyasi meselelerle be-
raber Kürt lisaninin okutulup yazilmasinin t'eminine, Kürt Kültü-
rünün ilerlemesine ehemmiyet veren hey, et geceli gündüzlü çalı-
raber Kürt lisaninin akutulup yazilmasinin te'minine kürt kültü-
şiyordu. Memlekette mevcut bulunan iptidai rüştü idadi okul öğ-
retmenlerinin hepsinin istisnas'z cemiyete dahil olması Kürt mil-
letin aydin çocuklarının bundan elli sene evvel bilgi ile Kürtlüğe
bagl liklarini göstermesi memnuniyet verici bir haldir. Kürt Teali
Cemiyeti az zaman zarfinda bir çok Kürt kasabalarında şubeler
açılmış bulunuyordu. Yaliniz Diyarbekir Merkezinde cemiyete
kaydolunan bin adetten fazla aza var id'. O günlerde Istanbuldan
Diyarbekire gelen gani zade Doktor Cevdet bey cemiyete dahil ol-
du. Doktor FUAT beyde cemiyetin azasından bulunuyordu. Bu
tecrübe görmüş muktedir zevati iş başına getirerek ilimlerinden
tecrübelerinden istifade etmek niyeti ile hey, eti idare, istifasini
verdi. Toplanan kongre Cemil Paşa Zade Kasim bey he, eti ida-
re riyasetine gani zade Doktor Cevdet bey ikinci reisligine cercis
zade Kerim kasadarliga Omer, Fikri, Ekremi de heyet azalikla-
rina Hamdi efendi hocayida reis müşavirliğine seçti.

Istanbulda müteşekkil Kürdüstan — Teali cemiyetinden Di-
yarbek' rde müteşekkil KURT Teali Cemiyetine gönderilen neşri-
yat kürtçe yazılmış gazeteler mecmualar ve kasidelerin lüzümlü
kisimlari cemiyet matbaasında külliyetli miktarda çoğaltılarak
halka dagitiliyordu. Hey, eti idare Avkat Muhammet efendi —
BAVE TUJO — Feyzi efendi zade Muhammet efendi. Miri Katibi
zade Cemil bey, liceli Ali efendi den mürekkep teşkil ettiği pro-
paganda hey, eti bütün mevcudiyiti ile gayret göstererek, vazifesi-
ni lay'ki ile ifa etmekte idi, Cemiyet mensuplari hamiyetli gen-
çler her ne pahasina olursa olsun, lisan işini yürütmegi ve halk
arasında okunup yazilmasi adet edinmiş bir hale getirilmesini
amanç edinmişlerdi. Bu esnada Kürdüstan keziyesine muhalefeti
ile tanınmış Müftü Hacı Ibrahim efendi ve akribalari Piriñizade-
ler müstesna olmak üzere bütün Diyarbehirliler — Kürt Teali Ce-
miyeti etrafında toplanmışlardı. Istanbulda teşekköl eden Kür-
düstan teali cemiyetinin mesai ve teşebbüsatini teyid eden Diyar-



Diyarbekir Kürd teali cem'iyeti reisi :Kasim beg.

bekirdeki cemiyet kendilerine yardımcı olmaktan geri kalmıyordu. Hararetli bir istekle çalışan Kürt teali cemiyeti heyeti vazafesini mükemmel surette yapmakta, gün be gün kuvvetlenmekte idi şehrin halk kitlesi tamamen cemiyeti teyit etmekte idiler.



Kendini kürtlerin hamisi şeklinde gösteren Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Sivasta daha geniş bir şekilde topladıkları kongrede müdafai hukuk cemiyeti şubelerinin Anadolu da kürdüstanda açılmasına karar vermişlerdi. Mustafa Kemal Paşa Diyarbakır şubesi ile yaptığı muhaberatta Kürt davasına alaka göstererek sevgi izhar etmekte, takip etmekte oldukları davanın Kürt ve Türkün hayati davası olduğunu söyleyerek Kürtleri okşamakta idi.

Diyarbakır şubesine yazdığı bir yazıda ecebi istilasına uğrayan memleketi düşmandan temizledikten sonra, Kürt kardeşlerinin milli haklarına riayetkar olacağını bildiriyordu. Bu hususu halk firkası urfa millet vekili Osman Aganın amcası Abdurrahman Agaya yazdığı bir mektupta açıkça söylemişti.

Kazım Kara Bekir Paşanın İstiklal harbimiz nami ile yazdığı hatirasının 106 inci sahifesinde 7 Ağustos 1335 umumi tarihinde Erzurumda toplanan şarki Anadolu müdafai hukuk cemiyetinin aldığı mükarraratın birinci maddesini şöyle kaydediyor: Trabzon vilayeti, can'k sancagi ile vilayeti şarkiye namni taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır mamuretülaziz, Van, Bitlis ve bu saha dahilinde ki elviye müstekile hiç bir sebeple ve bahana ile yekdigerinden ve camiai osmaniyeden ayrılmak imkanı tasavvur edilmeyen bir küldür. Saadet ve felaket te İştiraki tammini kabul ve mukadderati hakkında aynı maksadı hedef ittihaz eder. Bu sahada yaşayan bilcümle anasiri islamiye yekdigerine karşı mütekebil bir hissi fedekari ile meşhun ve veziyeti irkiye ve ictimaiyelerine riayetkar özkardeştirler.

Yine Kazım paşanın istiklal harbimiz kitabının 216 inci sahifesinde 11-9-1355 tarihinde Sivasta toplanan kongrenin aldığı Ka-

rarin b'inci maddesinde deniliyor ki : Devlet osmaniye ile itilaf devletleri arasında akdedilen mütarekenin imzalandigi 30 teşrini evvel 1333 tarihindeki hudumuz dahil'nde kalan ve mintikası is- lam ekseriyeti ile meskun olan memaliki osmaniye aksami yekdi- gerinden ve camiayı osmaniyeden gayri kabili tecziye ve hiç bir sebeple iftirak etmez bir kül teşkil eder memaliki mezkurede yaş ayan bilcümle anasiri islamiyi yekd'gerine karşı hürmet ve müta- kabil fedekarlık hissiyatı ile meşhun hukuku irkiye ve iş't maiye- leri ile şeraifi muhitlerine tamam'le riayetkar özkardeşlerdir.

Bu Kararlarda Vilayeti şarkiyede ehemmiyetli bir varlığa sahip bir tane islam unsuru olarak yaşayan Kürtlerin ictimai ve irki hususiyetlerine riayet edilecegi ve öz kardeş addedildiği iti- raf edilerek Kürtlerin bütün kudretler' ile yardımı temin edilmiş- ti. Muzaferyetten sonrada Kürt milletinin hukukuna riyet degil mevcudiyiti bile inkar edilmek suretile ahde vefasızlık gösterildi. Mustafa Kemal Paşa Halifeye hitaben neşrettiği beyanname ile hasim devletlere karşı bu hareketi yapmaga Halifen n kendisini memur ettiğini bildirerek dindar ahali arasında mevkiini çok kuv- vetlendirdiğini daha evvel söylemiştik. Hoca kiyafeti ile bir takım din üleması ile beraber aldirip ahalye tevzi edilen resmine baka- rak Mustafa Kemal'in din' bir mefkureye sahip olduğuna inanan bir çok kimseler teşebbüs at ve amalini takdir etmekte idiler. Hü- kümet memurlarının 90 % ni bilhassa ordu zabitanı parlamaga başlayan bu işigi kutlayarak bütün kuvvetleri ile alkişliyorlardı. Hükümet taraftarların n yaptığı mubalagali propagandalarla Mus- tafa Kemal Paşayı islam halifesini büyük devletlerin saytaratından ve memleketi ecnebi istilasından kurtarabilecek şek' lde göstere- rek ahali üzerinde tesir yapmaga çalışıyorlardı. Artık aşair re'si ağalar Mustafa Kemal Paşaya begliliklerini izharda yekdigeri ile rekabet ediyonlardı. şehir ahalisi ihtiyarlarında da bir kaçı müs- tesna islam halifesi mevzuu bahis olunca kendilerinde gürülen es- ki hararet kalmamıştı. Mustafa Kemal Paşanın Diyarbekir ku- mandanlığı zamanında tanıdığı, aralarında dostluk bulunduğ u reislerde birer suretle taltif edilerek hediyelerle gönüllerinin ali- nmasida işe karışınca hükümet git gide kuvvetleniyordu. Aş' ret reislerine hükümet hediyesi olarak kondagi üzerine yapış' tırılmış süslü nühas levhalar üstüne isimleri yazılı mavzer tüfengi hediye



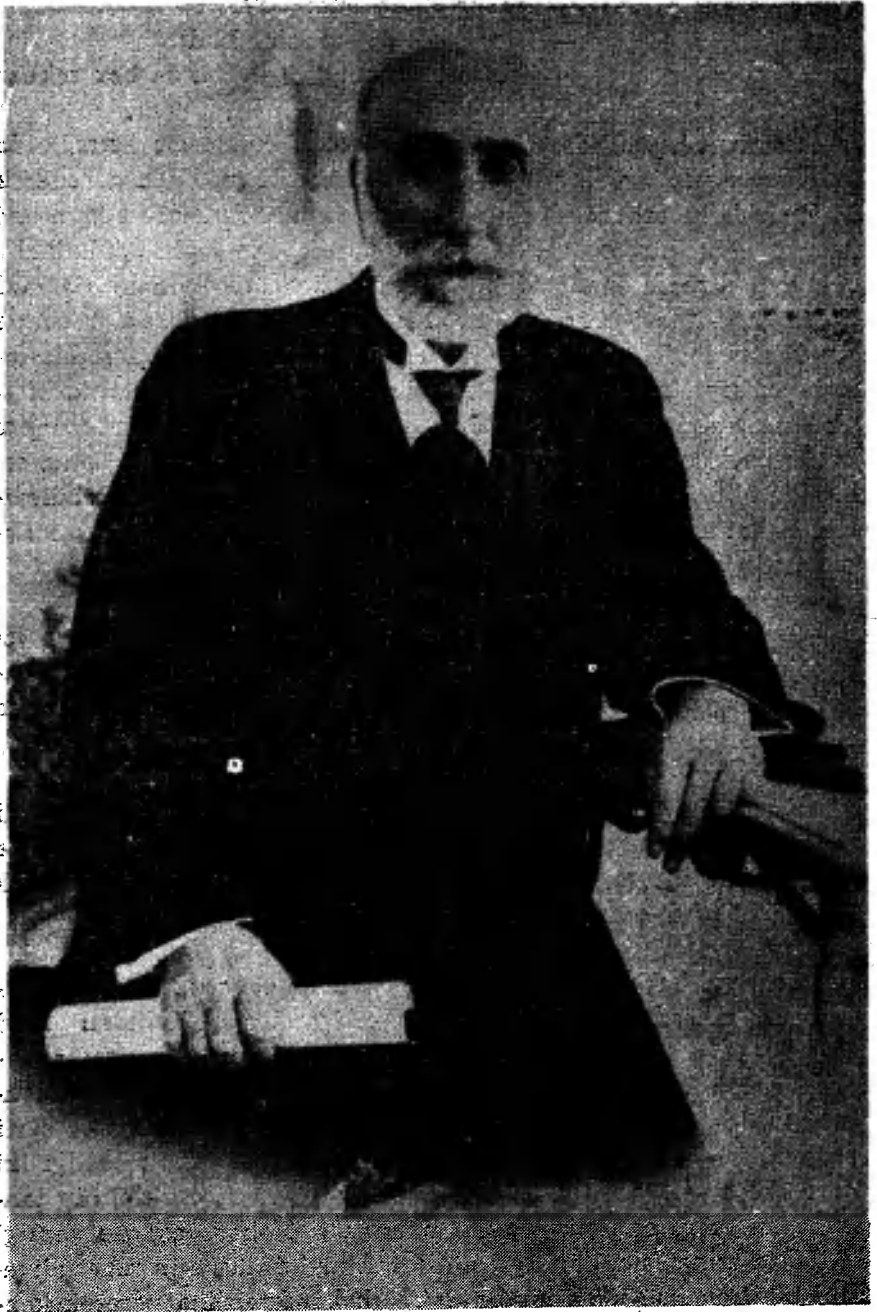
Mustafa Kemal ve Hocaları
Sohbetinde Mustafa Kemal

Mustafa Kemal ve Hocaları .

ediliyordu. Bu vaziyette Kürt cemiyetinin mevcut yeti yalnız hamiyetli gençlere ve pek mahdut ihtiyarlara münhasir kalması cemiyeti dağıtmakta hükümetin cüretini artırdı. Hükümet kuvvetleri bir gece cemiyet merkezine baskın vererek eşyasını müsadere ve efradının bazılarını tevkit etti. Mütebaki cemiyet efradı birer tarafa çekilmeğe mecbur kaldılar. Cemiyetin en faal bir uzvu olan Ekren Cemil Paşada şiddetli takibe rağmen ele geçmedi. İstanbula gitmeğe muvaffak oldu.

Mondoros mütarekesile harp nihayetlenince İstanbulda bulunan Kürt vatan severleri, Kürdüstanın hukuku milliyesini elde etmek amancı ile Kürdüstan taali cemiyeti namile bir siyasi cemiyet teşis etmişlerdi. Bu cemiyetin müessisi bulunan bediüzzaman Molla Said Mikisli Hamza Motkili Halil hayali beyler faaliyete geçerek cemiyete aza kaydetmekte idiler. İstanbulda kesretle bulunan Kürt aydınları ve vücahası milli davaya ilgi göstererek cemiyete girmiş, çalışmaga başlamışlardı. Yapılan hey, eti idare intihabında aşağıda isimleri zikredilen zevat idare hey, etine seçilmişlerdi.

- | | |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| Birinçi Reis | — Şemdinanlı seyit Ubeydullah efendinin oğlu avan azasından seyit Abdulkadir efendi. |
| Birinci reis vekili | — Botan ümerasından Bedirhani Emin Ali bey. |
| İkinci reis vekili | — Süleymaniyeli esbak hariciye vekili Said Paşanın oğlu ferik Fud Paşa . |
| Katibi umumi | — Erkani harp mütekadidi ferik Hamdi paşa |
| Muhasebeci | — Seyit Abdulkadir efendinin oğlu seyid Abdullah. |
| Aza | — Dersimli Miralay Halil bey. |
| Aza | — Miralay mütekaidi Bedirhani M. Ali Bey |
| Aza | — Askeri Kaymakami mütekaid Süleymaniyeli M. Emin Bey. |
| Aza | — Ulemeden Hoca Ali Efendi. |
| Aza | — Müderrislerden Arvaslı şef k efendi. |
| Aza | — Tercüman gazetesi baş müharriri Baban zade şükrü bey. |



Teşk'lati ictimaiye cem'iyeti reisi : Emin Ali beg Berdirhan.

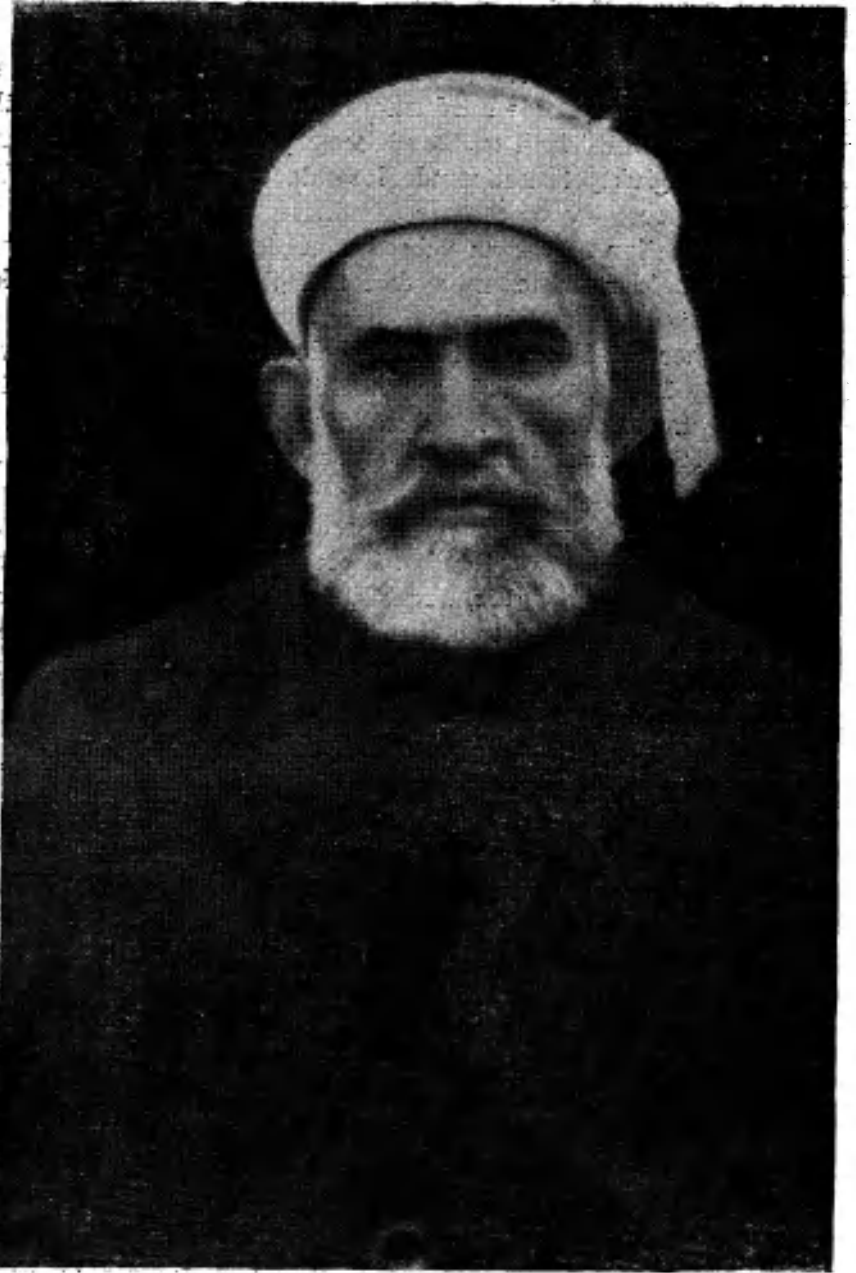
- Aza — Baban Zade Fuat Bey.
Aza — Tüccardan Fethullah efendi.
Aza — Profesör doktor şükrü Memet bey sekban

Cemiyet heyeti idaresine intihab edilen bu zevat istanbulda bulunan amerıkan ingiliz, fransız komiserlerini ziyaret ederek Kürt milli metalibatini dava etmekte idiler. Amerikan komiseri ile yaptıkları bir toplantıda Kürtler tarafından seyid Abdulkadir efendi Bedirhani Emin Ali bey Bediüzzaman molla Said Doktor şükrü memet bey uzun bir beyanatta bulunarak harita üzerinde Kürdüstan hududunu belirterek denizlerde bir mahreçleri bulunması zaruretinı anlatmıştı. Amerikan komiseri Kürdüstanın büyük bir kısmını içine alan bir Ermenistan teşkiline karar verildigini söylemesi üzerine Bediüzzaman cevaben kürdüstan eger deniz sahilinde olsa idi diritnavutlarınla belki bu kararı tetbik edebilirdiniz. Fakat kürdüstan daglarına diritnavutlarınız çıkamaz. Bu kararınızda tetbik edilemez demışti.

Amerikanın Kürt milli haklarının teminine yardımcı olması Istenince — AIDE TOI — DIEU TAIDRA — diyerek ictimaa niha-yet vermiş, manası: sen kendine yardımcı ol allahta sana yardım eder.

Kürtlerin en ziyade teması ingiliz komseri ile idi kürt milli hukukunun tanınacağını vad eden komser Kürtlerin sukunet ve itidalla hareket etmeleri menfaatlari icabi olduğunu söyleyerek Kürtleri avutuyordu.

Cemiyet heyeti idaresi Pariste toplanan sevr sulh toplantısında Kürt mürahasligına Süleyman yeli Handan ailesinden Said Paşanın oğlu şerif Paşayı intihap etmişti. Kendisine müşavir olarak Verilen Diyarbekirli Fahri beyin iştrakile Kürt milletinin istiklal hakkını sulh konfransı nezdinde müdafaa edyorlardı. şerif paşa 1919 — 1920 senelerinde Sulh konfransına takdim ettiği iki müzekkere ve harita ile kürdüstanın tevhidini ve istiklal'nin tanınmasını talep etmişti. Ermeni mürahas's Nobar paşa ile yaptığı ittifakta ermenistandan ayrı müstakil bir kürdüstanın mevcudiyetini bildiren müşterek bir beyan, sülh konferansına vererek kon-



1908 Tarihinde Teşekkül eden Kürd Tarakki ve tavun cem'iyeti
reisi : seyyit Abdulkadir.

fransin mebdciyyen bu müzekkereye muvafakatini almışlardı.

Sevr muahedesinde kürdüstan faslinin 62-63-64 inci madde-lerinde izah edilen şekilde kürdüstan hududu tıkrıben tayin edilmiş ve hukuku millisinin tetbik edilecegi yerler gösterilmişti. Yunanlıların maglubiyeti neticesinde lozanda toplanan ikinci sulh konfransında sevr muahedesinde kürdüstan muhtariyeti idaresi için kararlaştırılan mevaddan bahsedilmedi isede bu kararın kürt-lerin siyasi haklarının teminine dair milletler cemiyeti evraki arasında mevcut siyasi bir vesika olarak muhafaza edilmekte olduğundan, her Kürdün bilmesi lazim gelecegi döşancesi ile sevr konfransının 12 Agustos 1920 tarihindeki ictimaindan kürdüstanın milli haklarının tanınması kabul edildiği ni bildiren tarihi bir vesika olması itibarile tercümesini aynen aşağıya dercediyorum.

Madde 62

— İş bu muahedenin mevkii meriyete vezi tarihinden itibaren 6 Altı ay zarfında İngiliz, Fransız, İtalya hükümetler tarafından tayin edilecek üç azadan mürekkep bir komisyon istanbulda toplanarak Kürt unsurunun sakın bulunduğu firatin şarkında bilahara tayin edilecek Ermenistan hududunun cenubunda iş bu muahedenin 27 inci maddesinin ikinci ve üçüncü fkralarında gösterilen Türkiye, Suriye beynelnehreyn hudutlarının şimalndaki mintikada mahalli bir Kürt muhtariyeti idare planini ihzar edecekler. İş bu planin bazı noktalarında komisyon azalari arsında ihtilaf zuhur ederse bu ihtilafi tabi oldukları hükümetlere bildireceklerdir. Bu plan Kürdüstan muhtariyeti arazisinde bulunan Asuri, kildani ve sair irki ve dini akaliyetlerin muhafazasi hakkında kafi teminati ihtiva edecektir. İran hududuna müteallik noktadan ihtiyaç hasil olursa İngiltere, fransa, İtalya, İran Kürt memurlarından mürekkep bir heyet mahallinde



General : şerif paşa, Sever Konferansind Kurd murahassi.

yapacağı tahkikata binaen lazim gelen tadilatı yapacaktır.

Madde-63

- Osmanlı Hükümeti — 62 — inci maddede z'kredilen komisyon tarafından ittihaz olunacak mukarrerati kendisine teblig tarihinden itibaren üç ay zarfında kabul ve tatbik etmegi şimdiden teahhüt eder.

Madde-64

- İşbu muahedenin meriyete konması tarihinden bir sene sonra 62 inci maddede zikredilen menatik ahalisi milletler cemiyetine müracaat eder ve halkın büyük bir ekseriyeti Türkiyeden mustakil olmak isterse milletler cemiyetide mezkur ehalin'ın istiklale ehil olduğunu kabul ettiği takdirde milletler cemiyetinin bu mintikaya ait her türlü hukuk ve müdeiyatin-Türkiyenin feragat etmesi tevs'yesine Türkiye hükümeti riayet edeceğini şimdiden teahhüt eder. Bu feragatin teferruatı müttelik devletlerle Türkiye arasında tanzim olunacak bir mükavele ile tesbit edilir. Bu feragatin vukuu halinde şimdiiye kadar Musul vilayeti dahilinde yaşamakta olan Kürtler arzulari ile mustakil kürt hükümetine iltihak etmek isterlerse mütefik devletler hiç bir veçh ile bunların arzularına muhalefette bulunmayacaklardır.

Kürdistan teal' cemiyetini İstanbulda bulunan bütün kürtler destekliyordu. Bu ana kadar kürtlüğü gizli kalmış aslen ne kadar kürt varsa hepsi birer kürt milleyetperveri siffalile meydana atılarak hocasida, al'imi de, cahilide hepsi kürt milli hukunun birer müdafii vaziyetinde kendilerini göstermekte idiler. Hilafet ve saltanatın, Inkiraza sürüklenmekte olduğunu gören bu zevat amali ve istikballarının teminini vucuda gelecek kürdistana bağlamışlardı.

Heyeti idaresinin büyük bir kısmi kürdistanca tanınmış hanedan mensubeyni ve nüfuz sahibi kimseler idi. Eger bu zevat buldukları şerait içinde fiilen istanbuldan kürdistanla irtibat teminin müşkülâtini göz önüne getrerek cemiyetin merkezi faaliyetini kürdistana nakletmiş olasalardı Diyarbekirde müteşekkil kürt teali cemiyetilede mesai birliği yaparak Kürdistanın muhtelif mahallerinde nüfuz sahibi kimselerin çalışmaları çok muhtemeldi ki deha semereli olur ve istenilen netice alınırdı. Mustafa Kemal Paşa hükümetinin zuhurundan sonra Kürdistanla alakası kesilmiş olan cemiyetin bütün mesaisi istanbuldaki mahdut siyasi faaliyete münhasır kalmıştı.

Bazı cemiyet azalarının seyid Abdulkadir efendinin ve heyeti idare azalarının kürdistana giderek orada çalışmaları teklifine heyeti merkeziye muvafakat etmedi.



Yeniden faaliyete geçen — HEVİ — JIN ismi ile neşrettiği mecmua ile kürt milli dava sini müdafaa ediyordu. Merhum meslup Kemal Fevzi Memduh Selim, ve sair gençler mantiki yazıları ile dünya efkarını kürdün meşru ve haklı davasından haberdar ederek bu hakların elde edilmesine çalışıyorlardı.

Türk gazetleri Seyid Abdulkadir efendinin bir taraftan şurayı devlet reisi diğer taraftan kürdüstan istiklalini isteyen bir cemiyet reisi olmasını tenkit ederek ya şurayı devlet riyasetinden çekilsin ve yahut kürdistan istiklalini iddiadan vaz geçsin diye yayınları üzerine müşarünileyh gazetelere beyantta bulunarak Kürtlerin istiklal istemediğini kürdistana muhtariyet idare talebinde bulduklarını beyan etmesinden dargin olan heyet azalarından bir kısmi kürdistan cemiyetinden ayrılarak teşkilati ictimaiye namile bir cemiyet tesis ettiler. Bedirhani Emin Ali bey Bedirhani Ferit bey, şükrü bey Baban, Fuad bey baban Hikmet bey baban, Doktor Abdullah Cevdet bey, Doktor şükrü Memet bey Bitlisli Kemal Fevzi bey, Ekrem bey Cemil Paşa, Kerküklü necmettin Hüseyin bey, Molan Zade Rifat bey ve Memduh Selim beyden mürekkep bir cemiyet kurulduğunu devletler komiserlerine bil-

dirdiler. HEVI cemiyeti tarafından neşredilmekte olan « JIN » mecmuasında teşkilati ictimaiye cemiyetinin neşir efkari olarak yevmi bir gazete şeklinde çıkmaya başladı.

Cemiyetin faal genç azaları Kürdistan'da cemiyetin meksatlarını teyid edecek bir fikir cereyanı uyandırmak ve ameli harekette bulunmak üzere 1921 senesinde Ekrem Cemil Paşa ile mikslî Hamza beyi Kürdistan'a göndermişlerdi. Ekrem Diyarbakır havalisinde gizli olarak çalıştığı esnada evinde misafir olduğu HEVERKAN aşiret-reisi Abdülkerim Ali Remmo kendisini tutarak Türk'lere teslim ettikten sonra Ankara istiklal muhakemesinde muhakemesi yapılmak üzere mevkufen Ankaraya gönderildi. Hamza beyde bir suretle ele geçerek Diyarbakır'da bir müddet hapsedilmişti.

Teşkilati ictimaiye cemiyeti Bedirhani Halil Rami bey, Mustafa Paşa Yemliki, Kemal Fevzi, Molan Zade Rifat, beylerden mürekkep bir heyeti 1921 Senesinde cenubi Kürdistan'dan geçerek şimali Kürdistan'a gitmek üzere Irak'a gönderdi. İngilizler bu heyetin Irak'tan geçmesine mani oldular. Yalnız Mustafa paşa Süleymaniyeli olduğundan Süleymaniyeye gitmesine müsaade ettiler. Mustafa paşa Süleymaniyeye giderek şeyh Mahmudun melekîyeti altında teşekkül eden hükümette maarif veziri oldu. Teşkilati ictimaiye cemiyeti uzunlama olarak üç renkten müteşekkil yukarıda kırmızı ortada beyaz üzerinde güneş ve altta yeşil renkli kürt bayrağının renk ve şeklini tesbit ederek milli bayrak olduğunu ilan etti.

Necmettin Hüseyin, Memduh Selim, Kemal Fevzi, Baban Zade Aziz beylerin teşkil ettikleri Kürt millet firkasında milli gayenin tahakkukuna hararetle çalışıyor teşkilati ictimaiye cemiyetinin mesaisine iştirak ediyordu.

İngilizler Osmanlı devletinin inihali karşısında orta şarkın amudi fukarisi mesabesinde olan bilhassa çok zengin petrol menbalarına malik olan Kürdistan mintikasında nüfuzları altında bir Kürdistan hükümeti teşkilini tasarlamakta olduklarında işgalleri altında bulunan cenubi Kürdistan'da şeyh Mahmudun Melekîyeti

altında bir kürt hükümeti Kurulmasına mani olmamışlardı. şimali kürdistanda sivas vilayet merkezine yakın bir yere kadar bir kürt hükmi zati idaresi yapılmasına sevr muahedesinde karar verilmişti. Türk kuvvai milliye teşkilati ehemmyetli bir varlık gösterince menfaatlarını bu hareketi kuvvetlendirmekte gören ingilizler Kürdistan tesisinden vaz geçtiler. Mustafa Kemal Paşanın muvaffak olmasına yardımcı oldular. Mustafa Kemal Paşa meşhur nutkunda söylediği gibi yunanlılarla harbin en şiddetli bir zamanında Samsuna çıkan bir ingiliz zabiti hükümetinin kendisine iki vapur dolusu harp malzemesini hediye gönderdiğini haber vermişti. İngilizlerin dost ve müteffiki yunanlıların türklere mağlup olmalarını istediklerine bundan daha açık bir delil olamaz. Kuvvai milliye hükümeti yunanlıları denize döktükten sonra lozanda toplanan sulh konfransında Kürtlerin milli haklarına ait hiç bir bahis konuşulmadı, ve nede maalesef kürt cemiyeti mürahassı tarafından bu konfransa bir müracaat yapılmadı. üstelik iki defa toplanan lozan konfransına iştirak eden türk mürahassı İsmet Paşa bir defasında Diyarbekir millet vekili piriñçi zade Fevzi beyi diğer defasında millet vekili zülfi zade zülfi beyi birer Kürt siffatı ile beraberinde götürerek orada biz Kürtler türklere kardeşiz ayrılmak istemeyiz aramızda bir fark yoktur. söyletmek suretile kendilerini milletlerine karşı tarihi lanete mustahak bir hiyanet yaptırdı. Mustafa remzinin İsmet paşaya hitaben yazdığı mektupta babası merhum Memet Aganın bu konuda Feyzi ve zülfi beyleri muaheze ettiğinde güya biz sagirin yani ismet paşanın bu kadar muhannet olduğunu ne bilelim demişler. Ve kendilerini mazur göstermek istemişler, halbuki hiyanetin ve denaetin büyüğünü kendileri irtikap etmişlerdi, eger birer Kürt idiseler milletlerine bundan daha büyük bir hiyanet olamaz, ve dünya durdukça lanete mustahaktırlar. Eger Kürt degilseler kürtler namına sahtekarlıkla gidip orada bir milletin hayatına bağlı bir meselede yalan söylemekten daha büyük bir rezalet olurmu. Her iki şekilde insanlık siffatını taşıyacağı layık olmayan kimselerin yapabildiği denaeti irtikap etmişlerdir.



İngilizler müteffikleri fransız ve italya devletlerinin Anadolu sahillerinde muhim yerlere el koymasını hoş bir gözle görmiyor-

lardı. Fransızlarda italyanların antalyayı işgaline razı değildi. İtalyanlarda yunanlıların izmirde bulunmasını istemiyorlardı. Bütün bu sebeplere ve Antep'te fransızlara karşı açılan şiddetli çete harpleri tesiri ile fransız hariciye veziri Franklen liyonun türklerle yaptığı anlaşma neticesi fransızlar adana havalisini ve antepi boşaltıp çekilmişlerdi. Antep harbini yapanların ekserisi kürtüler, Antep'in kurtuluşunun ve gazi antep diye adlanmasını Kürt kahramanlarının cesurane ve fedekarane savaşları temin etmişti. Bu harplerde — Vurun Kürt uşagi namus günüdür — diye Medih yolunda çağrılan türküler harpten sonra vurun türk uşagi namus günüdür şekline çevrilerek Kürtün hizmet ve fedekarlığına karşı her vakit olduğu gibi yine nankörlük gösterilmişti. 1920 senesi sonlarına doğru esareten Diyarbekire döndüğümde Kürt milliyet çılığı tühmetile hapsedilen arkadaşlardan bazıları bırakılmışlardı.

Bunlardan Vatan şehidi meslup dava vekeli Muhammet efendi-Bavé tujo-ki ona hacci ahti diyede isim verilmekte idi muhakemesi esnasında hakimın bütün ısrarlarına rağmen türkçe ifade vermek istememiş Kürdistan'da adaletin layiki ile yerine getirilmesi için muhakemelerin Kürtçe olarak yapılması fikrinde ısrar ettiginden nihayet tercüman vasıtası ile ifadesi kürtçe olarak alınmıştı. Cesur ve milletini çok seven — BAVE TUJO — 1925 senesi istiklal muhakemesinde sorulan suallere arslanca cevap vermişti. Zalim türk süngüleri ile çevrili olduğu halde asilirken «yaşasın kürdistan» diye haykıran, Kahramanı türk-askeri bir taraftan asarken diğer taraftan süngü ile yaralamışlardı.

Dünya durdukça Kürt milli vicdanında milli birer aziz olarak Yaşayacak olan bu gibi büyük vatan severlerin fedakarlıkları gençlerimize numune olmalıdır.

Milletine düşkün Doktor Fuad, BAVE TUJO, ÇERHI ZADE FIKRI, LICELI ALI gibi arkadaşlarla milli mesele dair yaptığımız toplantıda Mahmut Berzencinin vaziyetini iyice anlamak ve teşkilatı ile ittisal yapmak için bir arkadaşın Süleymaniyeye kadar gitmesi lüzumunu kararlaştırdık. Bu iş için aramızda çekilen kurada bu vacibin ifası — BAVE TUJO — ya düşmüştü. Bavétu-

jo bir kaç gün içinde remman yolu ile musula yetişti, fakat tam ingilizlerin şeh Mahmut aleyhine yaptıkları harekete tesadüf eden bir zamana tesadüf etmesinden ingilizler bavé tujonun süleymaniye gitmesine müsaada etmediklerinde başka kendisini tevkif ederek türklere teslim ettiler. Muhakemesi yapılmak üzere ankara'ya gönderilen bavé tujo Ankara hapishanesinde bir müddet yatıktan sonra serbest bırakıldığından tekrar Diyarbakire döndü.

«ŞEYH MAHMUT BERZENCİNİN MELEKİYETİNİN İLANI»

1917 Senesinde İngilizler Iraki işgal etmişlerdi. Cenubi Kürdistan 1918 senesi mondros mütareskesinden sonra işgal edildi. İngilizler zengin petrol menbalarını ele geçirmek için cenubi kürdistanı işgal ederken Kürt milletinin milli hukukunu tanıyacaklarını söylemekte idiler. Sevr muahedesi mucibince kürtlerin şimali kürdistanda müstakil hükümet teşkiline liyakati milletler cemiyeti tarafından tastik edilirse kürdistanın bir cüzü olan cenubi kürdistan halkıda arzu ettiği takdirde şimali kürdistana ilhak edilmesine mümanaat edilmeyecek, deniyordu.

Vilson prensibinin sarahatan her milletin istiklali tanınacağına ragmen kürdistan tesisi işini sulh konfransi hey'eti elestiki bir şekilde sevr muahedesine koymuşlardı. Kürt milletinin istiklalinin tanınması milletler cemeytinin takdirine daha doğrusu büyük devletlerin arzu ve ihtiraslarına oyuncak olarak bırakılmıştı. 1918 tarihinde kuvvayi milliye hükümeti anadoluda daha inanılacak bir varlık göstermeden evvel kürtlerin milli haklarının kabulüne müsaide olan ingilizler türklere cenubi Kürdistan'dan attıktan sonra şirvan ile büyük zab nehri arasındaki vasi arazide şeyh Mahmut Berzencinin melikiyet tesisine itiraz etmediler fakat pek az bir müddet sonra ingilizler şeyhin nüfuz mintikasını kısarak yalnız süleymaniye'ye hasretmek istediler. şeyh Mahmut buna razı olmadığından ingizlere karşı isyan ederek 27 Mayıs 1919 da süleymaniye'yi işgalle ingilizleri süleymaniye'den tart etti 9 Haziran 1919 da «BENDER BAZIYAN» da ingiliz kuvvetleri ile yapılan şiddetli çarpışmada şeyh Mahmut yaralı olarak ingilizlerin eline esir düştü, 29 Temmuz 1919 da ingiliz mahkemesi şeyh Mahmuda idam hükmü verdi isede bu hüküm ebedi hapis cezasına tahvil

edilerek şeyhi Hindistana nefi ettiler.

1922 senesinde lozanda toplanan milletler cemiyetinde türkler musulun ekseriyetinin türk olduğunu iddia ederek kendilerine bırakılmasını istemeğe kalkmaları üzerine ingilizler kürt davasını yeniden kurcalamak istediklerinden milli bir sembol olarak tanınan şeyh Mahmudu menfasi Hindistandan süleymaniyeye dönderdiler. şeyh Mahmut «Meleki Kürdüstan Mahmudi evvel» adı ile kendini ilan ederek isimleri aşağıda yazılan zevattan mürekkep bir hükümet teşkil etti.

Baş Vekil	:	şeyh Kadir «şeyh Mahmudun Kardeşi»
Baş Kumandan	:	Hefid şeyh Abdülkadir
Dahiliye Bakanı	:	şeyh Muhammet Garip
Maliye Bakanı	:	Abdülkerim Alke
Maarif Bakanı	:	Mustafa Paşa Yamliki
Gümrük Bakanı	:	Ahmet Bey Fettah
Polis ve zabitiye	:	Ahmet Berzenci
Milli Müdafaa	:	Salih Zeki bey Sahipkiran
Adalet Bakanı	:	Hacci Molla Said

şeyh Mahmut hükümet heyeti, devletin idaresini tanzime çalışmakta iken yeniden ingilizlerle aralarında çıkan anlaşmazlık sebebiyle şeyh Mahmut ikinci defa olarak ingilizler aleyhine kıyam etti. Yapılan muharebelerde tayyarelerle takviye edilen ingiliz ve irak askeri kuvvetleri 19 Haziran 1924 tarihinde süleymaniyeyi tekrar işgal ettiler. şeyh Mahmud ingiliz hava kuvvetlerinin vahşiyane yaptıkları tahribattan şehri korumak için dağlara çekilmeye mecbur kalmıştı. Bir müddet sonra ingiliz ve irak hükümetleriyle yaptığı ittifakta Melekiyetten vaz geçerek siyasetle uğraşmamak şartıyla af edilerek müsadere edilen emlakinin kendisine iadesine kabul ettiler. Bu ittifaka binaen şeyh Mahmut hiç bir şeyle alakadar olmayarak yalnız emlakinin idaresi ile meşgul iken, ingilizlerin Irak hükümeti ile 930 senesinde yaptığı muahede irakin milletler cemiyetine mustakil bir devlet olarak girdiğinde, Kürtler milli haklarının zayıf edilmekte olduğunu gördüklerinden süleymaniyede büyük bir nümayiş yaptılar. Halk mutasarrif dairesine hücum etti. Hükümet kuvvetleri ile yapılan dövüşte ahaliden 14 şehid ve 23

yaralı vardı. Hükümet kuvvetlerindende 11 maktul bir o kadarda mecruh vardı. Bu hadiseden takriben bir ay sonra şeyh Mahmut İrandan süleymaniye hududu içerisine girerek Irak hükümeti aleyhine isyan etti. Hanikinden Zahoya kadar Kürt mintikasında İngilizlerin intidab altında bir Kürt hükümet teşkilini istiyordu. Bu isyan hareketi 1931 senesi ilk baharına kadar devam etti. Irak ordusu İngiliz kuvvetleri ve tayyarelerinin yardımı ile yaptığı askeri taarruza mukavemet imkan bulamayan şeyh Mahmut kendisini teslim mecbur oldu. Reşit Ali Geylaninin 1941 senesinde yaptığı inkilaba kadar irakin cenubunda menfada kalan şeyh Mahmut bu inkilap hareketinden istifade ederek Kürdistana döndü. şeyh Mahmud 20 Kanuni Sani 1923 senesinde Tebriz Konsolosu vasıtası ile Sôvyet hükümetine müracaat ederek dostluklarını ve yardımlarını istemişti. Yazdığı mektupta şöyle deyiordu: «**Bütün dünya 1917** Oktobir inkilabının hürriyet avazını işitti. «Milletinizîn zalîm ve müstebit bir idareden kurtulduğuna bütün alem sevindi. Kürtler haklı olan milli davalarında muvaffak olmak azmi ile giriştikleri mücadelede ellerini size doğru uzatıyor. Bütün Kalpleri ile ve samimiyetle sizinle arkadaşça ve kardeşçe beraber yaşamak arzusunun besliyorlar. Aramızda diplomasi irtibat olmadıgından ehvalimize tefsilatle vakif olmayan Sôvyet hükümetine bu yazı ile her şeyi bildirmege imkan yoktur. Mazlum, esarete bulunan milletlerin hamisi olan Sôvyet hükümetinin Kürt milletinde himaye edeceğine, emindir; bütün Kürtler soviyet hükümetine şarkin hamisi nazari ile bakmaktadırlar. Mükadderatlarını soviyet hükümeti mükadderatına bağlamaga hazır olan Kürtler müteakabilen sizinle irtibat **tesis etmeği sabırsızlıkla bekliyor.**»



İngilizler Irak mandater hükümeti siffati ile Bagdat hükümeti ile müştereken 22 Kanuni evvel 1922 de milletler cemiyetine verdikleri bir müzekkerede cenubi Kürdüstan da sakin Kürtlerin bir Kürt hükümeti tesisi hakkını tanıyan Britanya hükümeti Irak hükümeti, muhtelif Kürt gruplarının kendi aralarında süratle anlaşip ittifak etmege muvaffak olarak iktisadi, siyasi münasebetlerini sağlayacak, mes'al heyetlerini Britanya hükümetile Irak hükümeti nezdine göndermelerini ümit ederler. Demişlerdi. Bu aldatıcı söz-



Kurd Krali Birinci Mahmud Berzenci.

lere kani olmayarak milli haklarinin tamamen teminini isteyen cenubi kürdüstan halki ile her biri musulun kendisine aidiyetini iddia eden Ingiliz ve türk hükümetlerinin talebi üzerine 30 Eylül 1922 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyi sabık Macar Başvekili Kont teleki Belçikalı Kolonel A. Polis, İsveçli vezirlerden A-Anversinden mürekkep bir heyeti tahkikat yapmak üzere Musula gönderdi. Tahkik Komisyonu yaptığı tahkikata müarazasi yapılmakta olan arazi üzerinde ne türk ve ne de arapların bir hakkı olmadığını ahalinin büyük bir ekseriyetinin Kürt olması itibarile bu kitanin mustakil Kürdistan devletine aid olması lazim geleceğini bildirdi. Bu arazi üzerinde yaşayan ahaliye Kendi ırklarından kendi lisanları ile konuşan kendileri gibi Kürt olan yezidilerde ithal edilirse ahalinin sekizde altısını Kürtler teşkil etmekte olduğunu raporlarında bildirmişlerdi, çok sarih olarak kürtlerin hakkını İspat eden tahkikat heyetinin raporu cenubi Kürdüstana sahip olmak istiyen İngilizlerle türklerin hiç birin memnun etmedi. Tahkikat hey, eti irak hükümetini mi yoksa türk hükümetini mi? İstiyorsunuz tarzında ahalden sual soruyordu. Buna itirazın Baban Zade İzzet bey sualinizi bu iki hükümetten hankisini istediğinize hasrediyorsunuz neden bir kürt hükümeti isteyip istemediğimizi sormiyorsunuz demişti. Tahkikat heyetinin raporundan memnun kalmayan İngiliz ve türk mürahhaslarının istemesi üzerine milletler cemiyeti General Senderin riyaseti altında ikinci bir tahkik heyeti tekrar gönderdi. Bu Heyet raporunda cenubi Kürdüstanın İraka ilhakinin lüzumunu bildirerek Kürtler için de sakin oldukları yerlerde Kürt lisaninin resmi lisan olarak mekteplerde okutulması idari, adli hükümet dairelerinde Kürt lisaninin istimali zaruretini bildirmişti. Bu raporn üzerine İngilizler ahalinin fikrini sormadan cenubi kürdüstani bagdada rapptetiler.

Bu tahkikat hey'etlerinin Kürt milletinin mevcudiyetini tesbit eden raporları birer vesika olarak milletler meclisinin resmi evraki arasında bulunmaktadır.

İngiliz mandater hükümeti ve Irak hükümeti Kürtlerin kültür ve idare haklarına riayet edeceklerini milletler cemiyetine karşı teahhüt ettiklerine ragmen, kürdüstan çok şedit bir merkezi

idareye tabi tuttular. Kürtçe lisaninin mekteplerde okutulmuşu mahdut şekilde yaliniz Süleymaniye ile Erbil şehirlerinde iptidai okullarda okutuluyordu. Mütebaki Kürt şehirlerinde adliye lisanı tedris ve talim her şey Arap lisanile yapılmakta idi Kürdüstana zorla tatbik edilen bu haksız muamele hep mandater ingilizlerin muvafakati ile yapiliyordu. Kürdistanin ayrılmaz bir panşasi olan cenubi Kürdüstani artık ingilizler ve iraklılar bir arap arazisi gibi gôrüyorlardı. Kürtler milli haklarını elde etmek maksadı ile müteaddit kanlı isyanlar yaptılar. Bu isyanlar sebebiyle şöven Irak hakimlerinin avkatlığını yapan askeri mütekaidi Mahmut Dürra tarihi hakikatları tahrif ederek — Keziyei Kürdiye-ismi ile yazdığı kitabın 242 inci sahifesinde işaret ettiği suretle irakta gürülen vahdeti siyasiye uzun asırlardan beri araplarla kürtlerin imtizacından kar ve zararda müşterek olarak beraberce yaşanmış olmalarından dogdugunu belirterek bunların birbirinden siyasiyen, cografiyen, iktisadiyen ayrılmalarına imkan olmadığını göstermek istiyor. Bununla Mahmut bey demek istiyorki bu gün irak vahdeti içinde bulunan kürdüstanın cenup kısmı daima irakin bir parçası halinde hukuku çignenerek benliğinden tecrit edilmiş bir vaziyette Irak hakimlerinin keyfi idaresine bağlı olarak yaşamalidirlar.

Tarihi mukaderat bu iki milleti osmanlı devletinin tahammülü müşkül zalim idaresine tabi tutarak asırlarca beraber bulundurdu. Her iki milleda zülüm ile dolu bir idarenin müsibetlerinden müşteki olarak inlediler. Müşterek müsibetler bu iki milleti birbirlerine bağlayıp sevdirtmişti. Bunun bariz şekli 1912 senesinde istanbulda birer talebe cemiyeti olarak arapların teşkil ettiği müntedi el edebi ile kürtlerin teşkil ettegi hévi merkez azalarının dostane ve kardeşçe münasebetlerinde gôrülmektedir. Osmanlı devleti dahilinde aynı müsibete ugramış olan bu iki mazlum islam unsuru yekdigeri ile daha iyi kaynaşarak çok samimi bir kardeşlik duygusu ile sevişiyorlardı. Birinci dünya savaşının nihayetinde siyasi, askeri, iktisadi sebeplerle ingiliz devletinin meydana getirdiği irak hükümetnin teşekkülünden sonra Kürtler islam kardeşleri Araplardan ne yardımlar ümit ederken maalesef Mahmut bey gibi şöven ve dar düşünceli kimselerden daima haklarına hayır istemekle karşılaşmaktadırlar. Kitabın 243 üncü sahifesinde türklerin

daglı türk diye aldandirdigi kürtlere vurduğu tenkil darbelerile kendilerini izmihlale götürmekte olduğunu gönülhoşluğu ile söyliyerek Diyarbekir havalisinde Kürtlerin türklerle indimac ettiğini Kürtlük ve Kürtçülüğün ortadan kaldırılmış olduğunu ima etmek Istiyorki bu tamamen hakikata muhaliftir. Bilakis Kürdüstanda bilhassa Diyarbekirde Kürtler her zaman türklerle ihtilaf ve mücadele halindedirler bir çok kürt aydınlarının tazyik altında hapis cezası çekmekte olması buna delildir. Kürtler . . . türklerle her çarpışmada izmihlale değil bir adım daha gayeye yaklaşmaktadırlar. Türklerin Kürtleri türkleştirmek emelinin mezara gömüldüğünü Mahmut beye müjdeliye biliriz. Kürtler hiç bir tazyik ve tethiş icraatına ehemmiyet vermiyerek Kürdistan vilayetlerinde milli mevcudiyetlerini belirten her an yaptıkları mitinglerle Kürdistanın hakiki sahibi olduklarını, ve her türlü cefaya tahammül ederek milli varlıklarını izhardan çekinmedikleri bunun şahididir. Milattan dört bin sene evvel bu gün sahibi oldukları arozide yerleşen kürtler memleketlerine gelip geçen büyük fatihlerin kahhar ordularına milli mevcudiyetlerinden bir şey kayıp etmeden bu güne kadar mukavemet gösterdiklerini tarih söylemektedir Bundan sonrada milli mevcudiyetlerinin mafharati içinde ilelebed serfiraz olarak yaşayacaklardır. Çok şükürki necip arap milleti arasında Kürtlerin hakiki varlığını görüp anlayan zevat az olmakla beraber günbegün adedleri çoğalmaktadır. Kitabın — 291 — inci sahifesinde kavmi bir arap ceridesinin, Irak ordusunun bu gün söndürmek istediği hareket ne bir savaş ve nede ansızın çıkmış bir isyan hareketidir. Bu hareket derin ve Kendine mahsus bir kavmi keziyedir. Bunların aleyhine kullanılan silahın Kullanının elinde patlaması muhtemeldir demesi ve yine dger bir kavmi ceridede yapılan askeri harekettten memnun olmadığını gösteren yazıda komonist bayragını Kürtlerin evleri üzerinde dalgalandığını görürsek kimse Kürtleri müatebe edemez. Diye askeri icraati aleyhinde olması görüşümüzün doğruluğunu gösterir. Mehmud bey kitabının ilk sahifesinde Kürtlerin şimdiye kadar bir devlet teşkil ettiği görülmemiştir. Diye iddiası hilafına bu yakınlarda Diyarbekir ve myafarkin havalisinde hükümet kuran mervanilerle iranda bir devlet teşkil eden kerim zandanın ve Eyyubi hükümetlerinden sarfinazar islamiyetten binlerce sene evvel Kürt milletinin bizzat kendisi olan Kürtlerin birer kolu ve bu güne

kadar bakiyeleri Kürt olark Kürdistanin muhtelif bölgelerinde yaşıyan halitiler, mitaniler, huriler, gibi şubeleri asur ve kildani devletlerini ortadan kaldırarak yerlerinde asirlarca hükümet kurduklarını tarih sahifelerini karıştırsa görecektir. Bundan başka islam ordusunun kürdistanı aldıktan sonra 932 miladi tarihinde lor kitasında beş asir bir müddet saltanat kuran kürt — fizuliye-devletine otuz beş hükümdar hükümdarlık yapmıştı. Yine şarzorlu heinssune bin Hüseyin 981 tarihinde deno, şarzor ülkelerini hükmü altına alarak kurduğu mustakil devlet on bir hükümdar tarafından 141 sene idare edildi. Yine Délim Kürtlerinden — üm-madi devle-alinin tesis ettiği — al peveye-yahut — Delmiyan-devleti 942 senesinde Bagdatta taşakkül ederek 127 sene hükümdaran oldu. Inkar kabul etmez bu tarihi hakikatlar mevcut iken Kürtlere şimdiki kadar bir devlet teşkil etmemiş demek hakikatları görmemek demektir. Orta doguda araplarla Kürtlerin ezeli siyasi düşmanları türk hükümeti suriye dahilinde hummusa yirmi kilometre yakın bulunan Rusteni, Halep havalisini cezireyi musulu milli hudutları içindl sayan bilhassa arapların mali olan Iskenderun livasını mülküne zammeden türklere dargin hislerle duygulanacagina Mahmut bey bilakis kitabının — 243 — üncü sahifesinde türklere kerkük petrolunun sahibi olarak gösürmek gafletinde bulunuyorki binlerce sene evveline nazaran milletler tarihinde daha dün denecek kadar yakın bir zamanda bundan 400 küsur sene evvel Bagdad seferinde dôrdüncü Murat Patışah, türk sayteresinin devamını temin, devletinin emniyetini sağlamak için yol ugragında yer yer bıraktığı küçük Türk topluluklarından biri olarak bırakılan kerkük Türklerinin Kürtlerin bizzat tasarrufları altında bulunan arazideki petrolun sahibi olduklarını söylemesi bittabi garazkarane söylemesi bittabi garazkarane söylenmiş bir sözdür. şari zor — Kerkük-bölgesinin sahibi olan zerdüştü dinine salık Kürtler hariçten gelen islam ordusuna bu diyarda mukavemet ederek şiddetli ve kanlı muharebeler vermişlerdi. Islam dinini kabuldan sonrada yine bu bölgenin sahibi olarak iraki idare eden Türk Valisinin hükmü altında bulundulursada sonradan teşkil edilen musul vilayetine bağlandılar. Umumi harbin zuhuruna kadar bu hal devam etmişken harbin neticesinde ingilizler irak hükümetini tesis ettiklerinde cenubi kürdüstan kürtleri yani musul vilayeti Kürtleri arzu ettikleri takdirde şimalda Türkiyede

teşekkül edecek olan Kürt hükümetine iltihakına hiç bir müma-naatta bulunulmiyacagi sevir muahedesinin Kürdistan faslinin — 64 — üncü maddesinde zikredilmişken ingilizler Türklerle Lozan muahedesile anlaşarak milletler cemiyeti tarafından Kürtlere tanilinan zati idareden vaz geçince, cenubi Kürdistan Kürtlerinin rey ve muvafakiyetini almadan kendilerini Iraka raptettiler. Bu hala razı olmayan Kürtler cenubi kürdüstanın iraktan ayri bir memleket oldugunu bildiren milli hareketlerde bulundular. şeyh Mahmut Süleymaniyede ikidef, a 1919-1922 senelerinde hükümet kurdu. 1929 senesinde millet vekilleri Meclisi azalarından Cemal Baban, Seyfüllh Handan, Hazım şemdin aga, revandizli Ismail Aga, Mehmet Aga caf, Mehmet Salih agalar tarafından meclise takdim edilen layiha ile Süleymaniye, Erbil, Kerkük livalari ile musulun kürtlerle meskun kazalarini birleştirerek bir birlik tes-isile bu birliğin merkezle irtibatini saglayacak bir müfettişle id-aresini istemişlerdi.

1930 da İngilizlerin Irak hükümeti ile akd ettigi muahededen sonra Irak müstakil bir devlet siffatili milletler cemiyetine aza olarak girdiginde kürtlere verilecek zati idareden bahsedilmemesini milli menfaatlarına mühalif gören Kürt züemasi ingiliz Ho Komiserine ve Melik Faysala protesto telgraflari gönderdiler. Ve milletler cemiyetinden evvelce verdigi karara binaen bir Kürt devleti tesisini istediler. Ilerde bahsi geçtiği gibi 1930 senesinde Süleymaniyede bu metalibati teyiden yapılan mitingde hükümet kuvvetlerle çarpışmalarda kürtlerden on dört maktul yirmi üç mecruh asker ve polisten 11 maktul üç mecruh vardi. Bu hadi-seyi müteakip şeyh Mahmut hükümet aleyhine kiyam etti. Bri-tanya Ho Komiserinden Hanikinden Zahoya kadar kürdüstan kitasında ingilizlerin intidabi altında bir Kürt hükümetinin tes-isini istedi. 1931 senesinde şeyh Ahmet Barzani Kürtlerin milli haklarinin taninmasini dava ederek kiyam etmişti Bu isyan ha-reketi 1934 senesine kadar devam etti. 1944 senesinde molla Mus-tafa milli haklarin elde edilmesi için kiyam etti. Irak hükümeti vezirlerinden Macit Mustafa hükümet namına Barzani ile yaptı-gi ittifakta Kürtlerin milli metalibinin kabul edildiği resmen ilan edildiginden Reisi Vüzera Nuri Said bu münasebetle söylediği bir nutukta bu hususu sarahatan itiraf etmişti. 1961 senesinde molla

Mustafanın riyaset ettiği Kürt demokrat parti ile afair kuvvetleri milli hakların tanınması için Irak hükümeti ile 1969 tarihine kadar harp halindedirler. Irak hükümeti elinde kesretle bulunan tayyare, tank, büyük çapta toplar vesaiti harbiyenin en müthişi ile muti ve aman içinde köylerinde iş güçleriyle meşgul ahaliye hücum ederek köylerini tahrip, mezruatlarını, bağlarını bahçelerini yakmak gibi vahşiyane icraatlarla, Kürdistani viraneye çevirmesine ragmen Kürt savaşını susturamadı. İcz içinde kalan Irak hükümeti şimdide zati idare haklarını itiraf edeceği vadi ile savaş liderlerini aldatmak istemektedir. Bu bildirdiğim birbirini takip eden savaşlar ve silmi müracaatlar gösteriyor, ki ingilizlerin Kürdistana ayak bastıkları günden itibaren bu güne kadar Kürtler milli haklarını istemekten vaz geçmemişler ve Irak hükümetlerinin zorla tatbik etmek istediği idaresiz temini rıza göstermemişlerdir. Kürdistann mazlum bir halde bırakılması hep ingilizlerin işidir. İngilizler menfaatlara uygun görselerdi sevr muahedesinde itiraf edilen Kürdüstanın hukukunu tanıyacak bir Irak hükümeti meydana getirdiği gibi bir kürt hükümetinide yapabilirlerdi. Binaenaleyh bu izah ettiğim ahvala nazaran Mahmut bey ve emsali ne irkan nede tarihen ve nede coğrafiyen irakin bir cüz, ü olmayan cenubu kürdüstani kendilerine tabi olarak ezici hükümler altında bulundurmaya ne sebeple yeltenmekte olduklarını anlamak müşküldür. Bilhassa iraklılar fatih siffatle Kürdüstana girmiş degiller ki böyle bir iddiada bulunabilsinler. Bu hususta çok yanlış düşünen Irak hükümeti ile kürtlerin imtizacına imkan yoktur. Kürtler canlı bir millet varlığı ile lazim gelen evsaf ve şeraiti ziyadesile haiz olarak mevcut bulundukça kendi mükeratlarına ve insani haklarına sahip olacaklarından emindirler. Kendilerini hür Kürdüstana yetiştirecek sahla üzerinde metin adımlarla yürüyüşlerini durduracak milli varlıklarını yok edecek hiç bir kuvvet dünyada mevcut degildir. On beş milyon zinde, cesur, buna ilave olarak tabii manialara malik dağları bulunan Kürt milletini ortadan kaldırmak tasavvur edilebilir mi?

Cenubi Kürdüstan Kürtleri Irak devletinin muvakkat düsturunda zikredildiği gibi araplarla müsavi hukuka sahip olarak hakiki bir kardeşlikli Irak milli vahdet dahilinde yaşamak emel ve arzusunu beslemektedirler. Bu ciheti muhterem Barzaninin ve di-

ger savaş liderlerinin fırsat düitükç verdikleri tasrihlerden öğreniyoruz. Irak hükümeti şimdiye kadar olduğu gibi bu ciheti takdir etmezde Kürtlerin isteklerinin hallinde aldatici bir tavirda devam ederse Kürtlerin artık aldanmiyacıklarından emin olabilirler. Orta dogunun en degerli ve hür düşünceli bir şahsiyeti olan Mustafa Barzaninin hakkında hakikata mugayyer verdiği malumati reddetmek vicdani borcumuz olmazsa idi Kaziyei Kürdiye kitabinin bahs mevzuu edilmesine hiç lüzum olmazdi. Mesela on beş bin nufustan ziyade bir halk kütlesi ile 1946 senesinde Mahabat Kürt Cümhuriyetine iltihak ettiginde üç bin musallah bir kuvvetle cümhuriyet hükümetin'in müdafaa kuvvetini teşkil eden Barzani kendisine Mahabat hükümeti tarafından verilen General rütbesi ile bu müdafaa kuvvetine ve cephe de bulunan diger kuvvetlere kumandan tayin edildiği her kesin malumu olduğu hakikatini sakliyerek Barzani ile beraber Mahabada iltihak eden eşhasın adedinin çok küçülterek elli kişiye indirmekten Mahmut beyin maksadi nedir anlaşılamaz. Irandan avdetinde beraberinde bulunan yirmi dört kişi ile siyasi mülteci olarak Sôvyet hükümetine iatica ettigini sôyliyerek avdette iyice teslih edilmiş askeri talim ve terbye görmüş Iraklı olmayan yeddi yüz elli kişi bir Kürt kuvveti ile döndüğünü sôylüyor. Barzani 565 musallah bir kuvvetle Sôvyet hükümetine iltica etmişti, orada bulunduğu 12 sene zarfinda bir kısım arkadaşları evlenerek evlat sahibi olduklarından avdetlerinde bunların adetleri çoluk ve zevceleri ile beraber dukuz yüz küsura balig olmuştu. Mahmut Dürra bu iddiasile Sôvyet hükümeti kendi ajani olan Barzaniye General rütbesini vererek bu talim görmüş musallah kuvvetin başında Irakin asayişini bozmak için göndermiş olduğunu sôylemek istiyor, diger taraftan kitabinin — 125 — inci sahifesinde Istimar yani Ingilizler Irak hükümetni tazyik etmek istediği zaman ajanları arsında her kes ten ziyade bu işe elverişli buldukları Barzuninin tama ettiği Irak kürdüstanın hatta bütün kürdüstana hakim olmak hevesini tahrik ederek kendisini silahla malla takviye ederek savaşa sevk ediyor. Demektedir. Bir taraftan sôvyetlerin ajani olduğunu ima ederken diger taraftan ingilizlerin adami olduğunu sôylemek gibi iftiralarla siyasi ve askeri dehaya malik tarihin en büyük kahramanları saffında yükselmiş olan hür yaradılışlı hürriyet ve demokrasinin orta doguda emsalsiz müdafii büyük Barzaniye yapılan

bu iftiraları red ederek hakikati bir daha okuyuculara, ve umumi efkara izah etmediği insani, ahlaki bir borç bildiğimizden bu reddin yapılmasını zaruri gördük. Mahmut bey kitabının 19 uncu sahifesinde Kürtler islam alemi ile temamilen indimac etmiş olduklarından lisaninin ekserisi, dörtte üçü arabî kelimelerinden mürekkeptir diyecek kadar ileri gidiyor. Ne ala !! Türklerde «daglı türk» dedikleri kürtlerin lisanlarının ekser kelimesi türkçeleşmiş farisi kelimelerden alınmıştır.? !! Diyorlar. Bundan daha güzel ne olabilir. Türklerin turanizm siyaseti mürevvici lisanîyat ilminde vasi malumata sahip ziya gökalp 1926 senesinde gireson vilayetinde neşredilen giresun gazetesinde yazdığı bir makalede «orta doguda arap lisanide dahil olduğu halde kürtçeden daha vasi bir lisan yoktur». Demesine ne buyrulur. Sonra Iskenderi kebirin Iran ülkesine hakim olduğu zaman iranin vasi bölgelerinde konuşulan umumi lisan Kürt lisani olduğunu tarihi merduhun 401 inci sahifesinde okusalardı Kürt milleti lisaninin en eski ve en vasi bir lisan olduğunu öğrenirlerdi. Hiç zahmet buyrulmasın Kürtler ne türkleşmek ve nede Araplaşmak istemezler Kendi milletlerinin gurur verici mefharetleri içinde yaşamagi her şeye tercih ederler. Mahmut bey kitabında Irak Kürtlerinin siyasi ve medeni hukuka malik olduklarını devletin umumi vazife ve menasiblerindedede diye riraklılar gibi nesiblerini aldıklarını bildiren dogrulugunun şüpheli olması ekit olmakla beraber, acaba! devletin mühim işlerine tealluk etmeyen üçüncü dördüncü derecedeki vazifelerde bazı Kürtlerin istihdami hatta bunlardan bazılarının vüzera reisliğine bile yükselmeni kürtlerin milli. İsteklerini temin edebilir mi? Irak hükümetlerinin muhtelif tarihlerde muhtelif vesilelerle Kürt lisaninin Kürt mintikasında resmi lisan olarak tanılacağı hakkındaki tesrihatları ile Irak hükümetine melik olarak getirilen Faysala biat etmek istemeyen Kürdüstan halkına hitaben 1922 senesinde İngiliz Ho Komiserinin yaptığı beyanatta İngiliz hükümeti ile Irak hükümeti Kürtlerin Irak hududu dahilinde bir Kürt hükümeti tesisi haklarını itiraf ederler, demesine ragmen Süleymaniye Erbil iptdai okkullarında sene be sene kisiltılmak suretile biraz daha küçültülen Kürt lisaninin okutulması verilen vaatleri ve bu hususta yapılan tasrihatları Karşılıyabilirim ?

1958 Senesinde neşredilen muvakkat düsturun üçüncü mad-

desinde Irak cümhuriyeti bilcümle vatandaşların iştirakile vucuda gelen bir küldür. Cümlesinin hürriyet hakları müemmendir. Araplarla Kürtler Irak devletinde şerik ve milli haklarına tamamilen sahiptirler. Muvakkat düstür bu milli hakları zaman altına almıştır, diye zikir edilmektedir. Bu hakikat ise, şirket müktezasi yapılan işlerde şürekânin meşvereti ve memleketin hayratından şüreka adetleri nisbetinde istifade etmesi lazım gelmezmi? Bu hususta Kürtler daima uzak bırakılmışlardır. Memleket mukadderetine ait işlerde bile fikirleri alınmamıştır. Nede adedleri nisbetinde vazife sahibi olmuşlardır. Kürtler en azından Irakın dörtte biri kadar bir nüfusa malik olduklarına kanidirler. Bundan vaz geçtik bazı iraklıların de diği gibi yüzde on nisbetinde olduklarını kabul etsek bile yüzde üç nisbetinde memleketin hayratından istifade etmiş degillerdir. Devlet varidatından 850 sekiz yüz elli milyon dinarın sarfiyatını düzenleyen heyetin yirmi azasından biri Kürt degildir, bu büyük mablagın yüzde biri olsun Kürdüstana sarfedilmiş degildir. 1964 senesi mizaniyesine şimalin imarı için bütçeye konulan beş milyon dinardan bir para bu uğurda sarfedilmiş degildir. Propaganda olsun diyi her sene muvazeneye konmaktadır. Hakiki Kardeşlik şartlarına uymayan bu gibi muamelelerin yapılmakta olduğu intikal devresi bir nihayet bulamıyacakmidir? Bir kaç zabıtın dayandıkları kılıç zoru ile milletin hukuk ve hürriyetini çigniyerek hüküm sürmelerinin elbette bir neticesi olacaktır. Millet demokrasi hayatına kavuşacak yapacağı hür intihapla toplanacak millet meclisi memleketin yüksek menfaatına uygun şekli kabul ederek araplarla Kürtleri hakiki bir kardeşlik duygusu ile birbirine bağlanarak kardeşlik muhabbetile yaşayacaklardır.

K O Ç G I R I K I Y A M I

Kürt milli tarihinde ehemmiyetli bir yer alan Koçgiri, Zara, Divriği, Kangal, Refahiye, Hafik, Dumurcuk kaza ve nahiyeleri aşiretleri reisleri ile Zaralı Mustafa paşanın oğlu Alişan bey Kürdistanı milli haklarına Kavuşturmak için 1918 senesinden beri aralarında yapmaga çalıştıkları ittifaka muvaffak olarak 1920 senesinde Türk hükümeti aleyhindeki kiyamda tahammül ettikleri

fedekarliklari cismani ve maddi zararlara ragmen hareketi daha elde edilemedi. Daha isyan bidayetinde reislerin bir kısmi saglam iyi tanzim etmek imkan'inin bulunmamasından beklenen netice bir inançla işe girişmiş degillerdi. Bu reislerin tanınmış şahsiyetlerinden bazilari Mustafa Kemal Paşayı sivasta ziyaretinde büyük devletlerin Kürdüstani Ermenistan yapmak istediklerinden buradaki nüfus çoklugunun Kürt oldugunu ispat ederek osmanli devletine bagli bir Kürdüstan muhtariyet idaresi istemekten başka bir gayeleri olmadigini söylemişti. Diger taraftan o günlerde kangal kazasinin yelice nahiyesinin Hüseyin Abdal Tekyesinde canikan ve kureyşan aşiretlerinin iştirakile yapılan toplantıda sevr muahedesi mucibince Diyarbekir, Van, Bitlis, Elaziz, Dersim, Koçgiri mintikalarını içine alan bu yerlerde bagimsiz bir Kürdüstan teşkili için silaha sarilmaga bu ugruda sonuna kadar savaşmaga ittifakla karar vermişlerdi. Yukarıda ismi geçen mahaller ahalisinin ve dayandıkları Dersimin kahramanlikları zalim Türk hükümeti idaresine karşı öteden beri besledikleri düşmanlik hissi heyecanlanmış olduğundan kastedilen hedefe vusul için halk harp etmege sabirsizlik gösteriyordu. Refahiye ilçesinde şadan aşiret reisi PAŞO Refahiye kaza merkezini işgal ve Türk kuvvetlerini esir almış kendini kürt milli kuvvetleri kumandani ilan etmişti. Koçgiri aşairi birinci derecede reislerinden zarali Mustafa Paşanın oğlu Alişan bey isyan hazirliklarını görmek için Dersimde bulunduğu bir zamanda Hozat merkezinde yapılan toplantıda bir Kürt hükümeti tesisi için and içildiginde hazır bulunmuştu. Yine bu günlerde dersimliler Elaziz vilayeti yolu ile Ankara millet meclisi riyasetine 25 teşrini sani tarihinde verdikleri telgrafta Sevr muahedesinde Diyarbekir, Van, Elaziz, Bitli, vilayetlerinde tatbiki kararlaştırılan Kürt zati idaresinin kabulünün ihtirafi yoksa bu hakkı silah kuvveti ile almaga keziyeye teşebüs edeceklerini bildirmekte idiler. Bazi başların gevşek bağlarla bagli olmasına ragmen fiilen savaşa kalkan, Kangal, koçhisar, Divrigi, zara, Refahiye, Kuruçay, kemah kazaları ta Dersim hududuna kadar uzanan bölge tamamen Kürt savaşçılarının eli altına girmişti. Hükümet Koçgiriye bir nasihat hey'eti göndererek fevrande olan halki sukunete davet ve her hanki bir kiyam hareketine mani olmak türlü yalanlarla ahaliyi aldatmaga çalışiyordu. Bu yalanlara her kesten ziyade koçgiri aşiretleri reislerinden Hay-

dar bey inanmıştı. Haydar bey kan akitmadan türklerle anlaşarak Kürt milli haklarının temin edilebileceğini zan ediyordu. O ise nasihat hey, etinin bütün gayreti isyani tenkile hazırlanan Nurettin paşa ordusunun nevakisini ikmalle isyan sahasına yetişebilmesine lazım gelen vakti kazanmaga matuftu. Haydar bey nasihat hey, etinin vaatlerine aldandığından isyanın tertip ve tanzimi işlerinde bir gevşeklik hasil olmuştu. Az bir müddet sonra koçhisar, Zara, Kangal cihetlerinden Nureddin Paşa ordusunun pişdarlarıyla başlayan muharebe şiddetini gittikçe artırıyordu. Meşhur laz osman çetesinde refahiye üzerinden koçgiriye taarruza geçmesiyle her tarafta şiddetli harplar başlamıştı. Aldandığını anlayan Haydar bey artık var kuvvetile harbe iştirak ederek yararlıklar gösterdiğinden çok kanlı muharebeler günlerden beri devam etmekte idi. Türk taraftarlığını yapan kangal kazası ağalarından hacı ağa milan dagında Geniyan aşiret reisi Murat paşa ile yaptığı gizli bir görüşmede Murad paşayı Türk tarafına geçmeğe ikna etmiş olduğundan Murat paşa Beypınar nahiyesindeki evine döndüğünde cephaneye ve erzak dağıtılacak bahanesiyle Türklerle harp halinde olan Seyit azizle zalim ve kardeşi Hüseyini evine davet ederek kancıklıkla yakalayip Türklere teslim etti. Cesur ve değerli kumandanlardan Sabit ve Bahri beylerle güzel agada şehit düştüklerinden takriben kumandansız kalan muharip Kürt kuvvetleri cepheyi terk ederek geriye çekilmeğe başlamışlardı. Koçgiri aşiret reisi Haydar bey iki bin kişilik bir kuvvetle Dersime çekilirken türüklere hoş görülsün diye kuruşan aşiret reisi kôr paşo bir kaç bin kişilik kuvvetle yolunu keserek dersime gitmesine mani olmuştu. Bazı rüesanın türk tarafına geçmesi bir kısmında hiyanetle tutulup tûrlere teslim edilmesi ve mühim bir kısmında kahramanca yaptıkları harisi ve mühim bir kısmında kahramanca yaptıkları harpte şehit pte şehit düşmeleri sebebiyle Nureddin paşa ordusu ile, 180 km genişliğinde bir cephede harbe devam imkanı kalmazından 15 arkadaşları ile beraber Türklerin eline esir düşen Haydar bey ve seyit Aziz sevkedildikleri askeri mahkemesinde haklarında idam hükmü verildi isede bu hüküm değiştirilerek nefi edilmeleriyle iktila edildi. Çok yazık ki epeyi uzun süren ve ehemmiyetli bir kuvvetle yapılan bir çok fedekarlığa mal olan temiz ve asil bir düşünce mahsulü **bu kıyam hareketide bir tanzima tabi olmayarak aşair vari hareket edilmesi yüzünden matlub faideyi vermeden sönüp gitti.**

Vatan uğrunda can veren şehidimizin hatirasini derin bir hürmetle yad eder Kürt gençlerinin bu birakilan eser üzerinde yürüyerek bagimsiz bir Kürt hükümeti teşkiline muvaffak olacaklarini bütün kalbimizle inaniriz.

Kürt milliyetçilerinden merhum Ali şér bütün bu geçen ahvaldan müteessir olarak yazdigi bir menzumede hozatlilarinda yardima gelmediklerinden şikayet etmektedir. Manzume şudur:

Koçgiri başladi harbe
Sesi gitti şarka garba
Bir ordu asker geldi
Dayanamadilar bu darde
Dilo yaman, yaman yaman
Çiyan girto berf u duman
Mera bişin şahi merdan
Ew dermané hemu derdan
Ovacigin aşireti
Zabteyledi mahalleri
Geriden imdat gelmedi
Hozat çekmedi gayreti
Dilo yaman yaman yaman
Çiya girto berf u duman
Mera bişin şahé merdan
Ew dermane hemu derdan
Kürdüstanin ordulari
Kahretti barbarlari
Vatan için ölecegiz
Istemeyiz Mogollari
Dilo yaman, yaman, yaman
Çiya girto berf u duman
Mera bişin şahé merdan
Ew dermané hemu derdan
Yemin edenler elmaya
Zülfikari mürtezaya
geriden teller çektiler
dilo yaman, yaman, yaman
çiya girte berf u duman
mera bişin şahé merdan
Ew dermane hemu derdan

ISMAL AGA SIMKONUN KIYAM HAREKETI

Birinci harbi umumi sonunda almanların mütefiki olan Türklerde mağlup olduklarından itilaf devletleri Osmanlı devletini bir kaç parçaya ayırmışlardı. Sevr de toplanan sulh konferansı Amerikan Reisi Cumhurbaşkanının ilan ettiği on dört maddeli programında söylediği şekilde her millet gibi Kürtlerde bir Kürdistan hükümeti hüsulüne çalışıyorlardı. Kürdistanın muhtelif mahallerinde bazı Kürt züema ve aydınları Sevr muahedesinde tanılan hakların elde edilmesi için gayretler sarfetmekte idiler. Diyarbakırda teşekkül eden Kürt tealli cemiyeti ve yine İstanbulda bazı Kürt vatanseverlerin tesis ettiği Kürdistan tealli cemiyeti, Kürt teşkilatı içtîme cemiyeti gibi siyasi cemiyetler teşebbülde bulunarak milli Kürt hukukunun tahakkukuna çalışıyorlardı, bir takım Kürt reisleride silah kuvvetine dayanarak milli hakların elde edilmesini istiyorlardı. Kürdistanın şimali garbisinde Dersimden ta Sivas kapılarına kadar uzanan Kürtlerle sakin ülkede Zaralı Mustafa paşanın oğlu Koçgiri aşiretleri reisi Alişan bey ve arkadaşları Türklere karşı isyan ederek Sevr muahedesinde Kürtlere tanılan hakların tatbikini istiyorlardı. Kürdistanın cenubunda Seyh Mahmut Berzenci Kürdistan meliki olarak Kürt hükümeti esasını kurmuştu doguda İran, Türkiye hududu üzerinde bulunan — Şikakan — aşireti reisi önemli İsmail Aga kıyam ederek İran Kürdistanının mühim bir kısmını, Urmiye gölü havalisini 1920 senesinde hükmü altına almıştı. İsmail aganın 1925 senesine kadar devam eden müteaddit kıyam hareketlerinde Türk-İran orduları ile yaptığı harplerde pek çok def, alar gelip gelmişti. Bir defasında iki bin mevcutlu bir İran askeri k'ıt, asına SAVUCBILAKDA yaptığı hücumda İranlıları perişan ederek firara mecbur etmiş iki seri ateşli Rus cebel topu ile yedi mitralyöz ve bir çok miktarda hafif ve mühimlet igtinam etmiş idi dogu Kürdistan Sevr muahedesinde bahis edilmemesine rağmen İran hükümetinin acz muvafakiyetle yürütmekte idi.

İsmail aga 1923 Senesinde Süleymaniye Seyh Mahmudu ziyarete gelmiş ve aralarında dostluk kurmuşlardı. 1925 senesinde

Rizahan iran şahinşahi ve diktatörü olunca iranda bulunan Kürtleri temsil etmek siyasetine başladı. İlk evvela nüfuz ve kuvvatin-den çekindigi İsmail aganın vücudu'imhanin çok müşkül olduğunu hisaba katan şah işi dostane şekilde mühasebet kurmak suretile becermegi düşünerek muhtelif vesilelerle İsmail agaya yakınlık gösterip dostluk kurmuştu. 1930 senesi nisan ayında şino kasabası Amiri, fena niyetile, şinoya gelecek olan Rıza Rıza şahla görüşmek için İsmail Agayı şinoya davet etti, bundan evvelde İsmail aga bir kaç defa şahla görüşmüştü. İsmail aga bir kaç Suvariden ibaret az bir kuvvetle şinoya gelerek hükumete misafir olmuştu. Amiri fevc Serheng sarahan İsmail agaya fazla hürmet ve misafirperverlik göstererek hiç bir şüpheyeye mahal bırakmıyordu. şahin şino ya gelmesini bekleyen İsmail aga ile beraber az bir kuvvet bulduğu fırsat gören amiri fevc şahin isteğini yerine getirerek İsmail agayı hiyanetle öldürdü. Bu hadiseyi müteakip Hemedani Cafer Sultan riyasetinde iranilere karşı bir isyan daha yapıldı ise de bu, isyanda muvaffak olmadı.

1914 Harbi bidayetinde İsmail Aga ve Kürt ümerasından Bedirhani Abdürrezak bey şemdinanlı Nehri şeyhi seyid übeydullahin evlatlarından Seyit Taha ittifak ederek Rus çar hükumetine iltihakla Kürdüstanın milli haklarının elde edilmesine çalışmışlardı. 1917 Oktobor inkilabına kadar çar hükumetile el birliği yapan bu zevat Sôvyet inkilabından sonra Türkiyeye avdete mecbur kalınca Bedirhani Abdürrezak bey Türkler tarafından tevkif edilerek Musul hapishanesinde bir müddet hapsedildikten sonra bila hüküm öldürüldü, Seyit Taha ve Simko ele geçemediklerinden hayatları kurtulmuş oldu.



şeh Said, 1925 Hareketi lideri.

ŞEYH SAİD EFENDİNİN KIYAM HAREKETİ

Halifeyi ecnebi devletlerin tehakümünden kurtaracak İslamiyetin muhafazasını sağamlaştıracak inancı ile Mustafa Kemal Paşaya içten bağlılık gösteren Kürtlerin büyük bir kısmı Yunan harbinin kazanılmasına değerli hizmetlerde bulunarak muvafakiyetinin teminine yardımcı olmuşlardı.*

Yalnız adedleri mahdut bir kaç millet sever Kürt genci bu propagandaların yalan olduğunu biliyor inanmıyordıarsada kimseyede anlatamıyorlardı. Yunanlılar denize dökülüp harp kazandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa yüzündeki perdeyi yırtarak din ve dünya işini birbirinden ayırıp Halifeyi saltanattan uzaklaştırdınca Türk, Kürt bütün İslamların bilhassa Kürt ülemasının kendisine karşı besledikleri mühabbet ve itimadi zayıf etmeğe başladı. Mustafa Kemal Paşa dinsizliğe doğru her adım attıkça Türk, Kürt aydınları çok kıymetli bir şahsiyet olan Cibran açireti reisi Mir Alay Halit Beyin etrafında toplanarak 1932 senesinde istiklal manasına gelen AZADI — adı ile bir siyasi cemiyet teşkil ettiler. Kürdüstani azadiye kavuşturacak kafi derecede geniş bir savaş teşkilatının zaruretine kani olan millet sever Kürt aydınları bunun icrasına çalışıyorlardı. Kürt subaylarından Bitlisli İhsan Nuri, Süleymaniyeli mülazim İsmail Hakki Şaveys Hertulu Hürşid cemiyetin mühim azalarından idiler. Erzurumda bulunan Cemiyet merkezinden aldığı talimat üzerine Kürdistanın muhtelif mahallerinde teşkilatın ikmal vazifesini üzerine alan mülazim İsmail Hakki Şaveys Diyarbekirde uğramış idi. Diyarbekirde ben, Cemilpaşa zade Kasım Bey Doktor Fuad, Dava vekili Mehmet Efendi — BAVÉ TUJO — yani meşhur Hacı Ahti, Ekren Cemil

* Hakimiyeti milliyet ve halife İslamiye: yeni gün matbaası yirminci yıl 1925 efendi 1341 Rumi tarihinde yazılıp ilan edildiği vaktinle k b n nusha basılarak tab edilmişti.

muş Türk ve Kürt devleti muahatasının mücahadesile iktisabı zafer ve galibiyet etmişti-Bu Broşürün Mustafa Kemal Paşanın emriyle iki bin nusha basılarak tab edilmişti.

paşa ve bazı diğerk arkadaşlarında iştirakile cemiyetin bir şubesi şubesi açıldı. Diyarbekir şubesinin Erzurumda bulunan merkezle muhaberesi şifra ile elden gönderilmek suretile Dara hini şube mümesili fedekar gençlerden Teyib Ali vasitasile yapıliyordu . Kürdüstenin her tarafında milli uyanıklık baş göstermekte idi. Cemiyetin merkez heyeti azasından Bitlis millet-sever bir zat olan Yusuf ziya bey Nestoriler aleyhine askeri hareket yapmakta olan firkada bulunan kardeşi mülazim Rizaye çektiği telgrafın manası yanlış tefsir edildiginden firkada bulunan azadi teşkilatına dahil subay arkadaşlardan Firka Erkanı harbi İhsan Nuri ve zabıt arkadaşları Rasim, Hurşid, Tevfik cemil ile beraber maiyetlerindeki askarlala daga çekilerek isyan ettiler. Bu kıyami takviye edecek Kürdüstanın hiç bir tarafında bir ayaklanma gibi kıyam hazırlıklarını civar aşiretlerde bir kimildanma olmadı, dagda isyan halinde kalan İhsan Nuri ve arkadaşları bir savaş icrasına imkan bulamadıklarından, maiyetlerindeki askeri terhis ve kendileride Suriyeye iltca zorunda kaldılar. Suriyedende ingilizlerin mandası altında bulunan Cenubi Kürdüstana geçtiler. Türk hükümetinin dikkat nazarını çeken bu hareket İncelenince maslup şehid Yusuf Ziya beyin telgrafının bu harekete sebebiyet verdiği anlaşıldı. Esasen — AZADI — cemiyetinin gizli teşekkülünden haber almış olan hükümet bu teşekkülü yok etmege bir bahane ariyordu. Bu telgrafi vesile ederek Cibranlı Halit beyi, Yusuf Ziya beyle Hacı Musa beyi ve yirmi kadar arkadaşlarını tevkif ederek Bitlis Askeri muhakemesine getirdiler. Askeri mahkeme azasından sivaslı binbaşı Sari Hasan beyin bilahara bana anlattığına göre askeri mahkemesi Halit bey ve arkadaşlarını itham edecek kanuni bir sebep bulamıyordu, yalnız Yusuf Ziya beyi zararlı propaganda yaptığı suçu ile suçlandırarak üç sene müddetle nefi edeceklerdi.

Ne çareki kader yerini bulacak Kürdüstan gaddar Türk Ordusunun pençesi arasında kan ağılayacaktı. Halid bey askeri mahkeme reisi Kadiköylü miralay ferit beyin rütbesinin kendi rütbesi derecesinde olduğundan muhakemesinin kendisinden rütbece yüksek bir kimse tarafından yapılması Kanuna uygun olarak istedi. Bu sebeple muhakeme riyasetine tayin edilen yeni reis Elaziz Firka kumandani Nureddin paşa araba ile bitlise yolculuğu es-



General Halid Cibri , Azadi cemiyeti reisi.



Yado aga, 1925 de Harput Cebhesi Kumandani.

nasında araba kazara Maden deresinde devrildiğinden paşanın ayagi kırılmış uzun müddet mahkemeye iltihak edememişti. *

Bitlins Askeri mahkemesi alakadar görerek ifadelerinin alınmasına lüzum gördüğü şeyh Said efendi ile Hesenan aşiret reisi Halid beyin mahkemeye getirilmelerini istemişti. şeyh Said efendi bu davete icabet etmediği gibi evinin bulunduğu mahale yakın bulunan hınıs mahkemesine giderek istinabe suretile de istenen ifadeyi vermedi. Türklerin fena niyette olduklarını sezen şeyh efendi Genç , Çabakçur, Darahini, ilçelerini dolaşarak halkı yekdigeri ile barıştiriyor ve aralarındaki düşmanlığı kaldırarak ittifklarını temin etmek suretile istikbalde yapılacak kıyam hareketine esas kurmak istiyordu. Diyarbekire 30 kilometre mesafede bulunan piran nahiye merkezine vusulunda pirandaki jandarma karakol kumandani şeyh efendi ile beraber bulunan bazı eşhasi tevkifle şeyhin nüfuzunu kırarak arzularını başarısız bırakmak istedi. şeyh efendinin ricalarına rağmen karakol kumandani bu eşhasi tevkif etmek fikrinden vaz geçmedi, tevkife başlayınca aralarında vukua gelen silahlı çarpışmada şeyhin kardeşi şeyh Abdüürehim ve arkadaşları 8 şubat 1925 günü jandarma müfrezesinden birini öldürmüş ikisininide yaralamışlardı. Tertip, tanzim edilmemiş birisyanın başa gitmeyeceğini blien merhum şeyh Said isyanının başka yerlerde sirayet etmiyerek mahallinde dar bir çerçeve içinde kalması için hemen pirandan uzaklaştı isede heyecan halinde olan kürtleri her nereye gitti ise ayaklanmış buldu. şeyh efendi Pirandan hani nahiyesine geldiğinde piran vukuatını haber alan hani nahiyesi ahalisinin heyecan halinde olduğunu gördü, isyanın çabukça lise, cabakçur, Darahini ve diğer mintikalarında sirayet ettiğini görünce mükadderati ilahi böyle imiş diyerek isyan hareketi başkanlığını ister istemez üzerine aldı, genc vilayet merkezini işgal eden kıyamcılar valiyi ve memurları esir etmişlerdi. Kıyamcılar şeyh Said efendinin emiri mücahidini Nakşebendi siffatı ile isyan hareketi riyasetini dereuhde ettiğini bir ka-

* şeyh Said efendi merhumun derdestini müteakip şeklen sümme tedarik yapılan muhakemede halit bey ve arkadaşlarına bitlis vali ve kumandani Kazım paşanın emrle idam hükmü verilerek derhal tanfiz edildi.

rarla ilan ettiler. Kürdüstan hükümet merkezi olarak muvakatan darahini intihap edildigini ve modan aşirete reisi feki hasanında Dara hini vilayeti valiligine tayin edildiği ilan edildi. İşte şeyh Said efendinin kıyaminin sebep ve tevesüünün hakikati hali bu bildirdiğim şekildedir. Türk hükümeti emniyet memurlarının icad ettiği ingilizdir diye bir Türk komiseriile yapılan temaslar ve Diyarbekirde kürdüstan harbiye bakanlığı adına gönderilmiş olduğu söylenen ingiliz Silah fabrikalarının teklifleri gibi uydurma haberler hep bunlar, emniyet memurlarının umumi efkari işgal için tertib ettiği yalanlardır. Böyle değilse Mustafa Kemal, ve İsmet Paşalar rakiplerini vurmak için isyani bütün türkiyeye şamil dini bir irtica hareketinin başlangıcı olarak göstermelerile İngiliz Silah fabrikalarının Kürdüstan harbiye bakanlığına gönderdikleri söylenen tekliflerle bu nasıl telif edilebilir.

Kürdistan'ın muhtelif mahallerinde başlayan isyan hareketi az bir zaman zarfında çabucak bir çok yerlere sirayet eteti. Çabakçur ZAZA aşiretleri Lice merkezini işgal ile Hani bogazında harbe tutuştukları Türk askerine bir çok telefata verdirerek perişan bir halde esir almışlardı. şeyh Abdurrahim kumandasında hareket eden bir kuvvet Ergani Madenini işgal ile Siverek kazası istikametinde hareketine devan ediyordu. Hani, Lice ilçeleri kuvvetleride Diyarbekiri muhasara etmişlerdi. Günlerce süren çevirme hareketi esnasında şehrin surunda mevcut deliklerden beraberinde 60 kişilik bir kuvvetle şehir işine girmeğe Muvaffak olan — MIHÉ HELÉ — ile askerler arasında şehir içindeki çarpışmada mucahitler şehrin zabtına muvaffak olamadılar. Çan şeyhlerinden şeyh Mustafa kuvvetide Vartoya doğru yürüyüşüne devam ediyordu. Sekizinci kol ordu kuvveti ile yaptığı harpte bir kısım kитаati muhasara ederek esir almakta iken Türk askerine yardım emekte olan hiromak ve Lolan aşiretlerinin mücahitlere arkadan yaptıkları hücumla muhasara yarılarak asker esaretten kurtulmuştu. Hesenali halit bey ve arkadaşları Halil Mehmet Hatto Kerem bey kolagasi zirki baba bey Sadik bey mordagi, osi hacı İsmail aga solihan, Malazgirt ve Muş havalisini tamamen işgal ederek büyük bir kuvvetle Muş vilayeti merkezine hucuma geçmişlerdi. Hesenanli Halit bey ve arkadaşları dokuzuncu ve altmış ikinci firkaların mukavemetini kırarak püskürtmüşlerdi, bu fir-



Ismail Simka agor şkaki Aşireti reisi.

kaların yeniden aldıkları takviye kitaları ile Motki, hiromek, lolan aşiretlerinde yardımı ile mukabil hücumla geçerek muhim başarılar elde ettiginden Hesenanlı Halit bey Kumandasında bulunan bu mücahitler İran arazisine ilticaya mecbur kaldılar. Halit bey müsafir bulunduğu şikakan aşireti reisi İsmail aganın yanında çok müddet kalmiyarak tekrar mücahedeye deveam için Hesenan aşireti mintikasına dönümü şirvan, şeyh köyünde istirahatta olduğunu haber alan Türk hükümeti ansizin yaptığı bir baskınla Kendisini tevkif ederek Diyarbekir istiklal muhakemesine gönderdi. Mahkeme hakkında idam kararı vererek idam etti.

Gökderelei şeyh şerif ve namdar kahramanlardan YADO ağa kuvvetleri paloyu işgal ederek palo ahalisinin iştirakile elaziz vilayet merkezinin Türklerden temizlemişlerdi. Elaziz köylerinden Hüsevnikteki cephanede edepolarında vukua gelen inficar ahali ve mücahidinden bir çok kimselerin telefine sebep olmuştu. Bu patlayışın kimin tarafından yapıldığı anlaşılmamasından doğan şüpheli vaziyet mücahidinin birliğini sarsmıştı, bundan dolayı mühtelif zümrelere ayrılan mücahidin malatyadan Eleziza doğru tarazuza geçen kazım paşa ordusu ile ciddi muharebeye girmiyerek palo istikametine çekiliyorlardı, palo vadisinde vaki kanlı muharebe YADO ağa kuvveti muhasara çemberini yararak çabakçur dağlarına çekildi. Hastalığı sebebiyle palo havalisinde bir magarada saklı olan bu cephenin hareket kumandanı şeyh şerif türkleri tarafından tutularak istiklal muhakemesine gönderildi.

Adanadan şark ekispresile Mardine indirilen Naci paşa Kumandasındaki kol ordunun şiddetli taarruzuna Diyarbekir ovasında mukavemet edemeyen şeyh Said efendi kuvvetlerinin bir kısmı Diyarbekir cephesinden şarka ve şimale çekilerek Melekanlı şeyh Abdullah kuvvetleriyle birleşmişti. şeyh Abdullah 12 inci fırka ve hain hürümek Lolan aşiretleri kuvvetleriyle şerefeddin dağında çarpışırken firkanın 25 inci alayı bağlar gedigini işgal etmişti. şeyh Said efendinin iştirakile Kuvvetlenen şeyh Abdullah Bozalanda bulunan Türk kuvvetlerine hücumla gedigi zabtetmişti. Muş ovasında Murad çayı köprüsünü işgali altında bulunduran 34 üncü alayla şiddetli bir muharebeeden sonra vartoya doğru geriye dönmeğe mecbur olmuştu.

şeyh Sa'd efendi ve beraberinde bulunanlar vartunun çarbu-
hur köprüsünden geçerek irana gitmek istiyorlardı. Eu esnada
kenedilerine iltihak eden şeyh Said efendinin bacanağı cibran aş-
iret reislerinden Aasim bey şeyh Said efendinin çarbu-
hur köprüsünden geçmek istediği haberini Türklere yetiştirdiğinden şeyh ve
beraberlerinde bulunanlar köprüünün iki tarafına kurulan pusuya
düşürülerek hafif bir müsademededen sonra yakalanarak vartoya
getirildiler. Ve mühim bir kuvvet muhafazasında Diyarbekir İs-
tiklal muhakemesine sevkedildiler.

Diyarbekir ovasında kamişli köyünde sakin Huveydanlı şeyh
şemseddine şeyh Said efendinin kuvvetleri ricata mecbur edildikt
en sonra isyana kıyam ederek firka kumandani Cemil Cahidin
emri altında bulunan askeri kitaati ile Farkin kaza merkezi yak-
ınlarında çok şiddetli bir harbe tutuşmuştu. Bekiran, Reşkotan,
aşiretleri kuvvetleri batman köprüsünde, Firkanın bir alayını
mahvettilerdi. Farkin kazası Kürt kuvvetleride firkanın diğer
kitiatını muhasara ederek esir almaya bir şey kalmamışken
gecenin basması ve şiddetle bir yağmur yağması sebebiyle
nizam ve disiplindn marhum Kürt kuvvetlerinin civar köy-
lere dağılması fırsatından istifade eden firka kitaati kendini
toplayarak ertesi gün yeniden şiddetli bir harbe girişmişti, neti-
cede şeyh şemseddin de tutularak şeyh Said efendi ile birlikte
muhakaması yapılmak üzere Diyarbekir istiklal muhakemesine
getirildi ve idam edildi.

Yukarıda kısaca bahsettiğim isyan sahalarında Kürtlerin gös-
terdiği, İnsan kuvveti üstü cesaret ve fedakarlıklar, **tanzim edilip**
bir tertibe tabi olmamasından her nefer kendi başına ve ya bir-
zahmetler, katlanılan felaketler naalesef amancı yerine getirmek-
ten çok uzak kalmıştı. Bir kaç defalar muhtelif mahallerde abluka
edilen büyük askeri kuvvetlerini esir almaya bir şey kalmamışken
ya yagan şiddetli bir yağmurdan veya gecenin basması fırsatın-
dan istifade eden ferdler kendilerini yerlerine bağlayacak bir ami-
re tabi olmamalarından mevkilerini terk ederek bir köye istira-
hata gitmeleri düşmanın esaretten kurtuluşuna imkan vermişti.
Herekati tanzim edecek liyakatli bir kumanda heyetinin mevcut



şeh Mahmud, Kral Kiyafetile .

olmaması ve hareket nizam altında kumandandan nefere kadar bir tertibe tabi olmamasından her nefer kendi başına ve ya birleşen bir kaç arkadaşın arzusuna göre çarpışmalarda rol almaları için düzeninde gitmişmesine meydan veriyordu. Yoksa gösterilen kahramanlıklar ka'ılanılan fedekarlıklar hiç bir milletin yapmaga muktadir olmayacağı bir derecede insan kuvvetinin çok üstünde bir kudretle yapılmıştır. Nizam ve intizama bağlanmayan başı bozukça yapılacak hareketlerden bir faide umulmayacağı bu tecrübelerlede sabit olması bize ibret dersi olmalıdır. Her halde isyan hareketi ne şekilde olursa olsun ister vaktinden evvel zamansız yapılmış olsun veya olmasın Kürtlere çok pahaliya mal olmuşsada Kürt milletinin bütün dünya milletleri gibi bir hayat hakkına sahip olduğunuda aleme anlatmıştır.

şeyh Said efendi merhum ailesi efradının rahat ve refah içinde yaşayışlarını bu uğurda feda etmek büyüklüğünü göstermekle Kürt milli mücadele tarihinde en büyük hizmeti millete yapmış ve şimali Kürdüstan binasını mübarek cesedi üzerine kurmuştur. Dünya durdukça Kürt milletinin rahmetle ve minnetle yadedeceği merhumun ve şehid arkadaşlarının ruhlarına bizden hürmetler ve minnetler.

8 şubat 1925 Tarihinde Türk karakol efradından bazılarının piranda öldürüldüğünün haberini Diyarbakırda işittigimizde bu hususta bir şeyden haberi olmayan AZADI teşkiline merbut Diyarbakır şubesi efradi bizler vukuatin mahiyetini ve ne maksatla yapıldığını anlayamadık. Cemiyetn resi Halit bey Cibri ve nüfuslu azaları mahpus, cemiyet teşkilatının tamamlanmamış olmasından cemiyet kararıle bu kıyam hareketinin yapıldığını çok uzak görüyorduk. Hayret ve tereddüt içinde idik. Hakikati hali öğrenmek için vukuat mahalline gönderdigimiz adamın getireceği doğru haberi beklerken Kürtçü olarak tanınmış arkadaşlarla bereber tevkif edildim. Bir bölük askerın mühafazası altında adliye dairesinde mahpus bulunan milliyetçi Kürtler Diyarbakır vileyet merkezine yapılan hücumu ve patlayan tüfeklerin muhtelif şekillerdeki seslerini dinliyerek kendi kendimize tefsirle neticenin lehimize olmasını merakla bekliyorduk. Yirmi gün kadar devam

eden bu hal Adanadan gelen kolordu kitatinin Diyarbekiri muhasara eden mucahidine taarruza geçmesiyle işin rengi değişti. Artık mahpus olduğumuz mahalden tüfek seeslerini iştimize olduk, isyan hareketi bertaraf edildikten sonra icraatin bu derece vahşiyane, denatkarane olacağı hiç tahmin edilmezdi. Vicdansız bazı kumandanların yaptığı icraat ne HOLAKO ve nede NERON zamanında görülmemiştir, hiç bir vicdan sahibi insanın inanmayacağı bu çok feci' cinayetler ve mezalim isyanın umumi şekli durdurulduktan sonra isyan mintikasında takibat yapmakta olan hunhar kumandar Ali Haydar ve Ali Barut mufrezeleri tarafından yapılmış olduğuna inanınız. Mesela Lice Kazasının Serdi, comelan, Enher, Derkan, köylerinde ele geçirilen ihtiyarlarda dahil olduğu halde — 150 — kişi iplerle sim siki yakdigerine bağlanarak makinalı tüfeci' cinayetler ve mezalim isyanın umumi şekli durdurulduktanabilir. Bekira aşireti köylerinden şilmo köyünde hareket kuvvetinden mahrum ihtiyarlarla kadın, çoluk, çocuktan mürükkep yetmiş kişilik bir kafile hapis edildikleri samanlıkta yakılmak suretile öldürülmüştü.

Sayılmayacak kadar envai türlü tazp usullerinden birini zikretmek insaf ve vicdan sahibi kimselere bu yapılan zülmeler hakkında bir fikir vermeğe Kafidir. Sivan aşiret reisi kasım aga köse yaralı olarak Hani nahiyenin şimalında Hazi ovasının Nerib aga mevkiinde müfreze kumandani Ali haydarın eline düşmüştü. Ali Haydar ateşte kızartılmış bir demir çemberini zavallinin boynuna yapıştırarak canını dagliyordu. Utanmadan da Kaso bu ne haldir diye birde alay ediyordu. Yapılan bu çok feci' muameley bir ah demeden kahramanca dayanan Kasım aga çok merdane bir tevirla bu erkeklerin başına gelen bir haldir. Ne zülm yapabilirsen yap diye verdiği cevapla Ali Haydarın vahşi hislerini daha ziyade tahrik ettiğinden mumaiylehi etrafındaki askerlerle taşlatarak öldürttü. 1924 seesinde takip alay kumandani Tahir bey isyan halinde bulunan hoyitli Nuh beye yiyecek vermekle itham ettiği motikanın Torin köyü muhtari çağan ile ogullarının kollarını bağlatarak büyük bir kazanda kaynatılan kaynar suya birer birer batırarak haşladığını söylerken tüylerim ürpermektedir. Bazı zalim, vahşi kimselerin yaptıkları bu denaatlara bakarak insanın insanlıktah nefret edeceği geliyor. şeyh Said efendinin kıyam hareketi

Mustafa Kemal paşa hükümetini çökmekten kurtardı. Yunan harbi muvafakietinden sonra gururu pek çok kabaran Gazi Mustafa Kemal Paşa artık mücadele arkadaşlarını mühimsemiyordu. Başta Karabekir Kazım paşa olduğu halde Hamidiye zirhlisi kumandanı Reuf bey, Fuad paşa, Refet paşa, Cafer Tayyar paşa, ve saire gibi çok yakın askeri arkadaşları kendisine karşı terakki perver cemiyeti namile bir muhalif cemiyet teşkil etmişlerdi, cemiyetin teşekülünden az bir zaman sonra umumi efkerin hemen ekserisi bu yeni fırkayı teyide başlamış olduklarından nüfuzu gün be gün erimekte olan Mustafa Kemal paşa şeyh isyanından istifade ederek kendini topliyarak muhaliflerine karşı kuvvet istimalına fırsat buldu. Isyan hareketi amillerini cezalandırmak ve aynı zamanda kendisine karşı muhalif durumda olan terakki perver cemiyeti ile inatçı ittihatçı bakayasını temizlemek için ele fırsat geçiren Mustafa Kemal paşa isyani cumhuriyet aleyhine bütün Türkiyeye şamil mukabil dini bir irtica hareketi şeklinde göstermek istiyerek muhaliflerini temizlemek için biri Diyarbekirde diğeri ankarada olmak üzere ürfi salahiyetle iki istiklal muhakemesinin kurulmasını istiyordu. Hükümet baş vekili Fethi bey Okyar isyanın mahalli bir Kürt hareketi olduğunu söyliyerek Diyarbekirde kurulacak muhakemenin her türlü icraatına muvafakat ediyor. Lakin eski arkadaşları olan ittihatçılar ile terakki perverler aleyhine yapılacak icraata elimi kana boyayamam diye muvafakat etmiyordu. Gazi Mustafa Kemal paşa Fethi beyle anlaşmayınca İsmet paşayı vezaret reisliğine getirerek biri ankarada diğeri Diyarbekirde olmak üzere geniş salahiyetle iki istiklal muhakemesi teşkil ettirdi.



İsmet paşa ile Fethi bey arasında düşmanlık derecesine varan rekabette Diyarbekir millet vekili Feyzi bey ve arkadaşları millet vekilleri Fethi bey tarafını tutmuş İsmet paşaya düşmanlık göstermişlerdi. Bu yüzden İsmet Paşa kendilerinden dargindi. Senelerden beri Fethi bey hükümetine dayanan Feyzi bey ve arkadaşları diyarbekirde adeta bir Hekemoni Kurmuşlardı. Ne idari ve nede adli daireleri bu zümrenin arzusu haricinde bir iş yap-

maz olmuştu. Hak ve adl' Feyzi beyin amcası oğlu Sidki beyin duduklurından çıkan söze bağlı kalmıştı. hükümet memurları onun istediklerini muhakak yerine getirirlerdi. Buna riayet etmek istemeyen memur yerinde kalmazdı. Diyarbakire gönderilen İstiklal mahkemesi heyeti hükümetin düzenini bozan ve rüşvet ve haksızlığa dayanan bu kanunsuz işlerde bakmak için lazım gelen talimatı almış olmalıdır ki mahkeme heyeti Feyzi bey adamlarının yaptıkları cürümleri sormakta ciddi davrandı. İsyân hareketine karşı hükümetin teşkil ettiği kuvvayı milliyeye dahil Feyzi bey mensuplarından surgeçi aşiret reisi avınanlı Kamilin yaptıkları kesesine kalır kanaatle aralarında mahalli ve şahsi düşmanlık bulunan Baravili Hacı Hüseyne ait isyân sahasından uzak Kogi köyü ile etrafındaki yedi köyü yakarak emval ve eşya sini yağma etti idi. Hacı Hüseyin ugradığı zulme rağmen isyana iltihak etmeyerek bitgin bir halde gelip Diyarbakır ordu kumandanlığına teslimi nefsetti. Kamilin yapmış olduğu cinayetten şikayette bulundu. İsyân hareketinin çok kızgın bir zamanında yapılan bu cinayetin vukuu tahkik edilmediği gibi bilakis hacı Hüseyin tevkif edilerek yarı deli bir halde mevkuf olduğumuz Adliye dairesine hapse getirildi. Evi parki yanmış yağma edilmiş, ailesinin akbetinden habersiz bir çilgin gibi aramızda bulunan haccinin maneviyatını kuvvetlendirerek arkadaşların teselli verici sözleri olmasaydı muhakkak ki hacı Hüseyin timarhanelik olurdu. İstiklal mahkeme heyeti bilhassa azadan Ali Saib daha evvelden iyice bildiği Feyzi bey adamlarının hükümet nüfuzunu hiçe indiren yolsuz ve kanunsuz işlerini meydana çıkarmakta çok titiz davranıyorlardı. Bir avkat kadar konuşmasını bilen ve kendisinden daha fazla cerbezeli mevkuf Derikli Hacı Osmanî Reşşo Aganın oğlu İlyas efendinin konuşmaz olarak piriçilerin kanuna muhalif olarak yapmış oldukları fena işlerine dair ne biliyorlarsa söylemelerine fırsat verdiler. Hacı Hüseyin'in ittihamına binaen yapılan tahkikat neticesinde Feyzi beyin amcası oğlu Sidki ve avınanlı Kamil derhel tevkif edildiler. Daima Türk taraftarlıkları ile tanılınan bunlara karşı gösterilen sert muamele Kürtçülük töhmetile tevkif edilmiş olan bazı mevküflara yapılan muamelelerin şiddetini gevşetmiş oldu.



İstiklal muhakemesi kendisini tecziye edecek esaslı hiç bir suç isnat etmeden mahkemede isticvabi sırasında Zaza olduğunu söy-lemesini idamina kafi derecede bir cürüm addederek doktor Fuada idam hükmü vermişti. Bu hüküm çok cessus idealist yüksek bir şahsiyet olan Kürt milliyetçilerinin ileri gelenlerinden doktor Fuadin hiç bir kilini kibirtamiyarak yüzündeki gülümsemeyi si-lememişti. Etvardaki vakarile de idam hükmünü hiçe saydığını göstermekte idi. Idam hükmü verildikten sonra fazla tazip için mahkum üç gün bekletilerek sonra hüküm tenfiz edileyordu. Güya müddeiumuminin hükmü temyiz etmesine mühlet verililiyordu. Halbuki müddeiumumi, mahkemenin hiç bir hükmünü temyiz etmiş degildi. İşte bizim kıymetli Doktorumuz Fuad hapislane müdürü bitlisli Aziz efendinin ifadesine göre hiç bir teessür eseri göstermeden asabına tamamen hakim olarak bu üç gün zarfında her gün kendisini ziyarete gelen ailesile müdür odasında yalınız birakılmasını müdürden istemiş ve her üç günde su dökülmek suretile din tarifi mucibince temizlenmişti. Idam hükmünden sonra bu kadar kuvvetli bir asab metanetini kürten başka hanki bir millet efradi gösterebilir. Bu Cima mahsulü olarak Dünyaya gelen erkek çocuğu babsinin ismini taşımaktadır. Idam edilirken söylediği şu kit, a Doktorun kıymetini takdire kafidir.

şevək tari ya hebu ya tüne bu niv ;

Deşt di xew da çiya digri ne hilate hiv.

Doktor Fuad aslen Çermik kazası ahalisinden olup diyarberkirde oturan tanınmış ailelerden haccı İbrahim efendinin oğludur. İptidai, orta tahsilini Diyarberkirde okuduktan sonra İstanbula oradanda parise giderek okumuş sihat doktoru olmuştu. Meslekinde emsalsiz bir bilgi sahibi olan Doktor küçük yaşından beri milletin alamile ilgili olmuş zülüm ve esaretten kurtulmasına çalışmıştı. Nihayet bu uğurda en kıymetli varlığını; Hayatını veren bir Kahramandır.

Kürdistanda veya kürdistan haricinde mevcut Kürt şahsiyetleri imha etmeği kararlaştıran Mustafa Kemal hükümeti Kürdistanın meşhur dini Tarikat şeyhlerinden şemdinanlı seyid Ubey-



şehid Dr. Fuad beg.

dullah efendi nehrinin oğlu seyid Abdulkadir efendiye ve oğlu seyid Mehemedi istanbulda tevkif ederek Diyarbekir istiklal muhakemesine getirdiler. Muhakemeleri yapılmak üzere yine Diyarbekir istiklal muhakemesine getirilmiş olan palolu Kôr Sadi ve bir Türk olan hoca askeri ismindeki şahıslarla birlikte hiç bir münasebet olmadan muhakemeleri yapılmakta idi. Ve yine çok kıymetli bir Kürt vatanseveri olan mevkuf Kemal Fevzi, ve avkat Mehmet efendi-bavé tujo — Ekrem Cemil paşa, merhum seyid Abdulkadir efendinin takip ettiği iddia edilen Kürt Istiklal davası ile alakadar addedilerek muhakemeye ithal edilmişlerdi. Seyid Abdulkadir efendiyi kürdistanın istiklalini istemek cürmü ile cezalandırmak istiyorlard. Kemal Fevzi ve Ekrem Cemil paşasında seyid Abdulkadir efendi ile beraber çalıştıkları iddia etmekte idiler. üstün kôrü yapılan muhakeme neticesinde Ekremin şeyh Said isyini ile alakası bulunduğunu iddi eden müddeiumumi evrakının bu muhakemeden ayrılarak şeyh Said muhakemesiyle birleştirilmesini istedi. Ve evreklere ayırtıp diğerlerine zülmen idam hükmü verildi. Asilirken dar ağacı altında Yaşasın Kürdistan diye kahramanca haykiran Bavé Tujo — Hacci Ahti — yi in sanlık duygusundan mahrum türk askerleri süngü ile yaraladılar.

Kürdistan istiklalinin tanınması için sevr sulh kongresinde çalışıldığı esnada kürdistanda Türkler aleyhine hareket yapmak isteyenlere karşı seyid Abdulkadir efendi merhum Türkler Yunanlarla harbederken bende kendilerini arkadan vurursam ceddim bana lanet eder diyerek bu hususa muvafakat etmemekte idi şimdi Türkler kendisini ve oğlu Mehmedi zülmen asmakla büyük bir cinayet yapmış oldular.

Seyid Abdulkadir efendi merhum İstanbulda bulunan Kürt topluluğunun mümesili, sembolü bir şahsiyetti. Kürt amelelerin her işleri hal müşküleri onun şahsiyetinin müdahalesiyle hal edilirdi. İstanbulda Kürt talebelerinin Hévi cemiyetine Kürt işçilerinin maddeten yardımı muşarünileyh vasıtasıyla yapılmakta idi. Kemal Fevzi Kürt milletinin nadir olarak yetiştirdiği heyecanlı bir kürt vatanseveri idi. Aslan hizan kazasından olup bitliste oturan muhterem bir aile çocuğudur. Mektebi harbiye tahsilini ikmal

ederek zabıt çıkmış balkan harbinde aldığı yaradan sakatlanarak emekli olmuştu. Çok kuvvetli bir kalem sahibi olan Kemal Fevzi Hévi cemiyetinin çıkardığı — JIN — ve — ROJİ KURD — mecmualarında ateşli yazılarla Kürt milletinin arzu ve elemelerine tercüman oluyordu. Jin yevmi gazete şeklinde çıkmaya başlayınca yazdığı baş makaleler kürtlerin hukukunu müdafaada mantika dayanan heyecanın ateşli birer nümuneleridir. 1925 Isyani ile ne uzaktan nede yakından hiç bir alakası olmadığı halde ruhunda ve kaleminde yaşayan büyük mukaddes milli ateşin tehlikesini anlamış olan Türk hükümeti kendisi ni zülmen astı. Kemal Fevzi milleti uğrunda hiç bir fedakarlıktan ve hizmetten kaçmaz cesur, hamiyetli bir şahsiyetti. Kürt gençlerinin ibret ve hürmetle hatıralarında yaşatmaları lazım gelen bu fedekar büyük zat kendilerine numune olmalıdır.

Avkat Mehmet efendi — Bave tujo — Medeni cesarete malik milletine derin bir muhabbetle bağlı kuvvetli bir kaleme sahip bir vatan severdi. Kendikendine tahsil eden Mehemet efendi adliye meslegine intisab etmiş bir müddet memurlukta bulunduktan sonra o zama bir şarta tabi olmayan avkatlık meslegini intihap etmişti. İçinde bir volkan gibi yanan millet sevgisi daima kendini milli meselelerde ön safa yükseltmişti, her zaman milli hizmete hazır bulunan ve kandini hiç bir hizmetten geri çekmeyen değerli avkatımız hayatının son nefesini verirken bile yaşasın kürdistan naresile Kürdistana olan muhabetini izhar etmiş ve Kürdistan varlığının her şeyin fevkinde olduğunu anlatmak istemişti.



Cıbranlı kasım beyin ihbari ile vartonun Çar Buhur köprüsünde arkadaşları ile beraber yakalanarak Diyarbakirdeki istiklal muhakemesine sevk edilen şeyh Said efendi merhum beyaz sakalının çevrelediği nurlu yüzü ile mücahidin kafilesi önünde olarak bulduğumuz hapishaneye getirildi. İhtiyarlığına ragmen yol yorgunluğu mübarek yüzünün gül rengi güzelliğini hiçte bozmuş değildi. Beraberinde bulunan kırk yedi arkadaşları ile beraber hapis hanenin bir tarafına yerleştirildiler. İhtilattan memnu oldukları için şahsen kendisini ziyaret etmek mümkün değildi. Lakin



şehid Avukat M. Ahti, (Bavê tujo)

bilvasita hatirini sordurarak br lüzumu varsa emr etmesini istemişim. Isyan esnasındaki durumları sebebiyle daha evvel tevkif edilmiş olan genc vilayeti valisi İsmail Hakk, çabakçur kaymakamı Çerkez Hüseyin Hilmi, madenli Kadri efendi, Cemil paşa oğulları, Hanili Mustafa beyin oğlu mahmut bey, Hani beylerinden eski maden müftüsü Salih bey, Elaziz cephesi Kumandani palolu şeyh şerif efendi, şeyh Said efendinin kirk yedi kişilik kafilesine katılarak hep birlikte, vaktile Ermenilere ait kilise binası salonunda muhakememiz yapılmakta idi.

Mahkeme reisi kıyamin birinci derecede mesulu tanılan şeyh Said efendiyi ilk evvela isticvaba başlamıştı. Merhum şeyh efendi zerre kadar telaş ve korku eseri göstermeden gayet cesurane verdiği cevaplarla mahkeme heyetinin huzurunda hükümetin efalini tenkit ederek yapılan fena işleri söylemekte tereddüt etmiyordu. Bir defasında mahkeme reisi İslam arasında fitne çıkarmanın küfür olduğunu bildiren kurandan bir ayet okudu. Bunun ayet olup olmadığını sordu, şeyh efendi bu kurandan bir ayettir. Dedi, öyle ise, niçin İslam arasına fitne soktun diye reis söyleyince, mahkeme reisinin bu sözüne cevaben istihfaf eder bir şekilde ya ... siz müslümanmısınız. Demek suretile İslamlıkla bir alakaları olmadığını anlatmak istemişti. Mahkeme reisi bu cevaba kızdı isede şeyh sözünü söylemiş oldu.

Türk hükümeti bu isyanın İngilizlerin teşvik ve yardımı ile yapıldığını iddia etmekte isede bu esasından yalandır. Türk hükümeti, ve Kürt milletinin hukukunu gasip hükümetler iyice bilmelidirlerki Kürtlere hanki bir zamanda azıcık bir ecnebi yardımı olsa idi Kürdistan böyle elim, yoksul halde Kalmazdı. Kahraman Kürt milleti Kürdistanın hanki bir köşesinde yaptığı Kıyami sırf kendi bazusuna ve çok basit derme çatma silah kuvvetine dayanarak yapmıştır. Büyük devletler Kürdistanın hayırlarını müştereken paylaşmak için daima müstevli devletlerin yardımcıları olmuşlardır. İntidap devletlerinin bilhassa İngiliz devletinin Cenubi Kürdistan halkına yaptığı fenalıklar milli haklarına ait teminat almadan kendilerini Irak hükümetinin rahmetine bırakması buna açık bir delildir.



واديك فابريك كونسولون لظروف القدره

مساهمة ملازمين واديك بطون واديك لظروف القدره [...]
في سنة 1925 [...]
في مدينة [...]

1925
مجلس [...]

1925 Hareketin meznunları

İki ay devam eden muhakemede her fert mahkeme reisinin suallerini şahsi maslahatinin icabına göre cevaplandırıyor. Kıymetli bir din alimi olan Hanili Salih bey bu kıyami musallah bir miting şeklinde tefsir etmişti. Palolu şeyh şerif efendi merhum vakurane cevapları ile hakikatan bir varlık gösteriyordu. şeyh Said efendi merhum ile muhakeme edilmekte olan mütehimler şayani hayret bir surette sogukkanlıklarını muhafaza etmekte idiler. «İsyan sebebiyle tevkif edilen milliyetçi kürtlerin evleri çok dakik bir surette araştırılmışken mevkufl bulunan Cemil paşa oğullarının evleri aranmış, kurbanlık gibi tanılan, bunların aleyhine istihbarat dairelerinde mevcut olduğunu zanattıkları dosyelerindeki delili kafi görmüşlerdi.

Merhum şeh Sait efendi kıyamından iki sene evvel Diyarbekir kolordu istihbarat dairesi reisi Suleymaniyeli merhum Salih Zeki beg Sahibkuran, bir gün bana demişti, ki Cemil paşa ailesi efradi hakkında tutulmuş mevcut dosyaların kaffesini yaktım. Hiç bir eser bırakmadım. » Çok kıymetli bir vatansever olan Salih Zeki Beyin bu milliyet perver asil hareketini takdir ve bu iyiliğini minnetle hürmetle burada yadederek merhumun ruhunu sadetmekli sterim.

Mahkemenin elinde Cemil paşaları itham edecek hiç bir evrak mevcut değildi. Ekremin her kesçe tanınmış kürtçülüğün ileri gelenlerinden olmasında Ali saib ve kendisi ile beraber bir evde oturan mahkeme azası lütfü müfide rüşvet olarak verilen binlerce kırmızı altın bir taraf edince hayatı kurtarılmış oldu. Yalnız on sene hapis cezasına mahkum ettiler. Ziya bey Cemil paşanın aile namına Türk ordusuna bir tayyare satın alarak hediye etmeside işe yaradığından aile efradından mahpus bulunanların hepside ademî mesuliyet kararile serbest bırakıldılar.

Mahkeme reisinin bildirdiği idam kararını başta şeyh Said efendi merhum olduğu halde bütün mücahitler çok metinane karşıladılar. Mahkeme reisi hükmün tebliginde bazılarını deni agrazi şahsiyenize bazılarını siyasi metaiminizi tahakkuk için ecnebi devletlerine alet olarak yaptığınız bu isyan hareketinde hepimiz bir noktada birleşerek bir kürdistan tesisine çalıştınız. Akittığınız kanların söndürdüğünüz hanumanların cezasını adalet meşnekesinde ödyeceksiniz demişti. Bu şüheda içinde bulunan azadi cemiyetinin cabakçur mümesili kıymetli bir aydın olan

tayib Ali isyan hareketine iştiraki olmadigini sôyliyerek cabakçurda bir kürt Aydininin bulunmasi hükümetin çok gördüğünü müdafaasında sôylemişti. Vaktile 1912 senesinde Erzurumda okulda okurken Hévinin bir şubesini Erzurumda açmaga teşebbüs eden bu değerli gencin hatirasini hürmetle anmak her kürdün borcudur.

Hüküm verildiği 27 Haziran 1925 gününün akşamı dag kapisi haricindeki meydana kurulan elli bir adet dar agacında asilarak rahmeti rahmana kavuşturulan bu kahramanlar ilelebet Kürt milletinin ölmaz hatiralarında yaşayacaklardır. Kürt milletinin selamet ve istiklala kavuşarak zülüm ve esaretten kurtulması için Kendi hayatlarını feda eden bu hamiyet sahibi kimselerin ölmaz ebedilikleri önünde millet daima diz çökerek minnettarlık vacibini hürmetle ifa edeceğine şüphe yoktur. Bir çok masum Kürde esaslı bir töhmet isnad edilmeden mahza Kürttür diye vicdanasızca idam eden Diyarbekir istiklal muhakemesi zalim icraatını Elazizde sayısız adette mevkuf bulunan mahbuslarada tetbik için oraya naklolunmuştu, oradada Diyarbekirde olduğu gibi kan akıtmaktan zevk alan canavar bir hayvan gibi ölüm saçı.



Isyan başladığı tarihten bir sene geçmeden Kürdistani kürtlerden boşatmak isteyen ankara hükümeti ilk evvela aşiret reislerini tanınmış eşhası kürdistandan Anadoluya nakletmeğe başladı. Dikkate şayan olan cihet Türk hükümeti isyan esnasında kim kendisine yardım ettise evvela bunları ilk kabile olarak nefi etmesidi. Hükümetin iyi gözle görmediği Kimseler kendilerini hükümet memurlarından uzak tutmakta idiler. Hükümet yardım etmiş veya en azından vatani düşünceleri kısa kimseler isyan başladıktan sonra hizmetlerine mukabil mükafat veya hiç olmazsa aferin almak niyetile hükümet kapisinde ayrılmıyorlardı. Bundan dolayı vefasız gaddar hükümetin icraatına ilk kurban bunlar oldu, nefi edildiğim Bordu villayetine yettiğimde benden evvel borduya gönderilmiş türkofiliklirile tanınmış bir kısım Kürtleri orda mevcut buldum, eskiden konya vilayetinin Küçük bir kazası olan, Borduda üç yüz kadar kürdüstanlı hemşeri toplanmıştik. Bediüzzaman merhum Molla Said de aramızda bulunuyordu. üç yüz kürdün mevcudiyeti bu küçük kasabanın rengini değıstirmişti.

Başlangıçta bir aile eferadinin her brini ayrı bir memlekete nefi ederek yekdigerinden uzak bulundurulmalarını usul ittihaz eder, hükümet bir müddet sonra bu hususta şiddet göstermekten vaz geçtiginden bir aile efradinin bir yerde birleşmesine müsaade ettiler. Sonradan adetleri bine yakın kürdüstanlı menfiler başlıca beş kasabada toplandılar. Bunların içinde bulunan Kürt aydınları bu beş Kasabadaki toplulukları birer siyasi mektep haline getirmişlerdi. Türk hükümetinin kürtleri imha kastile Kürdistanda yaptıkları zalim icraat de laikile Kürt aydınları tarafından bu topluluklara anlatılarak Kürt milletinin de diğer dünya milletleri gibi milli hukukunda sahip olması lazım geldiği zarureti izah edilerek milli fikirlerin zihinlerde yerleşmesine çalışıyorlardı. Kürdistandan uzaklaştırma icraati vakia Kürtlere maddi ve cismani büyük zararlara mal oldu isede milli mefkurenin zihinlerde yerleşmesine fırsat vermesi itibarilede çok faydeli oldu. Kürt milliyetçileri milyonlar sarfetselerdi böyle bir fırsatı ele geçirmezlerdi. Kürtler haklarında reva görülen bu zalim siyaset mukabili milli sahada en azından yarım asir ileri gittiler söylersem mübalağa yapmış olmadığımı kaniim. Türklere aldanmak Türk tarafıtarlığını yapmış olan kimseler Pişmanlık izhar ederek nedamet göstermekte idiler. Kürdistandan nefi edilen eşhasın hükümet tarafından el konulan emlakine mukabil nakledildikleri yerlerde kendilerine emlak verileceği esasi üzerine büyük millet meclisince yapılan kanuna göre emiakimiz müsadere edildiği halde aradan bir sene geçmişken bizlere ikamet olarak tayin edilen yerlerde bir şeyler vereceklerine delalet edecek bir emare görünmüyordu. Kahraman Kürt milleti kuvvetinin disiplinmemiş olması yüzünden Yunan ordusunu mağlup eden (kuvetten) daha büyük bir askeri kuvvetle isyani bastırmaya muvaffak olan Türk hükümeti meseleyi istediği gibi kökünden söküp atamamıştı. Türkler emiri mücahidin şeyh Said efendiye ele geçirdikleri halde Kürt milleti silahi atmamış Çabakçur dağlarında Botiyan aşiret reisi OMERÉ FRO, Mestan aşireti reisi MUSO, Palolu YADO, Frkin dağlarında ŞEYH FAHRETTİN, Sasun dağlarında MEHEMET ALI YUNUS Agri dağında Celali Aşiret reislerinden HESSO BIRO TELLI, Hesenan aşireti reislerinden FERZENDE, Azizanlı NADO, Heyderan aşiret reislerinden NADIR ve MAMO beyler gibi kahramanlar mücahedeğe devam etmekte idiler.

Kürt milletinin öz fedekar çocuklarının meydana getirdiği Hoybun Cemiyetinin tesisi ve teşnak cemiyetile mahdut şekilde iş birliği yapmış olması düşmanlarımız tarafından garazkarane tefsir edilerek Hoybunun Ermeniler hesabına çalıştığını propaganda etmek suretile umumi efkari Kasden igfal etmek istediklerini göstermek için hoybun programile hedef ve gayesini, teşkilatın esaslarını ermenilerle yapılan mesanın şeklini tefsilatile bildirerek yapılan ithamin iftradan ibaret olduğunu belirtmek isterim :

HOYBUN CEMİYETİNİN TESISI

Kuvvayi milliye hükümeti yunanlıları denize döktükten sonra istanbulu işgali altında bulunduran itilaf devletlerinin Türklere yumuşak bir yüz göstermeleri dolayisile kuvvayi milliye kumandanlarından Refet paşa Istanbula gelmiş ve 90% kuvvayi milliyeye taraftar olan istanbul halkının coşkun tezahüratı ile karşılanmıştı. Refet paşa Istanbulda söylediği nutuklarında kuvvayi milliye kuvvetlerinin Istanbula gireceklerini bagira bagira söylüyor. Istanbulu işgalleri altında bulunduran büyük devletlere karşı haşın davranıyordu. Dahiliye veziri meşhur gazeteci Ali Kemalın istanbuldan kaçirtılarak izmitte linc edilmesinden gözleri korkan kuvvayi milliye muhaliflerine yapacaklarını bilmez bir halde şaşırmiş vaziyette idiler. İctihat mecellesi evinde Kürt teşkilatı içtimaiye cemiyetinin yaptığı son içtimada İzmirin Istanbulda çalışmalarına imkan kalmadığı kanaatle merkez azalarının Istanbulu terk etmeleri kararlaştırıldığı halde azadan bazıları şahsi zaruretler yüzünden istanbulda kalmakta mecburiyet görmektedirler. Kürt millet fırkasında teşkilatı içtimaiye cemiyetile beraber yürüyordu. Kürdistan teali cemiyeti ise faaliyetini tamamen durdurmuştu.

İngiliz hükümeti kuvvayi milliye hareketine muhalefet göstermiş olanları isterlerse türkiye haricine götürmekte olduğundan istifade eden Kürt millet fırkası mümesillerinden arkadaşlardan Iskender, babası ve dayısı ile beraber kendini türkiye haricine atmıştı bir müddet amelelik yaparak karınlarını doyurabilmek perişaniyetini çekmişti bununla beraber LIGUE KURD-namile

belçikada toplanan tazyik altındaki milletler konferansına — LES NATION OPRIM-Notalar vererek Kürtlere yapılan mezalimden bahisle, Kürt istiklali ve hukuku milliyenin teminini dava ediyordu.

1925 senesi şeyh Said kiyamından sonra Iskender bey arkadaşımız Doktor Memet şükri sekban ve diğer milliyetçi arkadaşlarla (evvelce tanıdığı İhsan Nuri ve Cihad arkadaşları mülazim vanli Rasim, hertuşlu mülazim Hurşid ve cenubi Kürdüstanin milletperver bazı şahsiyetlerle) gôrüşti. Kürt milletinin umumi halini incelemek milli meslahatlarını lüzumunu her kes kabul ettiği halde, böyle bir fikrin o günlerde kuvveden fiile çıkmasına imkan görmemekte idiler. Iskender, şeyh Said efendinin oğlu şeyh Ali Riza efendi ilede muhabere ederek kongrenin yapılmasına taraftar olduğunu öğrenmişti. Pariste bulunan şerif paşa ilede mektuplaşarak avrupada Kürtler lehine siyasi faaliyette bulunması teklif etmişti.

Her Kes kongrenin toplanmasını istemekte idiler. Berazi aşiret reisi Mustafa şahin bey, şeyh Said isyani esnasında bir beyanname neşrederek Kürt milli haklarının istihsalına derin alakasını gôstermişti. Iskender, Kürt mütenefizan reislerinden kongreye iştirak edecekleri vadini aldıktan sonra artık kongrenin toplanacağı yerle bu toplantıyı mümkün kılacak vesaiti temin ciheti kalıyordu. Iskender aynı zamanda Ermenilerlede temaste bulunmaktaydı. Paris sulh konferansında Kürt mürahassı şerif paşa ile ermeni mürahassı Nobar paşanın kararlaştırdıkları esas üzerinde müzakereye başlandı. Her iki milleti hakimiyeti altında ezen Türk hükümeti bunların hususi vaziyetlerini istismar ederek hürriyet ve istiklal mücadelelerinde iş birliği yapmalarına mani olduğunda hem fikir idiler. İki millet arasında hasil olan anlaşmazlık sebebiyle uzun zamandan beri ermenilerin Kürtler aleyhine yaptıkları propagandaların durdurulması zaruretini ermeni mürahassı kabul etti. Ermeniler malik oldukları neşriyat vasıtaları ile her hanki memlekette olursa olsun Kürt davasını müdafaa edeceklerini avrupada amerikada yaptıkları aleyhdar propagandaların aksine olarak kürtler lehine propagandada bulunmayı teahüt ediyorlardı. Sonra ermeniler muhtelif memleketlerde bu-



Taib Ali



Abdurrehman aga A. Yunus. Sasune lideri.

lunan kürtlerin birbirile ittisaline Kürt teŖkilati ikmal edilinceye kadar vasita olacaktirdi. Kürdüstanin büyük bir kismini içine alan muhayet büyük Ermeni davasından vaz geçeceklerdi.

1927 Senesi teŖrini evvel ayında toplanan kongrede Doktor Ŗkr Mehmet beyin riyaset etti Kongre alıŖmalarına devam ederek — HOYBUN — namile siyasi bir cemiyet tesisine cemiyetin nizamnamesile siyasi armancını gösteren bir kürt — Peymani millisi — tanzimine karar verdi.



Hoybun 1925 Kiyamından beri abakur Farkin, Sasun, ağri dağlarındaki Türklerle mücadele etmekte olan kuvvetli Kürt çetelerinin dağinik halde olmalarını teknik cihetinden bir program etrafında topliyarak bu canli Kürt kuvvetlerini milli gayenin istihali yolunda daha faideli bir hale getirmeğe alıŖıyordu.

Kahraman İhsan Nuri ve arkadaŖları Rasim, HurŖidle beraber iraktan kaçarak ağrida bulunan mücahitlere iltihak etmek istemeleri Ŗphesizki büyük bir kahramanlık eseridir. Hviyetlerini gizliyerek iran hükümeti arazisinden geçerken Iran hükümeti tarafından mevcudiyetleri his edildiğinden derdestlerine Koyulan müfreze ile yaptıkları msademede, Rasim Ŗehid dŖmŖt. Bunun zerine HurŖid iraka dnmuŖ İhsan azminden geri Kalmiyarak tek baŖına bin bir mŖklat ve tehlikelere ehemmiyet vermeyüp yoluna devamla ağriye gelmiŖti. Çok iyi idaresi sayesinde az bir zaman zarfında ağride bulunanlar arasında önemli bir mevkie sahip olan İHSAN yüksek kabiliyeti ve dirayeti hesebile mücahidin arasında yapmaga muvaffak olduğu tanzimatla ağri dağında Ŗuurlu bir varlık vucuda getirmiŖti. İhsanın Ağrida bulunduğunu haber alan hoybun merkezi derhal kendisini Ağri askari murahassı ve milli hareketin umumi Kumandani olanak tayin etti.

İhsan Kürt milli kuvvetlerinin nazimi ve ağri teŖkilatinin reisi siffetile umumi merkezle irtibatını muhafaza ederek aldığı talimara tevfikkan alıŖmalarına devam ediyordu.

İhsan Nuri yaliniz askeri tanzimi değil İbrahim Heski paŖasının riyaseti altında ağrida medeni bir hükümet eŖasını bile kurdu



Iskender beg, H_{ey}i muessislerinden.

Her türlü vesaitten marhum o dag başında — AGRI — adında neşrettiği gazetede kürt milli davasından bahis, yazılar yazılmakta idi. İhsan icbari ikamete tabi olarak şimdiye kadar Tahrandan bulunmaktadır, bu ikameti esnasında boş durmayarak milletin temiz aslini ve geçirdiği şekli tarihi devirleri bildiren — Nejadi Kürd isimli bir kıymetli Tarih kitabide neşretmiştir.

Agri gazetesinin bir nushasında — HÉLBE AGRI — marşı neşredilmişti bu marşı aynen dercediyorum.

— AGRI —

Agri Agri tu agir bu
Nav dünyayé ser bilind bu
li Kürdistan tu çira bu
Hélbe agri Hélbe agri
Ronayi direşand her deran
Agir di rijand ser seran
erd dihejand car caran
Hélbe agri Hélbe agri
Ji hirsate lav revî bu
Her keviré te çun agir bu
Wé çagé te dizani bu
Turan neyaré ari bu
Hélbe Agri Hélbe Agri
Bé şek disa hirsâ te hat
Ew agiran bune kelat
Kom bun édi ser te civat
Hélbe agri Hélbe agri
şerq u Gerb basik girtiye
Ser singa xue lav girtiye
kürmancara sitar buye
Hélbe agri Hélbe agri
Nevalén te tiji xun bun
Xilxil tiji cendekbun
Raste beré agir tu bu
Iro agir lawé te bu
Hélbe agri Hélbe agri



Bozan şahin beg, Hoybun müessislerinden.

Roja azadi ser te hilat
Ronika te da besra reşat
nav milleta azadi çand
Hélbe agri Hélbe agri
Ser singa te si girtiye
Ala Kürd pél didiye
Kürdanre tu Kabe buye
Hélbe agri Hélbe agri
Hélbe agri Hélbe agri
Ji sawa te tirk digiri
te dit çawa rom revî
Hélbe Agri Hélbe Agri

Ihsan Nuri ve dolayisile Hoybun Agride kurduğu milli ve medeni teşkilatla kürtlerinde her medeni millet gibi hürriyet ve istiklal mücadelesinde kabiliyetini ispat etmiştir. Hoybunun milli mücadeledeki mesaisi kürtlerin hakli davasını medeni dünyaya tanitmaya ziyadesile hizmet ettigine şüphe yoktur. Kahraman Ihsan Nurinin himmetile kurulan medeni ve askeri teşkilatin agri dagındaki maglubiyeti hakikatte bir zaferdir. Kürtlere hak tanımayan bazı devletlerin aleyhdarlığı ve Türklere Yardimi olmasa idi agrideki bu Kürt siyasi teşkilatin devamını Türklere men, e muktedir olmayacamlardı.

Ihsan Nuri agridan çekildiği zamana Türk gazeteleri — Mustakil Kürdistan — burada medfundur. Diye Kürd bayraginin üzerine kondugu bir mezarla keyifleniyorlardı. Kürd davası ile enteresan kimseler ve teşkilatlar, Hoybun Kürt istiklalinin bir Remzi olarak tanıdığı gibi yaptığı siyasi neşriyatileda Kürd davasının kazanılması yolunda çok büyük hizmetlerde bulunduğunu itiraf etmektedirler.

Yukarıda izah ettiğimiz esaslar üzerinde ermenilerle hoybun ittifakında bir zaruret vardı. Milli bir nıdalda dahili ve harici alemdede propaganda yapılmasının lüzumu karşısında kürt milletinin elinde kendisini medeni aleme tanıtacak en küçük bir neşriyat vasıtası yoktu. Muhtelif Kürt mintikalari arasında rabita tesis



General Ihsan Nuri, Agri dag Kiyami l.deri.

edecek imkana malik olmiyan hoybuna yardım edecek, dostluk güsterecek ne bir heyet ve nede bir Hükümet vardı. Bütün bu mülahazalara binaen ermenilesle dostluk kurmada bir faide görülmüştü ermenilerin Kürtler aleyhine yaptıkları propagandaların önü alınarak lehte propaganda yaptırılmasında bir işti. Bu anlaşmanın — Defi zarar ve celbi menfaat-noktasından ehemiyetinin takdir edilmesi lazımdır.

Kürtlerle Ermeniler arasında ihtilaf mevzuu olabilecek Kürdistan ve Ermenistan hudutlarının halli meselesi istikbalde teşekkül edecek kürt ve ermeni hükümetlerine bırakılması tarafeynce kabul edilmişti. Sonra ermeniler Kürt teşkilatının ikmalî için yapacakları muavenet hesabide yine ileride iki milletin hükümetleri tarafından görülecekti. Hakikatan bidayette Ermenilerin vesaitinden çok istifade edildi. Muhtelif memleketlerdeki Kürt mintikaları ile yapılan ittisalatın büyük bir kısmını onlar temin ettiler. Agri dağı mücahtleriyle Hoybun merkezinin irtibatı onlar temin ettiler. Agri dağı mücahitleriyle Hoybun merkezinin irtibatı onlar vasitasile yapıldı. Avrupada amerikada lehte yapılan ermeni neşriyatı Kürtler aleyhindeki fena fikirleri teshihe çok yaradı. Ermeniler bu neşriyatları ile hakkımızda vakile yaptıkları aleyhtar propagandaları nakzetmiş oluyorlardı. Türk hükümetinin şiddetli aleyhtarlığına ve bazı düşük ahlaklı kimselerin fesadına ragmen hoybun kuvvetli olarak yolunda yürüyordu. Andoluda menfada bulduğumuz zaman Kürdistanında gittikçe şiddeti artan milli faaliyetlerin kuvvetlendiğini ve agri dağında İhsan Nuri ve İbrahim Hesso telli ile arkadaşlarının durmadan yaptıkları milli cüdale dair türk gazetelerinin farkında olmadıkları yazılarla hoybun cemiyetinin teşekkülüne ve kürt milli hareketine dair ifşa ettikleri haberlerden Kürdistanındaki ehvali öğrenerek büyük bir sevinç duymakta idik.

Görünmez milli metin bağlarla yekdiglerine bağlanmakta olan anadolunun muhtelif memleketlerinde Kürdistan menfileri menfalarından kaçarak Kürdistanında yapılmakta olan kurtuluş mücadelesine iştirak için birbirimizi teşvik ve cüretlendirmekte idik, bazı arkadaşlar fiilen harekete geçerek menfi buldukları mahallerinden kaçarak Kürdistana girmişlerdi. Bunlardan liceli Ga-

lip aga kürdistan menfilerinin menfaalarından kaçarak kürdistan-
da yapılmakta olan kurtuluş mücadelesine İştirak için içten içe
kaynaştıklarını yüzelliklerden halepte bulunan doğru yol gazet-
esi sahibi celal kadriye anlattığımda benimde isimimden bahset-
miş olması haberini Celal kadri Türk konsoloshanesine yetiştirmiş
olduğundan anadoludaki menfilere hükümetin mürakebesi daha
ziyade bir ihtimamla artmıştı. Bundan dolayı izmir polis dairesi
tarafından fotograflar çoğaltılarak anadolu vilayetlerine dağıtıldı-
ğı gibi beni siki bir mürakebeye tabi tuttular. Filhakika ben ve
bir kısım arkadaşlar bilhassa bu arkadaşlar arasında merkezi Kür-
distanda çok büyük bir nüfuz sahibi ve haddi zatında şahsen çok
alicesab temiz ahlaklı «M» isimli arkadaşta dahil olduğu halde
izmirde kaçarak kürdistana gitmek tedbirini hazırlamakta idik.
Aslen Diyarbakirli olan ve izmirde yerleşmiş kayıkçı şevketin is-
tanbotu bizi bir gece Rodos adasına çıkaracaktı. Müşkülü rodosa
geçebilmek idi. Oradan suriyeye ve Kürdistana gitmek kolay bir
işti. Kürdistandan mütemadiyen bizlere kadar yetişen muhtelit
dağlardaki milli hareketlerin ümit ve emel verici haberleri gök-
sümüzü istikbala ait hayirli ve nurlu duygularla dolduruyordu.
Türk hükümeti senelerden beri kuvvet istimalile söndüremediği
bu milli hareketler her mutad aldatmak yolu ile halle tevessül et-
mişti. Bir çok vadlerle savaşıları aldatmak istiyor, af edilecek-
lerini söyliyerek kendilerini hükümete taata davet ediyordu. Bu
maksatla ağıri kahramani İhsan Nuri ve arkadaşlarının 1928 se-
nesi eylül ayında Beyazıt vilayet merkezine otuz kilometre bir
mesafede bulunan şeyhli köprüsünde hükümet mümesillerile yap-
tıkları toplantıda Kürtlerin bir kısmının emlakı müsadere edilerek
anadoluda süründürülmekte oldukları devam ederken yapılacak
affın ciddiyetine nasıl ininabileceklerini itiraz şeklinde söylye-
rek bu menfilerin memleketlerine iade edilmelerini ve emlakları-
nın tekrar kendilerine verilmesini anlaşmaya esas şart olarak ko-
ydularından Baş vekil İsmet paşa millet meclisinde söylediği
bir nutukta vilayeti şarkiyedeki hareketi durdurabilmek için bir
affın icrası zaruri olduğunu hiç beklenmiyen bir zamanda meclise
bir af kanunu yapılmasını kabul ettirmiş, tebidimizle emlakimizin
müsaderesi hakkında yapılan kanunun mürekkebi henüz kurum-
adan yeniden tanzim edilen bir kanunla menfilerin yerlerine iade-
si ve isyanla alakadar bilumum mahpusların tahliyesi yapıldı.

Her zaman Kürtleri yalanlarla birer surette aldatan Türk hükümeti bu sefer Ihsan Nuri ve arkadaşları tarafından aldatılmış oldu. Menfiler yerlerine döndüler, mahpuslarda bırakıldıkları halde isyan ağırlığında daha kuvvetli olarak devam ediyordu. Ekrem mahpus bulunduğu Kastamonu hapisanesinden bırakılmış fakat idareten Kastamonuda alıkonmuştu. Hem Ekremi ziyaret etmek ve hemde menfiler mahallerine avdetten sonra haklarında yapılacak muamelelerin iyice anlaşılmasına intizaren bir kaç ay İstanbulda kalmayı münasip görmüştüm. Diyarbakire avdetimde ağırlı isyani deha ziyade ehemmiyet almıştı o havalide cereyan eden vekaiyeye dair ağızdan ağıza mübalagali bir şekilde dolaşan haberlerden memnuniyetini saklamayan halk adeta ağırlıda vucut bulan milli varlığı Kürdistanın halasına bir mesnet olarak görüyordu.

Ağırlıda bulunan mücahitlerle irtibat temin etmek için menfa arkadaşlarımdan milli mesailde bereaberce çalışmaya menfada iken sözleşmiş olduğumuz fedekar arkadaşlardan eğilli «Z» beyi ağırlıya kadar göndermek istedik mumaileyh yol uğrında ve civar yerlerde bulunan arkadaşlarılada söz birliği yapacaktı. Talori dagından geçerken hayvandan düşerek ağırlı kirildiginden ühdasına aldığı milli vazifeyi yerine getirmege muvuffak olmadı. Diğer taraftan Hoybun cemiyeti merkezilede ittisal ederek milli. mesaide el birliği yapmayı zaruri gördüğümüzden arkadaşlardan Cercis zade «M» efendiyi merkeze gönderdik. Hoybun merkezi ile temas ederek cemiyetin nizamnamesi ile peymani milli metnini ve lazim gelen talimatı alarak Diyarbakire bize getirdi. Kürdistanın her tarafına dağılmış nüfuz sahibi menfa arkadaşlarımyi hoybun nizamına bağliyerek çok ehemmiyetli bir merkezi milli olan ağırlıy kuvvetlendirmek suretile kurtuluş mücadelesini muvafakiyete erdirecek ciddi bir tanzime ve fedekarane çalışmaya zaruret vardı. Bu mesainin ise eçok dar olan «AMED» Diyarbekir Vilayet merkezinde gizli tutulmasına imkan yoktu. Bilhassa bu işte çalışacak olan arkadaşların bir çoğu hükümetin kontrolü altında olduğundan yapılacak faaliyetten çabucak haber alınacağı çüphe-sizdi. O günlerde İstanbuldan Diyarbakire gelmiş olan Ekremle söz birliği yaparak Türkiye haricine çıkıp bu teşkilati oradan tanzim çalışmayı daha muvafik gördüğümüzden babadan, dededen

malik olduğumuz olduwça mühim bir mülkü terkedip Türkiye haricine çıkarak Hoybun cemiyetine iltihak ettek. Gizli olarak çalıştığımız AMED şehrine bir müddet sonra Kürt bayrağının şerefli gölgesi altında döneceğimiz emel ve kanaati göksümüzü şerefle kabartıyordu. Bir kısım dağlı arkadaşların menaeti tabiiyesi müdafaaya elverişli bulunan dağlarına gidip orada aleni bir surette çalışılması teklifini teşkilatlı bir disipline bağlamadan evvel kabul etmeyi maslahata uygun görmedigimizden hudut haricine çıkmagi tercih ettik. Ammedten çıktığımız 1929 senesi Mart ayından bu güne kadar aradan kırk sene geçtiği halde ümid ve kanaatimizden bir zerre kayıp etmiş değiliz. Milletlerin hayatında sayılı bir kaç senenin ne kıymeti olabilir. Dünya siyasetinin şimdilik emperyalist devletlerin menfaati icabi, aleyhimizde olması tahakkuk edeceğine emin olduğumuz Kürdistan istiklali emelinin yerine gelmesini geriye bıraktı sede Kurtuluş yolu üzerinde milletimizin sağlam adımlarla yürümekte olması kalplere sevinçle dolu iman vermektedir.

Hoybun cemiyeti mümesillerile ittisal etmiştik. Arkadaşlar bizi muhabbetle karşılıyarak sıcak bir kabul gösterdiler, bizim Hoybun cemiyetine iltihakımız cemiyetin faaliyetine daha ziyade bir hiz vermişti.

Hoybun cemiyeti merkezi heyet azaları ve mintikalar mesullerinin iştirakile yapılan bir toplantıda beni ve Ekremi merkez azalıklarına intihap etteler. Cemiyet merkezinin (H.) ye nakline ve cemiyetin haricile yapacağı ittisal ve münasebetlern, yalın'z merkezin emir ve Kararile icrası tekrar kararlaştırıldı. H. den Kürdistan dahilinde bulunan arkadaşlarla sühulele ittisalda bulunabiliniyordu.

Gün geçtikçe ehemmiyeti artan Agridaki milli faaliyet Türkleri fena halde kuşkulandırmakta idi. Kahraman İhsan Nuri paşa agriyi mustakil Kürdistanın bir vilayeti şeklinde idare ederek idari ve askeri bir teşkilat vücuda getirmişti. Hoybun cemiyeti paşalık rütbesile celali aşiret reisi İbrahim hesiki paşayı Agri vilayeti valiligine tayin ederek vileyitin diğer memuriyetlerinede aşağıda isimleri gösterilen kimseler tayin edilmişlerdi.



General Ihsan Nuri, ve mhterum ailese Agri daginda.

Vilayet jandarma Komutanligina : Temir Aga
Korhan kazasi Kaymakamligina : Molla Hüseyin efendi
Boti nahiyesi Müdüriyetine : Ibrahim Aga
Ortili Nahiyesi Müdüriyetine : Hasan efendi
Kori Nahiyesi Müdüriyetin : Musa Berkili Aga
Koahan kazasi kaymakamligina : Omerin Aga

Bu hamiyetli zevat Kürdistan bayraginin şerefli gölgesi altında milletin zulüm ve esareten kurtuluşuna hizmet etmekte idiler.

Agrida muntazam bir teşkilat ve askeri kuvvetin hazırlanmakta olduğunu gören türk hükümeti bunun daha ziyade tehlikeli bir şekilde girmeden ortadan kaldirmaga teşebbüs ederek Salih paşanın Kumandasında tertip ettiği kırk bin piyade, on bata-riye top, beş yüz elli mitralyöz, ve elli harp tayyaresinden mürekkep bir askeri kuvvetle agri dagındaki Kürt milli kuvvetlerine 11 haziran 1930 tarihinde taaruzla geçti. Kürt kuvvetleri Kumandanı Ihsan Nuri paşa tarafından verilen emir üzerine agri civarındaki Kürt kuvvetleri agryi müdafaaye ve agrinin garb ve cenubi garbisinde bulunan Kürt milli kuvvetleride Türk ordusunun arkasında Deyadin, Tendürük, batnos, ala Dag, sipan, zilan mintikalarındaki Türk askeri topluluklarına hucuma başladılar. Bu hücum hareketi Türk ordusunun agriya saldırışını durdurarak ıleriye gitmesine mani olmuştu. Yirmi hazirana kadar yapılan muharebelerde Türk ordusu bir muvafakiyet temin edemediğinden başka, fazla miktarda telefata vermişti. Ganimet olarak otuz mitralyöz altmış deve yükü cephaneye beş yüz tüffeleli çadır Kürtlerin eline geçmişti. Agri civarındaki Kürt kışla ve karakollari yakilarik müdafileri kısmen esir ve kısmen katledildi. 11 hazirandan 20 hazirana kadar. Yapılan bu çarpışmalarda beş türk tayarreside düşürülmüştü. Yirmi hazirandan yirmi yedi temmuza kadar yapılan harbin en şiddetlisi zilen deresi civarında yapıldı. Bu harplardan bahisle Londrada neşredilen taymis gazetesinin 24 Temmuz 1930 tarihli nushasında agriya taaruz eden Türk kuvvetlerinin miktarini türk gazetelerinde teyid ettiği gibi altmış bin kişi olarak gösteriyordu. Türkler bu muharabalarde bir muvafakiyet elde edemedikleri gibi sekiz yüz maktul ve iki bin yaralı ve yedi yüz esir verdiler. Bir çok levazim harp ganaimi olarak Kürt-

lerin eline düştü.

Türk askeri zabitanı muharip kürt kuvvetlerine karşı muvafakiyetsizliklerinin hincini ovadaki Kürt Köylerini tahrip ve muti Kürt ahaliyi ihtiyar ve çoluk çocukları katletmekle almakta idiler. Türk ordusu bu hareket esnasında ağrı civarında yüz otuz, ve zilan civarında iki yüz köy yakmışlar vü on binden ziyade masum ahaliyi katlatmışlerdi. Türk ordusunun bu vahşi icraatına mukabele olarak ağrı kürt kuvvetleri Borsudan başliyerek Beyazide kadar uzanan hat üzerinde türklere şiddetli bir taarruz yaparak büyük zayıat verdirmiş bütün levazimatıle iki adet ağır top yirmi dört adet dikers, ve otuz adet hoçkis, mitralyözü altı yüz adet tüfek, pek çok miktarda bomba ve cephanе, telefon makinaları ve sair levazımı harbiye, zabtetmişler sekiz Türk tayyaresinde mitralyöz ve tüfek kurşunları ile düşürmüşlerdi.

20 aguztos 1930 tarihine kadar harp cephesinin muhtelif mahallerinde yapılan çarpışmalar Kürtlere müsait bir şekilde devam etmiş ıdır Kasabası Kürt muharıpleri tarafından zaptedilerek külliyetli miktarda mühimat ve cephanе ele geçirmişlerdi. Ararat ovasını, Beyazid ve Eleşgirt ova sindan ayıran dağların iki mühim geçidi olan «ZOR, DRGONI» bogazları Kürt Kuvvetleri tarafından işgal edilmişti.

Ağrı Hoybun teşkilatına bağlı olan Hesenanlı Seyidan kabilesi reisi Seyidhan ve Berazan kabilesi reisi Ali can ağaların idare ettiği kuvvetli çeteler türk ordusunun gerisinde Muş, Malazgirt mintikalarında faaliyete geçerek ağrıya taarruz eden askerın taarruzunu başarılmamasına gayret ediyorlardı.

üç aydan beri büyük bir askeri kuvvetle yapılan hücumlara ragmen Türk ordusu Agrinin hiç bir mintikasını ele geçirmemiş dağ mintikasına nüfuz edememişti, büyük küçük ağrı dağları «ARARAT» ve buradan toprakkaleye kadar Kdrduk, tendürük, ala dağ, miliç gedik, erciş, z'lan, abaga, bargiri ve diyadin hala kürtlerin elinde bulunmakta idi. Türk askerlerinin maneviyati fena halde bozulmuştu. Kürt kuvvetlerini İhsan Nuri, İbrahim heski paşlar idare etmekte idiler. Başlıca mühim kumandanlar Demir paşa, Emin paşa oğulları, Heyderanlı Mamo ve Nadir bey-

ler, Hesenanli Ferzende bey ve halit bey, seyid Resul ve Hüseyin agalardi. Aylarca devam eden muharebelerde Türk Askeri önemli bir muvafakiyet elde edemediginden Tashihi hudut ismi altında van vilayetinin bir kisim arazisini iranilere terketmek suretile verdiği avantajlarla yardımlarini temin etmiş oldugundenagri kahramanlarının her tarafla alakalari kesilmişti. Haftalarca açliga katlanan mücahitlerin bu şerait dahilinde harba devamlari imkansiz bir hale gelmişti. Aç, sefil, perişan kalan aile ve çocuklarını muhakkak olan açlık ölümlünden kurtarmak için maalesef agriyi terke mecbur olarak Iran hükümeti arazisine iltica ettiler. Kürtlerin büyük bir şecaatla müdafaasi karşısında acz içinde kalan Türk ordusu komşu devletlerin yardimi olmasaydi yüz bin kişilik bir kuvvet daha getirmiş olsalardi Türkler yine agriya giremeyeceklerdi.

Ihsan Nuri paşa hoybun merkezine gönderdiği agriya yapılan Türk ordusunun taarruzunu bildiren raporunda gösterdiği arzu ve zarurete binaen heyeti merkeziye agrinin yükünü hafifletmek maksadile cenubten 3 — 4 agustos 1930 pazartesi gecesi Türk kuvvetlerle harbetmege 112 rakam 10 Temmuz 1930 Tarihinde sureti aşagiya dercedilen karari verdi.

HAREKATI İHTİLALİYEYE MUBADERET

Karari

11 haziran 1930 tarihinde hoybunun agri mintikasina Türk kitaati tarafından taarruz edildiği askeri komiseri Ihsan Nuri paşanın olbaddaki raporundan ve taarruzu mezkurun mühim istihzarati askeriye ile icra ve hedefin Agri mintikasi ve havalisindeki kürtleri imha olduğu Türkçe gazetelerin neşriyatındanda anlaşilmakla keyfiyetin tahkik ve tetkikine ibtidar olundu. Muhtelif gazetelerle dahilden alınan raporlar ve haberler dahile gönderilen kasitlerin getirdikleri malumattan anlaşılmıştır.

1 — Agriye vuku bulan taarruzun hedefi agriyi imha Van, Bitlis, erzurum havalisindeki Kürtleri katliam etmektir. netekim



Agri dagında Kürt Askerleri

türkçe gazeteler ordu güzergahindeki köyleri şimdiden yaktığını ve ahalisini katliam ettiğini itiraf etmektedirler. şarkta bu hareket muvafakiyetle yapıldıktan sonra garbe ve cenubi garbe teveccühle buradaki Kürtler hakkındada aynı vecihle hareket edilerek Türkiye dahilinde bir daha Kürt meselesini ihdas edebilecek hiç bir unsuru faal bırakmamak arzusunadırlar. Vakia hoybunca mütesevvir olan umumi bir ihtilalin İcrasına lazım gelen vesait henüz tedarik edilmemiş olduğu gibi memleket dahilinde yapılması derecesi vücupta olan teşkilat da henüz tamamilen vucuda gelmiş olmamakla beraber ancak yukarıda dendiği gibi türkler ağrıya vaki taarruzlarında muvaffak oldukları takdirde Kürt millî şuurunun canlı bir ifadesi olan ağrıyı dağıtarak Kürdistanda yapacakları tahribat ve katliamların vuku, una meydan bırakmamak mülahazası ile Merkezi umumi ister istemez emrivakii kabul, Türklerin hedef ve gayelerine vusullarına mani olarak Kürtleri katliamdan kurtarmak emeline binaen cenulden şimali Kürdüstana bir taarruz hareketi yapılmasına Karar vererek saha ve hedefleri savaş hareketi planında gösterilen fermanlıkları ihdas ve hareketi ihtilaliyeye Allahın yardımı ile 3 — 4 agustos 1930 pazarertesi gecesi iptidara karar vermiştir. 10 — temmuz 1930.

Bu karara binaen cenubteki hoybuncu teşkilati altı fermanlıklığa taksim edilerek Irak hududundan cerablusa kadar uzayan huduttan şimale doğru bir taarruz hareketi yapılacaktı. Ben mardin vilayetinden Derik kaza merkezine Kadar olan caphede, Ekrem Cemil paşanın fermanlılığında türkiyeye geçen kuvvetle beraberdim. Harekete başlanacağı 3 — 4 agustos gecesinden evvel bu cephenin şimalinde bulunan hoybuncu arkadaşlarla muhabere suretile ve ya bizzat görüşülerek mezkur kararın tanfizi için alınması lazım gelen tertibatın şekli kararaştırılmıştı. Bu arkadaşardan bilahare Türkler tarafından idam edilen gurslu Mahmud Ali şer ağa gizli olarak geldiki hareket hakkında lazım gelen şekli istişareden sonra tesbit edilen talimatı alarak avdet etti. Meşkinanlı Sado hemî Gaso agayada mutemedi vasitasile tebligat yapılarak kararın tetebiki hususunda anlaşma yapıldı. Derik eşrafından Hacı Osmani reşşo ağanın oğlu kıymetli münevver bir vatan sever olan İlyas efendide yapılan muhabereye binaen derhal gelerek hareketin tertibine iştirak etti. Bu arkadaşların

muvafakati ile ve kuvvetlerine dayanılarak tanzim edilen hareket plani maalesef tetbik edilemedi. Hareketin icrasi kararlaştırılan 3 — 4 agustos gecesi mardine alti kilometre yakin bir mahal olan «DIYRÉ BÉNDERA» da içtima mahalline gittigimizde birisi Mahmudi Ali şér digeri Sado hemo gaso tarafndan gönderilen yaliniz iki haberci bulduk. Bizim Mardini muhasara etmemizi ve kendi kuvvetlerinde arkadan yetişeceğini bildiriyorlardi. Halbuki müştereken tertip ettigimiz hareket planinda biz Diyaré benderaya yetişmeden evvel kendileri Mardini muhasara edecekler şehrin hariçle alakasini telgraf ve telefon tellerini keserek kati, edeceklerdi. Bizim muvasalatimizla şehre taarruza geçilecekti. Bu vaziyet karşısında mecburen Mardine hucumdan vaz geçilerek beraberimizde bulunan adedi c'dden mahdut kuvvetimizle mazi-dagina geçtik. Mahmut Ali şerin akrabalari yapılan hareketten haberleri olmadigini ve muvafakatlari alınmadigini söylyerek kiyam hareketine iştirak etmek istemediler. Sado Hemo Gaso bir kisim kuvvetle gelip bize iltihak etti isede, Hurslularin harekete iştirak etmemesi kendisininide sogutmuştu. Memafih bir hareketin yapılmasına mütemayildi. Ortada Ilyas efendi cemaati tarafdarlari kaliyorduki. Bunlarda digelerinin vaziyetlerini gôrerek harareтли bir arzu gôstermemekte idiler. Belki bir hareket yapmaga imkan olur ümidi ile bir kaç gün daglarda dolaştiktan sonra nihayet merkeze dönmege mecbur kaldik. Diger fermanدارlar Haco aga, Celadat bey Bedirhan ve arkadaşlari ile beraber hareket istikameti olan HEVÉRKA daglarına geçmişlerdi. Haco aga hasimlariinin muhalefetine ugradigindan onlarda bir şey yapmaga muvaffak olamiyarak döldülerdi. Dördüncü mintika fermanđari milli aşiret reisi Mahmut bey Ibrahim paşa ikinci mintka reisi Bozan bey alinan karara ve verilen vade ragmen yerlerinden kimildamadilar. Yaliniz Bozan bey gönderdigđ bir müfrezee ile suruç kazasına yakin bir karakola baskin yapmışti. Bu harekati müteakip mandater hükümet cemiyetinin taninmiş şahsiyetlerini dahile nefi etti. Hoybun cemiyeti Kürdistanda yapılmakta olan ihtilal hareketlerinin sebeplerini izah ve kürt haklarını müdafaa eden bir arapça «El keziye Kürdiye » Digeri Fransızca « LA QUESTION KURD » ve aynı maalda birde ingilizce üç kitap neşrederek cihan efkariını Kürt davası hakkında tenvire çalışti.

Mustafa Kemal paşa hükümeti 1928 senesinde yaptığı af kanunu ile Kürtleri yatıştırmadığını anlayınca Agri askeri harekâtından sonra 1932 senesi mayisinde gayri türk toplulukların temsil ve dağıtılması hususunda bir Kanun neşretti. Bu kanun layihasında sarahatan Kürt kelimesi talafüz edilmemekle beraber Türkiye'de kesafet itibarıyla Kürtten başka bir diğer unsur bulunmaması yapılan kanunun kürtleri ortadan kaldırmak kasdile yapıldığına şüphe edilemez. Bu kanun layihasına göre Türkiye dahilinde nüfus kesafetinin tesbit ve tanzim edilecek bir program dahilinde tevzii selahiyeti dahiliye vekaletine bırakılarak iskan noktasından Türkiye dört mntıkaya ayrılmıştı.

1 numaralı mintika Türk harsına mensup nüfusun teksifi matlup yerler.

2 numaralı mintika Türk harsına temsili matlup nüfusun nakil ve iskanına tahsis edilen yerler.

3 numaralı mintika Türk harsına mensup muhacirlerin hükümetten muavenet istemeksizin serbestçe yerleşeceği yerler.

4 numaralı mintika sihhi, maddi, harsi, siyasi, askeri, inzibati sebeplerle boşaltılması meşrut aleliltlak iskan ve ikametinin memnu olduğu mintikalar.

Bu kanun dolayısıyla Hoybun cemiyeti 16 haziran 1932 tarihinde Kürt milletine tevzi ettiği aşağıdaki beyanla milleti mukavemete ve mukateleye teşci etmişti.

Aziz vatandaşlar.

İşte bu gün Kürt alemini felakete götüren büyük tehlike gelip çattı. Oteden beri Kürdü imha etmeyi emel edinen Türk hükümeti hiç bir gün bu Kadar sarih olarak maksadını meydana koymamıştı.

Büyük millet meclisi nami verilen dalkavuk gurubunun yapmış olduğu kanunu şimdi sizde her halde görmüş, okumuşsunuz-

dur. Maahaza can alacak noktalarını İstanbulda çıkan milliyet gazetesinin 5 Mayıs 1932 tarih 2237 numaralı nüshasından alarak aynen yazıyoruz. «Ana dili Türkçe olmayanlardan mürekkep olmak üzere yeniden köy mahalle, sanat ve hizmet zümresi veya iş sınıf teşkili veya bu kabil kimselerin bir mahalleyi bir sanat zümresini ve ya bir iş şubesini kendi mensuplarına mahsus ve münhasir vaziyete getirmesi yasak olacaktır.» Ana dili türkçe olmayan ve Türk milletine mensup olmayanların dağıtılması milyonlarca kürdü dört bin seneden beri ecdadının yaşadığı ve elan kendisinde yaşamakta olduğu, ana baba yurdundan alıp lisanini bilmediği anadolunun insanları içine bütün çoluk çocuğu ile aç ve sefil atmak bunları mahvetmek degilmidir. Bundan başka ilk sevkiyatta sizi öldürmediklerine pişman olan Türk hükümeti bu sefer ermeni kafilelerine yaptıkları gibi her hanki izbe bir dereye sizi biçaktan geçirmeyecekleri ne malum? Türk hükümetinin canavar ve hunharlığından her şey beklenebilir.

Aziz milletaş.

Sen de kürdün kıymetli bir uzvusun tarih nazarında, ahfat nazarında şeriat muvacehesinde günahın büyüktür. şimdiye kadar zuhur eden müteaddit fırsatlardan rahatimizi bozmamak düşüncesile istifade edemedik. Bundan dolayı aldandığımızı çok feci bir şekilde şimdi görmekteyiz. Hain Türk hükümeti mecnunane saldırıyor. Bir tek Kürt bırakmayacağını ilan ediyor. Bu vaziyet karşısında yapacağın iş kendi milletin efradı ile olan her türlü münafereti, husumeti terk ederek silaha sarılmak olmalıdır. Türk hükümetinin katil icraatına ancak ve ancak bu şekil ile mukabele edile bilir.

Mukaddes Kürdistanimizi bu suretle zalimlerin elinden kurtarabiliriz. Bir defa düşününüz ilk menfaya gidenler fiilen gördükleri gibi aç ve sefil olarak jandarma neferinin Eşek Kürd diyerek tahakkümüne zelilane tahammüldense babanızın annenizin kabirlerini, kemiklerini taşımakta olan ocaklarınızı kaninizla, başınızla müdafaa etmek daha evla daha namuskarana degilmidir. Zannetmeyinizki artık içim izde bana dokunmayacaklar zahabına kapılan safdiller bulunsun. Çünkü kanun aşıkardır. Kürdistanda bir



Ismail beg şaweys, Azadi teşkilati aza larından.

tek Kürd bırakmiyacaklardır. Hiç bir kimse bu kanunun şumulu haricinde degildir. Hatta en basit bir rençber bile Kürdistanda Kalamiyacaktır.

Haydi Kardeş.

Silah başına Kahraman ecdadinizin kahraman evlatları olduğunuzu bütün aleme ispat edelim. Şerefimizle ölelim ve öldürelim. Kürtlüğümüzün kurtuluşu vatanımızın halası bundadır. Kürdistani ayaklar altında ezilmesi yazık değildir. Kahramanca ölmegi göze alamazsak açlıktan öleceğimiz muhakkaktır. Bütün bunları göz önüne alarak hiç bir zaman kayıp etmeden bütün vedaşlarıyla ittifaka çalış ve kendini ele verme.

Memlekette silah patladığı takdirde onu takviye edecek pek çok zabitan ve müneveran hazır olmakla beraber hepimiz bütün varlığımızla bu namus cidalına atılacağımızdan emin olunuz. Vatanımızın halası Kürtlüğün zelil olmaması silaha sarılmakta olduğunu düşünerek bila tereddüt kararını ver ve ön ayak olmaktan çekinme. Çünkü bir kuzu kadar zararsız usluda olsan kürt olduğun için aile efradınla beraber ölüme mahkumsun, vatan için, hak için zelil olmamak için emin olarak kanımızı akitmaktan çekinmiyelim. Bir kısmımız şehit olsada mütebaki milletimiz çoluk çocumuz evine köyüne sahip olarak müsterih ve mesut yaşamak imkanını bulur.

Aziz Kardeş

Milletin iyiligini vatanın halasını isteyen iyi bir Kalple size yaptığımız bu tavsiyelere ittibainiz halinde memleketimizin zülümünden halası muhakkaktır. Aksi takdirde şerefimiz zelil olarak öleceğimizden emin olalım, muvafakiyetler temenni ederiz aziz vatandaş.

Hoybun heyeti merkeziye

16 Haziran 1932



Celdet beg Bedirhan, Hoybun muessislerinden, Kürt lisan alimlerinden.

Tatbirk ve icrası Türkiye hükümetinin imkan ve iktidari haricinde olan yukarıda bildirdiğimiz tarihli ve iskan kanununun mevcudiyetine ilaveten 1938 Senesinde Diyarbakırda umumi müfettiş bulunan Abdin özmen kürtlerin temsil ve yok edinmelerine dair tasavuratını bildiren imzası altında elimizde bulunan Ankaraya takdim ettiği raporda 1924 senesinden beri bilecik kaymakamlığından başlayarak mülkiye müfettişliğinde şark mintikasinin muhtelif vilayetlerinde valiliklerde bulunduğunu, istatistiklere, resmi ve hususi kaynaklardan aldığı haberlere dayanarak hedefe vusul için alınacak tetbirleri şöyle izah etmektedir: İlk evvel 1927 senesinde (Bittabi Kürt nüfusunun büyük bir kısmı kasden kaydedilmemiş olduğu halde) yapılan nüfus araştırmasında Müfettişliği dahilinde bulunan Kürtlerin Türk nüfusundan iki kat daha fazla gösterildiğine itiraz ediyor. 1935 araştırmasında yine aynı usulla Kürt nüfusunun azaltılması gayretine rağmen bu seferde daha büyük bir farkla Kürt nüfus kesafeti tesbit edilmekte olduğundan bahis ederek 1927 kaydına nazaran 1935 senesi nüfus kaydında kürtlerin nüfus miktarı — 250,000 iki yüz elli bin artmasına mukabil Türk nüfusunun ancak — 20,000 — yirmi bin artmış olduğunu söyliyerek müfettişliği dahilinde bulunan Kürtlerin bir kısmı Kürtleşmiş türkler, bir kısmıda, ne vakit ve ne zaman Kürt oldukları belli olmayan Kürtler, diye ikiye ayırıyor. Mecmii — 1,267,573 — bir milyon iki yüz altmış yedi bin beş yüz yetmiş üç balığ olan bu nüfusun kaçının birinci kısmıda kaçının ikinci kısmıda olduğunu gösteren bir istatistik yapılmamış olduğunu söyliyerek dünya umumi efkarına ve kürtlük için çalışan bin bir kurula bir bölge nüfusunun yarısından fazlasının kürt olduğunu rakamlarla gösteren bir istatistigin neşredilmesini memleketin menfaatına uygun bulmuyor. *

İstatistikte kürt bahsedilen nüfus ekseriyetini Kürtleşmiş Türk göstermek niyetinde olan Abidin özmen, Müfettişliğim bölgesinde

* 1965 sayımından umum Türkiye nüfusunun otuz bir milyon iki yüz doksan bir bin iki yüz yedi olarak tesbit edildiğinde bunun iki milyon üç yüz yirmi beş bin yedi yüz yetmiş sekiz nüfusunun kürtçe konuştuğu gösterilmiştir.

BİRİNCİ

UMUMİ MÜFETTİŞLİK

Koleksiyon
A.Ö.

Özü = Birinci Umumi Müfettişlik bölgesindeki Bitlis, Diyarbakır, Van, Hakkâri, Muş, Maraş, Urfa, Sivas Vilayetlerinin iş sırasına durumları hakkında rapordur .

İlk sözde , netice ve gayemî derhal bildirmek isterim ! . Naporumun haddi, kırtlık işinin herhangi bir hâl şekline iltirâm ettirilerek tabiatın bir çok verimlilik ve zenginliklerle doldurmuş olduğu bu bölgenin, dâima Türk vatanının ör ve sıyrılmaz bir parçası olarak kalmasını tesbir dir . . .

Bu yazında, istatistik, teşkilât, ve hayvancılık işlerinden neye temas edersen edeyim , bu tabiiyatın her bir de aynı gaye için yapılmaktadır .

1924 senesinde Şeyh baid işyanında urfî idare bölgesinde birerik kaymakamı idim . Ve 926 - 927 de Diyarbakırda urfî idare Amiri olan Üçüncü Ordu müfettişliğinin yanında Mülkiye müfettişi olarak Mülkiye müşaviri idim . 1928, 29, 30, 31 senelerinde de Bitlis ve Muş valiliklerinde bulunmuş . 15 Aydan beri de Umumi Müfettişlik görevini ilaya çalışıyoruz . Görülüyor ki , Doğu Vilayetlerimizde meydana gelen bir çok hadiseleri , ve yakından seyretmek veya içinde bulunmak suretiyle kendine göre tahlil etmiş bir müddet .

Bu izahlarla, kendimi Şark Vilayetleri mutahassısı diye takdim etmek niyetini beslemedim . Yalnız , bu görüşlerimi ve istatistiklere, resmî ve özel kaynaklardan aldığı haberlere dayanarak, arz edeceğim fikirlerde haddi geçmiş ol-
duğunu kimsenin doğurması emelidir .

Müfettiş A. Özmenin raporun ilk sahifası .

Kürt yoktur olanlarda kürtleşmiş Türklerdir. Deyip işin içinden çıkırsa idi kendisi için daha kolay olur degilmidi.?

Kürtleşmiş Türklerdir diye bir kısım halki vasıflandırması dikkate değer bir mes, eledir. İdrisi bitlisinin tavassutu ili Türklerin süni müslüman olmaları hasebile kendi istekleriyle muayyen şartlarla Osmanlı devleti tabiiyetine geçmiş olan kürtler asırlardan beri Türk hükümetinin resmi lisanının Türkçe olmasına mekteplerde ve bütün resmi muamelatta Türk lisani istimal edilmesine ragmen kendileriyle ihtilatta bulunan Türkleri Abidin beyin itrafi veçhile Kürtleştirecek kader kuvvetli bir benliğe sahip olan kürtlere, milliyet ve kavmiyet mefkuresinin kalplere yerleştiği bu zamanda, yaşasın Kürdistan diye seve seve can vererek asılan kahramanların manakibine ve bütün mezalime aslanca gôgüs gererek kürtlüğü ile iftihar eden bir millet efradına kürtleşmiş türk demenin ne kadar derin bir safdillik eseri olduğunu söylemek yerinde olur, zannederim. Abidin beyin Ankaradaki amirleri bu raporu okuyunca muhakkak ki büyük altından gülmüşlerdir. Müfettiş diyor ki: «milliyet prensibi sözle olsun her agızda yer bulmasından itibaren Kürtler arasında bilhissa hudutlarımız haricinde yaşayan kürtlerin kafalarında bazı muharriklerin tesirile yer bulan türkten başkalık ve Türk düşmanlık, hissini gördüğü muhitler ve şahıslar olmuştur. Memleket içinde ufak tefek ve bazen iki üç taburu senelerce işgal edecek şekavetlerden başka alametini zahirde hissettigimiz bu cereyanların harışteki çalışmalarının artmakta olduğunu görüyoruz.» Milliyet cereyanının bazı şahıslara tesir ettiginden bir satir evvel bahseden müfettiş bu mukaddes milli cereyanı şekavet tarzında tefsir etmek istemesile ne büyük bir haksizlik etmiş oluyor. Müfettiş Türk ordularını senelerce işgal eden koçgiri isyani, şeyh Said Kiyami, bilhassa Agri dag kahramanıklarını unutmış gibi görünmektedir Hindistan hükümeti büyük mütefekkir ve büyük insan merhum — NEHRO — nun (Alem tarihinden görüşler) adli kitabında Kürtlerden şöyle bahsetmekte olduğunu acaba görmemişmidir. Nehro diyor ki : «Mustafa Kemal paşa teşkil ettiği hususi istiklal muhakemeleriyle binlerce kürdü merhametsizce mahvetti. şeyh Said Doktor Fuad ve diğer bazı rü-

esayi idam ettirdi, bu kahramanlar Kürdistanın istiklale kavuşma emelini bir lahza gözlerinden ayırmıyarak can verdiler. Son zamanda kendi hürriyetleri için çarpışan Türkler görüyoruzki kendi hürriyetlerini müdafaa eden Kürtleri çignemekte zalim davranmaktadırlar, kendi vatanının hürriyetini müdafaa eden bir kavmin başka bir kavim hürriyetini vahşiyane bir surette çignemesi acayip degilmidir. 1929 senesinde Kürtler ikinci def, a olarak yine isyan ettiler ve lakin maalesef velev muvakkat bir zaman için olsun harakatlari bastirildi, böyle milli bir hareket ilelebed nasıl durdurula bilir? mademki Kürtler hürriyetlerinin bahasini kanlariyle ödemekte ve dar agaclarında «yaşasin kurdistan demekte tereddüt etmemektedirler» .. İşte büyük devlet adamı Nehronun Kürdistan kaziyesi hakkındaki görüşü.

«Her ne kadar aslen Türk olan kasabalar — Van, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Bitlis, Diyarbakir — gibi vilayetler ahalisinin Kürt deyince müteessir» olduklarini söyliyeni bay müfettiş 1925 te Diyarbakirde Kurulan istiklal muhakamasi dosyalarini tetkik etmesini tavsiye ederiz... Orada görecekterki. «yaşasin kurdistan» diyerek aslan kürt aydinlari ve halen Kürtlük için çalışan milliyetçilerin ekserisi hep bu vilayet merkezleri halkındandirlar. Ve kürtlüklerle iftihar etmektedirler. Eger bu kasabalar ahalisi türk idiseler hatta türklere en ziyade yakinlik gösterenler bile 1926 senesinde niçin kürdistan dan alakalari kesilerek anadoluya nefi edildiler? Kürdistan a türk nüfusu teksif edilmek istenirken bunlarin nakli tezat teşkil etmezmi? hiç bir Kürt iftiharla bagli olduğu milletini terkedip ne Türk nede başka bir millete temesülünü istemez ve bundan nefret eder. Müfettişin zanınca yukarida Türk olduğunu söylediği kasabalardan başka müfettişligi bölgesi dahilinde bulunan diger kasabalar ahalisinde hükümetin Kuvvet ve kudretinden ürkerek kendilerini Türk göstermek istiyorlarsada benim lisanimi konuşmayan bazı kimselerin muhalif siyasi cereyanlari. Kürtlük propagandasina alet olabileceği aşikardir demektir. Zalim bir idarenin ürpertici korkusu ile zayıf tiyette yaradılmış insanlar şahsi menfaatlarını korumak kaygusu le Türk hükümetine yaranmak için müfettişin dediği gibi belki kendilerini

Türk göstermek isterler fakat bunun umumi olduğunu kabul etmek çok yanlıştır.

Şeh Said hadisesi Kürtlük duygusunu besleyip büyüttüğü bir hadise olduğunu raporunda söyleyen müfettiş, kürdistanın muhtelif yerlerinde vaki kalkınmaların aynı pilin cereyanının verdiği tesirle olduğunu belirtmektedir. Diyorki: «agri dagı vakası, zılan vakası aynı mefkureye istinad etti 80 — 100 efradile bir kaç taburu senelerce işgal eden, Ali can, Seyithan çeteleri bu uğurda çalışmışlardır. Ali Yunusun oğlu Abdurrahmanın sasunun memnu bölgesinde bir beylik kurмага çalışması Kürtlük duygusunun yarattığı hadisedir. Hesenanli Ferzende, hesenanli Ado, yado, Ali can Seyid han gevaşlı Adil Izzeti Musa, Simko, Cibranli Halid, Hesenanli Halid, Bitlisli Yusuf Ziya, İhsan Nuri gibi, ölü ve ya diri bir çok şahıslar bu gün halk arasında fedekar birer kahraman olarak anılmaktadırlar. Bu kıyamlar ve isyanların kaffesini milli bir duygunun meydana getirdiğini itiraf eden yüksek mevki sahibi bir idare adamı müfettiş bölgesi nüfusunun büyük bir ekseriyeti istatistik umumi müdürlüğü tarafından çıkarılan nüfus araştırmalarında kürt olduğu tesbit edilmişken şovenizm tesirile mukaddes tanılan insanı ve beşeri hakları çiyniyerek bunları topyekun yok etmek istemesi ne kadar büyük bir vahşettir. Yüksek Müsteşrik — Basil Nikitinin — 1932 senesinde pariste neşredilen dikişyoner Diplomatik mecmuasının birinci cildinin «120» ve mütebaki sahifelerinde Kürdistan meselesi dolayısıyla yazdığı makalenin aşağıdaki sahifelerinde yazdığı makalenin aşağıdaki şekilde neticelendirmekte olduğunu Türk hükümeti büyüklüklerinin gözleri önüne koymak isterim. Nikitin diyorki: « bu pek muhtasar tetkikatımızda Kürt meselesi hakkındaki derin kanaatimizi izhar ile nihayet vereceğiz. Kürt milli davasına mukadder olan tali her ne olursa olsun bundan böyle vicdani beynelmilel için bu davanın vasfı hakikisinden tecahülüne ahlakan cevaz olmadığı gibi hukukan cemiyeti akvamin eline tevdi edilmiş beşeriyeti hazirenin mirası müştereki olan telekiyata muhalif olarak Kürt davasını hakiki mecrasından çıkararak seyrini değiştirmege de artık imkan kalmamıştır.»

Paris — Kanun — 1932

İki tarafada fenalık getirecek bu imha siyaseti yerine asirlarca beraber yaşamiş ve daima türk hükümetinin şerefini yükseletecek hizmetlere nefisini feda etmiş olan Kürt milletini Türkeyaklaştıracak, sevdirecek bir siyaset tarzi takip edilse acaba daha insani daha dogru bir yol tutulmuş olmazmi?

Büyük alim doktor Abdullah cevdet beyin ROJI KURD mecellesinin 9 Temmuz 1913 nushasında yazdığı — İTTİHAD YOLU — başlıklı makalesindeki nasihatlardan öğüt alarak Kürt millihaklarını itiraf etmek suretile bu iki milletin birbirile anlaşarak müşterek bir idare dahilinde kardeşçe yaşamasının müktezasını düşünmek zamani çoktan gelmiş degilmidir?

Fakat bu hakikati görüp mucibince yürüyecek devlet adamı nerede?

Müfettiş bey «Erivanda Markizizim-Leninizim enstitüsünün Kürtlük propagandası yaptığını işittim; Ermenistanda bu gün topraga bağlanmamış, kendi ana lisani ile tedrisat yapmayan Kürt köyü hemen hemen az bulunur». Demektedir «Sôvyet hükümeti geri kalmış kürt halkını ileri götürmek için mesai sarfettiğini söyliyerek kürtlerin benliklerinin takviye edilmesi Kürt kesafeti bulunan memleketlere karşı fena düşünceler beslememekte olduğunu göstermektedir» diyor. Bu ne kadar zavallı çirkin bir düşüştür. İttihadi sôvyet hükümeti az miktardada olsa memleketi dahilinde yaşayan bir millet var. Bu milletin de insani haklarından istifade etmesini kabul etmesi vicdanında hakkı tanıyan her medeni şahsin tasvip edeceği adilane amel degilmidir? Yoksa milletler arası toplantılarda insan hakları, milletlerin kendi mükaddaratını idare etmek tabirleri gibi her milletin bizzat türklerin fırsat düştükçe iddia ettiği mefkurenin kıymeti nerede kalır? İşte, İttihadi sôvyet hükümeti de tebası hakkında her medeni milletin tabii hatta zaruri bulacağı insani bir muamele yapmaktadır. Türkiye dahilinde yaşayan sekiz-on milyonluk bir Kürt mevcudiyetinin kendi lisani ile okuyup yazmak degil hatta konuşmasını bile kabul etmemesi ne kadar zalimane ve medeni duygulara avkiri bir harekettir. Bölgesi dahilindeki ahalinin büyük bir kısmının Kürt ol-

dugunu sôyledigi halde bunlari yok etmek fikrinde olan Müfettişin düşünüşü gibi ittihazî sôvyet hükümetide kendi ülkesindeki Kürtleri yok etmesini mi düşünsün?

Bundan bir buçuk sene evvel erivanda bir «Kürdoloji» kongresi toplandığını bizi pek alakadar edecek kararlar ittihaz ettiğini işitmiş olduğunu söyleyen müfettiş, alınan kararları şu şekilde tanzim ediyor.

- A — Kürdü Türk kültürünün tesirinden Kurtarmak
- B — Kürtlerin aslini eski hadiselerle dayanarak bulmak ve bir kürt tarihini yazmak.
- C — Kürtlerin yezidilerle ve ermenilerle irki münasebetlerini bulmak.
- D — Bir Kürdistan haritasi yapmak.
- H — Kürtçedeki lehçeleri birleştirerek tek bir dil vucuda getirmek bir gramerle bir lûgat yapmak ve yaziyi tesbit etmek.

Müfettiş bey bu kararların alınmasile Kürtlüğün takviyesini Kendi memleketlerinin zararına bir inkişaf gibi görmektedir. Her türlü insani hakları çignyerek bir milleti dünya yüzünden kaldırmayı amaç ittihaz eden müfettiş bey ancak böyle düşünebilir. Hiç olmazsa büyük hamileri Amarika müdafaa veziri MAKNAMARANIN 1965 senesi şubat ayında amerika meclisi silahlanma bütçesinde sôyledigi sözlerden bari ibret alabilseler.

MAKNAMARA orta şarkta sükunet ve istikrarın temini üç müşkülün hallile kabildir, demişti.

1 — Arap devletlerinin Israil devletile anlaşması.

2 — Arap devletlerinin yekdigeri ile iyi geçinmesi.

3 — Orta şark devletlerinde mevcut kuvvetli kürt akaliyetleri nin hukukunun teminile mümkün olabilir.

Dünyanın ôbir kôşesinde bulunan bir devlet adami bile kürtlerin hakkinin taninmasi bir zaruret olarak anlamışken gözleri kapali hak tanımayan Türk büyüklerinin hala hakaiki anlamak istememeleri istikbalde Kendileri için büyük bir felaket doguracagindan habersizdirler.

Hayalhanesinde yaratarak «muhtelif isimlerle adlandirdigi haricedeki ondan fazla teşekküllerden bahseden müfettiş bey büyük bir kürdüstan kurmak için çalışmakta olduklarını ve gayelerinin husulü için yardım temini maksadile bir çok devletlere baş vurdıklarını zikreden müfettiş bu teşekküler Kuracakları tesanütle bu gün bir muvafakiyet elde etmege muktedir olmazlarsada Türkiyenin her hanki bir harici gaile ile meşgul olduğu ani beklemek suretile gayelerine nail olacaklarını ummaktadrlar. Filvaki her hanki bir dar zamanda Türkiyeye hücumla dahildeki Kürtleride ayaklandırmak arzusunu besleyen suriye kürtleri onbinlerce mülehaza ettigi bu teşekküllerin Türkiye cümhuriyetine yapacağı zararların önünü almak zamaninin gelip geçmiş oldugunu» kaydettikten sonra hükümetin isabetli kararlarına yardım olmak üzere iktirahlarda bulunuyor.

Müfettişe göre ilk evvela düşünülecek şey şudur:

«Birinci müfettişlik bölgesinde nüfus tahririle mevcut olduğu anlaşılan bir milyona yakın Kürt,» yok edilerek cennet kadar güzel olan bu topraklar Türk vataninin ayrılmaz bir parçası halina mi getirecektir? yoksa her hanki bir aksi amelden dogacak ufak vakaya bile meydan vermemek üzere hükümet kuvvetlerinin kontrolü altında bir çok senelerden beri sürüp gitmekte olan halin kabul edilmesi tarzina mi gidecektir? bu şekillerin hankisinin tatbikinde yani kürtlerin yok edilmesinde oldugunu bildiriyor, öyleki hudut haricinde kürtlük gayesile uğraşanların bu hudut içerisinde kendilerinin konuştukları dili anlar ve hisleri onlarla müşterek adam kalmadigina kanaat getirsinler. İnsani ve medeni duygulardan sarfi nazar bu icraatin tatbikini müfettiş o kadar ko-

lay mi zannediyor. Bir kaç satir evvel Alican, Seyithanin yüz kadar çete efradile bir kaç taburu senelerce işgal ettiğini söyleyen müfettiş bey adetleri milyonlara balig olan Kürtleri hemen ce-fûlkalem ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını anliyamiyor-mu.?

Büyük İnsan tevfik fikretin dedigi gibi.
Zülmün topu var, kalesi var güllesi varsa.
Hakkında bökülmez kolu dönmez yüzü vardır.
Göz yumma güneşten ne kadar nuru kararsa
Sônmez ebedi her gecenin gündüzü vardır

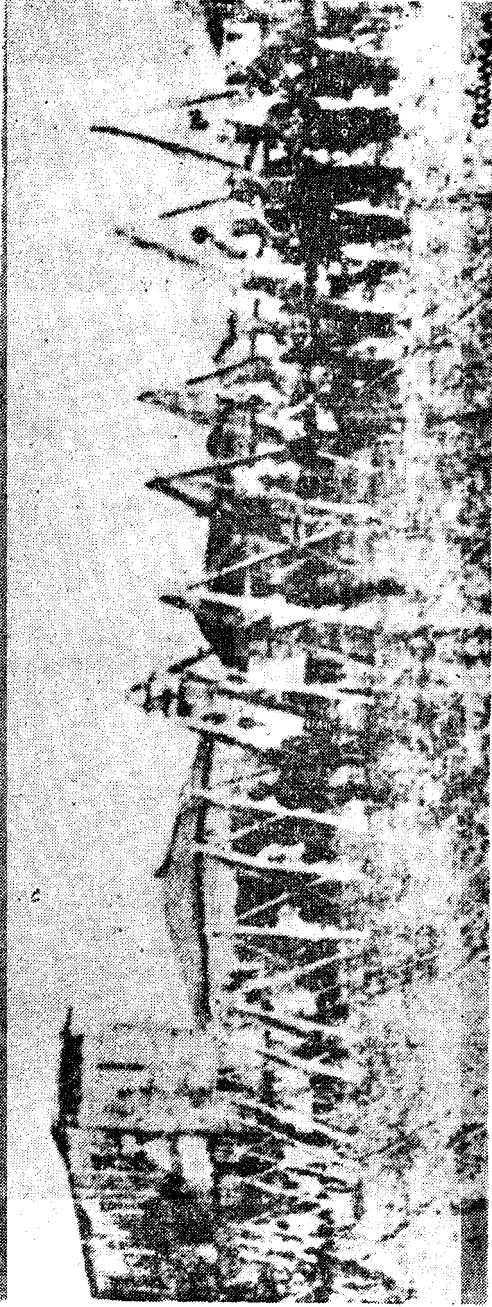
Ya Müfettiş bey ...

Müfettişe göre Türkiyede bu günkü günde tatbik edilmekte olan iskan usulu bu müşkülü halle kafi degildir, bunun için her türlü vasi salahiyetlere malik ve her türlü mütahassislerden mürekkep komisyonlar teşkil ve bunlar vasitasile Türk muhacirlerini iskan edecek evler, köyler tesisini lüzumlu görüyor. Ve diyor ki. geri bir milleti ileri bir milletin kültürü temsil edebilir. Yoksa binbir ihtiyaç içinde yırtik pirtik beyaz don ve mavi fir maniye ile vucudunu saklamaga çalışan sitmali berbat eski izbelere yerleş tirilmiş yari aç yari çıplak hastalıklı bir halde bulunan ve her gün bir dava ile elinden hükümetin verdiği arazi mahkeme kararile almak istenen bir göçmen iri yari vahşi kiyafetli olsa bile üstü başı temiz sağlam bir dagli kürüü temsil elemani olamaz; eyi ya Türk hükümetinin bu zavalli göçmenleri getirip hayalhanesinde kolaylıkla yapacağını zannetigi temsil işine alet etmesnde ne mana vardır. Mikdar ve adetleri mahdut binleri geçmeyen bu zavalli göçmenleri rahat bir hayata kavuşturacak kudretten mahrum olan Türk hükümeti milyonlarca halkın yerini dolduracak kalabalık bir insan kütesine refah bir hayat nasıl temin edebilir. Müfettiş beyin tasavur. Ettiği ve tatbikini istediği Kürdistana getirilecek milyonlarca göçmene yapılacak yardım lüzumu olan paranın elde edilmesine Türkiyenin borç altında inleyen zaif mali hali degil uşaklığını yaptıkları amerikanın bütçesi bile zor tahammül edebileceğini anliyamiyor mu.?

Bu münasebetle Ismet Paşanın 1935 senesinde Kürdistane ya-

ptigi bir seyahatta Diyarbekir ovasına yerleştirilmiş bu zavalli perişan Gôçmenleri gôrûp hal ve ehvallarını sormak suretile gôn-üllerini hoş etmek İstemiş ve gôçmenlere demişki inşallah etrafinizdakilere Türkçe konuşmayı ôgrettiniz? gôçmenler cevaben ne deseler begenirsiniz paşa hazretleri biz Kûrtçe ôgrendik. Paşa iyi oğlum iyi. Lisan ôgrenmesi fena degildir.İşte müfettiş bey sizin dûtünüp danişmadan Kûrtleri temsil etmek siyasetiniz. Bundan sonra müfettiş lisan işini ele alıyor. «Türk camiası içinde ka-ynatmak istedigimiz kimseleri Kûrtçe yerine Türkçe dilile konuşur hale getirmek icap eder.» Bunun içinde bildiği tetbirlerin başında leyli mektepler ihdası lazim geldiğini sôyliyerek bu mekteplerin dôtürme yolu ile toplanacak çocuklara annesinin, babasının yediği şekilden ayrı yatadı basit tahta kereviti kendilerine temin edilmek suretile Kûrt çocuklarını alıp yatılı mekteplerde okutmak fikrini dermeyan ediyor? Bu müesseseler ilk evvel Vanın kavaş, hakkarının beytülşebap, bitlisin hizan, muşun malazgirt Siirtin Bervari, Diyarbekirin Egl «şERBETI» Mardinin Derik, Urfanın viraņehir kazalarında olabilir, diyor, beyanile Müfettişlik bôlgesinin tamamen kûrtlerle meskun olduğunu itiraf ediyor, ve zannediyorki bu gibi müesseseler yapılırsa Kûrtlük kolaylıkla silinip ortadan kaldırılabılır. Beş bin seneden beri bu ülkede müteadit hükümetler kuararak oturduğu ve Kadim bir medeniyete sahip olduğu tarihen malum olan Kûrt milleti bir çok fatihlerin futuhat dalgalarına mukavemetle mukaddes tanıdığı benliğini kayıp etmemiştir. Ve yine bu benliği muhafaza edecek ve hiç bir kimse hiç bir vakit bu benliği sarsamayacaktır. Her Kûrd — Ez kürdimdediği zaman gôksünü mafharatla dolduğunu his etmektedir. Ve ilelebed Kûrtlük medarı iftiharî olarak kalacaktır. Ba husus, kûrdistanın diğer aksaminin bazılarında Kûrt lisanile tedrsat yapılıırken ve Kûrtlük mefkuresi her ferdin dimağında yer tuttuğu bu sırada bu gibi gayri insani icraatın büyük zararı bu icraati yapmak isteyen hükümetin hissesine dûtüceği muhakkaktır.

Temsilin yapılması için Kûrtçe konuşmak meselesi üzerinde durmak lazımdır diyen müfettiş, halkevlerinin bilumum, memurların devlet daireleri ve müesseseleri memur ve müstehdemlerinin Kûrtçe konuşmalarına katiyen müsaade edilmemelidir. İşi



şeh Said ve arkadaşları idam sehpalarında.

olan köylü Türkçe bilmiyorsa köylü ile kürtçe konuşmamali me-
mur olmayan bir tercüman getirmege mecbur tutulmalidir, diyor.
bundan evvel K rt e konuşulmasi kanunla men edilmişti. H ku-
metin bu hususa ehemmiyete ragmen netice ne oldu. Kürt yine
ferah fahur lisanini konuşmak zevkinden kendini mahrum et-
medi.

Kürt lisanı, Kürt edebiyatı, Kürt iktisadiyatı, Kürt içtimai
hayatı osmanlı devleti tabiiyetine girmeden evvel daha mütekmil
ve daha müterakki olduğu tarihin şhadeti ile sabit iken h kume-
tin sui idaresi sebebile gerilemekte olması, yetmiyormuş gibi, mo-
dern Türk hükumeti bunların ana lisanları ile konuşmasını bile
men edecek derecede içtimai ve tabii Kanunlar ziddına bir yol tu-
tmuş oluyorki bu fikrin muvafakiyetine imkan tasavvur edilemez.
Nitekim bu husustaki bütün mesailerini hep boşa  ikti.

Kürt m tefekiri merhum Refik Hilmi Beyin «Kürt meselesi
safahatından ünvanlı kitabının 48 inci sahifesinde M sy  Alek-
sandırın Kürtler hakkında mülahazalar ve haberler mecmuasında
Fransızca yazılmış risalesin den alınmış bazı ibarelerde osmanlı
devletine İttihaktan evvel Kürdistan da çok miktarda mektepler
mevcuttu. Orada ilme karşı fazla bir temayül görülüyordu. K r-
distanın her kasaba veya köyünde en azından bir veya iki bazen
daha fazla mektepler bulunmakta idi. Mektepler Kürt emirlerinin
himayesinde olduklarından alim kimseler her türlü müsaadeye
nail olmakta idiler.

Kürdistanda her kes  lum ve senainin kadrini bilirdi. Cezire-
de, Umadiyede, Soran, Siirt, Bitlis, Diyarbekir ve k rdistanın her
tarafında mümtaz müderrisler vardı. şhadet almak için on iki
 lumdan imtihan vermek lazımdı. Osmanlı devleti idaresine geç-
ince mektepler azaldı. M derrislerle talebe takriben tam bir za-
vala ugradılar. Veya mevcudiyetleri hissedilmeyecek bir dereceye
geldi. Bu müterakki hal osmanlı idaresinde yavaş yavaş tedeni
ederek bu g nku acınacak hale düştü. O tarihlerde k rdistani ge-
zmiş olan evliya  elebinin seyahatnamesinde bu hususa dair ver-
diği tefsilatı okumasını müfettiş beye tavsiye ederim. Evliya  e-

lebi «ROJKI» emaretinin Merkezi olan Bitliste grdg ilmu mamarifet ve umran osmanli devletinin diger bölgeleri ile kıyas kabul etmez derecede yüksek olduğunu söylemektedir. Kürt milleti aydinlari bu hakikatları tamamen bilmekte ve milletin dştg hale yürekleri sızlamaktadır. Ve ihtiyaçlarının temini için lüzumlu Őeylerin yapılmasına dair uzun boylu mütalaalar serdetikten sonra Krtlk hakkında ne Şekilde hareket edersek edelim idaresi başında bulunduğum bölgenin memleketin diger taraflarina hiç bir yönden benzeyişi olmadığını söyliyerek diger bölgelere tatbik edilen kanunların aynı ile bu bölgeyi idareye devam etmenin arzu edilen sükun ve temsil işini hal edemeyeceğini Kabul etmek zarureti vardır. Demektedir. «Bin bir cereyanın yarattığı erisini, casusunu, servisini, Őakisini müsbet delillerle kanunun pençesine Koymaya imkan yoktur. Hududun gece gündüz gemege msaid olan her noktasında, içeriye giren propagandacısı, casusu hiç bir cezaya ugramadan hudut harici edilmesi annesi, babası, ailesi mraffah olarak köyünde rahat içinde yaşayan bu Őakinin kazandıkları ile refahlarının artırılmasına mukabil haklarında hiç bir Şey yapılmaması bu eşid işleri yapan adamların cesaretini ve adedini artıracasına Şüphe yoktur. Eger hududa pasaportsuz ve ya vesikasız giren bir adam hudut boyunda bir kurşunla karşılanacağını ve ya aylarca hapiste yatacağını bilirse kendini himaye edecek ailesinin derhal yerlerinden kaldırılacaklarını hesap ederse bu yola süluk edeceklerin azalmış olacağı muhakkaktır. Bu gibi icraatin tatbikına verilecek selahiyetin konya valisine ve ya amasya valisine verilmesine hiç lzm yoktur. Fakat Mardin valisine verilmesi mülkün selameti icabındandır» mütalaasında bulun maktadır bay müfettiş «Bölgeyi bugün Krtlk propagandası yarın Krtlk istiklal cereyanı kaplarsa bu günkü adli prensiblerin memleketi kurtaracağına kanaat getiremiyorum». Diyerek birinci umumi mufettişlik bölgesinde hususi bir adliye rejimi kurulmasının lazim olduğunu belirterek raporuna nihayet veriyor.

İşte müfettiş beyin hülasa ettiği yirmi iki sahifelik raporu nu mnderecati.

Yüz kıztartıcı bu kurunu vusta faşist zihniyetile, zalimane düşüncelerle Kürdistani idare ederek Kürtleri Krtlğnden ıkar-

BİRİNCİ

UMUMİ MÜFETTİŞLİK

Adına
Aşağı

- 23 -

üzere iki istinaf mahkemesinin kurulması .

- 3 - Sorgu bakanlıklarının ilgasile Keza hakiminin ilk tahkikata başlayarak neticeye göre karar vermesinin temini .
- 4 - İlk ve istinaf mahkemelerinde verilen kararlardan herhangi bir hadde kadar olanların kat'i hükmü olarak kabulü .
- 5 - Hukuku umumiyeye ile beraber dava ve talep sebeplerini gösteren şahıs hukukunu da zaman altına alması . gibi esaslara dayanan bir proje ayrıca sunulacaktır .

Bu raporda arz edilen hususlardan Umumi Müfettişliğe yapılabilecekler yapılmakta ve takip edilmekte olmakla beraber , Türki Büyük Saadetlere kavuşturarak ve Türk vatandaşını her gün fersahlerce ileri götür en büyük hükümet şefi İsmet İnönü'nden memleketin görüldüğü bir devrinin hâl ve takibi için direksiyonlar alabilmek gayesini güderek yazdığını arz eyelim .

Birinci Umumi Müfettiş

B. Özyer

mak istemenin doguracagi vahim vukuatların tarih muvacehesinde mesuliyeti bu gibi sakat düşünen idare adamlarının omuzuna yüklenecek ve Kürt milleti muhakak olarak esaretten, zülünden kurtulacaktır.

Kürdistanın her tarafında şimalında, şarkında, cenubunda, garbinda, Kürt milleti efkarında görülen uyanikliklara bakarak bu gayri insani idareden kurtuluşu gömmemizin pek uzak olmadiğina inanmak lazımdır. Kitabın sonunda bu rapor sureti fotografisi aynan neşretmek suretile Türk idare adamlarının fena zihniyetini gösteren bu vesikayı umumi cihan efkarına bildirmek isterim. Türk hükümetlerinin Kürtler hakkındaki gayri insani muamelelerine ragmen TURK MİLLETİ ARASINDA KÜRTLERLE KARDESÇE, DOSTCA BERABER yaşamak ihtiyacini duyan ve bunun her iki millette de getireceği faideyi takdir eden necip düşünceli kimselerin bulunduğu takdirle görülmektedir.

17 mayıs 1932 tarihinde halepte neşredilen «DOGRU YOL» gazetesinin 745 inci nushasında — Kürtler ne istiyorlar ne verilmelidir-başlığı altında bir Türk mütefekkeri tarafından yazılan makaleyi ehmmiyetine binaen buraya nakletmeyi muvafik gördüm.

«Kürtler ne istiyorlar, ne verilmelidir».

Senelerden beridir Türkiye müzmin bir Kürt ihtilalinin yükünü taşımaktadır. Son zamanlarda Kürt unsuru iran ve irak topraklarında bazen mahdut bazen daha mühim daireler dahilinde ihtilal hareketleri yaptı. Ez cümle son Barzan hareketi büyük bir mahiyet kesbetti.

Bu vaziyet karşısında Kürt meslesi hakkında düşündüklerimizi milletimize söylemek bizce mühim bir vazife şeklini aldı. Her Kürt hareketinde matbuat müsbet menfi bir çok şeyler yazıyor. Bazen bu milletin hareketlerini taassübe bazen ingiliz parasının tesirine bazen kürt milletinin hür ve müstakil yaşamak arzusuna atf olunmaktadır. Türkiyeyi ve kürdistani Yakında tanımak itibarile ve gayet sogukkanlı ve her ikik milletin menafiini göster-

mek arzusu ile bu satirlari yazmakta oldugumuzdan bu muhtelif şayiati bir tarafa birakip dogrudan dogruya noktai nazarimizi izah edecegiz.

Bu satirlarin mevzuunu Kürdistan meselenin en mühim kısmi yani Türkiye Kürdistan meselesi teşkil edecektir. Harbi umumiden beridir. Büyük küçük bütün milletler arasında siyasi, içtimai ferdi hayat noktai nazarından milli hareketler derin tesirler yaptigi inkar olunmaz. Bütün dünya milletleri bu prensiplerin tesiri altında bulunuyor. İkinci derecede mevzu bahis olabilecek amilleri bir tarafa birakırsak, bütün Kürt hareketinin hakiki derin ve canlı sebebi bu milletin hakkı için mücadele noktası ile hülasa olunabilir. Hakikatan Türkiye cumhuriyeti mazide yapılmış olan hataları nazari dikkata alarak Kürt unsuru hakkında teceddüt etmiş yeni müsmir hürriyetperver bir siyaset takip etmesi lazım gelirken mutaassip dar ve şedit bir siyaset takip etti. Türk unsuruna pek faydeli olması mümkün ve muhakkak olan bu unsur zarar verici ve zarar getirici bir unsur halini aldı. Bu hatadan geri dönmek zamani gelmiştir. Türk milleti ile Kürt milleti arasında asırlarsa sürmüş olan bir iştirak mevcuttur. Bu unsurun yarısından ziyadesi bir Türk kadar türkçe bilir münevverlerinin kısmi azamisi türkiye mekteplerinde tahsil ve terbiye görmüşlerdir. Binaenaleyh Kürt milleti üzerinde mevcut olan türk tesirini müteakabil hukukunu tanımak teşrih etmek suretile müsbet bir şekilde idame ve tezyida çalışmalı. Bunun menfi bir şekil olmasına müsaade etmemelidir. Kürde «Sen Türksün» demekten bir şey çıkmaz. Kürdistan yoktur demekle kürdistan ortadan kalkmaz. Bizce Kürt meslesinde atılacak ilk adım Kürt milletinin ve kürt vataninin vücudunu Kabuldur. İkinci adım bu milletin metalibatini kavi ve büyük bir agabeyi siffatle tecrubedide müteenni derin nazarli bir rehber ve hami siffatle dinlemektir. Hayat başkalarının hakli hayatini kabul ve onlara imkani hayat vermekle kuvvet bulur. Ve devam eder. Büyük ve kavi elşekime ingilterenin İngiliz olmayan anasir hakkında takip ettiği siyaset göz önündedir. Misir Avusturalya Kanada ve İlahir gibi memalike karşı ne kadar hürriyetperverane bir tarzda hareket ettiği zahirdir. İngilizler hiç bir zaman Türklerden ziyade civanmert de-

gildirler. Fakat menfaatları bunu icabetmektedir. Rusyanın, gür-cistan, ermenistan gibi hükümetleri tanınması ve hatta oralarda bulunan elli bin kürde Kürd mektepleri açması şayani dikkat degil-midir? Kürtlere latinca elifbayı rusyada moskova akademisi yap-mıştır. İngilterenin son zamanlarda ırlandada gösterilen mubala-gali mutalibata karşı takindigi mutedil vaziyetten alınacak ders-ler vardır. İngilterenin ırlandayı muvakkat bir tedip emeliyesin-den geçirmesi mümkün idi. Fakat ingiltere bunu yapmadı. Çünkü bu muvakkat muvufakiyet idi. Hüsrani intaç ederdi. Suriyede fransanın gösterdiği itidal yumuşaklık bir çoklarınca zaf ile tef-sir edilmektedir. Halbuki bu tarzı hareket hekim ve dur endiş fransız siyasetinin teeni ve ihtiyatını, kuvvet ve tesrini gösterir. İran ve irakin Kürtlere karşı takip ettiği şedit siyaset Türkiye için tecviz olunamaz. Türkiye cihan hayatsiyasiyesinde mevki sa-hibi eski ve büyük bir devlettir. Türkiyenin cihan fikir cereyan-ları, hayati, iktisadi, içtimai ve siyasi zaruretleri kabul etmesi, ta-tbik etmesi lazımdin Türkün siyasi ve içtimai hayat itibarile şar-ki karibin en mütekmil bir unsuru oldugunu anlamak kurdetin-den kürtlerin mahrum olduklarını iddia etmemeliyiz. Türkler kürtlere avrupaca alalumum kabul edilen arazilerinde lisanlarını konuşmak bu lisan ile gazete neşretmek mekteplerinde türkçeden sonra kürtçe okumak kürtleri idareye teşrik etmek gibi müsaad-atta bulunmakla kürt milli cereyanına pek ala müsbet bir istika-met verilebilir. Kürdün. Istiklal isteriz dedigi zaman milli camia-sı, lisani, adati dahilinde yaşama ve tekamül etmek istiyoruz. De-diginde tereddüt etmiyoruz dersek yanılmadigmıza kaniiz. Kürt-lere karşı büyük bir agabeyi vaziyetinde bulunması lazım gelen türklere kürtlere haklarını vermek suretile memnun etmege ve haklandan fazlasını istedikleri zaman «DURUNUZ» demege muk-tadirdirler. Zeki çalışkan ve cesur olan bu unsuru türk vataninin yardimeisi hakiki evladi haline getirmek lazımdır. En büyük ra-hati onlara türkiyede göstermek suretile dirki, kürtleri memleke-tin öz evladi yapabiliriz. Kürd hukuku için çalışanların bazı taş-kinliklerini görüyoruz bundan pek müteesiriz. Fakat bu teessürü hüsumet şekline ifrag etmemeli türk milletinin kuvveti tarihi, iç-timai siyasi, kemali bunu icabettirir. Kiliç ile yapılan kiliç ile yıkılır. Hakka müsefehaya mütekmil muhabette müstenit ha-

yat münasebetleridir, ki beka ve ebediyete mazhardir. İşte türkiye noktai nazarından Kürt meselesi hakkında takibi mucip olan yol budur.»

Doktor Abdullah Cevdet beyin «ROJI KURD» Mecmuasının iki rakamli 30 tışrini sani 1335 rumi ve 1313 efrence tarihli nusnanda Kürtlerle Türklerin beraberce kardeşçe yaşamalarının lüzumuna dair «İTTİHAD YOLU» başlığı altında yazdığı makale ile güzel bir surette izah etmektedir.

Makale münderecati şudur:

«Roji Kürd» mecmuasini yazi masasının üstünde gören bir mühterem ve muazzaz dostum, nedir bu mecmua dedi? Kürdolojiye organi yani Kürtlük hakkındaki tetkikati içtimaiye ve irkiyenin vasitai neşri dedim. Arkadaşım mecmuayi açti gözü kürtçe yazılmış bir makaleye tesadüf edince: madamki Kürtçedir tefrika gazatasıdır diyerek «ROJI KURD» u masanın üzerine birakti bu bir hadisedirki bence kayd ve dikkat edilmege çok layiktir. Bu sureti hüküm ami ve umumidir. Buna pek teessüf ederim. Bu sahte felsefenin havasimizi dahi dairei nufuzuna almış olmasına pek yanarım. Türkiye avrupayı osmaniyenin ziyaindan sonra dahi yine muhtelif unsurlardan müteşekkil azim bir imparatorluk kalmaktadır. Bu unsurlari tevhid etmek ve hiç olmazsa yekdigesine yaklaştırmak ümidi henüz zayi olmamıştır. Henüz iş işten getmemiştir. Ben Türk ve ya Kürt nami siffatıle degil türkiyenin hür ve hür endiş bir vatandaşı olmak siffatıle söyliyorum. Tevhidin müessir çaresi tefrittir. Şüphesiz bu hüküm bir tarife görünecektir. Yani hakikati mahza olduğu halde bir davayı kazıp bir davayı mutedal görünecektir. İzah edeyim, allah insanlari tevhid için tefrid etmiştir. Kur, anda — Onlari kabileler ve şubeler halinde halk ettik taki yekdigesini taniyalar — demiştir. Bundan sarahatan anlaşılirki unsurlarin arasında muarefe ve mevalatin teesüs etmesi için her unsur kendi temayülüti tabiiyesine ve irkiyesine serbest bir sahai tetbik bulmalidir. Muhtelif unsurlardan müteşekkil imparatorluklarda bu unsurlarin ittihad yolu münferid bir lisanin münferid tarzi amalini istimal ve tetbiki olduğu zahabi batildir. Bundan iki sene evvel «Kadi Kôy» ittihad ve te-

rakki kulubunda tevhidi anasir hakkında bir konferans vermem talep olunmuştu. Ben o zaman tevhidi anasir, tevhidi menafidir, demiştim. Bunu demelikle türkiye imparatorlugunda ittihadin nasıl olabileceğini söylemiş oldum; iki adami birbirine sim siki bağlayınız. Aynı ip bu iki adami yek digesine kis kivrak raptetsin, diger iki adamida serbest olarak yanyana koyunuz; yek digesine simsiki bağil olan iki adam, yek digesine daha ziyade merbuttur yoksa serbest olarak yanyana bulunan bu son iki adammi? bu suala cevap vermek bile ebestir. İsviçre yirmi iki kantondan müteşekildir. Her kanton idarei mülkiye ve adliye tamamen müstakildir. Mesela cenevre kantonunda katil idam olunamaz yani idam cezası yoktur. On sene evvel LOKOTI isminde bir anarşist italyan cenevrede avsturya imparatoriçasi ELIZABIT ibir hançer darbecigile katletmişti. Lokotinin idam edilmesini avusturya hükümeti muazzame sine bir cemile çakmayı hükümeti merkeziye — BERN — hükümeti çok arzu etti. Fakat cenevre hükümeti cevaben madamki cinayet cenevre cumhuriyeti topragi üzerinde irtikap olunmuştur. Caninin cezası cenevre ehkami adliyesine göre olacaktır dedi. Caniyi idam etmekte, avusturyaya teslim etmekte istinkaf etti. Bizim bir vilayetimiz kadar olan bu isviçre tabiri digerle — HELHETIYA — hükümetini teşkil eden mini mini cümhuriyetler yek digesine gayri merbut olduğu mustakil bulunduğu nisbette birbirine daha ziyade samimi bir irtibatla merbut bulunan isviçre irkida muhtelif üç kavimden müteşekildir. Fransız, Alaman, İtalyan isviçre vatandaşlarının dinleride aynı degildir. Protestanlar, katolikler, ortodokslar, falonistler vardır. Din ve irk ihtilafları her memleket ahalisinin temayülât ve istidadinin müedasi olan ehkami idareye ve adliyedeki istiklali sayesinde naçiz ve tesirsiz kalmıştır. mudirani ümürümüz şüphesiz şunu takdir ve idrak etmekte teahür etmezlerki asrimiz milliyet asridir. Ve en zişekime en şedit hükümet ve devletler dahi bu cereyanın önüne geçmeğe muktedir olmamış ve olmayacaktır.

Tabiati külliyyenin arzularına mükavemet etmekle o arzulari kabul etmekten o arzulara inkiyad etmekten başka bir şey yapılmış olamaz. Tevhidi anasir istiyoruz tefridi anasiri isteyebilmeliyiz. Bu meselen sosyolociyace tefrid demek tefrik demek

degildir. Allah kardeşi kardeş yaratmış kesesini ayrı yaratmış darbi meselemiz dahi bunu söyler. Kürtler lisanlarını tedvin etmek istiyorlar. şahsiyeti milliyelerini daha müdrük daha medruk bir mertebeye yükseltmek istiyorlar, ben eminimki münevver olan hükümetimiz bunu iyi gözle görecekler. Kürt vatandaşlarımız ermeni vatandaşlarımızla yanyana yaşıyorlar. Ermeni vatandaşlarımızın köylerinde ŞIKISPIRİN hamelti MKIYOJI JOL SEZARİN firadliri okunuyor ermeni köylerinde ALFERTİN DENTENİN MONTISKO nun DARVENİN bundan elli sene evvel evvet elli sene evvel ermeniceye venedik şehrinde MAKINARISTLER mektebinde tercüme ve aynı müessesesi ermeniyenin muazzam tabi edilmiş asarını okuyorlar irtifaliri bu kadar gayri silahları çatmak ve imparatorlugumuzda bir huzuri faalane görmek müyesser olurmu ?

Benim gönülüm ümit ile doludur. ümidi olmayanlar yanıma gelmesinler her gelen şad gider.

7 Temmuz 1913

Abdullah Cevdet

Rahmetli doktor, medeni bir insan siffatı ile hekimane söylediği bu sözlerin ve yürüttüğü mütalaların kıymetini ne o zamanki şöven ittihad ve terekki hükümeti ve nede bu günkü güya demokrat cumhuriyet hükümeti anlayamadığı gibi koyu bir taassüb milli ile anlamakta istememektedirler. Kôhne çürümüş osmanlı imparatorlugunun enkazı üzerinde 1914 harbinden sonra altı adet genç arap hükümeti kurulmasını bile arapların aleyhine yapılmış bir iş gibi tefsir etmek saflığını arasına bazı türk gazetelerinde görmekteyiz. Bu ne derin bir safdillik ve hakikati görmemezlikdir. Anlaşılmaz.

şeyh Said isyanının umumi şekli bastırıldıktan sonra askeri hareket kumandanlarının yaptıkları zalim icraat, milli hamiyetleri tahamül edemeyen eruh aşiret reisi yakub aga ile bervari aşiret reisi Gürgin aga ve heske kazasının garisan aşireti mintikası halkı şeyh Abdürrahman garisi riyasetinde kıyam ederek heske

leti halasi yolunda kıymetli bir evladını daha gâib etmiş oldu.

Agri çarpişmalarının Kürtlerin zararına netcelenmesi üzerine dahilde ve hariçte neşredilen gazetelerde hoybun cemiyeti erkânın hoybunu dağıtarak türk hükümetine ilticaya karar verdiklerini bildiren bazı yazılar görüldü. Türk ajanları bu konuda bazı şahısların isimlerindende bahsetmiş olduklarından 12 agustos 1933 tarihirde hoybun cemiyeti merkezi, Halepte neşredilmekte olan doğru yol gazetesinin bu husustaki yazısını yalanlamak üzere mezkur gazete müdürüyetine gönderdiği tahrirat suretile Hoybunun bu mevzua dair düşündüklerini bildiren neşrettiği bürüşörün suretini aynen dercediyorum.

DOGRU YOL GAZETESİ MUDURLUGUNE

Ceridei feridenizin 6 agustos 1933 tarihli nushasında «Hoybun Cemiyeti kendiliginden dağıldı». Başlıgı altında — Elifba — ve — ELNIDA ? gazete lerinden mulhem olarak neşrettiginiz fikrada hoybun cemiyeti azaları türkiye hükümeti tarafından neşri mukarar aftan istifade için cemiyeti dağıtmış oldukları haberini okuduk. Kürt milletinin zülümden halası maksadile senelerden beri akıttığı kan ve katlandığı çok büyük fedekarlıkların doğurdugu bir zarureti milliyenin ifadesi olmak üzere milletin sinesinde yer bulmuş ve bizzat onun mahsulu olan bu cemiyeti siyasiyenin Kendi teşkilatına istinaden İhsan Nuri, Biro, Ferzende, Mamo, Nadir gibi büyük evlatlarının himmetile yaratıldığı mücahadatin hayret verici akisleri daha bu güne kadar Kulaklarımızda çinlamakta olmakla beraber her şekli mesaisile milletin halasına vakfi mevcudiyit etmiş olan bu milli teşekkülün, zülm ve ceberutile hakkı hayati naz, i etmek isteyen türk hükümetinden bekleyecek hiç bir af olmayacağı aşıkâr bir hakikat degilmidir.? Bir defa düşünölmeli Kürdistanın her bir tarafını harabezara çeviren binlerce köyü harab ve türab eden on binlerce kürdü çoluk, çocuk, kadın, ihtiyar demeyüp yandırdığı köylerin ateşinde yakan masum, muti bi günah, bir sürü halkın kollarını bağlayıp makinali yaylım atışına tutarak mahveden ve Kürt olmaktan başka hiç bir kaba-

ve de huk kaza merkezlerini işgal ile mevcut bulunan türkleri esir ettiler. şeyh Abdürrahman türklerin ellerinde depolarda mevcut esliha ve mühimati müsadere ederek karargah ittihaz ettiği «ERSI» köyünde aşiretler efradına tevzi ederek bir kısım ahaliyi teslihi etti. Kiyamcılar üç ay bir müddet türklerle çarpıştıktan sonra iraka ilticaya mecbur kaldılar. şeyh Abdürrahman ve arkadaşları iraka iltica ettikten sonra evlerinde işlerle meşgul ve hiç bir harekete iştirak etmemiş mintka ahalisinden üç yüz kişiyi askeri kumandani toplatılarak HASKE deresinde cümle halinde hepsini mitralyöz ateşine tutturarak öldürttü.

«HOYBUN CEMİYETİNİN» teşekkülünden sonra şeyh Abdürrahman cemiyete intisapla Hoybun cemiyetini musul mürahasssi olarak çalışmakta iken 1932 senesinde hakkari ve mikis cihetlerinde mikisli Arif Beyin ehemiyetli bir kuvvetle isyanda olduğunu ve İbrahim heski paşanın oğlu Davut aganında dört yüz kişilik müsallah bir kuvvetle tekrar agriya dönerek yerleştiği haberinin tahkiki ile türk askeri hareketine sahne olan zilan deresi ve civari mahallerdeki ahalinin perişan hallerini yakından gözle görerek cemiyet merkezini hakiki vaziyetten haberdar etmek ve irana iltica etmiş olan arkadaşlarında durumlarını anlamak ve kendileriyle ittisal etmek vazifesile değerli bir vatan sever olan şeyh Abdürrahman efendi garisi riyasetinde ihlas ve cesaretlerle tanınmış «KEVER» mintikasinin ERSI köyünden Yusuf mirza ve eruhlu Abdürrahman Mehemed, Ali kolçı ve mülla refakati ile tertip edilen yirmi kişilik bir müsallah çeteyi hoybun merkez heyeti tarafa göndermişti. Bu müfreze eruh kazası yakınında — GEVERİ MIRDE» Biné çiravde istirahatatta iken şeyh Abdürrahman efendi şahsi hizmetinde bulunan siirli Necmo ile kafileden uzaklaşarak tüfengini necmoya teslim edip abdest bozmak istediği bir sırada hain deni necmo muma ileyhe arkadan ateş ederek öldürdükten sonra kafasını kesip karanlıktan bilistifade kaçmaga muvafak olarak götürüp türklerle teslim etmişti.

Merhum şeyh Abdürrahman efendi çok kıymetli ve milletini çok seven emsalına az tesadüf edilir aydın vatan sever bir zattı. Ziyasına bütün milletçe derin hüznün ve teessür duyduk. Kürt mil-

hati olmayan Kemal Fevzi, Doktor Fuad, dava vekili Mehemet, Tayip Ali gibi bir çok zevati kürd olduklarini sôylediklerinden dolayi idam eden bu hunriz idareden talebi af etmek mecnunane bir hareket olmazmi.? Bu gün bile Kürdistanda temadi edip gitmekte olan mümasil ciger suz vakayi ortada dururken böyle bir bühtani Kürt gençlerine Isnad etmek, büyük bir günah olur, farzi mahal milli menafia mugayir olarak bir, iki kişinin af talep etmesi varid olsa bile nihayet selahyeti şahsin hududunu geçmeyen bir harakat bir cemiyeti siyasiyeye nasil mal edilebilir. Türkler bundan beş sene evvel bir af daha yaparak bu suretle Kürt mücahedesini durduracaklarini tahayyül etmişlerdi. Bundan sonra geçen vekayi pek güzel ispat etmiştirki Kürt vatanperverleri ulvi gayeye dogru açılmış olan şahrak üzerinde hiç bir sedayi igfale kulak kabartmadan çok metin hatvalarla ileriye yürümektedirler. Hakkından emin ve bunu Imani milliyenin yaktığı aşk kaynagından aldığı kuvvetle tahakkuk ettirecegine mütmeın olan Kürt gençleri hiç bir an tehevvue kapılmadan pür ümit gözlerini meşimeı dehrin vucuda getirecegi hadisata tevcih etmişlerdir. Zülüm saçan mahkamaların kurduğu idam sehplarında yaşasin kürdistan diye haykiran kahramanların hatıraları kalplerde yaşadıkça ideali ugruna ülmesini ve öldürmesini bilen mefkureli bu bedbeht gençler hiç bir zaman en tabii hak olan milli davadan farig olamazlar. Her milletin kavuştuğu, ve kavuşmakta olduğu mesut hayata nihayet Kürt milletinde mevcud ve mükadderdir. Bunu kalbimizin bütün kudretile böyle bilir ve iman ederiz. Okumasınlar diye kapatılan mekteplerden hariçte kalmış kanlı, canlı gençlerden tutunuzda son nefesini saymakta olan ihtiyarlara varıncaya kadar bütün millet bu refah ve saadet getirecek günü beklemektedir. Bu hakayik her kesin bilhassa her kesten ziyade türk hükümetinin malumü iken nasil olurda vatanın haricinde mahza vatan için kalbi çarpan mefkureci Kürt milletinin hak ve mevcudiyeti medeneyesini inkar eden bu idare sistemi Kürdistanda baki kaldıkça oraya avdetine imkan mevcut olurmu. Bu tesrihatin neşri ricasile Ihtiramlar.

Türk Affi Umumi Karsısında Küdtler

Türkler zencirli cümhuriyetlerinin onuncu yıl donümünü idrak ederken adi ve siyasi bilumum «mücrimine» şamil bir affi umumi yapacaklarından bahsediyorlar. Henüz meydana çıkma-mış ve şekli katisi tebellür etmemiş olan bu affi umumi hakkın-da gerek türkiye ve gerek suriye gazetelerinde bir çok şeyler ya-zildi. Bunların hiç biri Hoybunu alakadar etmez ve hiç bir izah ve mukābeleye lüzum göstermezdi. Fakat bazı türk ve Arap ga-zataları Hoybun cemiyetini idare edenlerin bu aftan istifade et-mek için türkiye hükümetine müracaatta ve ricada bulunmuş ol-dukları yolunda neşriyata başlayınca hoybun cemiyeti efkari u-mumiyeyi bu risale ile tenviri ve her fursatta zıkr ve tekrar et-miş olduğu hedef ve maksadını bir kerre daha neşrini müfid gö-rdü. Türkiye cumhuriyeti bir affi umumi yapabilir. Ve bir takım türk siyaset menkuplarını vatanlarına dönebilirler. Fakat bun-ıla Kürt milliyetperverlerinin hiç bir münasebeti olamaz.

Onların Türkiyeye Müteveccih ziddiyetleri yalınız bir idare bir siyaset ve bir zihniyet ihtilafından mütevellit degildirki ka-bili zeval veya tadil olsun. Onlar bu gün Türkyenin zülüm ve ce-berutu altında ezilen milletlerinin hürriyetini ve harabazara çev-rilmiş vatanlarının istihlasını gaye edinmişlerdir. «HOYBUN» bu gayenin istihsalına hadim ve milli şuurun yarattığı bir müesise dirki fertlere degil bir millete müstenittir. Binaenaleyh gayenin elde edilmesine kadar Kürt milletperverlerinin mücadelelerinden feragetlerine davalarından nukule ve türkiyeye dönmelerine Hoy-bununda terki faaliyet etmesine imkan yoktur. Evet bir gün dön-eceklerdir. Ve buna emindirler. Lakin bu dönüş türkiyeye degil «KURDISTANA» hür ve mesut vatanlarına olacaktır. O vatanki bu gün orada en gayri kabili tahaküm en tabii ve en mukaddes hürriyetlerden olan kendi dilini konuşmak bile memnudur. O vat-anki evladi meşum, zalim ve müstebit bir idarenin keyif ve me-nafiine alet edilmekten başka bir hak ve nasibe malik degildir. On seneden beri esir vatanlarının istihlasi için kanını, hayatını ve hanumanını esirgemiyerek mücadele eden Kürt milletinin 1925 te şeyh Said isyani 1930 da agri isyani ismi verilen milli ih-



Hovbun Kongressmda.

tilalların Türk hükümetnin hiç bir hak tanımayan zulüm ve dehşetini bu masum millet üzerine saldırttı. Buna rağmen bu ikinci kıyam Türkiyeyi mücavir iki büyük devletin fiili ve siyasi müşterek müzaheretlerini dilenecek bir zarurete soktu. Ve Türk hükümeti ancak bu suretle o milli mukaddes sesi susturmuş görün­dü. 1925 Senesinden beri Jandarma neferlerinden istiklal muhakamalarına kadar her Türk müessesesi Kürt milletinin celladi ke­şildi. Binlerce kôyler ahalisi ile beraber yakıldı. Kurşunla, sehpa ile, dipçikle durmadan katliamlar yapıldı. On binlerce nüfus teh­cir ve tebid edildi. Fakat bu ses dindirilemedi. Bu dava fasledile­medi. Kan içtikçe kuduran bir canavar gibi her sedayı hakkı da­ha feci bir gyz ve şiddetle bogmaktan kendisine bir dehşet ot­oritesi kurmağa çalışan Türkiye hükümeti Kürt vatanının her ta­rafında şarkında, şimalında, garbinde, cenubunda Kürt kıyam­cileri ile Türk askerlerinin müsademelerine nihayet verdiremedi. Bu çarpışmalar on sene devam etti ve halada devam ediyor. Bu gün Kürdistanda devam eden bu hadisat bilainkita uzanıp gelen zencirin bir halkasıdır. Türkler askeri kuvvetleriyle kiramadıkları bu zenciri affi umumileriile kesmek fikrinide ihmal etmediler. Bu fasilâi zaman arasında işte ikinci affi umumiyi ve kim bilir ka­çinci affi hususiyi yapıyorlar. Fakat nasıl afmedeni ve munsırf milletlerin magdur veya mücrim vatandaşlarına bağışladıkları ve onlara vatanları üzerinde serbest teneffüs, serbest saiy, serbest tefekkür hakkı veren af değil. Türklerin şimdiye kadar Kürtler için ilan ettikleri aflar ancak bir tuzak olmuştur. Devletin sôzü olan af kanununa, hükümetin sôzü olan idare reislerinin teminati şifahiye ve tahririyesine güvenerek Türk hakimiyetinin havzası­na giren Kürtlerden kaç bu gün berhayattır.? Ber hayat olanlar­danda kaç hapishane kôşelerinde hayatlarının son nefeslerini vermiyorlar.? Türkün Kürdü affetmesindeki bu feci yalancılığı ispat edecek deliller mi lazım.? Yaliniz kemalist idarenin Türki­yede teessüs ettiği günden bu ana kadar şeyh Said, Agri mes, ele­lerinden evvel ve sonra cereyan edipte mazhari af olmuş vukuat­ta medheldar, olsun olmasın Suriyeden, Iraktan, İrandan dön­müş ve ya iltica ettekleri dağlardan inerek, sigindikleri mağara­lardan güneşe atılarak Türk hükümetine teslim olan Kürtlerden kaçının basit bir insan hüriyetinden değil fakat basit bir hayatın

teneffüs imkanından müteneim olduğunu bu hükümet gösterebilir? Bu affin bir millet, bir hükümet, bir devlet tarafından verilen bir şeref ve namus sözü olduğuna inanarak içeriye girenlerden yüzde doksan beşi değilse yüzde seksen beşinin ya arkadan gelen gizli bir kurşunun ve ya sebepsiz, asilsiz bir hükmün ya ihdas edilen bir cürmün velhasıl affin kıymetini ve tesirini sifira indirecek her hanki bir cürmün kurbanı olmuş ve gitmiş bulunuyor. Beş sene evvel yapılan ve böylece Kürtlere sayısız kurbanlara mal olan affi umumi, Kürt davasına nasıl bir zaf iras etmedise bu gün yapılacak olanda böyle bir tesir ikaindan tamamen mahrumdur. Beş sene evvelki affin üzerinden pek kısa bir zaman geçmeden «ARARAT» ta gürleyen Kürt narası bütün cihani irşad etti ki Kürdün tek yaliniz tek bir matlubu vardır. Kendi vatanında her millet gibi hür ve insanca yaşamak; Kürt vatanına sahip değil Kürt kendi lisanile Konuşamaz, dininin icabini ifa edemez, kitap yazamaz, gazete çıkaramaz, mektep açamaz, siyasi hürriyetlerden kati nazar insanlığın en tebiî haklarından imkanlarından mahrum olan Kürt, her türlü Ifrattan uzak yaliniz hakkına ve imanına dayanarak hakkın ve imanın zaferine güvenerek bu gayeye bu her şerefli insanın istediği mücadele ettiği gayeye gidiyor. İşte bu gaye ugruna dir, ki araratta İhsan Nuri ve Ferzende gibg canlı abidelerin şahislerinde tecelli eder Kürt azim ve imani millisi kendi harikavi kudretini bütün dünyaya kafi nisbetti göstermiş ve ne İstedğini kanlı ve ateşli bir belagatla haykirmiştir. Türkler bu gün yeni bir tecrübe daha yapmak istiyorlar. Büyük kürt davasını Kürt azmi ve imanini yenerek değil fakat hile ve igfal ile, Kürt civanmertliğini, Kürt ruhunun safvetini tuzage düşürerek halletmeğe çalışıyorlar. Kürt milleti bunun cevabını ve mukabelesini davasından feragat etmekle değil bilakis sebat etmekle verecektir.

Türk Matbuati tarafından cihan efkari umumiyesine gah irticgah ecnebi devletler antirikasi, gah eşkiyalık halinde arzedilmek istenmiş olan Kürt kıyami millisinin hedef ve mahiyeti bu gün dünyaca malum olmuştur. hiç bir irtica ve eşkiyalık olamaz ki, bir hükümet on sene bütün vesaiti itfaiyesile ugraşsında onu iskat ve tiskin edemesin. Eger bu öyle bir hareket ise ve türk hü-



Mustefa Şahin beg , Hoybun müessislerinden.

kumeti buna ordusu ile, Jandarmasile, istiklal muhakemelerile, tehcir ve tebidlerle nihayet affi umumilerile hal ve teskin edemiyorsa demek Türk hükümeti bir imanla, bir imana dayanan mukaddes bir gaye ile, bir hakla çarpışıyor. Sonra bir milleti kendi gayeleri uğrunda istismar etmek isteyen hiç bir ecnebi devleti yokturki o milletin ihtilalından evvel ihtilali devam ederken ve ihtilalından sonra o milletin fertlerinden başliyerek bütün varligin bütün hareket ve hürriyet kuvvetlerini son haddina kadar zecr ve tazyik etsin. Kürt milleti her milletin girişmiş olduğu bu mübarek mücadelesinde insaniyetin ve her medeni milletin maddi degil, manevi ve kalbi olsun alakasini beklerdi. Lakin heyhat, bütün milletlerin yaliniz manevi alakasini degilde maddi ve fiili tazyikat ve tesibatini gördü. Yüreginde hak ve insaf hissini taşıyan her izan sahibi insan, hemen teslim ederki bütün bu hadisat bir milletin milyonlarca nufusu ile bir milletin umumi ve kendiliginden kiyamidir. İnsanca yaşamak için şerefle ölüme atılışidir. Kendi ruhunun ve insanlginin ihtiyaçlarından doğmuş ülvi feveranidir. Bu nasıl durdurulabilir ve nasıl başkalarının teşvikine muhtaç olabilir. Türkler bunu siyasi mahdut şahislerin mahdut münevverlerin eseri sandılar, onları astılar kestiler. Fakat Doktor Fuad, Avkat Mehmet, Kemal Fevzi, Salih bey, şeyh Said, Muallim fikrinin kanları ile sulanan vatan toprakları onların eş ve peydevlerini daha mebzuliyetle verdi. Onlar yaşasın Kürdisan diye ölüürken ellerindeki azm ve iman bayrağı yere düşmedi. Ve hiç bir zaman düşmeyecektir. Kürt davası bir milletin hakkı hayat davasıdır. Bir milletin zülüm ve esarete şyanıdır. Bir milletin hür medeni ve mesut olmak kararıdır. Bir vatan ve millet davasıdır. Bu dava adı mücrimler fikra ve siyaset menkublarına mahsus affi umumilerle degil, bu milletin her millet gibi en tabii ve insani haklarının verilmesile biter. Bu davanın muakipleri ancak o zaman gönülerinde itminanla vatanlarına dönerler. Ve bu millet efradı ancak o zaman yüreklerindeki gazabi silerler. Hoybunda ancak o zamandirki vazifelerini ikmal etmiş olanların istirahatı vicdanile ortadan çekilir. Milletin hür kütlesi arasında dağılır gider. Bundan başkasını beklemek gaflet degilse tegafüldür. Muhtemeldirki Türk affi umumisdolayisile bazı menfaat düşkünlüğü zaif imanlı kimseleri Türkiyeye dönmeği düşünsünler.



Haco aga, Hoybun müessislerinden.

Her millette bulunabilecegi gibi Kürt camiasi içindedede bir kaç mütereddinin bulunmasi tabiidir. Hiç bir millet bôyle sefil evlatlara malik olmadigi iddia edemez. Fakat bu bir kaç bedbaht ve derbederin hareketleri kürt davasini sarsamaz. Kürt davasi Kuvvet ve kıymetini bunlar gibi malul evlatlarından degil, canli, kanli, imanli ogullarından alıyor. Ve şayani ftihardirki bu sonuncular bir ekseriyeti azime ve evvelkiler bir fiei kaliledr. Onlar sefaleti ruhiyelerinin kendilerine hazirladigi mezlekei bedbahtide istedikleri kadar sürünsünlür. Kürdü hakiki ogullari hayatın gösterecegi her şekilde ona sadik ve onun saadetine hadim kalacaklar ve onu gayesine isal edinceye kadar her şeyle, hatta kaderle çarpişacaklardır.

Hoybun cemiyeti hiç bir fursati kaçirmiyarak büyük devletlere milletler arasi münasebetler dolayisile zaman zaman toplanan düveli konseylere daimi müracaatlari ile Kürt milletinin siyasi hukukunun taninmasi lüzum ve zaruretini iddiadan geri kalmiyordu. Kürdistan dahilindeki ittisalatlada milletin uyunmasına çalışmakla beraber Cezirede «ARIKARIYA BELENGAZEN KURD» nami ile teşkil ettigi cemiyetle hayirli işlerde hizmet etmekte Idi.

Hoybun mesaisine iştirak eden Bedirhaniler Botan emaretinin verdiği bir hissi gururla kendilerini daima arkadaşlardan üstün tutmagi farzetmek istiyerek daima diktatorane bir tavir takinmalari, milli sahada yapılmakta olan hizmetin sirf kendi mesailerile hüsule geldigi fikrini harice telkin etmek istemeleri milli faaliyete iştirak etmiş olan arkadaşların kendilerine karşı kirginliklarına sebep olmakta idi, bu kabilden olarak ecnebi müellefatında Kürt milli mesailine dair bedirhaniler tarafından yapılmış gibi gösterilen bazı malumatların yanlışliklarını teshih ederek bu hususa çalışmış olan vatanseverlerin tarihi mesai ve emeklerini belirterek mesailerini şükranla yadetmegi vicdani bir borc addatmekte yim. Mesela Amerikalı DANA ADEM IŞMITIN «JONNEY ONOY BRAN MIN» adli kitabının 157 inci sahifesinde bildirilen «modern ilk kürt mecmuasi Bedirhaniler tarafından Botan lehçesile neşredilmiş oldugu» haberi dogru degildir. Ev-



Hasan Haco aga, Belengaz Hayriye Cem'iyeti reisi.

vela botan lehçesi diye bir lehçe yoktur. Olsa olsa botan aksanı vardır. Her milletin kendine göre bir konuşma tarzı. Olduğu gibi saniyen ilk mecmua 1908 tarihinde hürriyetin ilanından sonra Kürt teraki ve teavvün cemiyetinin yardımı ile ve himayesi altında Diyarbakirli Miri katibi zade Cemil beyin idaresinde Halil Hayali Motki ve Liceli Ahmet Ramiz beylerin mesailerile neşredilerek millet arasına dağıtılan Kürdistan gazete ve mecmuasıdır. Sonra soran lehçesi ile neşredilenlerden başka HéVI talebe cemiyeti tarafından neşredilen «ROJI KURD» ve «HETAVÉ KURD» gazeteleri bundan daha evvel milletin amal ve ihtiyaçlarının ifadesine tercümanlık edecek bir gazete neşredilmiş değildir. Eger reklam kabilinden her hanki bir gazete azami bir ve ya iki nüshayı geçmemek suretile çıkarılmışsa bittabi bu mevzuu bahis haricidir. Yine bu kitabın 157 nci sahifesinde Bedirhan biradeler tarafından ilk defa olarak latin hurufile neşredildiği alfabe haberide sihattan aridir. Latin harflerinin kabulünü ilk evvela 1913 tarihinde istanbulda posta memuru Hévi cemiyeti mensuplarından Faiz bey Hévi cemiyetine teklif etmişti. Doktor Abdullah Cevdet beyde arap harflerinin Kürt lisanini temamilen ifade etmedigini söyliyerek bu harflerin latin harfleri ile tebdili lüzumunu — Roji Kürd — mecmuasındaki yazılarında söyliyordu. 1931 senesinde şamda Ali Aga Zilfonun evinde toplanan Celadet bey Bedirhan, Mikisli Hamza bey, şam kürtlerinden Musa bey ve Ekrem cemilpaşadan mürekkep bir komisyon latin harflerinin bu gün kullanılan şeklinin kabulünü ve kürt lisanina tatbikini muvafik gördü. Bunu müteakip arkadaşlar tarafından muhtelif tarihlerde bir kaç alfabe neşredildiği gibi kamuran Bedirhan beyde yaliniz kendi ismini taşıyan bir alfabe neşretmişti. Dana şimitin kitabının 165 inci sahifesinde güya süreyya bey Bedirhan misirda bazı arkadaşları ile birlikte dersimli şerif paşayı Kürd hukukunun müdafaası için SEVR Sulh konfransına göndermişti. Demektedir. Zavalli Süreyya bey 1918 — 1919 tarihlerinde yani Sevr konfransının toplanması esnasında misirda Mahmut Mühtar paşanın ailesi misir prensesi Nimet muhtarın çiftliğinin müdürü siffatı ile basit bir vekil olarak bulunuyordu. şerif paşa Osmanlı devletinde bir kaç defa vezirlik yapmış olan Süleymaniyeli handan ailesinden meşhur Said paşanın oğludur. Süleymaniyelidir. Der-



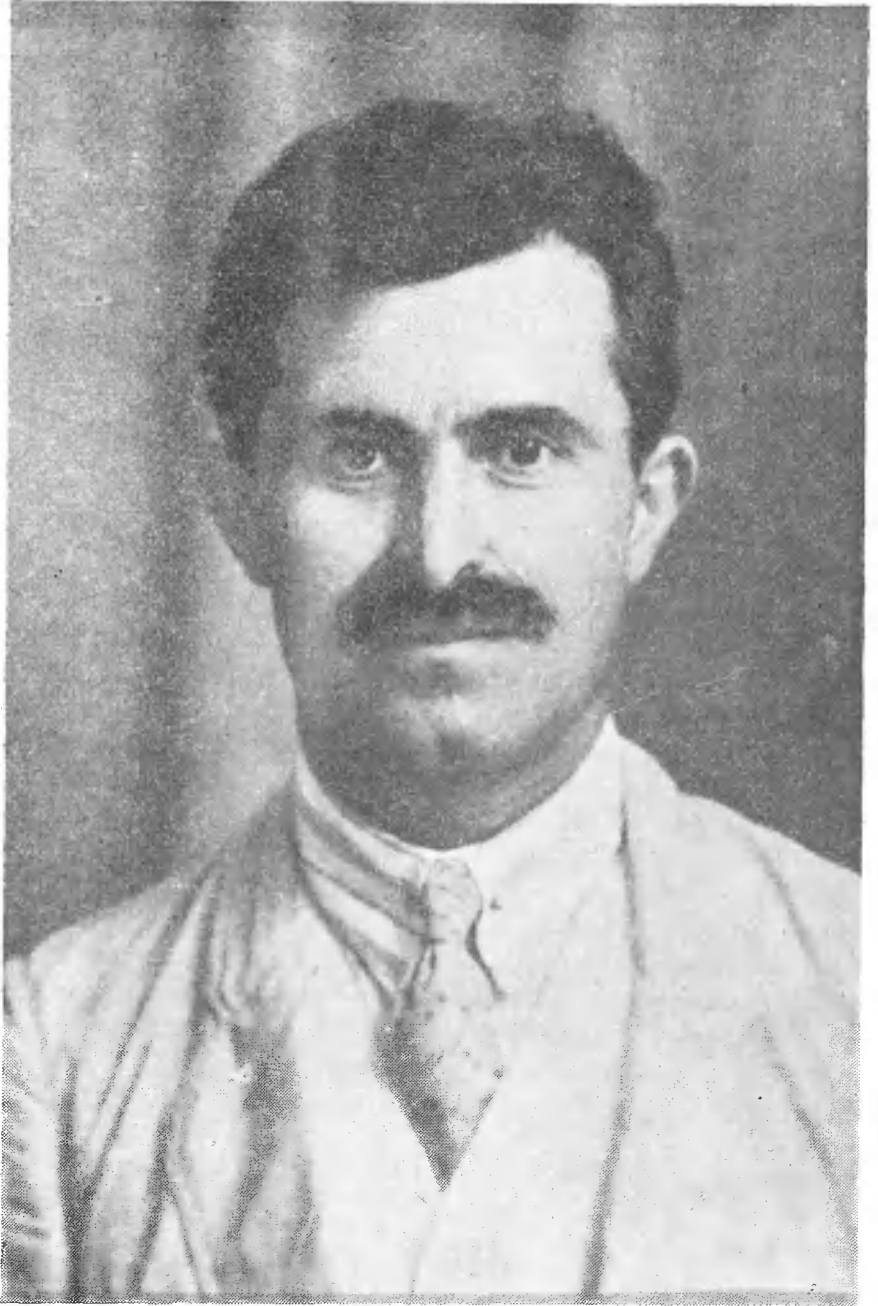
Dr. A. Nafiz.

simli degildir. Fransızların SENSER mektebindin mezun bulunan şerif paşa Sultan Hamit devrinde Berlin ve Stokholm Sefaretlerinde bulunmuş meşrutiyetten sonrada ittihatçılar aleyhine Pariste «MEŞRUTİYET» namında bir gazete neşreden zattir şerif paşa İstanbulda müteşekkil Kürdistan teali cemiyeti tarafından sevr konfransına Kürt Mürhassı olarak tayin edilmişti. Süreyya beyle ne uzaktan ve nede yakından hiç bir alakası yoktu. Bu gösterdiğim hakikatlara uymayan malumatlardan yüzlerce sinin Bedirhaniler tarafından yayınlanarak Kürdistan davasının muakibe ve müdafaasını yalınız Bedirhanilere hasretmek gibi dar bir düşünce taşamaları milletin ruhunda yaşayan demokrasi efkare mugayyer şöven bir hareket olmak itibarile kürdistan davasına zarar vermiş olduğuna şüphe edilemez.

1932 senesi agustos ayında hoybun cemiyet merkezi azalari ile mintikalar reisleri ve hoybun müsteşari kamran beyin huzuru ile yapılan toplantıda vaki şiddetli münakaşa neticesinde kamran beyin hoybundan uzaklaştırması üzerine kardeşi Celadet bey de cemiyetten ayrılmıştı. Celadet bey merhum haddizatında ihtirama layik ve kürt lisanına hizmeti itibari ile takdire ve şükranına müstahak etvarındaki merdanelikle de şahsiyetine muhabbet celbeder bir zatti. Her Kürt nezdinde mümtaz bir mevkie Sahip olmakla beraber ondada botan emareti hatta kürdistan «kiraligi hevesi» var idi !

Süreyya beyin misirda efradi, azasi, reisi kendisinden ibaret olan programin neşrettiği kürdistan istiklal firkasinin dokuzuncu maddesindeki efkare hayret ve taaccüple bakmamak mümkün degildir istiklala kavuştuktan sonra hayati şaibedar olmamiş Kürt hanedanından bir zatın Kürdistan Hükümdar tayin edilmesini» istiyor* Gönül isterki milli sahada hizmetleri sabketmiş ve bu günde etmekte olan bu zevatin hayatta bulunanlar asrin ve tarihin tetevüratına uyararak her kesin demokrasi, iştiraki bir hayata

* Biz de, diyoruzki: Kürdler, hürüyetlerine kavuştuktansora, Kürt parlemanı, Kürdüstana bir Cümhur başkanı seçecektir.



Hetav gazetesini mes'ul müdürü Hemze beg.

kavuşmak için, mücadele etmekte olduğu bu zamanda, artık bir serab olan botan emareti ve ya kürdistan kirallığı! gibi, kôhneleşmiş fikirlerin zebunu olarak kalmaları. Kürt siyasi hayatında mühim bir mevkie sahip olan kamran bey ceddinin şöhretine dayanarak tac ve taht istiyeceğine fitretindeki zeka ve malik olduğu ilmi kudrete dayanarak demokrasi nazariyelerinin ışığı ile milletin sinesine yerleşerek takip edeceği doğru ve dürüst siyasetle, layık olduğu mevkie yükselmiş olsun.

Tarihe hizmet, milletimizin yeni ve gelecek nesline ibret olmak düşüncesi ile bu hakikatları bildirirken bir taraftan teessür duyuyor, diğer taraftan vacibimizi eda ettigimizden, müteselli oluyoruz.

«DERSİM KİYAMI VE TÜRK»

ASKERİ HAREKETİ

Kürdistan kitasında ehemmiyetli varlığı ile başlı başına bir alem olan aslanlar yatağı, bulutlara baş çeken Dersim dağlarının sadık ve vefalı evladi buralara gelip geçen fatihlerin hiç birine boyun egmemiş ve Türk hükümeti hakimiyetinde sözle kabul etmişti. Fiilen Türk hükümetinde bu diyarda bir devlet mahiyeti yok idi. öteden beri Dersimlileri tamamen hükümleri altına almak arzusunu beslemekte olan Türk hükümeti bilahere koçgiri İsyanı esnasında koçgirileri muhafaza eder duruma olmasından kuşkulu bulunan Mustafa Kemal hükümeti, dersime ağır bir darbe vurmağı planlaştırmakta idi. Bu niyetle 1936 senesinde idari, askeri hazırlıklara başlamıştı. Abdullah akdoğan paşa, askeri kumandanlığına tayin edilmiş mintikanın valilik vazifesinde ilave ten kendisine verilmişti. Abdullah paşa, vilayet merkezi olan Elazizden yayınladığı beyannamelerde Dersim, Palo çabakçur mintikalarının islahı muhtaç olduğunu bildiriyor ahalinin, hükümetin emirlerine itaat etmek lüzumu tehdit edici bir lisanla ilan ediyordu. İkinci bir beyanname ile Dersim adının «Tunceli» adı ile değiştirildiğini ve dersimin mühtelif mahallerinde askeri kışlalar yapılacağını ahaliye bildiriyordu. Dersimliler, bu teşeb-



A. Abbas beg

büslerin dersime karşı yapılacak askeri harekatin başlangici olduğunu anlamakta olduklarından aşiret reisleri toplantılar yapıyor, durumun vahim akibetini önlemek üzere ittifak yapmak ihtiyacini duydukları halde, yaradılışlarındaki benlik, yüzünden birinin diğerini çekememesi söz birliği yapmalarına mani oluyordu. Reisler felaketin yaklaşmakta olduğunu muhakkak olarak gördükleri halde aralarındaki husumeti bırakarak tamamı bir ittifak yapmadılar. Yalnız birbirine dost olan aşiretler aralarında ittifak yapılabilirdi. Buda bölge, bölge ittifaklar meydana getirdi.

Seyid rıza kendisi ile dost olan yukarı Abasan, Ferhadan, Kara Baliyan, Bahtiyar, Yusufan, Dumuman, Hayderan, kısmen Kalan aşiretleri ile siki fiki bir ittifak yapabilmişti. General Alpdoğan askeri kaymakamlığından emekli Dersimli Hidir ismindeki şahıs vasıtasıyla Seyid Rizayı ifgal etmege ve hükümetin iyi niyette olduğuna iknaa çalışıyordu. Kaymakam Hidirin teşviki ile ve verdiği teminata güvenerek Elazizde Abdullah paşa ile görüşmege gelen Seyid Rıza Abdullah paşa ile yaptığı toplantıda paşanın gizli fikirlirini sezmege muvaffak olmuş Dersime dönünce bu gaddar düşünceleri aşiretlere bildirmişti. Bir müddet sonra Abdullah paşa istihbarat reisi binbaşı şevket aşiret reislerini ziyaret niyetile Dersime gönderd. Ovacık aşiretleri arasına gelen binbaşı şevket oradan iki üç aşiret reisi ile beraber Seyid Rizayı ziyarata gitmek istedisede, Seyid Rıza bunların ziyaretini kabul etmedi. Binbaşı şevket Seyid Rızanın kendisini kabul etmedigini görünce Haçlı köyünde oturan kardeşi oğlu Rehberin yanına gitti, arazi meseleleri sebeble aralarında sogokluk bulunan Rehber, Seyid Rıza, Ali şiri göudererek binbaşı şevkete aldanmamasını tenbih ettisede Rehber amcası Seyid Rızanın sözlerini dinlemiyerek şevketin ifgalına kapilip kendisi ile beraber Elazize gelerek Abdullah paşa ile görüştü. Abdullah paşa, Rehber bolca para vererek, ve bir çokta vaidlerde bulunarak, amcası aleyhinde bulunmasını temin etmişti. paşa Rehberi tarafına kazandıktar sonra Dersimlilere Yaptığı bir tebligatta umum Dersim aşiretlerinden iki yüz bin tüfek istiyordu. Dersimliler bu tebligatin neticesi ne olduğunu anlıyor, ve müdafaa hazirliklerini yapıyorlardı. Binbaşı şevket Hozat Aşiretleri arasında dolaşarak aralarına tefrika sokmaga çalışıyor ve hükümetin alacağı tetbirlerin Dersimin islah

ve refahına yarayacağını propaganda ediyordu. İlk evvela islah edileceklerin Seyid Rıza ve mütefikleri aşiretler olacağını söyliyordu; diğer aşiretlerin tüfekleri alındıktan sonra yerlerinde serbest bırakılacakları havadisini halk arasına yayıyordu. Bu sırada Dumanan, ve kismende Nazimiye aşiretleri hudutları üzerinde yapılmakta olan askeri binaları tahrip etmişlerdi.

Seyid Rıza Dersime tatbik edilmek istenen tazyik siyasetinden vaz geçilmesini Dersime milli hakları tanıyan bir idare sisteminin tatbikini Abdullah paşadan istiyordu. Abdullah paşa, Dersim hududuna askeri kâtaati dolduruyor, ve her sabah Diyarbekirden uçan tayyareler Dersim üzerinde tehdit uçuşları yapıyorlardı.

Her tarafta Dersimlilerle askerler arasında müsademeler baş göstermişti.

1937 Senesi ilk baharında Silah toplamak üzere Yusufan aşireti mintikasına gönderilen bir askeri müfrezesi askerlerinden biri, bir kızın namusunu bozduğunu haber alan aşiret reisinin oğlu FİNDİK, müfrezeye hücum ederek tüfek kuvvetile müfrezeyi, aşiretleri mintikası haricine çıkardı. Seyid Rıza oğlu İbrahimi Elazize Abdullah paşaya göndererek yapılan pıslığı, paşaya bildirmiş, Elazizden dönüşünde Kirgan aşireti içinde Deşt köyünde, uyurken istihbarat reisi binbaşı Şevketin adamları tarafından öldürüldü, genç oğlunun bu suretle öldürüşünden müteessir olan babası Seyid Rıza Kirgan aşireti merkezi olan Sitti köyün muhasara ederek katillerin kendisine teslimini istemişti. Sitti köyünde hazır bulunan binbaşı Şevket Katilleri teslim etmediği gibi bunları açıkça himaye ediyordu.

Dersime getirilen Diyarbekir Kol ordu kâtaati fiilen harekete geçerek Yusufan aşireti mintikasına hücumla başladı. Elaziz fırkası Kumandanı İsmail hakkı bey kuvvetleride hükümetin igfalatına kapılan Kirgan aşireti efradının kilavuzluğu ile Seyid Rızanın mintikasına taarrüz ediyordu Harp Seyid Rıza ve mütefikleri Hozatin yedi aşireti zerinde şiddetlenmişti. Kahramanca harp eden kurtler İsmail beyin mafevk ve her türlü vesaitle mücehhez kuv-



Büyük feylesof Dr. A. Cevdet.

vetlerine mukabil hücumla kirarak, hozat mintikası haricine attilar. Bu hezimet üzerine Erzincan ve Erzurum askeri kitaatida harbe iştirak ettirildi. Askeri tayyareleri boğucu gaz bombalarile. Kürt kuvvetleri mintikasini bombalamakta idiler. Seyid Riza bilvasita yine Abdullah paşaya müracaat ederek Kürt milli haklarının taninması ve oglunun katillerinin kanun pençesine teslim edilmesi şartile askeri kitaattan zabtedilmiş olan malzeme, teçhizat, ve esliha ile Kürtlerin elinde esir bulunan subay ve efradin hükumete iade edileceğini bildirmişti. Abdullah paşa Seyid Riza ve mütefiklerinin seksen bin mavzerle beraber kayitsiz, şartsiz, hükumete teslim olmarından başka çare olmadığını cevaben bildirdiginden harp yeniden şiddetini artirmiş, ve askerler elleri altında bulunan silahsız Kürt ahaliyi, çoluk, çocuk, kadınlarda dahil olduğu halde, hepisini imha ediyorlardı.

Seyid Rizanin kardeşi oğlu Rehber, Hozat kasabası civarındaki peyami köyünde oturuyor, bitaraf olduğunu söyliyor isede altan alta hükümet memurları ile alıp vermekte idi. Kürtleri igfal maksadı ile türklere, rehberin kaçarak isyana iştirak ettiğini ilan ettiler. Rehber bir kısım adamları ile Bahtiyar aşireti arasına girmişti. Amcası Seyd Rzaya haber göndererek pişman olduğunu hükümetin fena niyetlerini anladığını söyliyerek, elini öpüp af edilmesini rica ediyordu. Seyid Rizanin mütefiki aşair reisleri Rehberin sözane Kaniyor, Seyid Rizanin istememesine ragmen Rehberin aralarına girmesini muvafik görüyorlardı. Rehber Seyid Rizanin askeri herekatini tanzim eden ve her umurunu çeviren Alişirin bulunduğu mintikaya Akрубasından Efendi, ve bir kısım adamları ile beraber gelerek Türklere harbe başladı. Seyid Rizanin sağ kolu mesabesinde olan şecaat ve erkekligi ile tanınmış muhlis bir kürt milliyet perveri olan Alişiri öldürtmeğe karar veren Abdullah paşa, bu işin icrasını hain alçak Rahbara bırakmıştı. Rehberin türklere kaçarak isyana iltihaki hep bu istegi yerine getirmek maksadı ile idi. Seyd Riza, Alişiri büyük devletler nezdine göndererek türklere yaptıkları zulümden şikayet etmek istiyordu. Alişirle daimi teması hasebile bu fikirden haberdar olan Rehber mumailiğin hareketinden bir gece evvel, kendisine müsafir olmuştu. Beklenilmeyen bu ziyaretin esbabını Alişir sorunca Rehber yorgun ve aç olduğunu söyliyerek yemek yiyip

bir kaç saat istirahat için geldiğini söylemişti. Alişir müsafirine yemek tedariki yaparken Rehber ansizin tabancası ile ateş ederek Alişiri öldürdü. Alişirin karisi kocasının öldürüldüğünü görünce oda tabancası ile Rehbera ateş etti isede çıkan kurşun rehbera arkadaşlık eden efendinin başına isabet ederek öldürmüştü. Rehber ikinci bir kurşunla alişirin karisi zerifeyi de öldürerek başlarını kesip türklere götürdü. Artık alçak hain Rehber yüzündeki perdeyi atarak açıkça türklere beraber çalışmaya başladı. Harp bütün şiddetle devam ediyor, askerin yaktığı ormanların alevi geceyi gündüz gibi aydınlatıyordu. Bahtiyar aşireti mintikasındaki Harbi aşiret reisi şahin aga idare ediyordu. şahin aga bir kaç günden beri yorgun ve uykusuzluğunu gidermek için aşiretin ileri gelenlerinden Hidiri yerine vekil bırakarak bir kaç saat istirahat etmek istemişti. Hain Hidir şahin agayı uykusu esnasında öldürerek rehberin Alişire yaptığı gibi kafasını keserek götürüp hozatta türk askerine teslim etmiş ve af talebinde bulunmuştu.

Hidir Hozattan avdetinde yoluna pusu kuran şehid şahinin kardeşi ve akrabaları tarafından kendisi ve beraberinde bulunanlar öldürülerek cezaları verildi. Reisini zayı eden Bahtiyar aşireti bir müddet harbe devam etti isede sonradan mukavemetleri kırıldığından türk askeri mintikalarını işgal etti.

Erzincan, Erzurum, Diyarbakirden gelen kulliyetli askeri kuvvetlerin hücumuna ilaveten bir takım hain kimselerinde türklere yardım etmelerinden Seyid Rıza mintikasını bırakarak bitaraf kalmış olan aşiretler mintikasına geçti. Bu aşiretlerinde harbe girmesini istiyordu. Türk askeri Tujik dağı eteğinde IKSOR vadisindeki mağaralara sığınmış zavallı binlerce çoluk çocuk ve kadınları mağaraların ağzalarını kapıyarak suvamak suretile içeride boğdularsi. Türklere eline geçmemek için bir çok kadın ve genç kızlar kendilerini uçurumlardan kayalar üstüne atarak intihar etmekte idiler. Kış mevsiminin girmesi hasebilen Dersim dağlarında harp etmek imkanı olmadığından dögüşe fasıla verilmişti. Türk ordusunun ağır zayıat verdiğini gören askeri kumandan Erzincan valisi vasıtasıyla munzur dağında karagah kuran Seyid Rizaya haber göndererek hükümetin Dersim metalabatin

kabule karar verdigini askerin kişlalarına dônmeleri emri verildiğini bildirerek görüşüp anlaşmak için Seyid Rizayi Erzincana davet ediyordu. Seyid Riza bu sôze ininarak Erzincana gelince kendisi ve beraberinde bulunanlar tevkif edilerek muhakemeleri yapılmak üzere Elaziz askeri muhakemesine getirildi; şekli bir muhakemeden sonra ogullari ve yusufan aşiret reisi kamber, kureyşan aşiret reisi Seyid Hüseyin ve Ali agalarla beraber idam edildiler. Idam edilirken Zaza lehçesi ile yetmiş beş yaşındayım Kürdistan şühedasına kavuşuyorum Kürt gençleri intikamimizi alacaklardır. Yaşasin Kürtlük ve Kürdistan, diyerek asılmıştı. Seyid Riza merhum idam edildikten sonra sıra kardeşi oğlu Rehber gelmişti. Türkler rehberin Amcası seyid Riza ve vatani aleyhine yaptığı ihanete mükafat olarak TIŞAN mevkiinde kendisi ile oğlunu kurşuna dizdikleri gibi peyami kôyündeki evimde işgal ederek karısını ve diğer alesi efradını anadoluya nefi ettiler. Hain Rehber yapılan bu muamelelerden her Kürt ibret almalıdır. Türk hükümeti daima ister kendine hizmet eden olsun ister tüfegile kendisine mukabele eden olsun; her kürdün izalesini isteyen bir düşmandır. Seyid Riza merhum türk hükümetinin sôzüne aldanarak ele geçtikten sonra yine İsyan hareketi devam ediyordu. Yegenleri Hüseyin, ve Halil aga zade Hasan yusufan aşireti reisi karnik dağının yükseklerini elde bulunduruyorlar kahramanca harp ediyorlardı; şiddetli bir kişin başlaması ile kar fırtınalarının devami askeri kitaatin kişlalarına dônmeğe mecbur etmişti. Bu sebeple 1938 teşrini sani ayında türk askerleri kişlalarına çekilmiş ve Dersim hareketi 1936 dan başlayarak 1938 teşrini saniye kadar devam eden kanlı harplerle türk ordusunun vahşi, canavarca icraatına sahne olmuştu.

Kürdistanı ortadan kaldırmak, Kürtleri imha etmek isteyen türk hükümetleri, Kürt reislerini bir biri aleyhine tahrik etmek suretile siyasetlerini yürütmekte, Kürt milli kuvvetlerinin birleşmesine mani olmak için ne lazımsa yapmaktan geri kalmamakta idiler. Amcası aleyhine hareketeden Rehberin milletine karşı yaptığı hiyanet Ali şir gibi kıymetli bir şahsi öldürerek başını kesmesi tanınmış şahıslardan olan hidirin reis şahını öldürerek başını kesip türklere götürmeleri gibi alçakçasına irtikap edilen yüz

kizartıcı efal bütün Kürt milleti tarafından lanet ve nefretle karşılanan denaatlardandır. Cehalet ve şahsi ihtirasla yapılan bu gibi hiyanetlerden muvakkat olarak belki türkler istifade etmişlerdir; fakat milli hukukunu elde etmege azmetmiş olan Kürt milleti bu hiyanetlerin intikamini müsebbeplerinden almakta gecikmiyecektir.

Hoybun cemiyeti, mesaisine iştirak eden yeni anasirle işbirliği yaparak zaman va mahalli siyasetin müsaadesi nisbetinde hudu ve sukunetle milli çalışmalarına devam etmekte idi. Başlayan ikinci dünya savaşı nihayetinde devletlerin siyasi vaziyetlerinde büyük değişiklikler olması ihtimalini göz önüne alan hoybun Kürdistanın muhtelif bölgelerinde bulunan siyasi Kürt teşeküllerile anlaşarak müşterek gayeye vusul için beraberce çalışılmasını zaruri gördüğünden cenubi kürdistanda müteşekkil «HéVA» cemiyeti mümesili Fazil ve kıymetli vatan sever olan merhum Refik Hilmi beyle muhabere etmek fırsatını bulmuştu.

Refik Hilmi bey ve arkadaşları bilahara irak hükümeti tarafından idam edilen erkani harp yüzbaşı merhum İzzet Abdüaziz beyi hoybuncu arkadaşlarla görüşmek milli meselelerde beraberce çalışmak imkanını hazırlamak için H. merkezine göndermişlerdi. İki taraf murahaslarının 4 nisan 1944 tarihinde toplanması mukarrar olan toplantı mahallinde Hoybun mümesilleri Ekrem Cemil paşa, Abdürrahman Ali Yunus Aga ve muayyen günde hazır bulundularsada harp vaziyetinin doğurdugu müşkülât sebebiyle içtima mahalline karşı taraftan kimse gelmemişti. Bunun için toplantı yapılamadı. Bu toplantı için merhum Refik Hilmi beyin yazdığı maktubun fotoğraf suretini aynen dercediyorum.

Bagdat

9 — 2 — 1944

Saadetli Kadri bey Efendi biraderimize

20-10-1943 tarihli emirnamei alilerini kemali mafheretle, almış ve 10-12-1943 tarihinde cevabını ihzar etmiştim. Ancak getirmege memur edilen arkadaşımız bir çok müşkülât karşısında kal-

مطالعه کردی به اصدی برادرینم

۱۰/۱۰/۱۰ تاریخچه هوایی
 اینها استوایدیم - آنچه مکتوبی کتیم بر ما صورتی برده است بر هوشه مطالعه قاری
 قاری و او مکتوبی انصار موقوفه اوله ما مکتوبی - ایتمه شکر شو مکتوبی کتیم بر اقدار
 تقدیم ایسوزیم - بوراده هویتکارین اوله مکتوبی مکتوبی ایسوزیم اقدار کتیم ایسوزیم
 ذابله علیزیم عرصه ایسوزیم امری بود اوله مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 ایسوزیم طرفه (بروسر) بود مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 مذاکره ده بولونخالیه موقوفه کورولدیته عرصه ایسوزیم مکتوبی مکتوبی
 و مذاکره ده باکذات مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 بنا بر عید شریف علیزیم امکانه و اهلسته ده کتیم نامتونه با اکتوبی مکتوبی
 و مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 حالت آورده مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 تا مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 و مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 گوتنه بزده مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 بولونخالیه اعتماد بولور مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی
 ابراهیم مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی مکتوبی

arak o mektubu isale muvafak olamamıştı. İşte şimdi şu mektubu ikinci bir arkadaşımla takdim ediyorum; burada hürmetkariniz olmakla müftechir bilumum arkadaşların reyini müfassal bir surette zati alilerinize arz ederek, emir buyrulan mesail hakkında umumi bir karar ittihaz edilebilmesi iki taraftan — Biz ve Siz-birer mesul ve müdrük mümesilin hudut boyunda bir yere gönderilerek müzakerede bulunmalarına mütevakif görüldüğünü arz etmek mecburiyetindeyim. Bu mülakat ve müzakerede bizzat hazır bulunmak bendeniz için o kadar müşkül değildir. Binaenaleyh teşrifi alileri imkan dahilinde degilse naminiza başka bir mümesilin ve mümkünse tercihen «İskender bey» biraderimizin her türlü mufavazatta bulunmak hakkını haiz olarak gönderilmesini rica ederim. Pek yakın bir zamanda bu mülakatin temini bendenizce pek zaruridir. Hudud üzerinde ve arzu edeceğiniz bir kôy ve ya noktada tarafınızdan tayin olunacak günde, bizden selahiyettar bir mümesilin hatta belki bizzat bendenizin hazır bulunacağıma itimad buyurmanızı rica ederim Mektubu getirecek olan İbrahim Aziz beyden, ki bizim arkadaşlarımızdandır. Vaziyeti umumiyemizin hakkında belki azıcık malumat alabilirsiniz Mamafih sizle ittifak ve ittihadı şiddetle ihtiyacımız vardır, birlikte çok şeyler yapabileceğimizi kaviyyen ümit ederim. Artık, gerek şahsi alinize ve gerekse sevgili ve mühtaşem mesai arkadaşlarınıza candan hürmetlerimi takdim ederim. Büyük ve muazzam kardeşim efendim.

Refik Hilmi

Hürmetkariniz ve muhlisiniz

Kiyetli bir ilim adamı olan merhum Refik Hilmi bey, Doktor şükrü Mehmet sekbanın, harici tesirlerle Kürtlerin inhilalini istiyen yazdığı küçük bir bürôşörün tahlil ve tenkidi yolunda makul ve mantiki olarak verdiği cevapla kendini tanıtmış, ve bütün Kürt milletinin hürmetini kazanmıştı. Bu kitaptan başka birde arapça yazılmış müzakerati vardır. Birinci cüzü neşredilen müzakeratında, şeyh Mahmut Berzencinin melekietiyi esnasında kendisine tercümanlık ve müşavirlik yaptığı görülmektedir üçüncü eserinde Kürt şüera ve edipleri hakkında oldukça büyük bir eser

meydana getirmiş bir ilim adamı olarak milletine müfid olmaga hasri hayat etmiş olan merhumun siyasi sahadada degerli hizmeti vardır. Türkçeden başka Arapçaya, Fransızcaya, vakif bulunmakta idi. Hayatının bidayetinde riyaziye muallimliği, maarif müfettişliği yapan merhum Kuvvetli bir mantika, derin bir ilme, malikti. Kürt milletinin siyasi mukadderatına, siki bir alaka besleyen merhum muhtelif bölgelede bulunan Kürtlerle iş birliği yaparak Kürt milletinin benliğini belirtecek bir mevcudiyeti milîye elde edilmesine çalışıyordu. Neşredilen mektubunda bu hususa ne kadar degriden baglilik gösterdiği görölmektedir. Hürmet ve tazimatla hatirasini anarak ihlas ve fedekarlıkla millete ne merbut olan merhumun ruhunu tebciil etmeği vacip biliriz.

Héwa — cemiyeti, 1944 senesinde molla Mustafanın kıyam hareketinin müeyidi olarak hükümet mümesili Macit Mustafa ile Barzani anlaşması müzakeratına iştirak ettiginden gizliliğini kayip ederek hükümet mahfili nezdinde erkani malum olmuştu. Nuri Said hükümetini takip eden Hamdi paçacı, hükümeti yapılan ittifaki inkar ve red ettiginden Kürtlere verilmesi bilittifak mukarar olan haklar kabul edilmediginden yeniden başlayan harp neticesinde «HéVA» erkanından bir kısmi Barzanilerle beraber Mahabad cumhuriyetine iltihak etti. Bir kısmida hükümet tarafından tevkif edilerek envai türlü azaplarla tazip edilmekte idiler.

Hévadan sonra programini aşağıda neşrettigim «RIZGARI» cemiyeti faaliyetinde bulunmakta idi.

Agri merkezi dagıldnktan sonra Ermeniler Hoybun münasebeti pek mahdut basit br şekilde devam ediyordu. Kat, i alaka edilmemiş isede bazı esbap dolayisile hemen hemen buna yakin bir hal vardı. Alemi içine alan ikinci harbin neticesinde devletlerin siyasi vaziyetinde, alemi haritada vukuu mühtemel değışikliğin zuhuruna intizaren hoybun faalyetini durdurdu. Harp sonunda Hoybun cemiyetinin hedefi olan yaliniz Türk hükümetinin eli altında bulunan kürdistan kısmının esaretten halasi degil belki kürdistanın, bütün kısımlarının birleştirilerek ecnebi tahakkümünden kurtarmak ihtimali ve emeli vardı. Bunun içinde Ermeni-



Şeh Ahmed Berzani, 1932 Kiyam lideri.

lerbela yaliniz Türkiye Kürdistanı hakkında yapılmış olan ittifak tamamen bozulmuş oluyordu. Harp esnasında, Sôvyet hükümeti nüfuzu altına girmiş olan İran Kürt arazisine yakın Mahabat havâlisinde Sovyet hükümetinin yardımı ile Kürt cümhuriyeti tesis edilince bütün Kürtler sonsuz sevinçlerle ittihadi sôvyet hükümetine karşı derin bir muhabbet beslemeğe başladılar. Emperyalist, devletler Amerikan ve İngiliz hükümetleri Kürtlerin sôvyetlere karşı gösterdiği bu sempatiyi hoş görmüyor, Kürtlerin sôvyet hükümetinden uzaklaşmasını istiyorlardı: aradaki münasebetin takriben kesilmiş olmasına rağmen bir gün taşnak cemiyeti mesulu Ropen paşa ile Suriye ve Lübnan mümesili Harac Papasyan Hoybun merkez azaları ile görüşmek üzere gelmişlerdi. Hoybun cemiyeti erkani ile yapılan toplantıda Kürtlerin sôvyet hükümetine gösterdiği yakınlık ve muhabbetin haklarında iyi olmayacağını, dünya milletleri siyasetinde her müşkülün halli ancak Amerikan nüfuzu ile kabil olduğunu söyliyerek «Kürtlerin Amerikan devleti ile anlaşması menfaatları icabından olduğu» fikrini ileri sürüyorlardı. Aksi takdirde, Amerikalılar göz yumarsa Türklerin Kürtleride Ermeniler gibi katliam etmek tehlikesini muhtemel, görmekte idiler. Cevaben dedikki: Emperyalist devletler, kendi menfaatlarından başka bir şey düşünmedikleri halde, Sovyetler Kürdistanın küçük bir kısmında kolaylıkla, Mahabat Cümhuriyeti kurulmasına yardım ettiği meydanda dururken bu iyiliği takdir ve teyid etmemek Kürt milletin meslahati hilafına olurki, bu hiyanet derecesinde bir fenaliktir.

«BARZANININ KAHRAMANLIKLARI»

Kürt milli mücadele tarihinde bu çok kıymetli bahsa başlamadan evvel dünya milletleri arasında milletin yüzünü agartan, başını yükselten cismani ve hilki kabiliyetinin alemce tanınmasına vesile veren ve mücadeledeki muvafakiyetleri ile hakikatan siyasi ve askeri dehaya sahip olduğunu ispat eden, çok büyük kelimesi ile ifade edilemeyecek kahramanlıklar yaratan milletin büyük yaradılışlı evladı Mustafa Barzaninin yükses huzurunda ihtiram ve huşu ile egilerek kendisini selamlar ve milletler tari-

hinde tanınmış büyük kahramanlar derecesine yükselmiş varlığı ile on beş milyon Kürt milletinin vücudu ile iftihar etmekte haklı olduğunu beyan, ve izhar ederim.

Mustafa barazani daha küçük yaşta iken tavir ve hareketinden harikuladde yaradilişta olduğunu etrafındaki halk anlamışlardı. Barzan cemaati kendisine büyük bir muhabetle bağlılık gösteriyorlardı. O daha küçük yaşta iken bir taraftan ilm, tahsil ediyor, diğer taraftan kabına sığmayan canlılığının verdiği heyecanı sarp Barzan Dağlarında Ayı, Domuz, ve sair hayvanat avı ile meşgul olarak teskin ediyordu. Barzan mintikası etrafındaki aşiretler mahalli nüfuz rekabetile barzaninin büyük kardeşi şeyh Ahmedin gündün güne artan nüfuzunu çekemiyorlardı. Bunlardan LOLAN şeyhi Reşit, bazı uydurmalarla, yalanlar icad ederek, şeyh Ahmet aleyhine cihadi mukaddes ilan etmişti. Barzanilerle aralarında vuku bulan muharebelerde Mustafa Barzani Lolan şeyhini ve diğer düşman aşiretlerini birer birer mağlup etti. Barzan dağlarının karanlıklarında bir yıldız gibi parlayan Mustafa Barzaninin muvafakiyetlerinden ürken Irak Hükümeti askeri kuvveti ile fiilen Barzani aleyhinde olan aşiretlere yardım ediyordu. 1931 senesinde Barzani daha yirmi yedi yaşında iken Irak askeri ile yapılmaya başlayan çarpışmalar, bütün şiddetile 1932 — 1933 senleri zarfında devam etmekte olduğundan Irak ordusuna yardım eden İngiliz tayyarelerinin gittikçe şiddeti artan bombardumanlarının verdiği zararlardan etbaini vikaye için bir kısım Barzanilerle beraber şeyh Ahmet 1934 senesi ilk baharında Türkiyeye iltica etti. Türklerden iyi bir kabul görmedi! hatta adamlarından bazılarını idam bile ettiler. *

* şeyh Ahmedin büyük kardeşi şeyh Abdüselamda türklerin Musul valisi, aslen bir Kürt olan, Süleyman nazif tarafından idam edilmişti. Süleyman Nezif meşhur maruf Osmanlı ediplerindedir. Turancılığa karşı osmanlılık mefhumunu müdafaa edenlerdendir. Bu neslin edipleri ve bundan evvelkiler başta Namik Kemal olmak üzere, hep osmanlılığın müdafii idiler. Süleyman Nazifte hilafet ve osmanlılık camiası içinde bin bir türlü zulüm ve haksizliğe uğrayan milletini düşünmegi hatirına getirmemişti. Kendisi aslen Siveregin Bucak nahiyesinin bahçe köyünden, Diyarbe-



Kadri Cemil paša, milli Kiyafetiyle.



Ceneral Berzani ve Kadri Cemil paşa Mehabadte.

Bundan dolayı şeyh Ahmet, tekrar iraka dönmek istediginden İngiliz kapitani VIYOLT ile yaptigi ittifakta barzan aşairinin yerlerine dönmeleri, ve hiç bir kimse tarafından sikiştirilmamaları, şarti ingiliz kapitani tarafından kabul edldiginden, Barzaniler yerlerine avdet ettiler. Yaliniz şeyh Ahmet ve ailesi efradinin hepsi Barzan mintikasından uzaklaştırılarak, Irakin cenubuna nakledildiler. Bir kaç sene sonra Süleymaniyede oturmalarına müsaade edildi. On sene devam eden bu menfa hayatında Mustafa Barzani, bir çok şeyler öğrenmişti. Süleymaniye kasabasi cenubi Kürdistanın milli mefkuresini bütün hararetile temsil eden siyasi bir Kürt merkezidir. Vaktile ne iranılara ve nede osmanlılara tabi olmayan Baban sülalesinin hükümet merkezi olması itibarile, milli fikirler neşr eden aydinlar ve şairler daima burada kendilerini hissettirmektedirler. Molla Mustafa gerek bunlarla gerekse mevcut HÉVA cemiyeti azalari ile ihtilattan faydalanarak yaradilişında mevcut şuuri milli, tamamile inkişaf etmiş hararetili bir Kürt millet severi olmuştu.

Molla Mustafa Barzani Irak hükümetinin gasbettiği cenubi Kürdistanın milli haklarını istirdad edebilecek kafi derecede cüret ve kabiliyeti kendinde görüyordu. 1944 senesinde Süleymaniyedeki menfasından kaçarak Barzan daglarına aşireti efradi arasına geçen molla Mustafa etrafına topladığı aşiretlerle hükümet aleyhine kıyam ederek, Kürt milli haklarının Kürdistanda tatbikini dava ediyordu. Irak hükümetinin kıyami söndürmek için, üzerine gönderdiği askeri kuvveti maglup etti, ikinci dünya harbi-

kirde sakin, Miratiliber tarihi müellifi merhum Said paşanın oğludur. Her ne kadar osmanlı camiasi içinde milliyet cereyanlarına muhalif idi isede «JIN» Gazetesinin yirmi teşrin evvel tarihli ve 28 numaralı nushasında naklen neşredilen makalesile, izmir millet vekili Seyit beyin millet Meclisinde söylediği, İzmir Kürdistan değil, sözüne karşı: «izmir Kürdistan değilse ya Kürdistan nedir. ?» diye verdiği cevapla Kürdistanın Türklerin eline düşmeden evvel iktisadi, içtimai, ehvalinin şimdiki halinden daha çok iyi olduğunu bildiren yazisi ile gayri şuuru olarak, Kürtlerin elemelerine tercüman olmuştu.

nin kızgın zamanına tesadüf eden bu hadise Türklerin hala Almanlara iltihakında şüpheli bulunan İngilizler icabında Türklere karşı Kürtlerden istifade etmediğinden ihtiyaten Kürtleri incitmiyerek bu kıyam işini hoşlukla kapatmak istedi. Irak hükümeti aslen Kürt olan Vüzeradan Macit Mustafayı Barzani ile anlaşmak üzere yanına gönderdi. Molla Mustafayı teyid eden — HéVA — cemiyetinin iştirakile Macit Mustafa ile yapılan müzakereye İzzet Abdüaziz, Serdar Aziz, Seyid Abdullah Serheng Emin Revanduzi Mümesil tayin edildiler. Bu zevat Molla Mustafanın muvafakati ile hükümetin mümesili olan Macid Mustafa ile bu aşağıdaki mevad üzerinde ittifak ettiler.

- 1 — Kürdistanın Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Dehok, Hani-kin şehirlerinin tevhidini.
- 2 — Hükümeti vüzeraya heyeti arasına Kürdistan umurundan mesul kürdistan veziri namı ile bir Kürdün ithali.
- 3 — Her Vezarete bir Kürt vezir muavininin tayini.
- 4 — Maarif, İktisad, ümran işlerinde Kürdistanın istiklali.

İngilizlerinde teyid ettiği bu şerait Irak devleti tarafından kabul edildiğinden, Macid Mustafa ile molla Mustafa ve müeyyidi olanlar HéVA hizbi ile yapılan bu anlaşma esasına binaen Kürdistanın hükümetle ittisalatını temin için, Emin Revanduzi, İzzet Abdulaziz, pele, Mustafa Hoşnav Barzan, Mir Hac Akra, Mehemet Ali ümmadiye, Seyid Aziz Abdüllah Mergesor, ve biradost, Fuad Arif pişdar mintikalarına tayin edildiler.

Irak Hükümeti mümesili Macid Mustafa bu siyasetile zahiren Kürtlere bir hak tanımış gibi göründü isede, hakikatta Kürdistanın istenen hudu' ve sükunun iade ve devamını temin etti. Hükümet reisi Nuri Said iradettiği bir nutukla yapılan ittifakin kabulünü ilan ettiğinden Barzani bizzat Bağdada geldi, şeyh Ahmet ve beraberinde menfada bulunanların yerlerine dönmelerine müsaade ettiler. Bir müddet sonra Nuri Said istifa ettiğinden yerine

getirilen Hamdi Paçacı yapılan ittifaki red ve kürtlere verilmesi kararlaştırılan milli hakları itiraftan imtina etti. Nihayet bulmak üzere olan ikinci dünya harbinin, Alamanların maglubiyeti ile neticeleneceği muhakkakolarak anlaşıldıktan sonra Türklere alamanlar aleyhine Harbe girdiklerinden, artık İngilizler Irak hükümetinin Kürtleri tezyik etmesinde bir mahzur görmediği gibi uçaklarla da Irak hükümetine yardım edeceklerinde vaid ettilerdi. Irak Hükümeti Kürdistan'daki askeri kitiatini takviye ediyor. Barzanılara hücumu bahane arıyordu. Merge-sora, eşya satın almak için, gelmiş olan Barzani'nin dost ve müttefiki Ulu bey ile polisler arasında çıkan bir vukuat esnasında ulu bey öldürüldü. Ulu beyin adamları intikam almak için polislara hücum etmek istiyorlardı isede Barzani bunları menederek meseleyi Sulhen halletmek üzere ikin Bagdat hükümeti bu vakayı bahane ederek Barzani mintikasına 30,000 piyade — 12,000 — kişilik bir polis kuvveti ile hücum etti. Barzaniler kendi mintikalarını şecaatla müdafaa ediyorlardı. Irak askerleri ve bunlara yardım eden İngiliz generali Vilsonun kumandası altındaki İngiliz hava kuvvetleri Kürt köylerini şiddetle bombardıman ederek büyük zararlar verdirmekte idiler. Taarruz hareketinin icrasında hazır bulunan dahiliye veziri Mustafa ömer, aşiret reislerini hükümet tarafına çekmek için külliyetli miktarda para sarf etmekte olduğundan maalesef Mahmut Aga Zibari de, dahil olduğu halde bazı aşair reisleri bu igfalata Kapıldılar. Mühim bir kuvvete sahip olan Mahmut aganın Irak hükümeti tarafına geçerek Barzanilerle harp etmesi, savaş vaziyeti üzerine büyük birtesir yaptı, bu sebepten Erbil şehrine yirmi kilometre kadar yaklaşmış olan Barzaniler İngiliz hava Kuvvetlerinin şiddetli bombardımanlarına ugradıklarından geri çekilmeye mecbur kaldılar. Barzanilerin Mahabat Kürt Cumhuriyetine iltihak edemeleri için İngilizler Irana gidecek yolları şiddetle bombardıman ediyorlardı. Her taraftan sıkıştırılan şeyh Ahmet ve Kardeşi mol-la Mustafa meyretlerinde ve ittifaklarında bulunan» 3000 müsallah ve — 15,000 yakın ahali çoluk, çocuk kitlesile beraber Mahabat cümhuriyetine iltihaka müvaffak oldular. Mahabat Cumhuriyeti Hükümeti tarafından verilen generallik rütbesi ile cümhuriyet müdafaa kuvvetleri kumandanlığına tayin edilen Barzani bütün cephe kumandani olarak İran ordusuna karşı cephe tuttu.

Mahabatta bir Kürt Cümhuriyetinin tesisi, ve Barzani kuvvetlerinin cümhuriyetin müdafaasını, üzerine alması, bütün Kürdistanın her tarafında sevinçli tezahürata vesile oldu. Kürt millet severleri büyük bir sevinç içinde idiler

Bagdatta yaşayan bir kaç menfaat düşkünü satılmış Kürtler Barzaninin bu hareketini inkara Irak Kürtlerinin iraktan başka bir tarafla alakaları olmadığını bildiren beyanlarda bulunmakta idiler. Bunların tesrihatına cevaben Kahirede, intişar eden Elmisri Ceridesinin 22 yonyo 1946 senesinde 3255 rakamli nushasında bu adamlara cevaben verilen tesrihin Türkçe tercümesini aynen aşağıya naklediyorum.

KURDISTAN MUŞKULATI ETRAFINDA :

KURTLER KURDISTAN TEŞKİLİNE

MUVAFFAK OLACAKLARI. ?

Şam Elmisri gazetesi mürasili mahsusi: «birinci dünya harbi netice bulunca alemi, büyük meseleler arasında, Kürt meseleside meydana çıktı. Siyasi muhafıl bu meseleyide dikkat ve ihtimamla şark devletleri meşakili arasında mevzuubahis ettiler. İran Türkiye, Irak, Suriyede müteferik bir surette kesretle bulunan Kürt vatanlarında hür ve müstakil yaşayarak, kendi milli bayraklarında hür ve müstakil devletlerin bayrakları arasında dalgalanmasını temenni etmekte dirler. Suriyede çok miktarda mevcut olan Kürtler arasında büyük bir şahsiyet olan «Zinar silopi» yirmi sene evvel Türklerin zulüm ve tezyikinden kaçarak suriyenin şimalinde oturmaktadır. Kürt milli hareketile otuz beş seneden beri kuvvetli alakası bulunan «Zinar Silopi» İstanbul mekteplerinde talebe iken — HéVI — cemiyetini tesis edenlerdendir. Kürdistan istiklalini hedef tutarak teşekkül etmiş cemiyetlerle uzaktan, yakından alakadar olmuştur. Bundan dolayı müteaddit defalar hapis ve nefi edilmiş, merhum şeyh Said isyani ilede alakadar adedilerek, tevkif ve sonradan nefi edilmişti. Saçlarına ak düşmüş olan (zinar Silopi) ile Kürdistan istiklal meselesini konuştum.

Milletine karşı muhabbet ve ihlasla bağlı olan (zinar silopi) Kürt istiklal meselesinin yeni bir şey olmadığını söyledi. Müslüman olan Türk; Arap, Kürt unsurlarını birbirine bağlayan Osmanlı hilafeti ittihatçıların zuhurundan sonra kuvvetini zayıf edip Türk milli münezamati vücutta gelince aşikare olarak, diğer İslam unsurları aleyhtarlığı başladı. Kendilerini müdafaa ve milli mevcudiyetlerini belirtmek için Araplar MÜNTEDE ELEBEDI; Arnavutlar BAŞKİM, Kürtlerde HÉVI cemiyetlerini tesis etmişlerdi. Kürdistan'da vaki ihtilalardan bahseden (Zinar Silopi) Türkiye Kürdistanında 1925 tarihinde şeyh Said merhumun zeameti altında milli bir isyan yapıldı. Bu kıyam Türklerin Kürdistan'a tatbik ettikleri tazyik siyasetinin bir neticesi idi. Bu ihtilal muvaffak olmadı; reisi ile beraber elli bir adet değerli şahsiyetler hep birlikte asılarak idam edildiler; bunlar hiç bir ecnebi nüfuzu tesiri altında olmayarak sadece Kürdistanı istiklala kavuşturmak için kıyam etmişlerdi.

Kürtler Arap memleketlerinde araplarla beraber kardeşçe yaşamaktadırlar. Türkiye hükümetinin zulmünden kaçıp şimali Suriyede oturan aydın Kürtler vatanlarının Türk zulmünden kurtarılmasına çalışmaktadırlar. Fransızlar bu geçen seneler zarfında bunları Suriye hükümeti aleyhinde kullanmak için çalıştı isede cevabı rededildi. Bunların ileri gelenlerinden (zinar slopi): biz bir mazlum millet efradiyiz siyasi mülteci olarak bu araziye iltica ettik. Bizim gibi mazlum ve hakkını arayan bir millet aleyhine, zalime yardım etmek ayıptır, demişti. Fransızların arzusuna itaat etmedikleri için kendisi ve efradi ailesi Tüdmüre nefi edildiler.

Bu mevzu etrafında muhatibimle çokça konuştuktan sonra kendisine sordum.

Kürt hareketinin gayesi nedir? ve ne istiyorlar? cevaben dedi: on iki milyonluk bir milletin vatani olan Kürdistanı müsayter ve müstamer devletlerin zulüm ve tahkümünden kurtararak her hür millet gibi kendilerinin milli haklarına sahip olarak müraffah bir hayata kavuşmalarını gaye etmişlerdir.

S — öyle ise bu parça, parça ayrılmış olan Kürdistanın birleşerek bir devlet teşkiline muvaffak olmasını nasıl görüyorsunuz.?

C — Siyasi ve icat edilmiş uydurma hudut hatlarıdır ki bu bir

tek vatan parçasını ayrı, ayrı kısımlara ayırmıştır. İstimar devletlerinin farzettığı bu uydurma hudut, bertaraf edilirse kürdistan tamamı şekilde meydana çıkarki çok zengin, tabii mevadile medeniyet ve teraki yolunda kuvvetle yürümeğe muvaffak olacağına şüphe edilemez.

S — Bu parçalanmış olan kürdistanı birleştirerek bir devlet haline getirmek çok kolay bir iş degildir. Bu size çok pahaliya mal olur, ve orta asyanın selametini bozar?

C — biz ad'lane olan kaziyemizin tahakukunu şiddet kullanarak ve kan akıtarak meydana getirmek istemiyoruz. Biz kuvvetini, hak ve adaletten alan atlantik misaki gibi insani, düveli vesikalardan ve demokrat devletleri Liderlerinin tesrihlerinden, büyük küçük her milletin esaretten kurtarılacağını ve istiklala kavuşacağını vadeden sözlerinden alıyoruz. Eger bu vaatler ve tesrihlere göre Kürt meselesi halledilmezse bütün bu boş sözler tarih karşısında istihzaya ugrar.

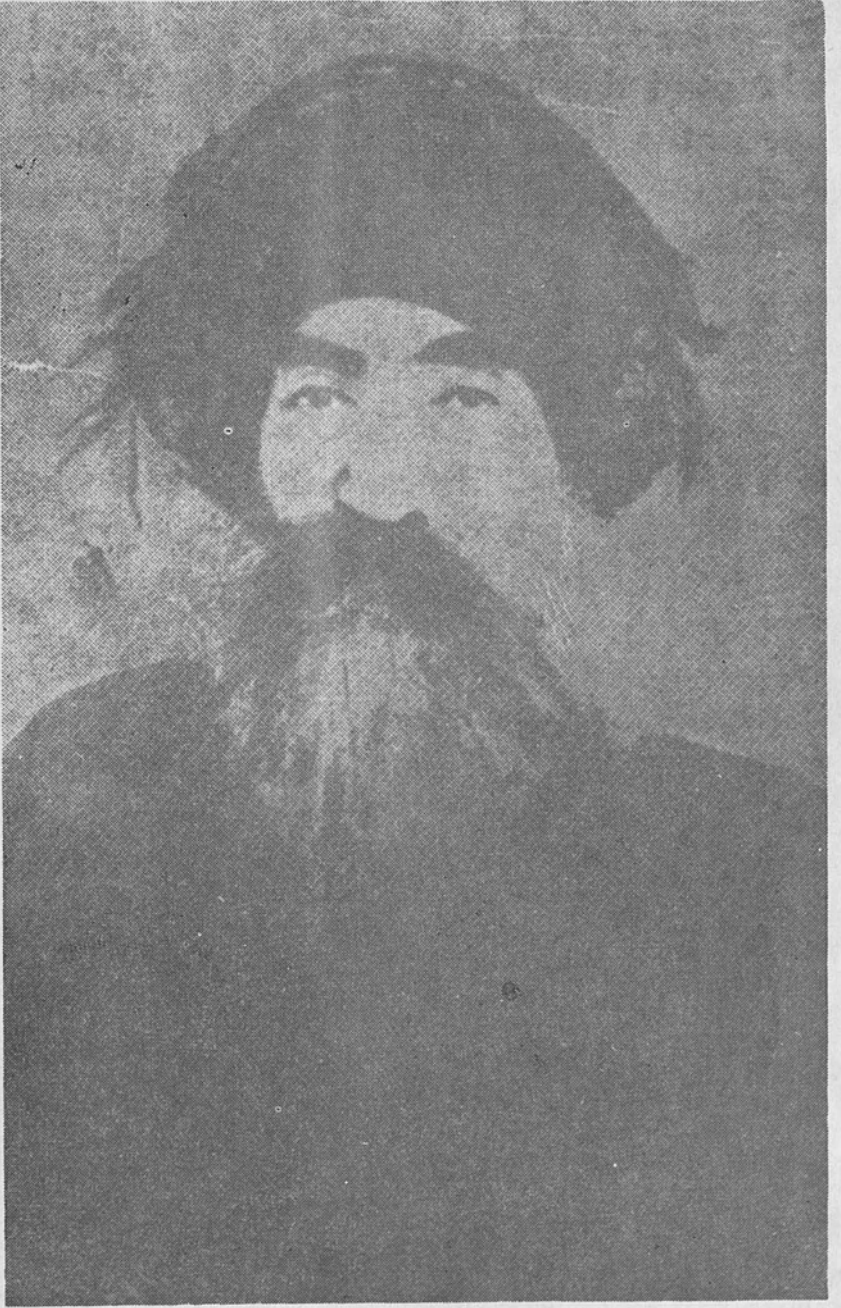
Her ne şekilde olursa olsun Kürt milleti hakkını istemekte ve istihsalına çalışmaktan geri kalmıyacaktır. Bu ne kadar fedekarlık yapmaga ve kurban vermegi zaruri kilsa bile bunu istemekte devam edecektir. Kürdistanda cereyan eden hadisata bakılırsa, Kürt milletinin tabii servetini yutmak için kürdistan, saytarası altında tutmak suretile Kürt milletini esarete bulundurmak gayri meşru ve zülümdür. Kürtler hürriyetlerinin bozulmasını hiç bir zaman kabul etmez ve etmiyecektir.

S — Yeni teşekkül eden Kürt Cümhuriyetinden razimisiniz? ve bu Cümhuriyetten ne malumatınız vardır.?

C — şah Rıza Pehlevinin tahttan inişi fırsatından istifada eden Kürfler Faşist İran devleti memurlarını memleketlerinden çıkararak — MAH ABAD — mintikasında Reis Kazı Muhammet Sablaga, Başkanlığı altında bir cumhuriyet tesis ettiler.

S — Bütün Kürtler bu cümhuriyeti teyid ediyorlarmı?

C — Süphesizki Cümhuriyetine, kavmiyetine, ihlasla merbut



Şeyid Rida, Dersim lideri.



Kazi Muhammed Mehabad Kürd Cümhuriyet reisi.

hür düşünceli her Kürt esaret altında yaşamış olan Endonzya, Misir, Suriye milletlerinin yaptıkları kurtuluş kıyamlarını teyid ettiği gibi Kürt milletini mihnetten, esaretten Kurtaracak bu hareketide teyid ederler. Biz Kürtler bitlisli İhsan Nuri hareketile Mustafa Barzani hareketi ve Mehemet Sablağı hareketi, arasında bir fark göremeyiz. Madamki bu hareketler Kürtleri esaretten Kurtarmak için İstimar devlekleri aleyhine yapılmıştır.

S — Lakin Bazı Arap memleketlerinde bulunan Kürt büyükleri yaptıkları beyanlarda birleşik bir kürdistan istemediklerini yalnız mahalli İdare ile iktifa edeceklerini söylüyorlar ne dersiniz. ?

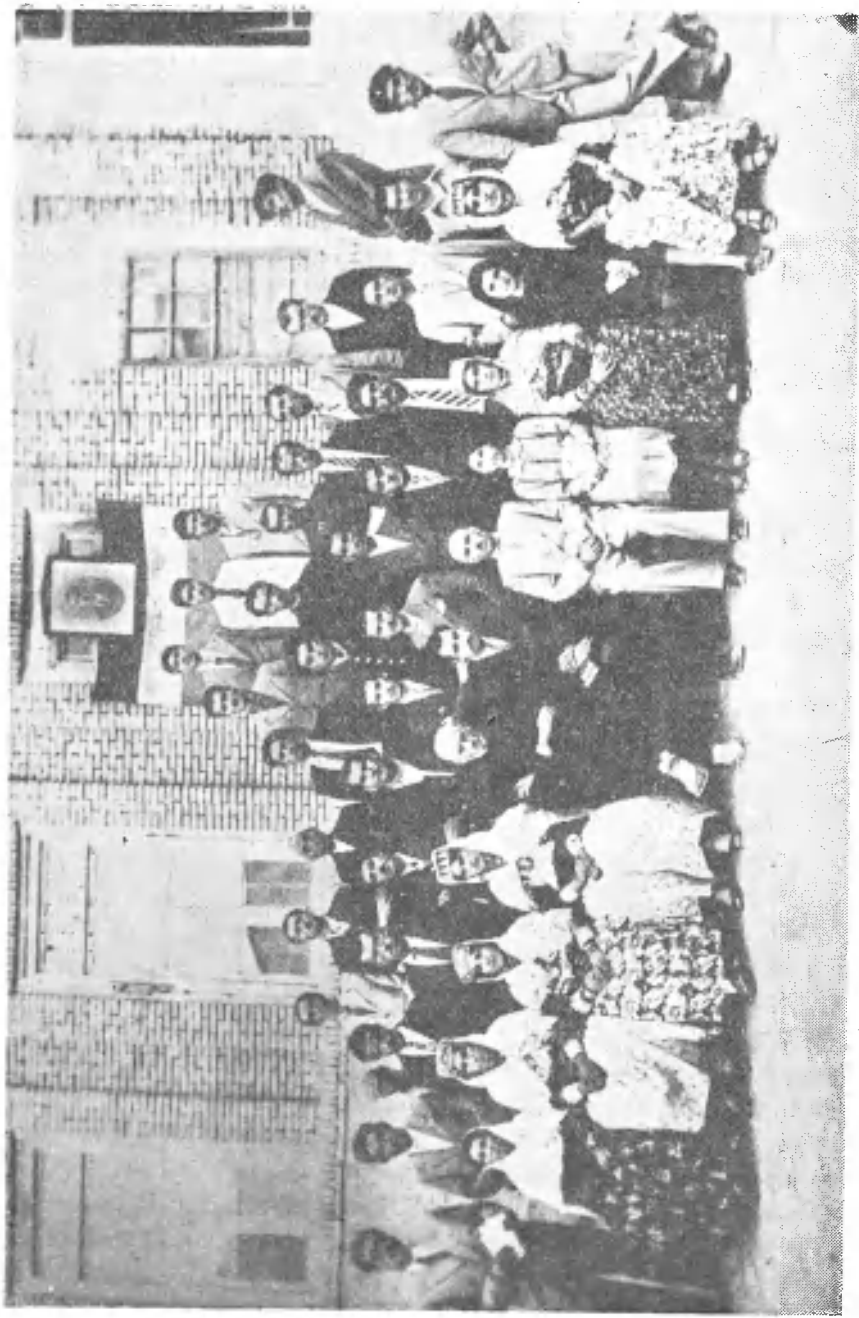
C — Bu sorunun cevabını beyrutta neşredilen «Elharb el-cedide-ceridesine terk ediyorum. 15 Nisan 1946 tarihinde meşredilen nushada Kürt hareketi içinde olmayanların bu hareketi tekziplerinin bir kıymeti yoktur. Çünkü bunlar el parmakları adedini geçmeyecek kadar az ve kıymetsizdirler. Bunları bu gibi beyanları vermeğe sevkeden zati menfaatlarıdır. Kürt milletinin mükadderati şimdi, muhlis ve münezzem, evlatlarının elindedir. Hiç bir kimse bu kafilenin yürüyüşünü durduramaz.

S — Araplarla Kürtlerin müstakbeldeki alakasını nasıl görüyorsunuz.

C — şimdi olduğu gibi ve daha esaslı mühabbete bir birine bağlı olacağına şüphe yoktur. İki millet arasındaki alaka dini, tarihi ve kadimdir. Bu kardeşlik alakası sonuna kadar sağlam kalacaktır.

«MAHABAT CUMHURİYETİNİN TESİSİ»

1941 Senesinde İngilizlerle Amerikalılar İranın cenubunu ve Sövyetlerde şimalini işgal etmişlerdi. Rıza şahin diktatörlüğüne nihayet veren bu işgal hareketi, memleketi sükun ve huzura kavuşturdu. İngiliz ve amerikalıların işgali altında bulunan yerler arasında Mahabat şehri ve havalisi hiç bir tarafın nüfuz mintikasına dahil değildi. Mahabat Kürtleri bu fırsattan istifade ederek memleketinde zati idare Kurdular. Bu sırada cenubu kürdistanda müteşekkil HÉVA cemiyeti değerli azalarından yüzbaşı MIR HAC



Mehabd te Kultur adamlare.

ile Yüzbaşı MUSTAFA HOŞNAV ve Mahabatta çalışan milleyetperver Kürtlerle ittisal etmek üzere Mahabada göndermişti. Mahabat tacirlerinden millet sever hamiyetli molla davudun gayreti ile tesisine çalışılan — KOMELA JIYANIYNI KURD — cemiyeti Mir Hacin tavsiyesine binaen sebil usulu ile tesis edildi. SAVUC BULAK nehri kenarında Molla davudun bahçesinde toplanan 15 Kürt millet severi günlerce içtima ederek komelanin programini tesbit ettiler. Aza olacak Kimseler Komelanin programina sadık kalacagina aşağıda gösterilen mevad üzerine yemin ediyolardi.

- 1 — Asla Kürt Milletine hiyanet etmeyecegim
- 2 — Kürt otonomi idaresi için çalışacagim
- 3 — Komelanin esrarini muhafaza edecegim
- 4 — Bütün hayatim boyunca komalanin azasi olarak kalacagim
- 5 — Bütün kürtleri kardeş ve hemşire bilecegim. Komelanin izni olmadıkça hiç bir cemiyete girmiyecegim.

Komela Jiyaniyan Kürt Mahabatta alti ay içinde etrafına yüz kadar aza topladı isede bu azalar selul usulu ile cemiyete kaydıldıklarından ancak üç ve ya dördü birbirini tanıyabiliyordu. Bütün azaların isimleri yalınz bir kaç kişi tarafından biliniyordu. Komela jiyanyan Kürd; bu isimde birde gazete neşretmekte idi.

Ecnebi nüfus ve tesirinden uzak nasyonalist, tarakki perver, bir Kürt cemiyeti olan komalanın teşkil edildiği Mahabat kasabasının sövyetlerin işgali altında bulunan mintikaya yakınlığı hasebile sövyetler komelanın teşekkülünden, Mahabatta cereyan eden bu milli herakattan kolaylıkla haber aldığından sövyet ajanları Kürtlerle alakadar olmaya başladılar. İlk günlerde komela, şair Hejar, Mehemet bami, Rehman zübeyhiden mürekkep bir heyet tarafından idare edilmekte idi Sövyet askeri arasında bulunan Siyamendof, Caferof, Abdulahof gibi Kürt zabitanıda bu husustaki alaka ve hizmetleri şükranına layiktir. 1942 Senesinden



Bir Kürt Kadini milli elbisesile

itibaren (komal) bir taraftan Mahabattan şimala sôvyetler işgali altında bulunan Kürt arazisine diğer taraftan cenupta Sakiz şehrine kadar nüfuzunu tevsi etmeğe muvaffak olmuştu. Bir çok Kürt aşiret reisi ve bir çok kimseler komalaya intisap ettiklerinden oldukça kuvvetlenen komala cenubi Kürdistanda bulunan HéVA cemiyeti ile anlaşip iş birliği yapmak üzere cenubi kürdistana bir heyet gönderdi. Bundan başka İran, Türkiye, Irak hudutlarının birleşti — DALADPOR — dagında Türkiye, İran, Irak'tan gelen Kürt mümesilleri bir toplantı yaptılar. İran Kürtlerini Mahabatlı Osman kadiri, Irak Kürtlerini Zino kôyünden şeyh Abdullah, Türkiye Kürtlerini Kazi Seyid Abdülvehap temsil ediyordu. Bu zevat RAMANI Sé SINOR adi ile bir ittifakname imzaladılar. Bu ittifak mucibince muhtelif bölgelede bulunan Kürtler yek diğerine mal ve canla yardım etmeği teahhüt ediyorlardı.

1945 senesinde Kürt reislerinin Bakuda Sôvyet mümesili cafer bakirofu ziyaretlerinde Cafer Bakirdfun Kürtlerin Azerbeycan cümhuriyetine bağlanması teklifini Kürtler kabul etmediklerinden ayrıca bir Kürt hükümeti teşkûlüne karar verildi. Bakirof Kürtlere bir cemile olsun diye sôvyetler mevcut bulundukça Kürtler milli haklarına kavuşacaklarından emin olabilirler demişti. Bakirof mevcut Komela jıyanıyani Kürt cemiyeti ismini pek pratik olmadığını söyliyerek bu ismin «Kürt demokrat Parti» ismile tebdilinin muvafık olacağını tavsiye etti. Bir kaç ay sonra 25 temmuz 1945 te KADI MEHMET ve Komelanın tanınmış altmış adet azaları «Sôvyet Kültürel Santirali» tarafından Mahabadin geniş meydanında bir toplantıya davet edildiler. Bu toplantıda Bakirofun tavsiyesi veçhile Komela jıyanıyani Kürt yerine KURD DEMOKRAT PARTI isminin kabulü ile aşağıdaki şekilde Program tanzim edildi.

- 1 — Mahbat Kürt hükümeti Kendi başına hareket edecek;
- 2 — Kürt lisani resmi olarak talim ve terbiyede hükümet dairelerinde Kullanılacak.
- 3 — Derhal mahalli bir meclis intihap edilecek
- 4 — Bütün hükümet memuriyetlerine Kürt tayin edilecek



General Mustafa Berzani, Mehabad Askeri baş kumandani.



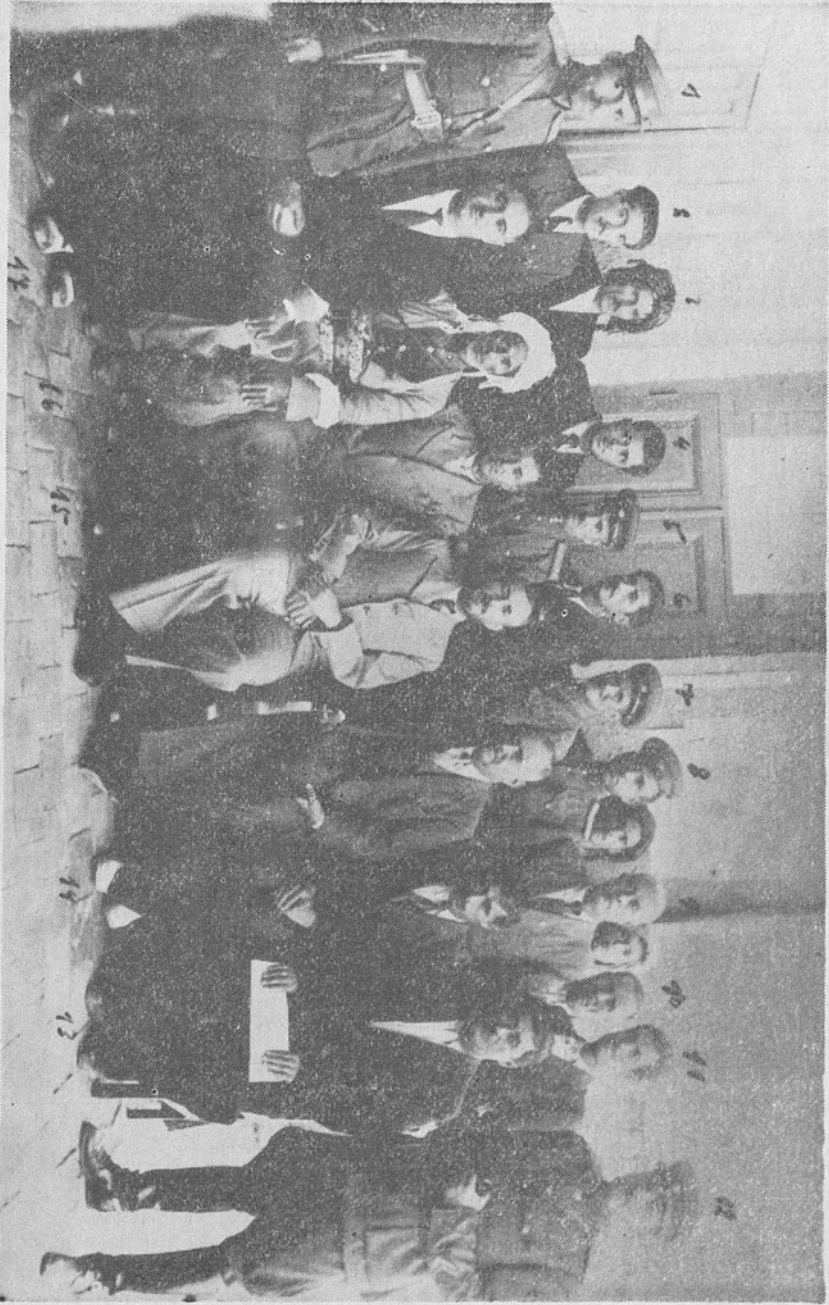
Bir Kürt Kizi; milli elbisesile

- 5 — Tahsil edilen varidat Kürdistanda sarfedilecek
- 6 — Demokrat Kürt Partisi Azarbeycan ahalisi ile ve akaliyetlerle dostluk ve kardeşlik kurulmasına çalışılacak
- 7 — Parti normal seviyenin yükselmesine sihhati umumiyyeye iktisadi halin islahına, ticaret, ziraat, maarifin terakki-sine çalışacak;

22 Kanuni sani 1946 tarihinde içtima eden heyeti umumiye Kürt milli Hükümeti cümhur riyasetine ve umum ordu kumandanlığına bir tek namizat olan Demokrat Parti reisi KAZI MEHEMEDI seçti. Reisi Cumhur kazi Mehemedin teklifi üzerine Hacı Baba şeyhi cemiyanın riyaseti altında isimleri aşağıda gösterilen zevattan mürekkep bir vüzera heyeti teşkil edildi.

Serek Vezir : Hacı Baba şeyhi Cemiyan
Veziri Ceng : Mehemet Hüseyin Seyfi kazi
Veziri Posta
Telgraf : Kerim Ahmedi
Veziri Ferheng : Munaf kerimi
Veziri Kişver-Devlet veziri: Mehemet Emin Hüseyini
Veziri tekbir : Hacı Rahman ilhan zade
Veziri rekedeman : Ismail ilhani zade
Veziri aburi : Ahmet ilahi
Veziri Bazirgan : Hacı Mustafa Davudi
Veziri Kişt u kal : Mahmudi Veli Zade
Veziri Kar Fermani : Halil Hosrevi
Veziri Propaganda : Siddik Heyderi

Cümhuriyet hükümeti, 1919 senesinde, Istanbulda müteşekkil Kürt teşkilati içtimaiye cemiyeti tarafından kabul ve ilan edilen Kürdistan bayragının beyaz kısmının ortasında bulunan güneşin iki tarafına birer bugday başağı ve arka tarafında bir dag resmi ile bir çam ağacı resmi ilave ederek üstünede çember şeklinde — DEVLETİ CUMHURİYETİ KURDISTAN — yazılı bayragı Mahabat cümhuriyeti bayragi olarak Kabul etti. Bir sene kadar devam eden Kürt milli hükümeti, bu kısa müddet zarfında Kürt



Mehabad Hükümet ricali, Cümhur reisi ortada ve solund Kadri Cemil paşa.



Kumandan Es'ed Hoşevi

milletine nafi bir çok işler gördü. Kürt lisanı hükümet dairelerinde resmi lisan olarak kullanıldı; bine yakın Kürt çocuklar okullarda kendi ana lisanları ile okuyorlardı. Bir çok kitap ve mecmua neşredildi. Bir Kürt tiyatrosu tesis edildi. Kürt kadınları ilk defa olarak kendi memleketlerinde siyasi ve kültürel hayata kavuştu. Acem ve Azerbeycan memurları yerine Kürt memurları tayin edildi. Millis Kuvvetleri ve milli kuvvetler zabitanı, İran hükümeti polis ve ordu zabitanı yerini tuttu. Kürt demokrat hükümetinin en büyük muvafakati Kürt milletini hüriyete kavuşturmuş olması idi. Milli his ve duyguların kalplerde uyandırdığı sevincin tezahüratını yaşatmak maksadı ile her perşembe akşamı okul tatilinde okul binasına çekilen cümhuriyet bayrağının selamlanması, ve talebelerden birinin bayrağa hitaben duygularını beyan etmesi, usul ittihaz edildiginden «946 senesi 22 Teşrin evvelde, kız okulu talebesinden işret azmi ismindeki kız Kürtçe aşağıdaki nutku söylemişti.

Mahabat Rojnameye Kürdistan

Hejmar 9

Xanimén Mühterem hem sinifé min é delal, güh bidin da ez ji vere li ser ala meya müqeddes çend pîrsa bibéjim :

Ey: Ala Kürdistané sé rengin ey Nişana bilindiya Kürdistané em milleté Kürd li bin sipera te, ji bona bilind mayina te, amadeyén, rijandina xuna xue, em pir u ciwani, heya giyan di meda bimine, amadeyén da nehélin tu béyi xar.

Ey Mahbat ! Kabeya serfiraziya hemi Kürdan ! gava ez Ala xue liser te hilgirti di binim, héviya bilindbuna 15 milyon Kürd tén ber çavé min u çiqas bextiyar dibim, ezé te hélgirim u li ser hemu çiyayén bilind bigerinim; si trana azadiya te bibéjim. Tu li vir li ser me Pél dibi, lé birayén me Kürdén Türkiyé bi şaiya te, ditina te ne pardin, tu li vir bi bilindbuna xue me bextiyar diki lé kürdén Suriye u Iraqé ji ditina te u şeklé te yé sipahi mehrumun, rengé te é sor şahidé Ku tu bi xuna Kürdan hatiye hélgirtin, rengé te é sipi nişana dilpakiya Kürdaye, rengé te é kesk

ji delila ciwaniya axa Kürdistanéye. Ey Quwweta azadi; li dinyayé, tu quvvet nine da bikaré te wunda bike, ji ber ku 15 milyon Kürd jibo paraztina te hazirin, bi bilindbuna te çavén istimar kor bune.

Ey ala müqeddes !! ez sond dixum ku di rojén xue é dijwari, ezé te bi parézim, eger desté min hate birrin ezé bi desté din te hildim, eger ew ji bé birrin, ezé bi dirané xue te bilind kim, eger ez yekcar nemam tu hingé bi selamet u serfirazbi ala min.

Bu hitabin Türkçeye tercümesi

Muhterem hanımlar! sınıf arkadaşlarım! sizlere mukaddes bayragımız hakkında söyleyeceğim sözlere dikkat etmenizi rica ederim.

Ey üç renkli Kürdistan bayrağı! ey kürtlerin yüksekliğinin nişanesi biz Kürt milleti senin gölgen altında, senin yükseklerde bulunmanı muhafaza için kanımızı akitmaga hazırız, bizler ihtiyar, genç, hayatta buldukça senin bulduğun yükseklikten indirilmene razı olmayacağız Ey Mahabat, ey bütün Kürtlerin serfiraz olmasına kabe olan mukaddes memleket! bayragımızın senin üzerinde dalgalandığını gördükçe 15 milyon Kürdün yükselmesi gözümün önüne geliyor. Seni omuzumda taşıyarak yüksek dağlar üzerinde kurtuluş marşını söyliyerek dolaşırken, ne kadar mesut olacağım. Sen burada başımızın üzerinde dalgalanıyorsun, bu saadeti tadmak zevkinden Türkiyedeki Kürt kardeşleriniz mahrumdurlar. Sen burada başımızın üstünde yükseklerde dalgalanarak bizleri bahtiyar ediyorsun çı faideki Suriye ve Irak Kürtleri senin güzel rengini görmekten mahrumdurlar senin kırmızı rengin Kürtlerin kanının akitması ile yükseldiğine şahadet ediyor. Senin beyaz rengin kürtlerin gönüllerinin temizliğine delildir. Senin yeşil rengin Kürdistan toprağının bakir ve kıymetli olduğunu gösterir ey esaretten kurtuluş azminin timsali dünyada hiç bir kuvvet yokturki, seni yok etmek kudretinde olsun. 15 milyon Kürt seni muhafaza için kanının son damlasını akitmaga hazırdır. Senin yükseklerde dalgalanmanı istimar devletlerinin gözlemini kôr edecektir.

Ey Mukaddes Bayrak! yemin ediyorumki dar gününde ben seni muhafaza edeceğim. Eger bir elim kesilse diğer elimle seni kaldıracam. Eger oda kesilse dışlarımla seni yükseklerde tutacağım. Eger ben büsbütün kalmazsam o vakit sen selamette yükseklerde ol, benim kıymetli bayragım !



İttihadi Sôvyet hükümetinin Kürt cümhuriyetine ikram ettiği matbaada mecmua, gazete ve kitaplar tabi ve neşir ediliyordu. Kürdistan Mecmuası, Kürt demokrat partinin lisani hali olan Kürdistan gazetesi, ve cüvanan ismindeki üç eser bu matbaada tabi ve neşredilerek Kürt kültürünün ilerlemesine hizmet edilmekte idi. İttihadi sôvyet hükümeti bundan başka Kürt cümhuriyetine maddi yardımında bulunduğu gibi yine hediye olarak verdiği radyo evi aletleride Kürt cümhuriyet sesini medeni alama yetiştiriyor haklı davasını izah ve müdafaa ediyordu. Kürt cümhuriyetinin müdafaa kuvvetleri tanzim edilmeden evvel iran ordusu bir kaç defa Mahabat Cümhuriyeti hududuna vaki tecavüzünü sôvyet hükümeti durdurmuştu.

Kahraman Barzaniler çok değerli General Barzaninin kumandasında, İran askerine karşı cümhuriyetin müdafaasını üzerine aldıktan sonra, artık bu cihetten hiç bir endişe kalmamıştı. İran ordusuna nisbetle adetleri pek az olmasına rağmen, barzaniler iran askeri kuvvetlerle her çarpışmada iranileri hezimete ugratmakta idiler. Irak hükümeti tarafından gadren asılan yüzbaşı merhum Mustafa Hoşnav in kumandasındaki otuz sekiz neferden ibaret bir küçük müfrezenin mameş mevkiinde 1946 senesi bidayetlerinde cümhuriyet hatına hücum eden en tahripkar aleti harbiye ile mücehhez iki bin kişilik bir iran kuvveti ile yaptığı çetin muharebede iran askerine büyük zayıf verdirek rüçete mecbur ettiği gibi daima iraniler berzaniler karşısında muvafaketsizliğe uğruyorlardı. Asirlardan beri sakin bir şehir halinde yaşayan Mahabat kasabası bu günlerde kalabalık, canlı, heyecanlı, milliyetçi bir Kürt merkezi olarak meydana çıkmıştı. — DAYIKA NİŞTİMAN — ismi ile temsil edilen bir opera ile Mahabat şehri şim-

diye kadar görülmemiş olan bir milli tezahürata sahne oldu. Bu opera şeh Said kıyami safahatini ve zalim istimar devletlerinin Kürtlere yaptığı feci mezalimi temsil ediyordu.



Mahabat Cümhuriyetinin teşekülünü bütün Kürtler, büyük sevinçlerle karşıladılar. Kürt milleti büyük bir sevinç içinde idi. Ve ugruna daimi Kan akkitigi mukaddes kurtuluş emelinin tahakkuk etmeğe başlamasının verdiği neşe ile, her tarafta şenlikler yapılmakta idi emsali bulunmayan DAHI şairimiz AHMEDÉ HANIN üç yüz kusur sene evvel Mem u Zin divanında terenüm ettiği mustakil Kürdistan idealini temsil eden Kürt bayragının vatanın cüzi bir kısmı üzerinde yükselmesi merhum Ahmedî Hani ile beraber milli gayenin husulüne mütehasir gözlerini kapamış olan şühedanın endişe içinde bulunan ruhlarını şad ettigine şüphe yoktur.

Suriyede mevcut Kürt milletseverleri de Mahabat cümhuriyetinin meydana gelmesinden çok fazla bir memnuniyet duymakta idik. İstegime binaen arkadaşların muvafakati ile cümhuriyet Hükümeti ile ittisal etmek için benim Mahabada gitmeme karar verildi. Irak Kürt Demokrat Partisinin beni minnettar eden yardımı ve gösterdiği teshilatla Süleymaniye şehrini arkada bırakarak Zagrosun inişi, çıkışından güç dağlarından gah at üzerinde, pek çok defalar yaya yürüyerek, İran hükümeti nüfuzu altındaki Kürt mintikasını geçerek Sekiz günde, Kürt cümhuriyeti arazisi dahilinde bulunan «BOKAN» kasabasına vardığımda, iyi bir tesadüf olarak cepheye gitmekte olan giyaben tanıdığım Mustafa Hoşava tesadü ettim. Mumaileyh hakkımda fazla iltifat gösterdi, beni otomobilene alarak Kumandasi altında bulunan cephe kısmına götürdü. Geceyi kahraman mücahit Kürt Küvvetlerinin misafiri olarak geçirdim. Ertesi gün Merhum Hoşnavla beraber Mahabada gittik. Müsafir olduğumuz evde biraz İstirahattan sonra Mustafa Hoşnav Cümhur reisi Pişevaye benim Mahabada gelişimi haber vererek ziyaretine gitmemi temin etti. Etvarındaki vakarile karşındakine derin bir hürmet hissi telkin eden, insani,

kamil ve gözlerinden zeka fişkıran pişeva mütevaziane halile ummadığım bir derecede iltifat göstererek beni taltif etti. Bir müddet umumi Kürt ehvalından, muhtelif Kürdistan parçalarından yaşayan milletimizin vaziyetine dair hasbihalda bulunduğumdan sonra Kürt Demokrat Partinin müsafiri olarak ikametime tahsis edilen eve döndüm. İkinci gün davetli bulunduğum öğle yemegini beraberce yemek üzere, Mustafa hoşnavla beraber, Pişevanın ikametgahına gittiminde tekrar kendisi ile görüşmek şerefini Kazanış oldum. Cumhuriyet erkani parti azalari ve bütün Savuc bulak «MAHABAT» halki tarafından hakkimda gösterilen misafirperverlikten, sevgiden memnun olarak bir hafta kadar vakit geçirdikten sonra Kürt milletinin mukaddes emeli, birleşmiş kürdistanin vücuda gelmesi için mesaide bulunmak imkanini ele geçirmek ümidi ile aşağıda suretini bildirdiğın istirham nameyi Pişvaya takdim ettim.

Peşvayé Gevre Sereké Cümhuriyeta Kürdistan

Efendim,

Bendeniz bundan tamam otuz beş sene evvel daha Istanbulda mektep sıralarında iken milletimizin maruz kaldığı hayati esaretin elim neticesinden, ugradığı sefalet ve perişaniyeti görenek mütellim, olmuş, o tarihten itibaren Kürdistanı istiklalına kavuşturacak muhtelif siyasi ve ilmi teşkilatlarda bilfiil çalışmış bir şahisim. Bu emeli mukaddesin tahakkuku ugrunda muhtelif tarihlerde tesadüf ettiğim, eza, azap ve mezalimin hepsine milletimin azadlığı duygusundan ilham alarak, metanetle tahammül göstermiş, hiç bir zülüm ve tehdidat beni yolumdan alıkoymamıştır. Bu son zamanda yaşadığım mühit ve zürufun ademi müsaadesine rağmen ben teşkilatımıza mensup arkadaşlar, bir taraftan mesaiyi millimizi hudud' ve sükuntle daimi bir faaliyet halinde milletimizin ilmen manen yükselmesine hasretmiş iken, diğer taraftan hiç bir fırsatı kaçırmıyarak Kürt davasının meşruiyet ve hakkaniyetini mazlumiyetimizi düveli muazzama mümesillerine muhtıralarla iblag ve onlardan Kürdistanın azadlığı müsaadelerini istemektende geri kalmamışızdır. Biz mütevaziane, pür emel, çalışmamıza devam ederken Kürdistanın şarkında küçücük bir

Kürt Cumhuriyetinin güneş gibi pariltisini, hakiki demokrasi prensiplerile Kürt milletini zulüm ve esaretten muta olmak vaziyetinden kurtaracak nuru sönmez ebedi ziyasını gördük. Emeli millimizin tahakkukuna ilk hatve olarak kabul ettiğimiz ve şahsiyeti fazilane ve dahiyenin temsil ettiği bu Kürt mevcudiyeti siyasesinin hizmetine vakf hayat ve bütün Kürdistana şümulunu temine fedai can etmek her münevver ve müsakkef Kürdün en esaslı düşüncesi olduğuna emin olabilirsiniz. İşte bu ümniye ile dirki yaşımin ilerlemiş olduğuna ragmen günlerce aşılması müşkül dağları at sirtında ve yürüyerek aşip Kürt bayrağının ziynetlendirdiği bu kısmi vatanda, hür ve rahat bir havai azadi tenefüs etmege, ve bütün mevcudiyetimle hükümetimizin hizmetine koşmaga can attım.

Dünya siyasetinin bilhassa orta şarkta buhranlı devreler geçirmekte olduğu bu sıralarda vatan ve milletimizin mukadderatında mevzu bahis olduğuna şüphe edilemez. Kürt milleti ile beşeriyeti mazlumeyi müstamer ve zalim devletlerin zulmünden kurtaracak hakiki demokrasinin ehyakar esasatının muvafakiyetine hakkı ile hizmet edebilmek için Kürtlerle mesun bütün aksami vatanda zatifahimelerinin irşad ve vesayelerile demokrasi esasatından mülhem bir programla gizli bir ihzari teşkilatin canlandırılması lüzumuna, bendeniz ve temsil ettiğim arkadaşlar kani bulunkaktayız.

Kürt vatanının bir cüzi magduri ve zülmen Türkiye Kürdistanı diye anılan bu mühim vatan parçasında yukarıda arzattığım emniyenin husulu İçin hazırlanması ciddi ve hafi bir mesaiye mütevakiftir. Ben kendim bu kısım vatan evladi olduğum ve bütün milli mesaim bu vatan kısmında temerküz etmiş olduğuna nazaran gerek bendenizin muhite ve ahalinin haleti ruhiyesine vukufum ve gerekse ahalinin şahsima olan itimatlarına güvererek bu milli vazifeyi ifaya hazır ve müsteid olduğumu arz eylerim.

Bendenizin ve temsil ettiğim arkadaşların fikirlerine tercümün olan yukarıdaki mülahazat muvafık rey, i müsibanelerine mukterin olduğu takdirde bu mühimenin tahakkuku zimmında

lütü muavenetinizin teminini rica eder ve ihtiramı faikemi arz eylerm.

21 — Eylül — 1946 — 20-Hermanan-1325

Nümayendei Hizbê D. K. S.

— Zinar Silopi —

Çok yüksek bir şahsiyet olan Pişva, Takdim ettiğim layiha muhteviyati için Sôvyet mümesillerini görmekliğimi söyliyerek benim tebrizde bulunan mümesil ile teması emretti. Beni Tebrize götürecek bir otomobil hazırlattı. Tebrizde, Mahabad Cümhuriyeti mümasili beni Kürt siyasi işlerle alakadarızahiren bir hastahane doktoru vazifesini gören-sôvyet azerbey-canndan maa-lesef ismini şimdi hatırlıyamadığım Doktorun yanına götürdü çok nazik kibar bir zat olan Doktor benim Tebrize geleceğimi evvelden biliyor ve beni tanıyormuş gibi samimi ve dostane bir hüsnü kabul gösterdi. Bir müddet hasbi haldan sonra sôvyet hükümetinin Tebrizde siyasi Mesul umumi konsôle telefon ederek benim hastahane yanında olduğumu bildirdi. Mumaileyhin hastahaneye gelişini hürmetle karşılıyarak selamladık. Bana hoş geldin, diye iltifat gösterdi. Türkçe konuşuyorduk Kendisine Kürdistan umumi vaziyetinden ve Kürtlerin emperyalist devletlerin elinden çektiği azap ve cefadan bahsettim; insani duygularla orta asyada mazlum milletlerin hamisi bulunan ittihadı sôvyeti, kendisine derin bir muhabetle bağlı olan on milyondan fazla Kürt milletinde himaye etmesini Kürtlerin haklı davasının tahakkukune muavenette bulunmasını moskova merkezi hükümetinden istirhamda bulduğumu, bildirmesini rica ettim. Mumaileyh «Kürtlerin haklarına, sahip olabilmesi her şeyden evvel kendilerinin bu yolda mesai sarfetmesine mütevakiftir; Sôvyet hükümeti her mazlum milletin hakkına kavuşmasını ister, ez cümle Kürtlerinde hakına kavuşmasından memnun olur» dedi. Bu mevzu etrafında epeyce müdavelei efkarda bulduk. Sözlerinden bu hususta kendilerinin bir muavenet yapamıyacakları kanaatine vardım. Bir aralık konuşmamız arasında Erivan Kürtlerinde ziyaret etmek niyetinde olduğumu söyledim. Pasaportun varmi? diye sordu. Vardır dedim. öyle ise iran hükümetinin vize etmesi lazımdır diye bir fikir or-

taya attı. Halbuki ben İran hükümetinin ziddına teşekül etmiş Kürt cümhuriyetine kaçak olarak gelmişim. Bu vizayı nasıl temin edebilirdim. Konuşmamız bir saat kadar devam etti. Allahı ismarladık diye ayrılırken bize buyrun yarın sabah çayını beraber içelim, dedi. Bu görüşme fırsatından faydalanarak meseleyi tekrar bahsedeceğimden memnun kaldım.

Sitalin Yoldaşa hitaben emperyalist devletlerin Kürtleri en basit insani haklarından bile mahrum ettiklerinden bahisle şikayetimsi hazırladığım müzekkereyi beraberce alarak sabahleyin konsoloshaneye gittim. Konsoloshanede beni güzel bir şekilde karşıladılar. Konsolosla mücemeleli bir kaç kelime konuştuğuktan sonra sureti aynen aşağıda yazılı müzekkereyi Sitalin yoldaşa takdim üzere kendisine verdim.

**Tebriz, Cemahiri İttihadi Sövyet General
Konsolosluguna takdim Olunur.**

Efendim.

Ben Suriye ve Türkiye Kürtlerini temsil eden Kürt Demokrat Parti Nümayendesi, berveçhi zir maruzatımı çok büyük yoldaş Ceneralizim Sitaline arzini büyük hürmetle rica ederim.

Kürt milleti hür ve azad yaşamak azmi ile yirmi beş seneden beri, gerek Irakta ve gerekse Türkiye Kürdistanında, muhtelif tarihlerde, zalim ve emperyalist devletlerden haklarını almak, ve azadlığa kavuşmak, için kanlarını bolca akıtmışlardır. 1939 tarihine kadar Türkiye Kürdistanı, dağlarında ihtilal bayrğını büyük fedekarlığa katlanarak indirmeyen Kürt kahramanları harp başlangıcına dünya milletlerinin giriştiği büyük buhran neticesinde büyük, küçük her millet zorbacı faşist devletlerin zulmünden kurtularak milli haklarını elde edeceklerini tahmin ederek bir sukunet devresine girmişti. San Fransisko mukararati ve Atlantik misakinin mazlumlara sevinç verici kararlarına rağmen şiddetli müstamir İngiliz Devletinin yeniden Türkiyenin Faşist, Zalim hükümetini ve Irak hükümetini kendi istimarını daha şiddetle mazlumlara tatbik için alet ederek takviye etmekte ve bu mintikal-

arda yaşıyan Kürtleri hayat hakkından, hür bir insanın rahatça tefenffüs etmesi lazım gelen vatanının havasından mahrum edecek kadar ağır bir zülüm altına sokmıştur. Hakiki Demokrasiyi temsil eden cemahiri ittihadı Sôvyet hükümetinin nurlu esasatının işiği ile memleketimiz olan Kürdistanında kendi hakına ve azadlığına kavuşturmaya hedef ittihaz eden partimiz hakiki demokrasiyeye bağliligini ve onun her mİLlete refah, saadet, azadi getireceğini Türkiye Kürdistanındaki teşkilatımızla Kürt milletine anlatmaga son derece gayret etmekteyiz. Bu hakiki demokrasinin beşigi olan büyük Sôvyet hükümet ve milletine ve onun timsali hakikisi olan çok, büyük rehber Sitalin yoldaşimize milletimizin muhabbet ve sevgisi günbe gün, artmaktadır. O büyük rehber kurtarıcı ve ehya edici elile yirmi, yirmi beş sene gibi bir zaman içinde sôvyet ülkesinden erivan ve azerbaycan cümhuriyetlerinde yaşayan bir avuç Kürdün medeniyet yolunda ilmu marifet sahasında öz lisanlarına sahip olarak ne kadar terakki ettikleri bize en güzel bir örnek olmaktadır. Dünyanın mazlum milletlerine rahat yüzü gösterecek zalim, faşist hükümetlerin dünya yüzünden kalkmasını temin edecek hakiki demokrasinin nimetlerinden memleket ve milletimizinde istifade etmesi için, bilhassa bu son zamanda Türkiye Kürdistanında kendi lisanını okuyup yazmak değil hatta konuşmaktanda men' edilmek gibi ağır bir zülüm altında bogulan milletimizin azadlığı, ve hürriyete kavuşup kendini ihate eden bu kesif zülüm baskısının üzerinden atılması için, büyük rehber sitalin yoldaşın mazlum milletlere olan merhamet ve şefkat hislerine inanarak biz Kürtleride bu cevru cefa idaresinden kurtarmasını Nümayendesi olduğum Türkiye ve Suriye Kürtlerini temsil eden Kürt demokrat parti arkadaşları namına büyük hürmetle rica eder Kürt milletinin büyük rehberin şahsiyetlerine ve temsil ettiği hakiki demokrasiye bağliligini arz eylerim.

20-Eylul-1946

Umumi Konsül' «ben bu risaleyi resen Sitalin yoldaşa gönderemen Moskovada Kürt mes, elesile meşgul bir büro vardır. O-raya gönderirim onlar lüzumunu yaparlar» dedi. Çayımızı içtikten sonra müsaade istiyerek kendisinden ayrıldım. Tebrizde bekle-

miyerek derhal Mahabada döndüm. Reisi Cümhur Pevaya mkalememin sureti cereyanini arz ettim. Cümhuriyet idaresinde benim için yapılacak bir i yoktu. Bana bir vazife teklifinde bulunmadigino göre, artik bir an evvel dönmem icabediyordu. Mahabatta bulunduğum on be gün zarfında Cümhuriyet erkanından ve bilumum halk tarafından gördüğüm muhabbetle dolu kardee muameleden son derece memnun olarak kalbimde unutulmaz eser birakan mustakil Kürt bayraginin, ferahliklarla cana can katan gölgesi altında bütün hayatıma deger geçirdiğim günlerin hatirasini takdis ederek Mahabadi terkettim.

Kahramanlar Kahramani General Barzaniyi Mahabatta

Askeri Karargahında Ziyaretim.

Molla Mustafa, orta boylu bugday benizli geniş alinli yakiikli, endamli, laciverd rengli gözlerinden erare saçan hali ile, ve konuşurken merdane tavrı ile kalpten gelen bir samimiyetle söylediği sözler insan üzerinde çok derin bir tesir biraktıdır. Polattan dökülmüş gibi metin yaradilii ile kari kariya gelince insan kendini esatiri bir şahsiyet huzurunda görerek hafifliğini derhal hissediyor. Gz göze bakınca imek gibi akan keskin bakışları ile insani tashir ederek, kolaylıkla tesiri altına alıyor. Geniş bir idrake, derin bir zekaya malik olan molla Mustafa halli istenen mesele ne kadar kariik düğümlü olursa olsun basit bir surette her kesin kanaat edeceği şekilde halledebilecek bir kabiliyete salıptır daima bir arslan duruunda olan molla Mustafayı Mahabat ehri askeri karargahında Berzani kahramanlarının her biri insanda ayrı bir itimatyaratan şahsiyetleri arasında ilk ziyaretimde, hasil ettiğim bu intibah vatanım Kürdistanın zlnden kurtarılmasına bu kahramanların büyük yararlıklarla hizmet edebilecekleri kalbimi, sevinçlere bogmutu. Sonradan cereyan eden vakayı bu kanaatımda yanılmadığımı gösterdi. Mahabadi terke- der ken kendisine veda ettiğimde büyük kahraman molla Mustafa bir kaç kelime el yazısı ile ziyentlendirdiği beni taltif eden resmini verirken ölünceye kadar Kürt devasni takib edeceğini ve bu ugruda hayatını vekfttiğini merdane basit ve kati bir surette syleyii samimi, riyasız, przssz tabii bir halde agzından dk-



Kolonel Mirhac, Mehabad Ordusunda.

ülüyordu. Söylediği bu sözler gösteriyorki barzaninin yaplığı ki-yam hareketleri tesadüfen vukua gelmiş hadiselerin dogurdugu vakialar degil, zülümden kurtarilmasina hayatini vakfettiği Kürdistan idealinin yarattığı milli cihad hadileridir. İran vüzera reisi Kvami Saltana Sôvyet hükümetinin iran arazisinden çekilmesini temin maksadi ile 1946 senesinde Moskovaya yaptığı bir ziyarete Sôvyet hükümeti mümesili cakof ile yaptığı ittifakta Azerbeycan ve mahabat cümhuriyetleri davalarini müsalemet yolu ile kuvvet istimal etmeden halletmegi bir madde olarak kabul etmişti. Bu teahüde binaen, ve esasen harpten çok yorgun olarak çıkmış bulunan sôvyet ordusunun bu cumhuriyetleri müdafaa için Istimar devletlerine karşı yeniden bir harbe girmesi imkan dahilinde olmadigundan, İran arazisinden çekildi. Bunun üzerine iran hükümeti Silah istimal edemeyecegine dair verdiği taahhüt hilafina istimar devletlerinden aldığı motorlu silahlarla bir kat daha kuvvetini artirarak Azerbeycan ve Mahabat cümhuriyetlerine karşı General Razmaranin kumandasi altında hazirlanan ordu ile taaruza geçtiginde Tebriz cümhuriyeti erkani, harb etmemege karar verdi. Azarbaycan cümhuriyetinin federali müttefiki olan Mahabad Cümhuriyeti erkani ise Pişevanın riyaseti altında vüzera, mütenefizan ve aşair reislerinin iştiraki ile yaptıkları bir toplantıda Azerbaycan gibi Mahabad cümhuriyetinde harb etmemesine karar verdiler. Hayatinin tehlike karşısında olması endişesi ile Pişva kadi Muhammedin Mahabattan uzaklaşmasını münasip gören bazı dostların teklifini bir taraftan İran hükümetinin aldatici vaidlerine diger taraftan cümhuriyetin en evvel mesulu olmak itibari ile şahsen teslimi nefis etmekle Mahabat cümhuriyet halkini İran hükümetinin yapacağı kanlı icraattan vikaye etmek mülahazasi ile şahsi hakkında yapılacak muhtemel her türlü fena akibete ehemmiyet vermiyerek Mahabadi Terk etmedi.

1947 senesi Mart ayi bidayetinde taaruza geçen Razmara ki-taati müdafaa edilmeyen Mahabad şehrini işgal ile Reisi cümhur Kazi Mehemed il diger cümhuriyet erkanini tevkif ederek Kürdistan ufkunda süreyya yildizi gibi parlayan ve on beş milyon Kürdün emel ve mefkuresinin canlanıp yükselmesine beşiklik yapacak olan Kürt cümhuriyet hükümeti varligina muvakatta olsa bi-

le nihayet verdiler. Tevkif edilen pişeva kadi Mehemet ile bir kısım cümhuriyet erkani muhakemeye tevdi edildiler. Yapılan şekli bir muhakemeden sonra Kadi Muhammet ve Kardeşleri Seyfi Kazi ve Sedir Kazi haklarında verilen idam hükmü 31 mart 1947 günü sabahi tanfiz edilirken, Kadi Muhamed, beni asiyorsunuz amma Kürtlerin her biri bir kadi Muhammettir. Bu zulmü unutmuyacaklardır, dedi. Mahabad halkı bu facia karşısında kan ağlıyordu. Kanaatimca merhum Pişeva kardeşi Sedir kazinin safdedilliginin kurbanı oldu.

Ben Mahabatta iken, bizzat müşarünileyh Kadi Muhammedin, agzından işittim «Kardeşim Sadr, ki Tahrande Millet Vekili idi ne yapıyorsan, ikna edemiyorsun. O, Kavvami Saltananın demokrat bir devlet adamı olduğuna, Kürtlerin haklarının tanınmasına taraftar olduğu, fikrindedir. Halbuki Kuvami Saltana, ingilizlerin adamı ve kürtlere düşmanlık yapmış bir kimsedir». Kadi Muhammetten işittigim bu sözlere bakılırsa, kıvami Saltananın aldatici yalan vaidlerine inanan kardeşi Sadrinin tesiri ile, Merhum Kadi Muhammedin teslim olduğu muhtemeldir. Mahabad cümhuriyetinin müdafaa Kumandanı General Barzani, hiç bir askeri kumandanın, yapmaga muktedir olmayacağı bir usul uharp ve askeri teknikle mühimati harbiyenin pek çok azlığına ve adeden nisbet kabul etmeyecek derecede, arada büyük fark olmasına ragmen iran ordusu ile cesurane, ve şecaatla harp ederek, İran askerini hirpalaya, hirpalaya, hezimet halinde değil, müntazaman rücut ederek Irak hüduduna doğru çekiliyordu. Modern eslaha ile mücehhez İran ordusunun kumandanı General Razmara arzu ettiği muvafakiyeti elde etmeğe muktadir olmadigından, çok cessur ve şeci bir kuvvetle harp etmekte olduğunu Barzanilerin fevkaladde harpçiligini itiraf, ve medhetmeğe mecbur kalmışti. Bu taarruz harakatine fazla ehemmiyet veren Amerikanın İran Sefiri — C. ALLAN — taaruz esnasında general Razmaraya refakat ettiginden iran ordusunun muvafakiyetsizliğine şahid oliyordu. Bir nisanaya kadar devam eden bu harp ta Barzaniler, muntazaman rücut ederek Irak hududu üzerinde bulunan dag Kisminda, mayis ayına kadar beklediler. Af edildiklerine dair irak hükümeti tarafından Barzaninin büyük kardeşi şeyh Ahmede verilen tahriri vade bi-

تقدیر

۱۸ خرداد ۱۳۲۷

در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت امام علی (ع) و در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت علی (ع)

برای این عزیزان و خانواده محترم
در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت امام علی (ع)

برای این عزیزان و خانواده محترم
در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت امام علی (ع)

برای این عزیزان و خانواده محترم
در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت امام علی (ع)

برای این عزیزان و خانواده محترم
در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت امام علی (ع)

برای این عزیزان و خانواده محترم
در تهنیت و تبریک بیست و هفتمین سالگرد ولادت مبارک حضرت امام علی (ع)

لحوظنامه‌ی (خجانات) دوره

در صورت لزوم به دفتر رسیدگی به شکایات مراجعه فرمایید

naen bir kisim Barzanilerle bir kisim zabitan affin ciddiyetine inanarak yavaş, yavaş hududu geçip Barzan mintikasina yerleştiler. Hükümetin affina inanarak teslimi nef seden zabitandan IZZET ABDULAZIZ, MUSTAFA HOŞNAV, HAYRULLAH ABDULKERİM, M. MAHMUD, 1944 Barzani Kiyamina istiraklari sebebiyle haklarında giyaben idam hükmü verildi. Irak hükümeti devletin şeref sözünü olan verdigi affa kiymet vermiyerek bu zabitanı tevkifle vicahen muhakemeleri yapılmak üzere, muhakemeye verdi. Yapılan şekli bir muhâkamadan sonra, haklarında yeniden idam hükmü verilerek 18 haziran 1947 tarihinde hüküm tenfiz edildi. Bu vatan sever kahramanlar idam hükmünden sonra, soran lehçesile, Kürt milletine fotografi suretini neşrettiğim vesiyetnameyi yazmışlardı.

Bagdat

18 Haziran 1947

şühedayi rigyayi niştımane

Izzet Abdülezziz, Müstefa Hoşnav, Heyrullah Ebdülkerim ve Mehmet Mahmute

Bo birayéné milleté Kürdé hoşevist

Li dawiyé tebligé hükmé idam be yek saet nisrawe

Birayan!

Li jıyané jir desté we istimarda le nosini em nameye me meha 14 saaté mani maweye beni istimar digeveye dünyayé azadida giyaniman, de gate giyani paki şühedayi, rigayi niştıman
Birayan!

Xoman zor bextiyar dizanın, ki bi reya wacibé milli hiç dewaweke diti tenha nesiheté me eve ku lawan niştıman perweré Kürdé, sawaş.

Katibi şehid mülazım Mehemed Mahmudun el yazisi ile yazılmış olan vésiyatnamenin türkçeye tercümesi:

Ey Kardeşler !

Zalim istimar devletinin hakkımızda verdiği idam hükmü, bir saat sonra tanfiz edilerek ruhlarımız, millet yolunda kendini fida etmiş şühedamızın ruhlarına iltihak edecek.

Kardeşler !

Millet ugrunda uhdemize düşen vacibi tamamen ifade kusur bırakmadığımızdan, meydana gelen bu neticeden müteessir değil bilakis surur duymaktayız. Milletimiz gençlerine milli vahdetin temini ile hürriyete kavuşmasını daima göz önünde tutarak çalışmalarını tavsiye ederiz. Kürt milletinin istimar devletlerinin, esaret boyundurugundan kurtulması temenniyatımızdır. Yalnız Kürt milleti değil bila istisna, bütün mazlum milletlerin esarettan kurtulması gibi, yüksek bir gaye Kürt gençliğinin hedefi olmalıdır.

Kardeşler !

Bütün kuvvetinizle milletimizi cehaletten kurtarmaya çalışınız. Biz kendimizi 1947 milli nidalin fedekar bir remzi itibar ediyoruz.

Ey Aziz Kürt Milletinin Kahraman evladi! şeref sahasında milli mücadele ve fedakarlıktan geri kalma. Milletimizin istiklala kavuşması muhakkaktır Ey kardaşlar ! idam sehpasına sevk edilmemiz ne korkumuzdan, ve nede milli mesaide kusur bıraktığımızdandır. şüca, şerif, her ferd gibi milli mücadeleye ısrarla devamınız, bizi bu şerefli neticeye erıştirdi.»

Bilhitam, milli vahdete ve hürriyete kavuşmak için daima ileri yürümeniz, temenniyatımızdır. **YAŞASIN KURDISTAN ! »**
Mehemed Mahmud, İzzet Abdülaziz, Mustafa Hoşnav, Hayrullah, Abdülkerim.

19 Haziran 1947 gecesi bagdat hapishanesinin izbe bir odasında kalplerinin en derin köşesine kadar Kürdistan muhabetile doygu lu, milletimizin bu dört kahraman büyük evladının boynuna zalim düşman vahşi ellerile idam ipini taktığı esnada bu kah-



şehit Kolonel Izzet Aziz Irak faşist Hukemeti Tarafında asil di.

ramanların her birinin asilirken, sôylediklerinin Türkçe tercümesi.

Mustafa Hoşnavin Sôyledikleri :

Ey Celatlar! efendilerinize sôyleyiniz kanımızın asılması boşa gitmeyecektir. Arkamızda bıraktığımız millet nasıl intikamimizi alacağını, pek ala bilir, zannetmeyinizki üç ağacınız beni korkutmaktadır, bu zalim idam hükmüdürki beni milletimin şehid kahramanları saffına yükseltiyor, milletimin saadeti ve hürriyeti için fedayı nefis etmeğlim, beni ne kadar sevindirdiğini takdir edemezsiniz; istiklal ve hürriyeti uğrunda hayatımı feda ettiğim milletimin zikretmesi, bana en büyük mükafat olacaktır; hür ve müstakil Kürdistana kavuşmak yolunda hayatımı verirken geriye üç küçük çocuk bırakıyorum: Pürşeng, Peri, şirin .. babalarının Kürdistanın hürriyet ve istiklali yolunda kendini feda ettiğini hatırlıyarak, onun yolunu tutacakları şüphesizdir.

Amadiyeli Kahraman İzet Abdülazizin Sôyledikleri:

Benim Kanim Milletimin hür evlatlarının kani ile sulanan hürriyet ağacının meyvesini, Kürt milleti pek yakında elde edeceğinden eminim; Yaşasın milletim, hür ve mesut vatanım; kahrolsun istimar devletleri ile taraftarları ve hadimleri ...

Savaş katibi Mehemed Mahmudun sôyledikleri :

Bir Kürd annenin kürdistana muhabbet sütü beni vatanım mükaddes kürdistanın hürriyet ve istiklali için, çalışmaya sevketti; bu çalışmanın cezası olarak asiliyorum. Ey cellatlar vahşi katil ellerinizle milletim uğruna asılmam, bana şereftir. Yaşasın Kürd, Kürdistan, benden kurtulduğunuz için bu gün keyiflisiniz; lakin yarın ar ve zilletle efendilerinizin gözlerinin kapanacağını göreceksiniz. Yaşasın Kürdistan ! Kahrolsun düşmanları ...

Hayrullah Abdülkerimin sôyledikleri :

Musullu bir Arap Anneden doğdum. Babamı görmedim. Vatanın Kürdistanın hür, ve müstakil bir hayata kavuşması için, a-

amucazadelerimle berber çalıştım. Vatanım Kürdistan'a karşı vicdani borcumu eda ederek babamın milletimin Vatanının rizalarını kazandım, kanaatındayım. Kahrolsun düşmanlar, yaşasın mesut ve hür Kürdistan !

Ey Kürd milleti ! milletimin istiklali yolunda gözlerinizi dünyaya kapraken bu kahramanların söylediklerini, ve bundan evvel Diyarbakir, Süleymaniye, Mahabat, Barzan, Koggiri, Dersim, Sasun, Çabakçur, Ararat ve sair yerlerde Kürt milletinin hürriyet ve istiklali yolunda, canini feda eden binlerce kahraman vatanın saadet ve kurtuluşunu, hayatını istihkar ederek hürriyet ve istiklala kavuşuncaya kadar, hiç bir şeyden yılmıyarak çalışmak vacibin olduğunu iyi bil.



şeyh Ahmet, Barzanlıların büyük bir kısmı ile bazı zabitanla beraber Irak hükümetine teslim olduğunda, Mollo Mustafa, Irak hükümetine teslim olmamaya, son nefesine kadar harp etmeğe karar vererek tüfegim elimde olarak ölmeye teslim olmaya tercih ederim, demişti. Kharaman Barzani kendisini canından fazla seven beş yüz kadar cengaverle İran, Irak, Türkiye hükümetlerinin aldıkları şiddetli askeri tedbirlere rağmen 25 Mayıs 1947 de, Irak hükümeti nüfuz mintikasından geçerek üç devlet hududunun birleştiği sinor üzerinde, Türkiye cihatindeki dağ kısmına yerleşti. Irak ve Türk hükümetleri hazırladıkları büyük bir kuvvetle kendisini ve beraberlerindeki yigitleri mahv için çirpiniyorlardı. Molla Mustafa fevkeladde meharetle ve cesaretle yaptığı şaşirtici muharebe manavraları ile Irak ve Türk askerlerinin takibatından kurtularak tekrar İran arazisine girdi ve ittihadi Sövyet cümhuriyeti yolunu tuttu; İran hükümeti Barzaniyi tenkil için tahsis ettiği motorlu vesaiti harbiye ile mücehhez on bin mevcutlu askeri kitaati ile, Barzanın takibatına koyulmuştu. Tayyare hücumları ile daima taciz edilen Barzanlılar, sarp dağlarda kendilerini tayyarelerden muhafazaya çalışıyor, takibine koyulmuş olan on bin İran askeri ile çetin mücadelelerde bulunarak, iki yüz yirmi kilometre uzakta bulunan Sövyet hududuna doğru ilerliyordu. Sövyet hududuna on sekiz kilometre mesafede bulunan



şehid Kolonel M. Hoşav, Irakta faşistlar tarafından asıldı.

«ŞET» Köyünde, İran Askeri bütün kuvvetile top, tağ, zirhli otomobil ve tayyarelerin iştirakile Barzanılara yaptığı hücumda Barzaniler şeref sahasında kendilerini tehdit eden ölümle pençeleşerek her vaktten ziyade büyük kahramanlıklarla, İran ordusuna mukabelede fazla şecat gösterdiler; bir kaç gün şiddetli bir muharebeyi müteakip kahraman Barzaniler 15 haziran 1947 günü aras nehrini geçerek Sôvyet Hükümeti arazisine girmeye muvafak oldular. İran ordusu ile yapılan çarpışmalarda, beş şehid, on iki yaralı vardı. Harbin çok şiddetli olmasına göğüs, gererek yaralıları terk etmediler, beraberlerinde götürdüler. Barzanilerin, Sôvyet arazisine girmek istekleri, biraz müşkülata ugradı isede bilahare istekleri Kabul edildi. Barzaniler Stalin Hayatta bulunduğu müddetçe Sôvyet hükümetinden kendilerine layik iyi bir muamelele görmediler. Polis sekreter şefi hain LAVNTI PERIYA Azerbeycan Baş Vekili hain Cafer Bakiroftan Barzaniler ve bütün Kürtler hakkında aldığı raporlara binaen muamele yapıyordu. Hissen şüuren TURANIZM mefkuresini taşıyan Azeri bakirof Kürtlerin aleyhinde olduğundan elinden geldiği kadar millî haklarının elde edilmesine mani olmaya çalışıyordu. Mahabat Cümhuriyetinin tesisinden evvelki günlerde dahi kendinde bu fikrin eseri görülüyordu. Hatta Mahabadi Azerbeycan cümhuriyetine bağlamak bile istemişti. Tebriz cümhuriyetine yapılan fazla muavenetin Kürt cümhuriyetinden esirgenmesi hep bu hüsumetten ileri geliyordu. Merkezi ittihadi Sôvyet Hükümeti Erkanı Bakirof gibi Ajanların verdiği hakikati saklayan ve değiştiren raporlardan yanlış fikirlere saplanmaları Barzaniler hakkında iyi bir muamelenin yapılmamasına sebep olmuştu. Stalinden sonra PERIYA ve BAKIROF fena amellerinin cezası olarak idam edildikten sonra yerlerine gelen zevat Barzanilere iyi muamele Yapmaya başladılar. Barzanilerin büyük bir kısmı sanat sahibi oldu hatta Molla Mustafa bile Moskova lisan akedemisinde tahsil etti. Hain Per-yave Bakrof da idam olundular.

Berberlerinde bulunan bir avuç Kahramanla İran, Irak, Türk mütteffik üç devlet askerlerinin aldığı siki tetbirleri çiyiniyerek ittihadi Sôvyet devletine iltica eden Barzani o diyarda bulunduğu on iki sene müddet zarfında hiç bir gün kürdistanın kurtuluşu ni-



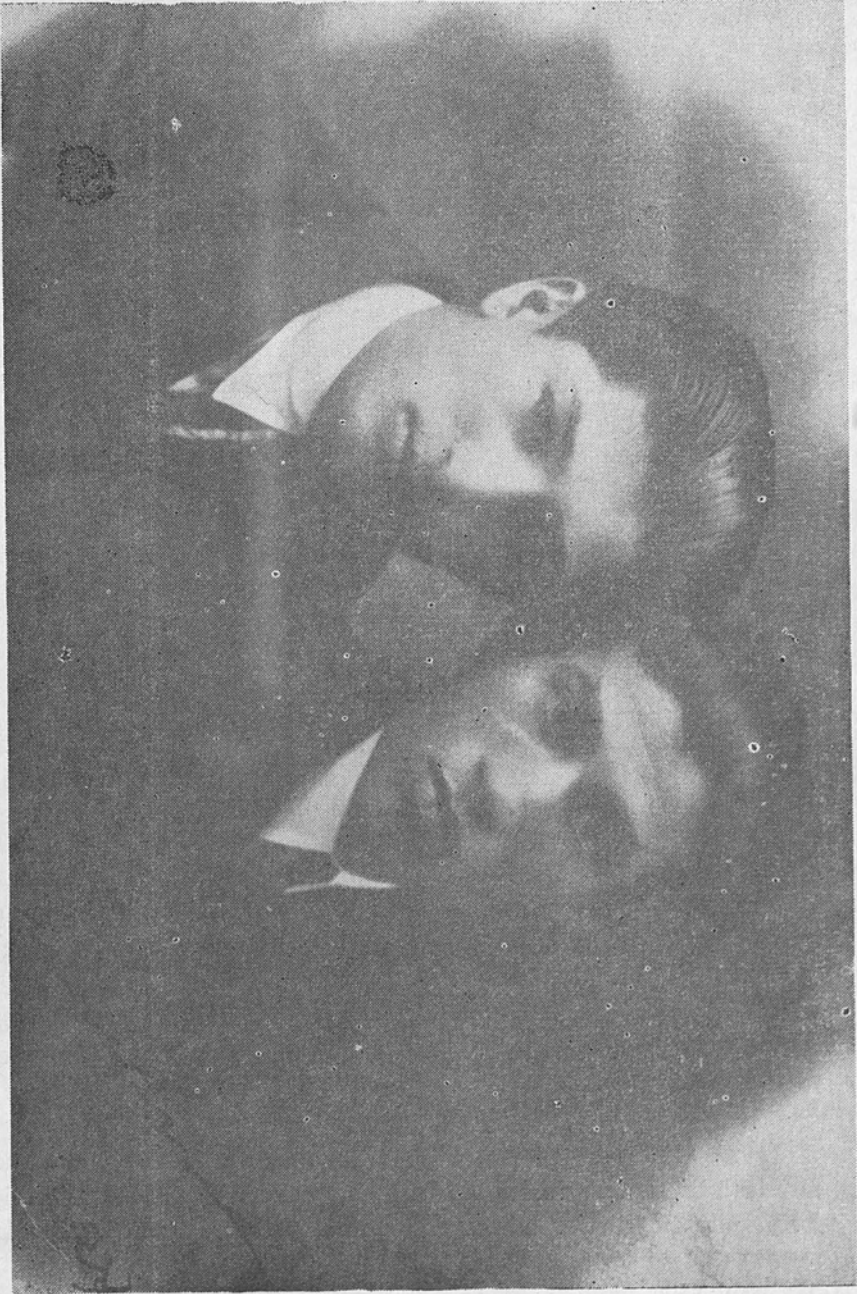
şehid Kolonel M. Mahmud Irak faşist Kurban larından.



şehid Kolonel Hayrullah, Irak faşist Kurbanlarından.

dalini kalbinden çikarmiyarak gittikçe artan bir muhabbetle Kürdistana dönüş günü geldi. 1958 de avdetini yaliniz Kürdistan halki Kürtler degil, bütün iraklilar büyük tezahüratla karşıladilar. Nuri Said ve Abdülilah idare rejimine en ziyade muaraza gôsterip mücadele eden bütün, Irakta Molla Mustafadan başka bir kimsenin bulunmaması kendisine halkin muhabbetini kazandırmışti.

Molla Mustafa, Sôvyet hükümetinden avdetinde irakta yapılmış olan 1958 inkilabının feyzinden Kürtlerde istifade ederek milli haklarını elde edeceği ümidini besliyordu. Vaka ilk aylar zarfında Abdülkerim Kasım hükümeti bunu taahhüt etmiş gibi idi. Yapılan Irak muvakkat düsturunun üçüncü maddesinde Kürtlerle Arapların, devletin idaresinde şerik oldukları zikredilmek suretile, Kürtlerin milli haklarının itiraf edildiği aşikar bir surette gösterilmişti. Bu sarahata ragmen, aradan iki sene gibi bir müddet geçtiği halde, milli haklarının verilmesinden mahrum edilen Kürtler başka bir çok suretlerde tazyik ve izac edilmeğe başlamışti. Bu haldan şikayette bulunmak üzere aşiret reislerinden mürekkep bir heyet bagdada geldi. Kürt lisanının Kürdistan mekteplerinde okutulmasından ve hükümet dairelerinde Kürt lisanının resmi lisan olarak kullanılması ihmal edildiğinden bahisle tanzim ettikleri mazbatadan bu hal böyle devam ederse Kürtlerde, cezairliler gibi hareket edeceklerini bildirmekte idiler. Layihada deniliyordu ki Kerkük, Süleymanyeye Maarif müdüriyetleri lagvedilerek bagdat maarif Müdüriyetine bağlandı. şaklavada 1961 Yazında toplanması mukarrer olan Kürt muallimleri konferansının toplanmasına müsaade edilmedi. Kürtçe neşriyat yapan habat, Kürdistan, Roja Nu, Azad, Sevtülekrad, Zanisti, hetav gazete ve mecmuaları kapatıldı. Bagdat radyosunda Kürtçe izae menedildi. Kürt kelimesini işitmek bile istemiyorlardı. Mesela asırlardan beri Kürdistandan bagdada gelen «Kürt bugdayı» namile tanınmış bugdaya bile şimal bugdayı denmeye başlandı. Yeni den bir Kürt memuru tayin edilmiyordu. Bir çok Kürt memuru azledildi. Bir kismida Irakin cenubuna nakledildiler. Bu ve buna benzer mesailden bahsile tanzimedilen layihayı takdim etmek isteyen rüesa heyetini Abdülkerim Kasım kabul etmedi. Bu esna-



Kadri Can ve Reşit Kürt
Mektep sıranlarında

da bagdatta bulunan Mustafa Barzani, artik Bagdadтта kalmanın makul olmadığını düşünerek, Bagdadi terkile Barzan Mintikasına gitti.

Abdülkerim Kasım Nuri Said zamanında ki usulü takip ederek aşiretleri yekdigeri aleyhine tahrik ediyor, her şeyden evvel Kürtlerin mukavemet merkezi olmakla tamılan Barzani mintikasını darbelemek istiyordu. Zibari, Rikani, Biradost, İolan, Herki, aşiretlerini Irak askeri harekete başlamadan evvel, Barzaniler aleyhine tahrikle Barzanilere hücum ettirdi. Evvela Rikaniler 1961 senesi baharında, Barzan mintikasına hücum ettilerdi. Barzaniler bu hücumu durdurarak mükabil hücumla, Rikanileri köylerinden çıkardılar. Rikaniler perişan bir halde Türkiyeye kaçtılar. 1961 senesi kışında Zibariler Barzan aşireti mintikasında «SAPA» vadisinde bulunan kildani ve Nestori köylerine tecavüz ettiklerinden, beş altı bin kadar kildani ve Nestori ahali, Bervarilerin yanına kaçmaga mecbur kalmışlardı. Bu hadise esnasında Barzaniler, hükümetin zibarilere gönderdiği dört kamyon esliha ve mühimati zabtettiler. Bagdat askeri nokta kumandanı general Abdülahin zibari reisine yazdığı mektupta, Barzanilerin eline geçti. üçüncü çarpışma Bervari aşireti ile yapıldı. Bervari aşiret reisi Tahsin bey hükümetin tanzim ettiği mukavamati şabiye teşkilatının mintika reisi idi. Bervarilerde perişan olarak Türkiyeye kaçtılar. Bervari reislerinden Tefvik bep, bir kısım bervarilerle beraber yanlarında çok miktarda silah ve cephaneye getirerek Barzaniye iltihak etti.

Barzani hükümetle harp edecek kadar hazırlıklı olmadığından, noksanlarını tamamlamadanevvel, hükümetle çarpışmak istemiyordu. Bazı demokrat Parti erkanının vakitsiz olarak hükümetle harbetmeğe sebebiyet verdiğine canı sikilmişti. Parti erkanında aşiret reislerinin harbe sebebiyet verdiğini söylemekte idiler.

1961 Martında Demokrat parti Kongresi bagdatta toplandığı sırada hükümet Kürdistanında bulunan askeri ve polis kitaatını takviye ederek kürtler hakkında yapmak istediği icraati, silah kuv-

vetile tatbik istiyordu. Parti azasından bir kısmı, İbrahim Ahmetle beraber hükümetle çarpışmayı mümkün olduğu kadar tehir etmek reyinde idiler. Celal talibani, ve bir takım gençler hemen harbe başlamak istiyorlardı. Partinin siyasi bürosu Celal Talibaniyi Barzaninin fikrini öğrenmek için yanına gönderdi. Barzani hazirsizlik kıyam etmenin doğru olmadığını söyliyerek, her şeyden evvel Silah tedarik ederek teşkilat yapılmasının zaruri olduğunu Söyledi. Bu tarihten bir ay evvel aşiret reislerinden mürekkep bir heyet yine Barzaniyi ziyaret ederek bütün aşair halkinin, Abdülkerim Kasım aleyhine kıyam etmek istediklerini söylemişlerdi. Barzani, Bunlarada Kıyam etmek zamani olmadığını söyliyerek bu işten sakilmasını tembih etmişti. Kıyam etmek niyetile muhtelif mahallerde toplanmış olan aşiret kuvvetlerinin dağılmalari için partinin siyasi bürosunda azadan ömer Debabeyi bunlara göndererek dağılmalarını ve harbe meydan vermemelerini, tavsiye etmişti. Kürtler aleyhine hareket yapmaga bahane arıyan hükümet 9 eylul 1961 tarihinde bir askeri livasını Derbendi handan geçirerek Süleymaniyyeye gönderdi. Bu askeri tenekulatla Kürleri Kuşkulandırmak istiyordu. Derbendi Handan geçen askerinin ahaliye yaptığı fena muameleden müteesir olan bazı coşkunkanlı parti gençleri ile asker arasında başlayan müsademeye, aşiret kuvvetleride iştirak etmekle fiilan harbe başlanmış oldu. Irak ordusu tayyareleri ile ağır topları ile Kürt topluluklarını bombardıman ediyordu. 10-11-12 eylul günlerinde muhtelif noktalara hücum eden askeri kitaatinin bir kolla 18 eylülde Barzani mintikasına hücumu başladı aynı zamanda zibarılarda Barzaniler aleyhine harbe geçerek askere yardımcı oldular. Bundan sonra dirki Barzani harp etmege mecbur Kalarak büyük kardeşi şeyh Ahmetten ayrıldı.

Barzani benimle olmak istiyen beni takip etsin, diyerek sarp dağlara çekildi. Az bir müddet zarfında kendisine beş atlı bin silahlı cengaver iltihak etti. Zaho gediginde Irak askeri ile yaptığı çarpışmalarda tamamen muvafakiyet elde eden Barzani «BATOVA» mevkiinde yapılan harptede askeri perişan ederek, tamamen vâziyete hakim olduktan sonra Kürdistanın şark cihetine geçerek, oradada aynı surette muvafakiyet kazandı..

Barzani 1961 den 1963 e kadar yaptigi harplerde tatbik ettigi teknikle, Irak ordusunu perişan ve orduya yardimci olan caşlari- da müzmehil vaziyete soktugundan, irakin şimal kısmi savaş kahramanlarının hükmü altına girmişti. Barzani kendisi ile mütefik aşiretlerle irak ordusundan firar edip kendine iltihak eden askerleri tanzim ederek ordudan zabtettiği silahlarla bunlari tas- lih etti. Kürdistanin cenubuna kadar nufuzunu tevsi eden Barza- ni orada bulunan parti kuvvetlerilede ittisal ederek, Revandiz daglarından cenup mintikasina kadar olan yerlerde mevcut polis mevkilerinin zabtile, Kürdistan savaşı Kuvvetleri Revandizdan şaklava vadisine dogru bir Kavis yaparak Hoşnav vadisinde bu- lunan «HERAN» kasabasini ele geçirdiler. Bu suretle Salahaddin dagi silsilesi ile Sefa dagini istila eden savaş Kuvvetleri bu hare- ketlerle Ravandizda bulunan 12,000 on iki bin mevcutlu Irak li- vasini ihate etmiş oldular bu vaziyet şubat 1963 inkilabina kad- ar devam etti. Bu harekete iştirak eden şehirli parti efradi kuv- vetinden de istifade edilmişti.

Mustafa Barzani askeri dahasile çizdiği hariküladde plani maiyetindeki mahir, cesur, fedekar PEŞMERGE efradi tam zam- anında ve lüzumunda fazla bir gayret ve cesaretle yerine getir- diklerinden modern silahla mücehez ve adeden kendi kuvvetinden çok fazla miktarda bulunan Irak askerini kısım kısım perişan bir hale sokmuştu. Kürdistan savaşının ağır darbelerile beyhuş ola- rak yere serilmiş olan Abdülkerim Kasim hükümeti BASILERIN vurdukları darbe ile büsbütün ortadan kalkınca Kürt savaşı mü- mesilleri itibar edilebilecek Fuad Arif ile Salih Yusifi basilerin bu muvafakiyetini teyid ve kendilerini tebrik etmişlerdi. Hükmü istilam eden basiler neşretikleri beyanda sarih olarak Kürtlerin milli haklarını ilan ediyorlardı.

Barzani senelerden beri Abdülkerim Kasim hükmü aleyhine harbeden savaş erkani aşiret reislerini, Demokrat Parti Liderle- rini, ve savaşı alakası bulunan bütün etrafları topliyarak basi- lerle yapılacak müzakere esasatini hazırlamak üzere kôysancak kasabasinda bir kongrenin toplanmasına karar verdi. Toplanan bu Kürt milli Kongresi 1963 senesi Mart ayininin 18-22 gününe ka-

dar toplantısına devam etti. Molla Mustafa toplantılarda başkanlığı bir cemile olsun diye, Celal talibaniye terketmişti. Müzakere neticesinde Kongre Kürt isteklerini hükümet merkezine bildirmek için, Celal Talebaninin başkanlığında on dört kişiden mürekkep bir heyet intihap ederek Bagdada gönderdi. Giden heyet hükümetin işi ciddiyete almiyarak ovalamak suretile vakit geçirmekte olduğunu anlayınca talibani kestirme terik olarak Kahireye gidip nasir ile görüşmeği münasip gördüğünden kahireye gitti. Irak, hükümetide bu hususu targib etmekte idi. Talibani Bagdattan ayrıldıktan sonra Irak hükümetinin Kürt heyetine gösterdiği kötü muamele sebebiyle Talibani Kahireden Bagdada dönmiyerek başka bir tarikile gelip savaşa itlihak etti. Bagdatta Salih Yusifinin başkanlığı altında biraktığı heyet hükümet tarafından tevkif edilerek tazib edilmekte idiler.

Basilarla Kürt savaşı erkani arasındaki münasebetler bozulmaga yüz tuttuğu bir zamanda bu durumu mühimsemiyen parti ileri gelen azalarından bazilari, Barzaniyi Parti riyasetinden atarak kumanda selahiyetlerinden Tecrit etmek teşebbüsünde bulundular. A Kasim hükmü devrildikten sonra Barzaninin nüfuzunu kirmek emelile bir kısım particilar köylülerle amele sinifini ve aşair efradini birleştirek savaşın bel kemigi mesabesinde olan aşair reisleri ve büyük arazi sahipleri aleyhine beraberce mücadele etmelerini saglamlaştirmaga çalışıyorlardı.

Barzaninin Kürt milletinin esaretten kurtuluşu ugruna ihlasla senelerden beri yaptıği fedekarane hizmetin verdiği harikülade yetkili kudretile, her biri bir aslan kadar kuvvetli ve çok yüksek onura malik aşair reislerini bir birine lehimliyerek yüksek şahsiyetine merbut, makul bir Kurtariş teşklati meydana getirmesini parti erkanından bir kısmı göz önüne almagı idrak etmiyerek, savaş dahilinde ikinci bir kiyade icatla vaziyete musaytar olmak hirsini göstermekte idiler. Halbuki, parti efradi kuvvetleri aşair kuvvetleri karşısında hiç denecek kadar zaif bir halde idiler. Barzani savaş kaidi ve partinin resmi reisi olması siffatileden biten İşlerin kendi emrile laakal müşaveresile olmasının zaruretini anlamak istemeyen Talibaniden disipline mugayyar usul-

süz hareketler çikiyordu. Talibaninin Savaş Kumandani parti reisi Barzaninin muvafakatini almadan, kendiliginden Misira gitmesi yolsuz, ve savaşın merkezi heyetne ehemiyet vermedigini gôstermesi itibarile muahezeye müstahaktır. Parti erkanina karşı daima sempati ve ihtiram gôstermekten geri kalmayan Barzaninin tevazüüne mükabil Parti mümesillerinin bir kısmi bilhassa IBRAHİM AHMET Barzaniyi Kaydirarak Savaş vaziyetini kendi eli altına almak hevesini izhar etmege başlamıştı. Halbuki hakikatta parti kuvvetleri ehemiyetli bir yekun teşkil etmemekle beraber mevcut olanlarda ekseriyetle Barzani tarafını iltizam, etmekle beraber mevcut olanlarda ekseriyetle Barzani tarafını iltizam, etmekte idiler. Parti mensupları ilk evvela hükümetle çarpışmaga başlamış olduklarına ragmen bidayette ellerinde pek az silah vardı. Talibani Erbilden kerküke para nakil eden zirhli otomobillerin taşıdikları parayı müsadere ettiginde kendisi ile beraber on sekiz nefer vardı. Bununda ancak on ikisi müsallahtı. Bizat kendisinin elinde bir av çiftesi bulunuyordu. Halbuki Barzani daga çekildiginde bir kaç gün zarfında kendisine beş alti bin silahlı bir kuvvet iltihak etmişti. Barzani 1931 tarihinden beri, hayatını istihkar ederek Kürdistanın esaretten kurtuluşu yolunda, yaptığı şerefli mücadeleye ilaveten şahsına bağlı silahlı kuvvetlerin adedide büyük bir yekun teşkil ettiginde, ister istemez, savaş vaziyetine hakim idi. Savaşın başarılmakta olan muvafakiyetleri ve iyi idaresi muhakkak surette onun şahsiyetinin eseri olduğunu takdir etmiyerek aleyhinde bulunulması milli davaya pek çok fenalık ve mazarrat getiren hiyanet derecesinde bir hareket olduğunu tessüfle kaydatmak lazımdır. Her işte bir ikilik doğurmak isteyen bazı parti erkani muhlis vatani bir hisle duygulu olsalardı Barzani Kiyadesine sağlam bir inançla bağlılık gösterir ve icraatına yardımcı olurlardı. Bu suretle savaş umurunda, layikile daha iyi bir surette düzenlenirdi. Bôyle yapılmayıpta taraftarlarının pek zayıf olduğuna bakmiyarak tefkir itibarile Barzani ile kıyas edilmeyecek derecede derin olmadıkları halde her şeyi istedikleri gibi yapmak hirsini terketmemeleri enaniyetlerine ve hüsnüniyet sahibi olmadıklarına delalet eder. Bu kabilden Talibaninin Erbildin Kerküke nakil edilirken müsadere ettiği otuz bin dinarin on bininin barzaniye gönderilmesi bile yeri-

nde yapılmış bir iş değildi. Bu müsadere edilen paranın tasarrüfû merkezi heyetin emri ile ve Barzani marifetile olması lazımdı. Talibinin bazı kimselerle ittifak ederek Süleymanyeyele olması lazımdı. Talibaninin bazı kimselerle ittifak ederek Süleymaniyei işgale teşebbüsü bile kiyadenin emir ve müvafakati alınmadan yapılmıştı velhasıl parti erkanından bazıları her hususta kendilerini amiri mutlak ve savaşın dimağı merkezinde göstermek istiyorlardı. Savaş bidayetinden beri bu gibi yolsuzluklar yapılıp dururken irak reisi Cümhuru Abdüsselam Arifle savaş mümesili Barzani arasında 10-2-1964 tarihinde yapılan «ateş Kes» ittifakını parti erkandından Celal Talibani bizzat imza etmişken irakta hazır bulunmayan İbrahim Ahmet dündükten sonra, bazı partilerin yaptıkları propagandalarda ittifakin Kürtlerin hukukunu temin edecek şekilde olmadığını, bunun ittifak değil, istisla olduğunu söyliyerek hükmi zati istihsalına karar vermiş olan Kürt milletinin bu ittifaki kabul edemeyeceğini Propaganda yapmak suretile etrafa yayıyorlardı.

Her hanki bir hizip efradi arasında ihtilaf vukuunda yapılması mutad olduğu gibi bir kongre toplanarak gürültüsüz bir şekilde ihtilafın halli dahili nizamname icabından olduğu halde bunun aksine olarak hizip sekreteri İbrahim Ahmet Reis Barzaniden parti riyaseti salâhiyetinin alınmasına karar verdiler. Barzani ve hizip kaide efradi nizamnamaya muhalif, usulsüz yapılan bu toplantıya itiraz ederek arada vaki anlaşmazlığın izalesi için yeniden bir kongrenin toplanmasını müteaddit defalar parti sekreteri İbrahim Ahmetten İstedilersede vaziyeti siyasiyenin ve Irak ordusu ile harp halinde olmanın nezaketine ehemmiyet vermeyen sekreter İbrahim Ahmet ve zümresi istenen bu kongrenin toplanmasına muvafakat etmediklerinden hayati bir zaruret olarak altıncı parti kongresinin toplanmasına karar verildi. Sureti mahsusede davet edildikleri halde toplanan kongre içtimaina iştirak etmeyen İbrahim Ahmet, Celal Talibani ve diğer bir kısım partilerin Savaş maslahatına mugayyir yolsuz hareketlerinden dolayı, partiden çıkarıl malarına karar verildi. İbrahim Ahmet, Celal Talibani ve arkadaşlarının ellerinde bulunan partiye ait emval ve eşyanın yeni intihap edilen parti merkezi kuruluna teslimi ken-

dilerinden istenince toplanmış olan altıncı kongrenin meşru bir toplantı olmadığını iddia ederek eşyayı teslim etmekten temerrüd gösterdiklerinden mecburi olarak aleyhlerine kuvvet istimal edildi. Fazla bir mukavemet göstermek kudretinde olmayan müte-meridin, çok hafif bir çarpışmadan sonra İrana kaçmağa mecbur kaldılar.

Partiye ait elleri altında mevcut nakdi para ile bir kaç yüz silah ve bir Kaç ton eşyayı beraberlerinde kaçırdıkları gibi ma-vat mintikasında ambar edilmiş ne kadar yiyecek ve zehair varsa kaçmadan evvel hepsini yakarak savaşın iase işine büyük bir za-rar yaptılar. Bütün bu fenalıklara rağmen milli meslahat iktizası düşünülerek geriye dönebileceklerini savaş lideri Barzani kendilerine teblig ettiği halde bu teklife kıymet vermiyerek bir Kaç hafta sonra Irak İrân hududu üzerinde bulunan Kürt köylerine hücumla bir kısım PEŞ MERGE efradı ile ahalden bir kısım hal-ki katil ve köylerini yağma ettiklerinden Peş Merge kuvvet ken-dilerini ikinci defa olarak tard, ve İrân arazisine kaçmağa mecbur etti. Bundan sonrada sükut etmiyerek savaş lideri aleyhine yalan-klar dolu neşriyat yaparak ahalinin fikirlerini zehirlemeğe baş-ladılar. «Abdüsselam Arifle harbin durdurulması için yapılan itti-fak şeraitinin Kürtlerin milli menfaatlarını temin eden bir anlaş-ma değil bir istislaam olduğunu» propaganda ederek Barzannin Kürdistanı sattığını ağızlarına sakız yapmışlardı.

1965 Senesinde Irak ordusu yeniden askeri harekete başladığı zaman İbrahim Ahmet ve arkadaşları Kürdistana dönmeğe İstediklerinde iki def'a Savaş aleyhine silah istimal ettikleri hatasini itiraf ile af talebinde bulduklarının beyanı, merkezi heyet tarafından kendilerinden istenince buna muvafakat etmediklerinden başka savaş aleyhine neşrettikleri yalanlarla da iktifa etmiyerek askeri hareket esnasında bazıları gizli olarak Bağdada giderek zümreleri namına savaş ziddina hükümetle ittifak yapılan. Bu yapılan hiyanetten nefret eden Kürt davasına ihlasla bağlı vatanseverlikleri ile tanımış parti erkanından NURI ŞAVIS, ALI ABDULLAH, NURI AHMET, Ve yüzlerce Peş Merge efradı savaş teşkilatına geriye dönüler. İbrahim Ahmet, Celal Talibani

savaş aleyhine yalınız iftiralar icat ve muamereler tertibi ile kal-miyarak, askeri hareket esnasında fiilen Irak ordusuna yardım etmek suretile, savaşı sôndürmege çalışıyorlardı. Kerkük, Süley-maniye savaş teşkilatı arasına fitne sokarak kendilerini savaş al-eyhine çevirmege matuf gayretleri uyanık olan bu teşkilat efradinin derin bir ihtimatla savaş liderine bağlılıklarına tesir yap-a-madı. Savaşın temiz ve saf şöhetini kirletmek niyetile savaşın istimar devletleri elinde alet olduğu şeklinde uydurdıkları bir ta-kim eracif neşrederek efkar üzerinde savaş aleyhine fena bir fikir yaratmaga çalışıyorlardı. Diğer taraftan Irak hükümetinin nakdi muaveneti ile yaptıkları hainane teşebbüsatla dünya efkari um-umiyeini igfal ederek Irak hükümeti hesabına uygun bir kıyade icadile Barzani Kiyadesini bertaraf etmek istemekte idiler. Celal Talibaninin müzeyyef savaş mümesili olarak Avrupaya yaptığı seyahatlarda bu sıffatla verdiği tasrihat ve teşebbüsat ve sairenin hepsi kendilerine umdukları emelin husulunu temin edemedi. Si-yasiyen, askeriyen iflas eden İbrahim Ahmet, Celal Talibani ve pek mahdut adatte kalan taraftarları Irak hükümetinden aldıkları bol, bol nakdi para ile tutunamasalardı, çoktan isimleri silin-miş olurdu. Bununla beraber isimleri silinmiş olmadı isede, Ka-dir şinas Kürdistan halkı arasında hain ve müsekef «CAŞ» zilleti lakabını kazanmış oldular. Celal Talibaninin hala ôteye beriye ci-rid etmesi Kürdistan davasına yaptıkları hiyanetin fenalıklarını gizliyemez. Barzani ve arkadaşlarıyla arasında hulusi niyetle milli meslahattan doğan bir fikir ihtilafı vardise ve bunu parlak savaş kuvvetini zayıf düşürmege çalışacaklarına çekilip evlerinde otur-malı idiler. şerefli mühlis bir kimsenin yapacağı iş bu idi tuttuk-ları yolla büyük fedekarlığa katlanarak hürriyet için milli hakla-rına kavuşmukiçin senelerden beri harp eden Kürt milleti davası-na yaptıkları hiyanet sebeble on beş milyon Kürdün tarih önün-de lanet ve nefretini kazanmış oldular.

Kürt Savaş kuvveti teşkilatı milletten aldığı feyizle sağlam bir esasa dayanarak Kahraman general Barzaninin Liderliğinde Kürdistanın her tarafında vaziyete hakim ve bütün Kürtler uya-nık bir varlık halinde idiler.

Bu Kudretli mevcudiyetine cahil caşların ve nede müsakkaf caşların Irak askerine yardımı savaş kuvvet ve mekanetine bir

tesir yapamaz; muhakkak olarak muzaferiyet Kürdistan davasi kahramanlarinindir.

Yaşasan, yine yaşasin Kürt Vatansever, savaş kumandanlari ve demokrat Parti teşkilati. Yaşasin Peş Merge efradi, Çok yaşasin büyük rehber Barzani Kahrolsun hain Müsekkef ve cahil caşlar ve Kürdistan davasi düşmanlari.

« BAGDAT PAKTI »

Bagdat pakti ve ya Bagdat hilfina dair bir etüt yapabilmek için insan çok eski zamanlardan işe başlamak ihtiyacini duyar. Bu pakttan başka o kadar çok paktlar ittifaklar kongreler varki bunlari tarihlerini mevzulerini hatirlamak çok karişik, meçhulleri müteaddit maddelerle halletmek kadar müşküldür. Son yarim asirlik vukuati taharri ve tetkik edilipte vüzuh ile göstermek bir «Laberent» de, yol bularak aydinliga cikabilmek işine benzer. Mamafih biz yaliniz Bagdat pamktinin, seyrini, hedef ve neticesini ortaya koymaga çalışacagiz. denildigine göre Bagdat paktinin esasi 1950 senesinde Konulmuştur İlk defa Amerika ve Ingilterenin teşvik ile Türkiye ve Irak hükümetlerinin teşebbüsleriyle işe başlamış bulunuyor, Bagdat Paktina dair aleyhte yazilan yazilar, risaleler, tenkitlerin söylediklerine bakilirsä ilk defa Adnan Menderes ve Nuri Said hükümetlerinin Türkiye ile Irakta yaptiklari görüsmeler üzerine 1955 senesinde Pakt akdedilmiş İran, ondan sonrada Pak'istan Pakta girmişlerdir. Ingiltere işi eline almış Amerikada Mürakip, müşahid olarak pakta dahil olmuştur. Ingilizler Irakta Faysal saltanati vasitasi ile bütün Arabistanda hakimiyetlerini genişletmek için Iraktaki mandalarini kaldirarak Irakin istiklalini itiraf ve müstakil Irakla bir muahede yapmak kararini verdigi gün Bagdat paktinin Kurulmasini düşünmüştür. Pakta dahil devletlerin söylediklerine göre bu Pakt «bolşeviklik tehlikesini önlemek» için pakta dahil devletlerin kuvvetlerini birleştirerek müttelik bir cephe teşkil etmek gayesi ile yapılmıştır. Paktin ilan edilen zahiri şekli böyle olabilir. şurasi muhakkaktirki Paktin gizli, kapali tarafı zahiri tarafından çok pek çok daha eh-

ehmiyetlidir. Bu sözün hakikata tamamen uygunlugunu kabul edebilmek için İngilizlerin Iraki istilasından beri Irakta geçen ve kayie göz atmak kafidir. Irakin petrollari ve askeri strateji ehemmiyeti dolayisile gerek Irak hükumtinin ve gerekse pakta dahil devletlerin kürdistanda takip ettikleri siyaset bu noktayı tevzih etmektedir. Malumdurki İngilizler Iraka ilk girişlerinde cenupta Irak hükumeti şimalda bir kürt hükumeti yapmak niyetinde görünüyorlardı. Sonra Irak hükumetini kuvvetlendirerek bekasini temin için Kürdistanin Irak hükumetine bağlanmasını, kendi mefaatlari icabından gördü. Bu husus Iraktaki bir İngiliz hokomiserinin Londra hükumetine verdiği raporda, açıkça gösterilmiştir. İngilizler bu siyasetin Irakta tatbikine hanki sebeplerle kani oldular. Bu ayrıca tetkik mevzuu olabilir. Kürtlerin teşkil edeceği bir hükumete itimadmi edemediler? Yoksa Türk milli kuvvetleri hükumetinin Anadoluda ehemmiyeli bir varlık göstermekte olduğunu gördüklerinden yeniden vücuda getirilecek bir Kürt hükumetile ittifak edeceğine Türk hükumeti ile anlaşmagi daha ziyade maslahatlarına muvafik gördüler. Velhasıl her ne suretle olursa olsun İngilizler, Kürdistan teşkilinden vaz geçerek, bütün kuvvetleri ile Irak hükumetine yardımcı oldular. Irakin istilasi günlerinde Kürtlere hususi bir teveccüh gösterir gibi olan İngilizler hemen birden bire Kürtlerin aleyhine döndüler. Irak hükumetinden memnun olmayıp kıyam eden kürtler aleyhine Irak hükumeti ile beraber ordulari ile tayyareleri ile şiddetli tenkil harbi yaptılar. Bu pakt alakadarlarının hepsi tarafından zahiren bir müdafaa pakti diye tarif edildi isedi hakikatta her şeyden evvel İran, Türkiye, Irak hükumetleri için yalnız «Kürt tehlikesine» karşı mütereken hareket etmek maksadi ile olduğu şüphesizdir. İranla Irak hududu üzerinde bulunan Cuvanru aşiretinin 1956 senesindeki kıyamında Irak hükumetinin iraka iltica etmek zarureinde kalan Cuvanru halkına hudutlarını kapamasi ve onları her insan için meşru iltica hakkından mahrum ederek, Irak hükumetinin merhemetsiz zalim icraatına karşı amansız bırakması bu paktin Kürtler hakkında yapılması bu gizli tutulan mevadi icabından olduğu muhakkaktır. Pakta dahil olan İran, Türkiye Irak devletleri milli menfaatları bakımından harici siyasetlerinde birbirinin ziddi oladıkları halde yalnız paktin Kürtlere müteallik gizli maddelerinin tatbikinde pakt lagvedilmiş olduğu halde bu gün bile

temamen müttefik bulunuyorlar. Sarahatan görülyoyoki pakt, hakikatta bu üç devlete nazaran yaliniz Kürtler için tasarlanmıştır. Bu hükümetlerin iktisadi içtimai nizamlarının başkaligi sebebile birinci derecede bolşeviklik tehlikesinden endişe edecek bir korkulari olmadigi aşikar, bir haktattir.

Abdülkerim Kasim zahiren pakti lagv ettisede paktin ruhu olan Kürtlere mütealilik kısmi yaşamakta, ve gizli mevadi her zaman için tetkike mehza bulunmaktadır. Harici siyasetlerinde, yekdigerinin aksi ve siyasi menfaatlari çarpışan bu devletler arasında halen yapılan görüşmeler, ilan edilen dostluklar, hep bu paktin ruhundan dogma şeylerdir.

Türkiye baş vekili Adnan Menderes iktidar mevkiinde iken, Israil devleti baş vekiline yazdigi ve arap gazeteleri elde ederek neşrettikleri mektubunda Menderes Kürdistan ismi ile tanilan coğrafi kit'anin devleti tarafından itiraf edilmemesi şartile Israilin Arap memleketleri üzerinde, ki bütün metalibatinin Türkiye tarafından teyid edilecegini vad etmekte idi. Sonra yine Menderesin Irakta Abdülkerim Kasim inkilabi münasebeti ile Israil baş vekiline yazdigi bir yazida bu inkilabin, hazirlendigindan haberi olmadigini bundan sonra Türkiye ile Israilin birbirlerini bu gibi hadiselerden haberdar etmelerinin lüzumunu bildiriyordu. Görülyoyorki Türkiye ile Israilin dost olmaları sebebile, harici siyasetlerinde yek digesine zid ve muriz vaziyette olan Türk ve Irak hükümetleri Kürt meselesi bahis mevzuu olunca, tamamen müttefik bulunuyorlar. Bunun delillerinden biriside kibris meselesidir. Kibrista bir Türk zati hüküm idaresi istiyen Türkiye ile Irak hükümetinin ayni zati hükmü isteyen irak kürtlerine verilmemesini müttefiklik kabul etmeleride buna delildir. Tekrar ediyoruz, Bagdat pakti Türkiye, Iran Irak devletleri için yaliniz Kürt meselesini ortadan kaldirmak için işlemiştir. Dahili işlerine hariçten gelecek en küçük müdahaleye karşı pek çok titiz olan pakt devletleri Kürt meselesinde «İstiklallari bahasina dahi olsa» Kürdistanda otoritelerini idame için vatandaş tanidiklari insanlari kirdirmakta yabancilarin müdahalelerini kendi rizalari ile istemekte idiler. Bu hususta bir delil daha: Bandong konferansinda Mongolyanın istiklali meselesi konuşulmuş ve teyid edilmiştir. Sonradan Irak-

taki Kürt meselesini milletler cemiyetine intikal ettirmek isteyen Mongolyanın aleyhinde pakta dahil devletlerin yaptıkları müşterek protestolar, paktin gizli mevadi icabından olduğuna delil degilmidir? Bandongtan sonra Kahirede çok büyük mikyasta Asya ve Afrikada yaşayan milletler namına, bilhassa istiklalleri için mücadele eden milletler namına, bir konferans toplanmıştı. Her milletin kendi mükadderatına hakim olmak hakkını konferans, kabul ederek, Kıbrıs, Madagaskar, Halic gibi nüfusları adetçe nisbeten az olan milletlerin istiklalleri itiraf edilmişken, orta Asyada yaşayan ve nüfusları on beş milyondan fazla bir yekuna balig olan Kürt milletinden bahsedilmemesi insani, takaddümi, İştiraki fikirlerden mülhem olduğu bilinen kahirede toplanan milletler Kongresi için bir nakise teşkil ettigine şüphe yoktur.

Türkiye, Irak ittifakına İran, Pakistan, İngiltere devletlerinde iştirakından sonra yapılan ittifak muhteviyati mucibince paktin daimi meclisi kurulmuştur. Irak baş vekili, Türkiye baş vekili Adnan Menderes, İran baş vekili Coderi Mehemed Ali, İngiltere baş vekili Harun Makmeladan mürekkep» 21-22-teşrinin sani 1955 tarihinde Bağdatta Kasrı Zuhurda bir toplantı yapmıştı. Birleşik Amerika devleti sefirini daimi meclisle ittisal ve meclisin mesaisini müşahedeye memur ederek pakta dahil devletlere Amerikanın yardımında bulunacağını vadini vermişti.

Paktin daimi meclisi neşrettiği belagda pakti teşkil eden müttetik beş devlet arasında müttehid milletler misakinin 51 maddesine tevfikân müsavat üzere muamele yapılacağını kaydederek orta şarkta sülh ve selametın mühafazasını temin maksadı ile bu müttetik devletlerin hanki birine karşı — burasına dikkat — yapılacak tahribkar hareketi müttetik devletler kendi memleketine karşı yapılmış gibi addederek müştereken müdafaa etmek hususunu tekid ederek ilan ettiler. Bu belagda Irak, Türkiye, İran devletlerinin dahili emniyet ve selametlerini tehdit edecek milliyet-perver hareketlere karşı müşterek müdafaa tertibatı alınarak yekdigerine yardımcı olmaları sarahatan kaydedilmişti.

Bagdat paktına İngilterenin inzimami muvafakatının avam

kamarasında isteyen hariciye vekili Antoni meting mecliste aynen şu sözleri söylemişti «ingiliz siyaseti orta dogu mintikasında faal müdafaa vasitelerinin tesis ve muhafazasına çok eskiden beri taraftardı; bu ihtiyacı basit coğrafi hakikatlar,, ve stratejik sebepler doguruyordu. Fakat şimdi petrol menbalarının istismarında faal müdafaa tertibatının bu mintikada tesisine mühim amil oldu. Bu son zamanda orta doguda milliyetperver hareketlerin zurehurunu, atom silahlarının mevcudiyetini hesap ederek ona göre bir siyaset takip edilmesi zaruridir. İşte bizimde pakta girmemizle istedigimizde budur. Britanyanın irak ile olan müdafaa tertibatını yeni esaslara dayanarak iyiden iyiye takviye etmek lazımdır » Hariciye veziri pakta at umumi noktaları izahtan sonra «Asurilerin müstakbeli hakkında Irak baş vekilinden teminat aldık onları asker ve sivillerinden mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının Irak hükümeti vezainde istihdamına, ve kendilerine mesken inşa edilerek irakta Iskanlarına iraklılar muvafakat ettiler. İngiliz meclisinde aynen bu kelime kullanıldı Mesihî Asurilerin müstakbeli düşüncesile yapılan endişeli münakaşa neticesinde, Irak hükümetinin Asuriler hakkında verdiği teminattan mütmeın olarak ingiliz hükümetinin pakta iştirakına muvafakat edildi. Görülüyorki ingiltere hükümeti iraktan şeklen veya zahiren çekilirken dahi mesihî Asurilerin müstakbellerini düşündüğü halde, asil vetenlerinden binlerce seneden beri yaşamakta olan müslüman kürtlerin bir kelime ile olsun, bahsini yapmamıştır. Nasıl yapsunki bizzat kendisinin tertip ettiği bu Pakt Kürtlerin aleyhine yapılmıştır.

Orta doguda Kürdistanda kendini göstermege başlayan millet perver hareketi ziddina adeden İngilizler, Iraki takviye suretile Kürtlerin milliyet perver hareketini tahripkar hareket diye tevsif ederek, yapılan pakta esas tutularak Kürt milleti haklarının husulunu çiynemiş olduğunu daima hatırlarda tutmak Lazimdir

KURDUN AYDIN GENÇ EVLATLARINA

Milli Hukukunun meşrutiyetine sağlam bir inançla siyasi sa-

haya atıldığı 1908 tarihinde yapılan hürriyet inkilabından itibaren, bu güne Kadar milletimizin geçirdiği mücadele safahatini dikkatle okursanız muvafakiyetsizliğimizin en büyük sebebinin cehalet olduğunu görürsünüz.

Evet Kürdün en büyük düşmanı kara cehalettir. Kürde hayr istemeyen Hilafet hükümetlerinin ihmâl edeci elleri arasına, kendimizi dini bir tevekkülle, teslim ederek uzun asırlar boyunca milletimizin benliğini tebarüz ettirecek milli duygulara ilgi göstermeden, uyuşturucu telkinlerle gittikçe ağırlığı artan cehaletin baskısı altında, ezilip kalmışızdır. Bu kafi gelmiyormuş gibi diğer taraftan çekiç darbeleri gibi her gün başımızda takirdiyan yirpratici icraat, gün geçtikçe milletimizi daha duymaz bir hale getirmişti. Şüphesizdirki milletimizin uyusuk olarak mütevekilane bu zülme katlanmasından din üleması ile ve «rüesa» geçinen kimseler mesuldurlar, dünya ehvalinden habersiz bırakılan halk kitlesi denilen zavallıların bu hususta hiç bir kabahati yoktur. Onlar tam manasile تمامی bir tevekkülle «büyükler» ine inanmış bel bağlamış durmuşlardır. Her sınıf büyükler ise kendi şahsi maslahatlarının çıkarına bakarak milletin dertleriyle hiç alakadar olmamaları, bu günkü vaziyeti doğurmuştur. Bir milletin milletler arası münasebette şerefli bir mevki elde etmesi hayat mücadelelerindeki muvafakiyetine bağlıdır. Buda millette, fikri olgunluk ve iktisadi kalkınma gibi şartların tekemmül ile temin edilebilir. Fertlerin şahsi keyfiyetlerinin yükselmesiledirki, bu fertlerin mecmuun teşkil ettiği millet hayat mübarezesinde kendini muvaffak eder. Bu emniyenin husulu ise genç aydınların tahsillerini ikmal etmiş genelerin her türlü mahrumiyete katlanarak fedekar mübeşirler ve misyonerler gibi millet kitlesi içine karışıp yaşlılara içtimai vatanı fikir vermeğe çalışmakla beraber çocuklara Kürtçe okuyup yazmağı öğretmek anlayacakları şekilde bir ifade tarzile kendilerini fikir sahibi etmekle mümkündür. Çocukların yalnız okur yazar olmaları da kifayet etmez. Onları fikir sahibi olarak yetiştirilmeleri lazımdır. Bundan bir asir evvel hemen, hemen tarihiben bizim halimizi yaşamakta olan balkan milletleri aydınlarının çalışma tarzı, bize örnek olmalıdır. Osmanlı devletinin kara zülmü altında inliyen bu milletlerin aydınları bütün varlıklarile

milletin çocuklarını fikren yetiştirmeye koyuldular. Tahsilini ikmal etmiş olan gençler kendilerine mevcut olan her türlü refahi bir tarafa atarak, basit ve her şeyden mahrum köylere yerleşerek çocukları okuttular, fikirlerinin açılmasına çalıştılar, bu suretle hakiki muhlis vatanseverliğe numune olmaya hak kazandılar. şehirlerde oturup konfori, mükemmel yerlerde bağdaş kurarak, yükseklere atıp tutmadılar neticede osmanlı devletinin ezici boyunduruğundan kurtuldukları gibi, dünya milletleri arasında şerefli bir mevki elde ettiler. Aydın hamiyetli gençlerini sinesinde kucak kucaga yaşatan milletlerdirki, süratle uyanırlar ve milletin mefkuresi uğruna nefislerini fedadan çekinmezler. Millet tabakası arasına karışmış aydınlar milletin felaket zamanında kendisi ile beraber inliyeceği gibi saadetinin neşesinde beraberce terennüm edeceğinden milletin muhabbet ve itimadını kazanır ve onları milli gayenin elde edilmesi mesaisine kolaylıkla tevcih eder.

İşte aydın gençler: millet arasına karışıp demokratik esaslara dayanarak çalışırsanız, milletinize en büyük hizmeti yaptığınıza emin olabilirsiniz. İyi bir fikri terbiye ile yetiştirilen millet efradı milli hakların elde edilmesine canını fedadan geri kalmaz. Vakıa efradı milli ağır baskısı altında ezen zalim icraatın tazyiki altında bu mesai şeklinin tatbiki çok müşkül olduğu aşıkardır. Lakin milletin süratle uyanması için zaruri olarak takip edilecek bu yol üzerinde mehalli mümkün kilacak bir inatla yürümesi milletimizin mezaya ve fitri hasailden beklenilir. Bununla beraber Kürdistan kısımlarının her birinin maruz bulunduğu züruf ve idare şaraiti göz önüne alınarak maksadın hüsulüne faideli olacak şeklin tatbikine imkan bulmaya çalışmak vatan severlik icabıdır.

Millet efradı arasında maalesef mevcut ve hükümetin kôrüklediği yekdigelerini çekememezlik büyük vatan severimiz AHMET HANININ dediği gibi minnet kabul edememek gibi bir ulvi himmet sebebiyle olsa bile milletin gövdesini kemiren bu hastalığı bertaraf ederek, milli bir fikir birliği yaratmaya gayret etmeninde, en mühüm milli hizmetlerden addedilmesi ve hüsulüne çalışıl-

masi. faaliyetimizin esaslarından olmalıdır. Lisanlarını, muhafaza eden milletlerdir ki mahbeslerinin anahtarını ceplerinde taşırlar dilimiz benliğimizin temelidir. Lisanını muhafaza eden bir millet her hanki bir fırsat zuhurunda hürriyetlerine kavuşmak imkanını bulacağı muhakkak olduğuna nazaran, bizde bütün mevcudiyetimizle güzel lisanımızı muhafaza etmeği hayati bir mesele addetmeliyiz. Her fırsattan istifade ederek lisanımızın kendi aramızda yazı lisanı olmasna itina ve riayet etmek mühim ve milli vazifelerimizdendir. Binlerce sene evvel orta şarkın en muteber ve müstamel lisanı olan kürt lisanının eski revnak ve parlaklığını yeniden yaşatmalıyız. Mongollar atlarının karnini doyurmak için yaylaklar peşinde yakıp yakarak, ölüm, elem saçarak orta asyadan akin edip gelen, adeden kıyas kabul edilmeyecek derecede kalabalık mogul kabilelerinin hükmü altında uzun asırlar istiklalinden mahrumiyetine rağmen, daima canlı Kalmış, en ağır boyunduruk altında bile benliğini muhafaza edebilmiş Kürt ismini yükseklerde tutmuş, bir millettir. Bunu her kürt iyice takdir etmelidir. Dünyanın büyük milletlerinden biri olan Kürt milletinin büyüklüğüne güzelliği ile tabii servetinin bolluğu ile meşhur Kürt vatanının bir gün belkide pek yakın bir atıda istiklaline kavuşacağına kat, i inanimiz olmalı, sessiz ve benlik davasından tamamile uzak mütevaziane mesainizle bunun tesri'ine çalışmalıyız.

Yakın şarkta her milletten daha eski ve kadim bir medeniyete sahip milletimize şaşaalı devirler yaşatan ecdatlarımızın azametine layik evlatları olduğumuzu aleme tanıtmak için sağlam adımlarla gayeyedogru daima ileri, daima ileri. (ey xortén şér u şepal bidérin gotiné vi sal diti).

Altmış senelik mücadele safahatinin hakiki aynası olan bu müzekkerenin Kürtçe lisanı ile yazılması lazımdı. Fakat şöven devletlerinin insanın en tabii haklarından olan öz lisanı ile tahsil etmek zevkinden kürdü men etmesi sebebiyle Kürtçe lisanile layiki ile ifade edemeyeceğim vakayii türkçe yazmaga mecbur kaldığıma teesüf etmekteyim.

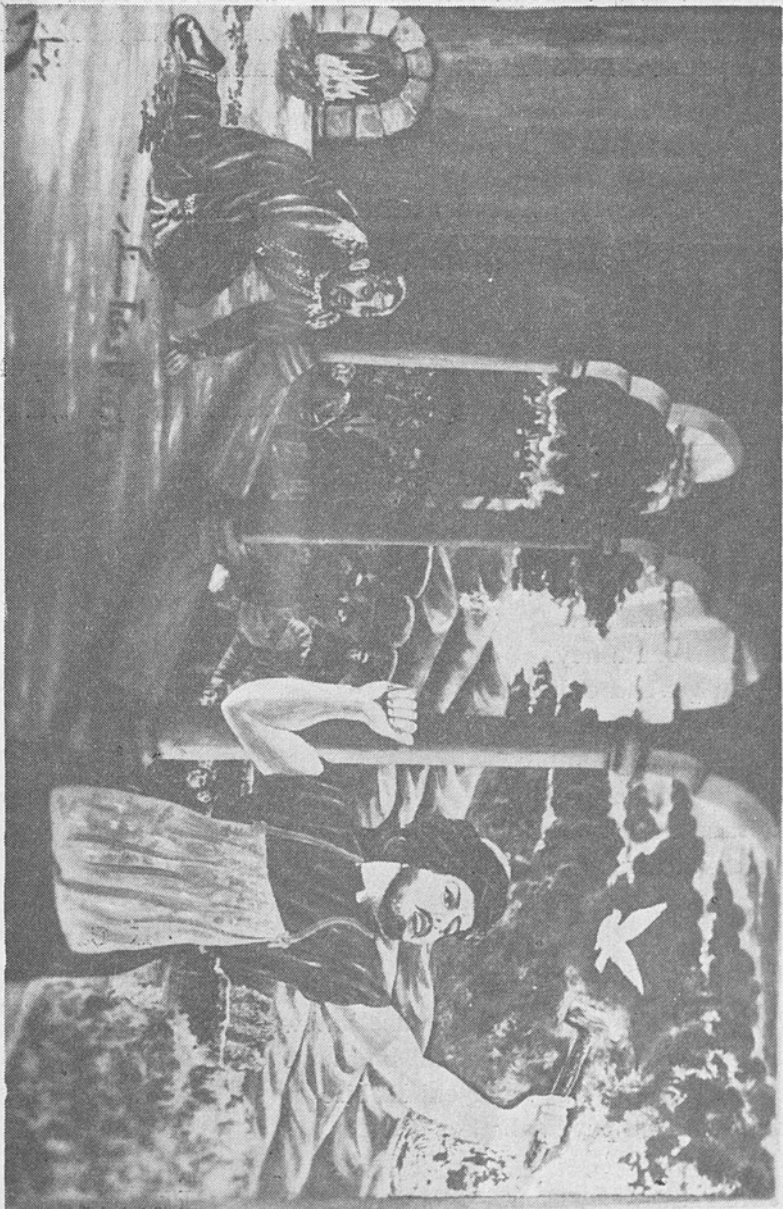
NEWROZ

Kürt milletinin binlerce seneden beri milli bir bayram olarak kutladığı NEVROZ yani yeni gün senei şemsiyenin birinci ve rumi mart ayının dokuzuncu günü güneşin hamil burcuna girerek, gece ve gündüzün müsavi olduğu güne tesmiye edilmiştir.

Kürt milletine hüküm eden zalim DEHAK Padişahın zulmünden Kurtulmak için demirci Kürt «KAVE» nin kaldırdığı isyan bayragına iltihak eden Kürt milleti Dehakin sarayına hücum ederek, Dehaki yakalayip yaktıkları ateşe atarak, yaktıktan sonra tahtına oturtulan CEMŞİDİN neslinden Feridun isminde bir hükümdarin milleti refah ve hüriyete kavuşturmasından doğan sevinci izhar maksadı ile, her yıl, şaduman yaparak tes'it ettikleri bu güne Kürtler nevruz tesmiye etmişlerdir denmektedir.

Bu muhtelif rivayetlerin hepsi nurun zulmete, hakkın zulme galebesi manasında birleşirler. İster kişinin zemherir soğukların iztirablarından kurtularak baharın güzelliklerine kavuşmadan doğan bir sevinci, ister zalim bir hükümdarin zulmünden kurtularak rahata, hüriyete kavuşmadan doğan bir ferahlık olsun Kürt milleti, binlerce seneden beri bu günün hatirasını her sene sevinçle zikretmektedirler.

Kürt milletinin itina ile parlaklığını mühafaza ederek her sene Kutladığı bu milli bayram Kürdistanın her tarafında tes'it edilmekte, ve zalim hükümdarin yakıldığı ateş kümesini hatırlatacak ateşler yakılarak Ayın yapılmaktadır. Bununla zalim hakimlerin akibetinin ateşe atılması ve ya bundan vahim olacağını ihtar etmek istemektedirler.



Kürt şairleri* bu milli bayramı şiirlerle kutlamaktadırlar.

Hürriyet aşiki Kürt milleti fazla bir hassasiyetle milli bayram olarak kabul ettiği bu günde milli rakislarla NEVROZ şenlikleri yaparak zülümdan kurtuluşu tebcih etmektedir.

İslamiyetten evvel Kürtlerin din olarak

Kabul ettikleri Zerdest dini

Tarih'in ilk karanlık devrinde Kürtlerin hanki dine taptıkları malum olmamakla beraber bu günkü vatanlarına yerleştikle-

* Newroz Ser sala me ye
Adet u ola me ye
Bıçuk u mezin é me,
Dibéjin édi deme;
Diçine sersala hev,
Dicivin il mala hev.
Keyf u govend é dikin,
Tevdir u bendé dikin;
Jibo ku ser xwe bibin,
dijmin ji ber xwe bibin;
Ser sala Kürdan Piroz
Eve cejna me; newroz

K. Can

Waye cejne jin u tazeki newruze hatewa
Yezdan geşiyar bi baharmani bidatewe
Ser ber her çilé gül bi nevayeki Bilbile
Bezmeki Cem be péva şabe her dila.

Pire Merd

ri takriben dört bin sene evveline ait elde edilen asardan istihrac ediliyor ki Kürtler «AHURA» ya taparlardı. Yani Ateşe nura aydınlığa taparlardı. Karanlıktan ikrah eder korkarlardı. Sonradan AHUR, a tabiri yerine «Ahoramıza» tabiri kullanılmaya başlandı. «Mizd» Kuvvetli manasına gelir. Mururu zamanla Ahoramızd «Hürmüzd» şekline çevrildi. «Hürmüz» haliki mutlak, haliki nur, haliki hayr demektir. Kürtler hakikatin Ateşen Nurdan dogduğuna inanırlardı. Bunun için eski Kürtler ateşi mukaddes bilirler. Ve taparlardı. Güneş, ay, yıldız nur saştıkları için hep bunlar Kürtler indinde mukaddes addedilmekte idiler. Karanlıktan nefret eden Kürtler karanlığa ve benzerine «EHRE-MEN» ismini vermişlerdi. Ehremenden korkarlardı. Dünyada yapılan bütün fenalıkları Ehremin yaptığına inanırlardı. Şu hale göre iki mabutları vardı. Biri hayr isteyen «hürmüz» mabudu diğeri şer mabudu «Ehremen» Mabudu?

Hürmüz dinde yaliniz ruhani rüesa ibadete ve dini merasime riayete mecburdular. Ruhani reislere pir derlerdi. Pirlerden başka hiç bir kimse dini merasime tabi degillerdi. Sonradan yavaş yavaş pirlar hürmüz perestliği çigirından çıkardılar hürmüz dinine harafeler, sihirbizliklar, caduculuklar, hile bazliklar, yalanciliklar soktular. Hürmüz dinini bu fena aliklardan temizlemek kasdile muhtelif tarihlerde birinci, ikincix, üçüncü. Zerdeşt adi ile üç peyhamber geldi. Birinci Zerdeşt BELHşehrinde zühur etti. müverrihler birinci zerdeştin milattan 3000 sene evvel zühur ettiğini söyliyoyar. İkinci Zerdeşt «FERIDUN» dur. Tarihi zuhuru milattan 2040 sene evveldi. üçüncü zerdeşt hürmüz dinine sokulan ahlak fesadlarını islah için milattan 660 sene evvel ürmiye havalisinde vaz nesihatlar da bulunuyordu. Ahlak fesadına sebep olan o vaktin pirlari zerdeştin aleyhine kıyam ettiklerinden zerdeşt rumiye havalisini birakarak BELH şehri tarafına gitmege mecbur oldu. Orada irşadat ve nesayihe başladı. Nasihatları ile ahali üzerinde ihtimad kazandıktan sonra tekrar kendrine baglilik gösterdiğinden hürmüz dinini islah ederek sokulan pisliklerden kurtarmaya çalıştı. Birinci zerdeştin «ZEND» isimle yazdığı kitabın büyük bir kısmi maalesef zavi olmuştur. Kitaptan bakiye

kalan bir kaç sahife bu gün hindistan zerdeştlerin ellinde bulunmaktadır. üçüncü Zerdeştin yazdığı kitap «AVESTE» dir Kürtçe lisanile yazılmıştır. Bu kitapta Hindistan zerdeştlerinin yanın dadır. Zerdeşt dininde ateş mükaddestir. Fakat mabut degildir. Mabudlurina Hürmüz, Yezdan, Huda, homa, hay isimlerini verirler. Zerdeştlerin ateşi takdis etmeleri kudrati ilahiyeyi nuru ilahiyeyi temsil ettigine inandiklarından dir. Zerdeşt dininin üç mühim esasati vardır. İyi düşünmek, iyi konuşmak iyi yapmak, farsi tabiri ile Péndari nig, Güftari nig, kirdari nig- hakiki bir zerdeşti bu üç esasa riayete macburdur. Milattan on asir kadar evvel zerdeşt dini bütün Kürdistan ve faris memleketlerinin resmi dini idi bahri ebyed sahillerinden hindistan içlerine kadar zerdeşt dini intişar etmişti. Hali hazırda hindistanda bir miktar zerdeşt dini salikleri mevcut olduğu gibi Sincar dagında, halep civarında Kürt dagında, Diyarbekir, Siirt vilayetleri dahilinde erzurum civarında erivanda kadim zerdeşt dininin azmani olan «AZIDI» ler vardır. AZIDI demek allah perest demektir. Allaha taparlar Iblise tapmazlar. Ondan fazlaca nefret ettiklerinden adini bile işitmek istemezler. Bu gün Kürdistanda mevcut azindiler kadim zerdeşterler gibi yaliniz pirlerden başkaları ibadetle mükellef degillerdir. Yaliniz senede üç gün oruç tutarlar. Zerdeşterler nezdinde allah hayr ilahi, ibli şer ilahidir.

Avesta Kitabı garbi iran lisanile yazılmış olduğundan üçüncü zerdeştinde garbi iran mintikası ahalisinden olduğuna şüphe yoktur. Kildani Müverrihi «BEROSKI» nin dedigine göre birinci zerdeşt MAD NEJAD patişihlar Silsilesinin birincisidirki milattan 3000 sene evvel kelde ülkesinde saltanat etmiştir. O asirda KELD dede hükümet kuran «KUTI» lerdi bu suretle Madların kutilerden olduğunada işaret edilmektedir.

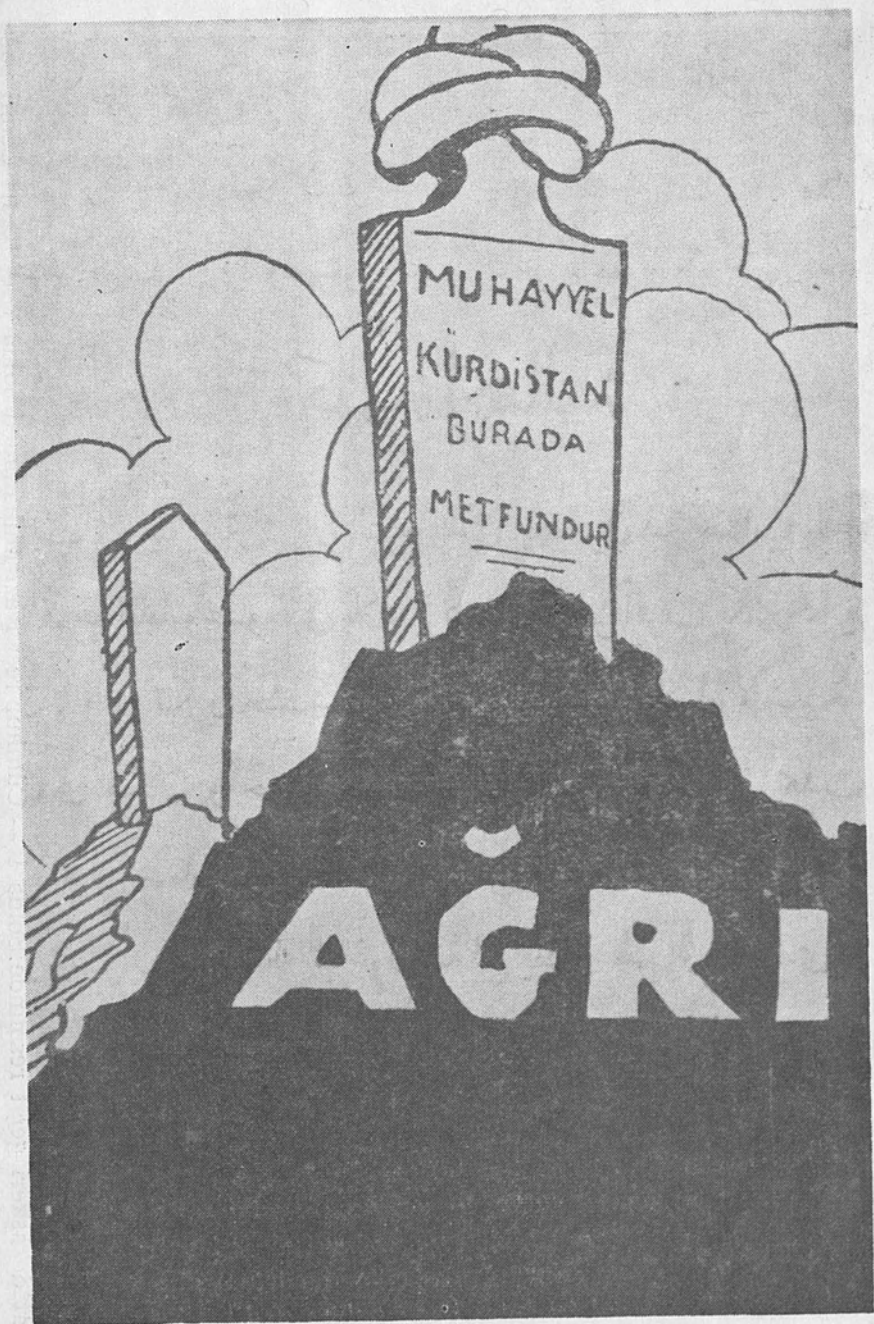
Niştiman Perweré pak û çak REŞİD é Kurd é Dêrikiê bühüşti bi denge ki keser û dilovan di rîya azadîya welat da serpehatina Xwe bi şêra Rîya azadan da dinali.

«RIYA AZADAN»

— ji K. Canre —

Pir girane lo bira! Bavé te mir tu ne l'amal,
Bavé kû tu xwedî kir, Bi nazdarî, bi şekir
Çav li ré bû li derî belkî nişkav tu werî
Tû, liber serî rûnenişt, Xwédan ji rû nemalişt,
dil û xatir jé ne xwest; Te maç nekir herdü dest,
Péra ne çû ser goré Maxa paşin bi doré
Min ji wek te winda kir, Dé, bav, bira û agir.
Ji ber tûran perestan, bûme xwîni, j' Kürdistan.
Me hev nedît carek din, Gorré ew giş revandin.
Ev bîst sale ser gerdan Dixwûm kûlan û derdan
Min pir tengî û talî kişandin ji her alî
Lé bé hévî nebûm hêç Min berneda şop û réç
Ma çi bikim tişté çû lé nagerim nadim dû
Eve réza azadan ne rev heye ne bazdan
sistî nabe li ser vé Ev bext ji me wa dibé
Tim namine dem wisan wé bé roja wan kesan
Ev toleyén bé yek ol ji dolar ra bûne kol
Ne çar ewé bimirin ji bîr nabe, çi kirin
Bé mezêl û gor û kél bibin tune kû hat Pél
Hew bi tené ev Welat Deşt û çiya teht û lat
û ev gelé kû em jé Cewher bézar û Kejé
Naçe namre tu cara ne, b'kuştiné ne, b'dara
gerek jéra bi yek can em péwan bin bé razan
Bi parézin ji dijmin; Bi te, bi wi, û bi min ...

Reşit Kürt



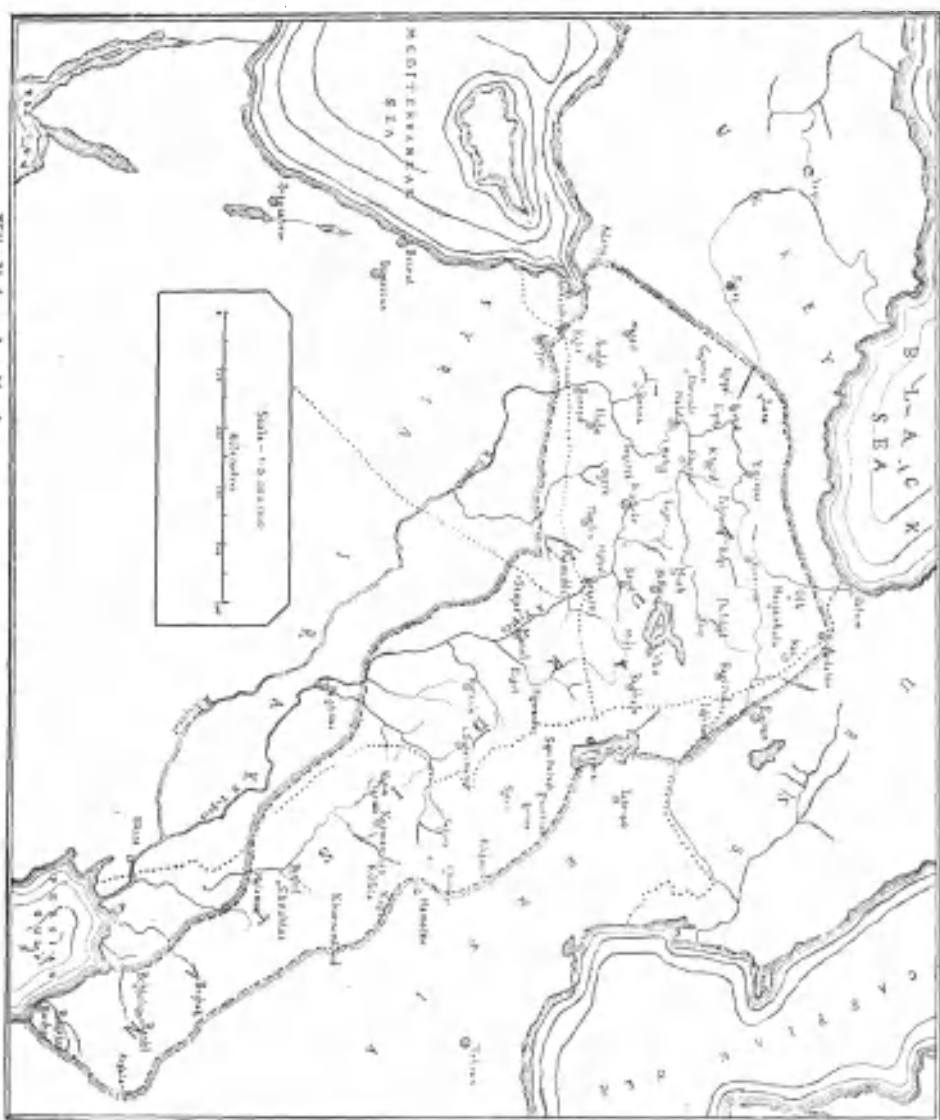
C — Kürdistan yaşıyor ve yaşıyorcaktır
Faşist Türk gazetelerinden



Bir Kürt Kadini, umuzunda
Diyarbakir Karpuzu



Mahabat de askeri geğit resminde: Solda 1 — Cümhur resi Kazi Muhammed Solda 2 — Kadri Cemil paşa



Kurdistan haritasi

Not : Altmış seneden beri siyasi sahada hiç yılmadan yorulmadan mesai sarfile Kürt milletine büyük hizmetler ifa etmiş olan yüksek hemiyeti sahibi can kardeşim Iskender beyin kitap-taki noksanları ikmal için vesaike müsteniden verdiği değerli malumatlara teşekkür itmeyi bir borc bilir ve derin hürmetlerimi takdim ederim.

Z. S.

